

รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์
เดอะชางโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
MANAGEMENT MODEL FOR
THE CHANG KNOWLEDGE PARK MUSEUM, SURIN PROVINCE

พัชรพร คุกิตติเกษม
PHATCHARAPHORN KOOKITTIKASEM

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
คณะเทคโนโลยีการจัดการ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์

พ.ศ. 2566

รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์
เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
คณะเทคโนโลยีการจัดการ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
พ.ศ. 2566

MANAGEMENT MODEL FOR
THE CHANG KNOWLEDGE PARK MUSEUM, SURIN PROVINCE

PHATCHARAPHORN KOOKITTIKASEM

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE OF
MASTER OF BUSINESS ADMINISTRATION
RAJAMANGALA UNIVERSITY OF TECHNOLOGY ISAN SURIN CAMPUS
2023

COPYRIGHT 2023

MASTER OF BUSINESS ADMINISTRATION

RAJAMANGALA UNIVERSITY OF TECHNOLOGY ISAN SURI CAMPUS

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์

เรื่อง รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
MANAGEMENT MODEL FOR THE CHANG KNOWLEDGE PARK MUSEUM,
SURIN PROVINCE

ชื่อนักศึกษา นางสาวพัชรพร คุณิตติเกษม รหัสประจำตัวนักศึกษา 62233140006-3
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร.ภรณ์ หลาวทอง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงษ์ พร้อมจิตร์

เห็นชอบให้นำเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสมัยใหม่

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรวัตร ภูระธีรานรัชต์)

..... กรรมการ
(ดร.สุรเกียรติ์ ปริชาตินนท์)

..... กรรมการ
(ดร.ภรณ์ หลาวทอง)

รับรองวิทยานิพนธ์

.....

(ดร.ภรณ์ หลาวทอง)

คณบดีคณะเทคโนโลยีการจัดการ

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

หัวข้อวิทยานิพนธ์	รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
นักศึกษา	พัชรพร คุกิตติเกษม
รหัสนักศึกษา	62233140006-3
ปริญญา	บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2566
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ดร.ภรณ์ี หลาวทอง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงษ์ พร้อมจิตร

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ และ 4) เพื่อประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่เข้าชมพิพิธภัณฑ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 50 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.87 เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบค่าที (t-test) ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการพัฒนาและหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ พบว่า การพัฒนารูปแบบที่สร้างขึ้นโดยสังเคราะห์กับแนวคิดทฤษฎีที่ใช้สำหรับการสร้างรูปแบบ มีขั้นตอนการพัฒนารูปแบบ 5 ขั้นตอน และประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ค่าประสิทธิภาพ 80.00/89.50 2) ผลการใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ผลการเรียนรู้หลังเข้าชมสูงกว่าก่อนเข้าชม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 3) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ พิพิธภัณฑ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค

Thesis Title	Management Model For The Chang Knowledge Park Museum, Surin Province
Student	Phatcharaphorn Kookittikasem
Student ID.	62233140006-3
Degree	Master of Business Administration
Academic Year	2023
Advisor	Dr.Poranee Loatong
Co-Advisor	Assistant Professor Dr.Nathapong Promjitr

Abstract

The objectives of this research were 1) To develop a learning base management model for The Chang Knowledge Park Museum, Surin Province 2) To study the results of using the learning base management model of The Chang Knowledge Park Museum, Surin Province By comparing knowledge before and after visiting The Chang Knowledge Park Museum, Surin Province 3) To study tourists' satisfaction with the learning base management model of The Chang Knowledge Park Museum, Surin Province and 4) To apply the learning base management model of The Chang Knowledge Park Museum, Surin Province. The sample group used in this research included tourists who visited The Elephant Knowledge Park Museum. Surin Province, 50 people, which were obtained through purposive selection. The research instrument is a questionnaire with a confidence value of 0.87. It is a 5-level rating scale. Statistics used in data analysis include percentage, mean, and standard deviation and t-test (t-test). The results of research were as follow: 1) Results of development and efficiency of the learning base management model of The Chang Knowledge Park Museum, Surin Province, found that the development of the model created by synthesizing the theoretical concepts used for model creation There are 5 steps in developing the model and the efficiency of the learning base management model for The Chang Knowledge Park Museum, Surin Province Got an efficiency value of 80.00/89.50. 2) Results of using the learning base management model of The Chang Knowledge Park Museum, Surin Province By comparing knowledge before and after visiting The Chang Knowledge Park Museum, Surin Province found that the learning outcomes after the visit were higher than before the visit. Statistically significant at the 0.05 level. and 3) Tourist satisfaction with the learning base management model of The

Chang Knowledge Park Museum, Surin Province found that tourists were overall satisfied at the highest level.

Keywords: Management Model Museum The Chang Knowledge Park

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาอย่างสูงจาก ดร.ภรณี หลาวทอง อาจารย์ที่ปรึกษาทางวิจัย และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงษ์ พร้อมจิตร อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่กรุณาให้คำแนะนำปรึกษา ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง และขอกราบขอบพระคุณความตั้งใจจริงและความทุ่มเทของอาจารย์ เป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณคุณพ่อสมโรจน์ คุณิตติเกษม ที่สร้างพิพิธภัณฑสถานเกี่ยวกับช้างที่ทรงคุณค่า เป็นประโยชน์ต่อลูกหลาน ให้ศึกษาประวัติศาสตร์ ที่ประกอบด้วย คชลักษณ์ และคชกรรม ขอขอบพระคุณ อาจารย์สุดใจ สะอาดยิ่ง ที่ให้ข้อมูลเรื่องตำนานพระมอเต่า และอาจารย์อภิชัย เรื่องปียกุลที่ให้ข้อมูล สัมภาษณ์ความเชื่อเรื่องวัตถุมงคลเกี่ยวกับช้าง ทั้งช่วยให้คำปรึกษาเรื่องเทคโนโลยี AR ที่มีประโยชน์ ต่อพิพิธภัณฑสถานในการบริหารจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานช้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ และขอบคุณช่างทุกเชื้อก รวมไปถึงช่างเผือก และช่างตีกลองที่เอื้อต่อการทำงานวิจัย

ขอขอบพระคุณผศ.ดร.ธีรวัตร ภูระธีรานรัชต์ ประธานกรรมการสอบ ดร.สุรเกียรติ์ ปรีชาตินนท์ กรรมการสอบ และ ดร.ภรณี หลาวทอง กรรมการสอบ ทั้งขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุก ๆ ท่าน ที่ช่วยประเมินเครื่องมือวิจัย และขอบพระคุณนักท่องเที่ยวทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบ แบบทดสอบก่อนและหลังการเข้าชม และแบบทดสอบความพึงพอใจพิพิธภัณฑสถานช้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ จนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

อนึ่ง ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยฉบับนี้จะมีประโยชน์อยู่ไม่น้อย จึงขอมอบส่วนดี ทั้งหมดนี้ ให้แก่ เหล่าคณาจารย์ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาจนทำให้ผลงานวิจัยเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง และขอ มอบความกตัญญูต่อบุคคลทุกท่าน แต่บิดา มารดา และผู้มีพระคุณทุกท่าน สำหรับข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นนั้น ผู้วิจัยขอน้อมรับผิดเพียงผู้เดียว และยินดีที่จะรับฟังคำแนะนำจากทุกท่านที่ได้ เข้ามาศึกษาเพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนางานวิจัยต่อไป

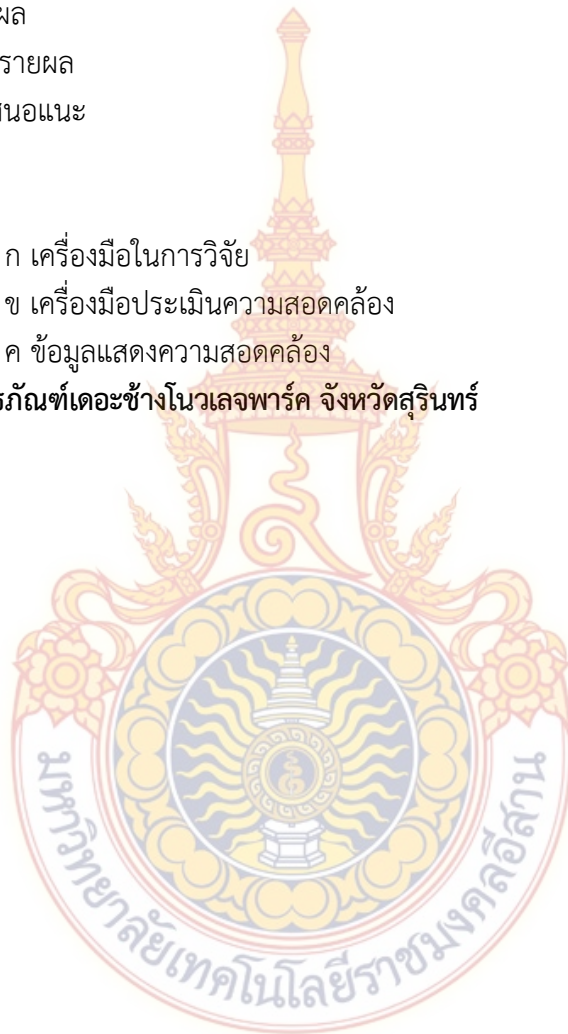
พัชรพร คุณิตติเกษม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	II
กิตติกรรมประกาศ	III
สารบัญ	IV
สารบัญตาราง	VI
สารบัญภาพ	VII
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 สมมติฐานการวิจัย	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	4
1.5 ประโยชน์ที่ได้รับ	4
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	4
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้	7
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้	11
2.3 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจเพื่อสังคม (SE)	21
2.4 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความพึงพอใจ	26
2.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ	32
2.6 ประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑช้างหรือเดอะช้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์	37
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	39
2.8 กรอบแนวคิดการวิจัย	44
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	45
3.1 รูปแบบการวิจัย	45
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	46
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	46
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	50
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	50
3.6 สถิติที่ใช้ในการวิจัย	51

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	52
4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	53
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	173
5.1 สรุปผล	173
5.2 อภิปรายผล	174
5.3 ข้อเสนอแนะ	177
บรรณานุกรม	178
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก เครื่องมือในการวิจัย	188
ภาคผนวก ข เครื่องมือประเมินความสอดคล้อง	195
ภาคผนวก ค ข้อมูลแสดงความสอดคล้อง	201
ประวัติผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเครื่องเคลือบ ประวัติผู้วิจัย	205 209

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2-1	ผลการสังเคราะห์องค์ประกอบและสาระของการจัดการฐานการเรียนรู้	15
4-1	ผลการวิเคราะห์คุณภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ เดอะซ้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์	153
4-2	ผลการหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ เดอะซ้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์	155
4-3	คะแนนผลการทดสอบก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑเดอะซ้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์	157
4-4	จำนวนและร้อยละของประชากรศาสตร์	158
4-5	ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อรูปแบบ การจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑเดอะซ้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์	159

สารบัญภาพ

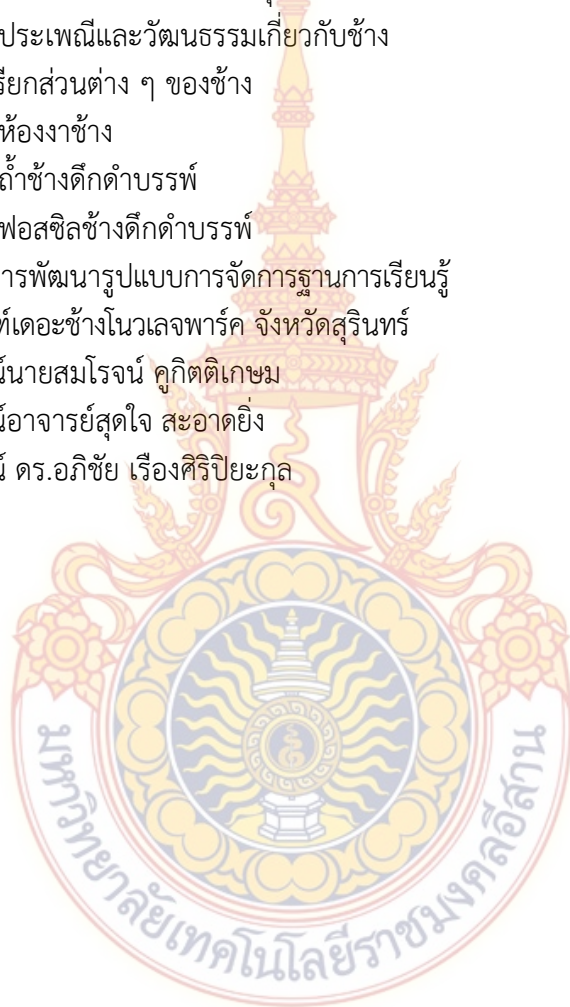
ภาพที่	หน้า
2-1 รูปแบบของธุรกิจเพื่อสังคม	25
2-2 กรอบแนวคิดในการวิจัย	44
4-1 ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์	53
4-2 อาคารพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์	53
4-3 วิธีชีวิตชาวกูยที่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์	56
4-4 ฐานที่ 1 วิธีชีวิตคนกับช่างสุรินทร์	58
4-5 ฐานที่ 2 ช่างคู่ศาสนา	65
4-6 ภาพของช่างในตระกูลพรหมพงศ์	71
4-7 ภาพของช่างในตระกูลอิศวรพงศ์	73
4-8 ภาพของช่างในตระกูลวิษณุพงศ์	74
4-9 ภาพของช่างในตระกูล อัคริพงศ์ 12 หมู่จาก 42 หมู่	75
4-10 ตัวอย่างช่างทุรลักษณะหรือช่างที่มีลักษณะไม่เป็นมงคล 4 หมู่จาก 80 หมู่	82
4-11 ฐานที่ 3 ช่างในพระมหากษัตริย์	84
4-12 พระเศวตสกลวรรภาศาฯ พระช่างเผือกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว นายตารัล บอค ชาวเยอรมัน วาด เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน ค.ศ. 1881 (พ.ศ. 2424)	94
4-13 พระเศวตวชิรพาหฯ พระช่างเผือกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว	96
4-14 พระเศวตคชเดชน์ดิลกฯ พระช่างเผือกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัว	97
4-15 พระเศวตอดุลยเดชพาหน ภูมิพลนนวนาถบารมีฯ ในโรงช่างต้นสวนจิตรลดา พระยาช่างต้นเชือกแรกในรัชกาลที่ 9	98
4-16 ภาพช่างพระเศวตวรรัตนกรีฯ	98
4-17 สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีและพระเศวตสุรคชาธาร บรมนฤบาลสวามิภักดิ์ฯ	99
4-18 รวมภาพพระเศวตสุทวิลาส อัญมณีชาติพิษณุพงศ์ฯ ณ โรงช่างต้น ศูนย์อนุรักษ์ช่างไทย จังหวัดลำปาง	100
4-19 พระวิมลรัตนกิริณี กมุทศรีพรรณโสภิตฯ	101
4-20 พระศรีนรารัฐราชกิริณี จิตรวดีโรจนสูงศ์ฯ	101
4-21 ภาพพระเศวตภาสุรคเชนทร์ฯ สีกายทองแดงหม่น ณ โรงช่างต้น ศูนย์อนุรักษ์ช่างไทย จังหวัดลำปาง	102
4-22 พระเทพวัชรกิริณี ตามพหัสพิษณุพงศ์ฯ	103
4-23 พลายวันเพ็ญ ณ โรงช่างต้น ศูนย์อนุรักษ์ช่างไทย จังหวัดลำปาง	104

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4-24 ภาพพलयอดเพชรขณะตกมัน ณ โรงช่างต้น ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย จังหวัดลำปาง	104
4-25 ภาพรองอธิบดีกรมมหาดเล็ก 904 ติดตามการดูแลช้างสำคัญและพังมด จังหวัดสกลนคร	105
4-26 ภาพพलयขวัญเมือง ณ โรงช่างต้น ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย จังหวัดลำปาง	106
4-27 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จประทับเกยช้างเบญจพาด โดยความัญช้างที่คุมช้าง อยู่ตรงวงช้างคือนายแก้ว บุตรชาติ	108
4-28 ภาพพระเศวตอดุลยเดชพาหนะ ในพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญ พ.ศ. 2502 โดยความัญที่คุมช้างอยู่ตรงวงช้างคือนายแก้ว บุตรชาติ	108
4-29 ภาพพระเศวตอดุลยเดชพาหนะ ในพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญ พ.ศ. 2502	109
4-30 ภาพในหลวงรัชกาลที่ 9 พระราชทานอ้อยแก่พระเศวตอดุลยเดชพาหนะ	110
4-31 ภาพพระเศวตอดุลยเดชพาหนะ มีตาสีขาว	110
4-32 ภาพพระเศวตอดุลยเดชพาหนะ มีเพดานปากสีหม้อใหม่	111
4-33 ภาพพระเศวตอดุลยเดชพาหนะ มีเล็บสีขาว	111
4-34 ภาพพระเศวตอดุลยเดชพาหนะ มีขนสีขาว	112
4-35 ภาพพระเศวตอดุลยเดชพาหนะ มีพื้นหนังขาวหรือสีอ่อน ๆ ออกแดงคล้ายหม้อใหม่	112
4-36 ภาพพระเศวตอดุลยเดชพาหนะ มีขนหางขาว	113
4-37 ภาพอันทโกสสีชมพูพระเศวตอดุลยเดชพาหนะ	113
4-38 ภาพพระเศวตอดุลยเดชพาหนะ ขณะปัสสาวะและอุจจาระ	114
4-39 ภาพนายสมโรจน์ คุกิตติเกษม ได้เข้าชมคชลักษณ์พระเศวตอดุลยเดชพาหนะ	114
4-40 หนังสืงเผือกดองในรัชกาลที่ 4 และแสดงสีผิวของช้างเผือก ตามตำราคชลักษณ์	116
4-41 ลักษณะพื้นผิวหนังของช้าง 4 ตระกูลในตำราคชลักษณ์	117
4-42 ภาพนายแก้ว บุตรชาติขณะเป็นความัญช้างพระเศวตสุรคชาธารฯ	120
4-43 ภาพนายแก้ว บุตรชาติขณะขี่ช้างพระเศวตอดุลยเดชพาหนะในงานสมโภช	120
4-44 ภาพช้างสำคัญทรงเครื่องคชาภรณ์ เตรียมเข้าพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวาง	121
4-45 จมื่นสิริวัชรรัตน์ ผู้ชำนาญการคชลักษณ์ของสำนักพระราชวัง กำลังตรวจดูลักษณะ ของ “พลายดาวรุ่ง” หรือ “ขวัญเมือง” อายุ 7 เดือนเศษ	123
4-46 พลายภาศรี อายุ 2 ปีเศษ	124

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
4-47	ภาพพระเศวตภาสุรคเชนทร์ฯ สีกายทองแดงหม่น	124
4-48	พังขวัญตา อายุ 1 ปี 2 เดือนเศษ	125
4-49	ภาพพระเทพรัตนกิริณีฯ	126
4-50	ภาพพระบรมนขทัตฯ (พลายดาวรุ่ง)	127
4-51	ฐานที่ 4 ประเพณีและวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้าง	132
4-52	คำศัพท์เรียกส่วนต่าง ๆ ของช้าง	136
4-53	ฐานที่ 5 ห้องงาช้าง	139
4-54	ฐานที่ 6 ถ้ำช้างศึกดำบรรพ์	144
4-55	ฐานที่ 7 พอสซิลช้างศึกดำบรรพ์	148
4-56	ขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ พิพิธภัณฑ์เดอะช้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์	152
4-57	สัมภาษณ์นายสมโรจน์ คูกิตติเกษม	163
4-58	สัมภาษณ์อาจารย์สุดใจ สะอาดยิ่ง	167
4-59	สัมภาษณ์ ดร.อภิชัย เรื่องศิริปิยะกุล	171

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

กระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในยุคโลกาภิวัตน์ มีผลทำให้สังคมโลกรวมถึงประเทศไทยกำลังอยู่ในระบบเศรษฐกิจใหม่ (New Economy) ที่มีการใช้ประโยชน์จากปัจจัยการผลิตประเภทสารสนเทศ (Information) และความรู้ (Knowledge) ตลอดจนการส่งเสริมให้สังคมสร้างและนวัตกรรมไว้ใช้ (Innovation) เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศ ส่งผลให้สังคมในระบบเศรษฐกิจใหม่มีการพัฒนาที่มุ่งเน้นไปสู่สังคมฐานความรู้ (Knowledge-Based Society: KBS) และเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-Based Economy: KBE) ซึ่งจะเป็นระบบสังคมและระบบเศรษฐกิจที่อาศัยการสร้าง การกระจาย และการใช้ความรู้เป็นตัวขับเคลื่อนที่ทำให้เกิดการเติบโต สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และสร้างงานในอุตสาหกรรมทุกรูปแบบ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการที่ประเทศและองค์กรระหว่างประเทศต่างยอมรับและตระหนักว่า “ความรู้” มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในมิติการพัฒนาภายในประเทศและมิติการพัฒนาระหว่างประเทศ รวมทั้งความรู้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความเติบโตทางเศรษฐกิจ กระแสการพัฒนาของโลกยุคสารสนเทศ และยุคปฏิวัติข้อมูลข่าวสารหรืออาจกล่าวได้ว่า ความรู้ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ความรู้ทางเทคโนโลยีสารสนเทศ และความรู้ในวิทยาการต่าง ๆ เป็นปัจจัยหลักของการพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งสังคมที่แรงงานมีความรู้และประสบการณ์สูง อีกทั้งมีความพร้อมที่จะเรียนรู้เพื่อที่เพิ่มคุณวุฒิอยู่ตลอดเวลาจะช่วยยกระดับความสามารถในการแข่งขันและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะสังคมที่ประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความรู้จะสามารถนำความรู้มาใช้คิดวิเคราะห์ และสร้างสรรค์นวัตกรรม เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนสังคมมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งกระบวนการผลิตและการประกอบอาชีพปัจจุบัน ไม่ได้ต้องการเพียงแค่ปัจจัยทุน แรงงาน ทรัพยากรธรรมชาติหรือวัตถุดิบเพื่อสร้างมูลค่าการผลิตเท่านั้น แต่ยังต้องการปัจจัยด้านความรู้มาปรับโครงสร้างเศรษฐกิจบนฐานนวัตกรรมที่เข้มแข็ง เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลกและเศรษฐกิจภูมิภาคอย่างรู้เท่าทัน (ธีรังกูร วรบำรุงกุล และคณะ, 2561) การพัฒนาทุนมนุษย์จึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เพราะเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันกำลังแรงงานที่มีความรู้และทักษะ และจะช่วยสร้างสรรค์เศรษฐกิจใหม่และการสร้างนวัตกรรม ตลอดจนการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม การพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถที่จะดำรงชีพและประกอบอาชีพได้อย่างมีความสุข มีความสามารถเท่าทันการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งยังเป็นพลังในการสร้างสรรค์และพัฒนาประเทศได้ จึงกล่าวได้ว่าการพัฒนาทุนมนุษย์ต้องอาศัยกระบวนการศึกษาเป็นหลัก เพราะทุนมนุษย์เป็นทั้งเหตุปัจจัยและผลลัพธ์ที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศ การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาประเทศในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมหรือวัฒนธรรม ต้องอาศัยกำลังทุนมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญและประสิทธิภาพของทุนมนุษย์จะเป็นอย่างไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา

ดังนั้น ทูมนมนุษย์จึงนับว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากที่สุดในการจัดการ และเป็นสิ่งขับเคลื่อนกลไกในการบริหารจัดการในทุกส่วน

ธุรกิจการท่องเที่ยวนับได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมไทยมาอย่างยาวนาน เนื่องด้วยเป็นรายได้หลักที่มีความเชื่อมโยงกับทุกภาคส่วนของสังคมไทย ทั้งในด้านของภาคการผลิต และภาคการบริการ (Deloitte University, 2020) ซึ่งจากวิกฤตการณ์การระบาดของเชื้อโคโรนาไวรัส ได้สร้างความเสียหายแก่ธุรกิจการท่องเที่ยวทั่วโลกอย่างมากปี 2563 จนถึงปัจจุบัน จำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกหายไปแล้วกว่า 439 ล้านคน เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันของปีก่อน และเมื่อคิดเป็นมูลค่า การท่องเที่ยวทั่วโลกสูญเสียรายได้ไปแล้วกว่า 1,800,000 ล้านบาท ส่งผลให้พฤติกรรม และความต้องการทางด้านการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นต่อจากนี้และในอนาคต อาจจะไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป กลุ่มนักท่องเที่ยวจะมุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่มีความหมายมากกว่าความบันเทิงเพียงอย่างเดียว ดังนั้น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยคงต้องเริ่มปรับตัว และมองหาโอกาสใหม่ ๆ ในการพัฒนา การท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับทิศทางทางการท่องเที่ยวในตลาดโลกอย่างรวดเร็ว เพื่อรองรับการฟื้นฟู เศรษฐกิจและสังคมในอนาคต (World Bank, 2021 ; Krungsri Research, 2021) การจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนจึงถือเป็นโอกาสในการพัฒนารูปแบบท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แนวใหม่ที่จะช่วยสร้างโอกาส ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย สำหรับธุรกิจการท่องเที่ยวในอนาคต (DASTA, 2019)

จังหวัดสุรินทร์ มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของการพัฒนา ส่งผลให้วิถีชีวิตและความร่ำรวยทางภูมิปัญญาเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมการใช้ชีวิตดั้งเดิมของ ชาวสุรินทร์จึงเริ่มเลือนหายไปทีละเล็กละน้อยอย่างน่าเสียดาย ทั้งวิถีชีวิตของคนกับช้าง หมู่บ้านช้าง ที่ใหญ่ที่สุดในโลก และหมอช้างชาวกูย ซึ่งปัจจุบันภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเหล่านี้หากไม่มีการรักษาไว้ อาจทำให้ความรู้และความเชี่ยวชาญในประสบการณ์การคล้องช้าง พิธีกรรมเกี่ยวกับช้างและการฝึกช้างเลี้ยงให้อาศัยอยู่เป็นครอบครัวกับคนอาจสูญหายตามกาลเวลา ด้วยตระหนักถึงความสำคัญ ขององค์ความรู้เกี่ยวกับช้าง เรียกว่า คชศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย คชลักษณ์ และคชกรรมของวิถีชีวิต ชาวกูย ทั้งอุปกรณ์เกี่ยวกับช้าง ของสะสม ช้างกับศาสนา ช้างกับพระมหากษัตริย์ ช้างกับประเพณีและ วัฒนธรรม และช้างศึกดำบรรพว่าควรค่าแก่การเผยแพร่ให้คนสุรินทร์ ชาวไทย และชาวต่างชาติ เห็นถึงความสำคัญของเรื่องช้างสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน เพื่อมุ่งหวังสร้างค่านิยมและสร้างจิตสำนึกให้ทุกคน อนุรักษ์ช้าง ผ่านการเล่าเรื่องในพิพิธภัณฑ์เพื่อสอดแทรกความรู้และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต แสดงของสะสมเกี่ยวกับช้างที่เป็นของหายากให้ผู้ที่สนใจได้รับชมและศึกษา และส่งเสริมการท่องเที่ยว ในจังหวัดสุรินทร์ จึงได้มีการจัดตั้ง พิพิธภัณฑ์ช้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ปัจจุบันจังหวัดสุรินทร์ จึงเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับการฟื้นฟู และพัฒนาองค์ความรู้ และวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้กลับมา มีชีวิตชีวาอีกครั้ง โดยความต้องการ ที่สำคัญ คือ มีความต้องการที่จะจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน อย่างสร้างสรรค์ เพราะชุมชนมีเรื่องราวและภูมิสังคมที่น่าสนใจ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการ ลุกขึ้นมาสร้างรูปแบบการเรียนรู้ (มานิตา จันทรโชติช่วง, 2557)

พิพิธภัณฑ์เดอะช้างโนวเลจพาร์ค โดยนายสมโรจน์ คุกิตติเกษม ได้ก่อสร้างมาจากองค์ความรู้ของ นายสมโรจน์ คุกิตติเกษม ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของช้างกว่าร้อยเชือก และเป็นอาจารย์พิเศษสาขาสัตวศาสตร์ แผนกช้าง มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา วิทยาเขตสุรินทร์ จนได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่อง

ช่างที่มีองค์ความรู้ในศาสตร์ ประกอบด้วยคุณลักษณะ และคุณธรรม เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งถนัดเรื่องเรื่องราวโดยการเป็นวิทยากรในพิพิธภัณฑ์ผ่านการจดจำด้วยตนเองเพียงคนเดียว และได้บรรยายถ่ายทอดความรู้สู่นักท่องเที่ยวโดยไม่มีการจัดการบันทึกข้อมูลเนื้อหาในแต่ละฐานการเรียนรู้ไว้เลย อีกทั้งนักท่องเที่ยวที่มาพร้อมกันหลายท่าน อาจได้รับข้อมูลไม่ครบถ้วน เนื่องจากการบรรยายในพิพิธภัณฑ์ส่วนตัวนี้เป็นการเดินตามเพื่อฟังวิทยากรเพียงคนเดียว

จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าวมาแล้วเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ เพื่อนำข้อมูลเนื้อหาทั้ง 7 ฐาน ที่ได้มาใช้ในการจัดการฐานการเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ให้ผู้เข้าชมได้ศึกษาเนื้อหา เรียนรู้และเข้าใจในศาสตร์และคุณธรรม ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ช่าง และเป็นมรดกสืบทอดให้รุ่นลูกหลานได้ศึกษา โดยคาดหวังว่าหากผู้วิจัยและเจ้าของพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ได้ร่วมกันพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ทางวิชาการผสมผสานกับสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริง จะเกิดการยกระดับไปสู่ความสำเร็จของการบริหารพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์คเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและอนุรักษ์ศาสตร์ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
- 1.2.2 เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
- 1.2.3 เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
- 1.2.4 เพื่อประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

1.3 สมมติฐานการวิจัย

- 1.3.1 รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80
- 1.3.2 ผลการใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ มีผลหลังการเรียนรู้หลังเข้าชมสูงกว่าก่อนเข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
- 1.3.3 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ อยู่ในระดับมาก
- 1.3.4 รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ส่งผลต่อการประกอบการธุรกิจ

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ มีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาค้นคว้ามุ่งทำการศึกษาและพัฒนาารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้ฐานการเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ 7 ฐานการเรียนรู้ ได้แก่ ห้องวิถีชีวิตคนกับช่างสุรินทร์ ห้องช่างคู่กับศาสนา ห้องช่างในพระมหากษัตริย์ ห้องประเพณีและวัฒนธรรมเกี่ยวกับช่าง ห้องงาช้าง ห้องช่างดีกล้าบรรพ์ และห้องฟอสซิลช่าง

1.4.2 ขอบเขตด้านประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2566 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2566 จำนวน 50 คน (จำกัดคนเข้าชมเฉลี่ยเดือนละ 20 คน เนื่องจากเป็นพิพิธภัณฑ์ส่วนตัว)

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 50 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ของการวิจัยรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ คือ พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับ

1.5.1 ได้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ที่ผ่านกระบวนการพัฒนาเป็นระบบและมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด

1.5.2 ได้ทราบผลการเรียนรู้หลังเข้าชมพิพิธภัณฑ์สูงกว่าก่อนเข้าชมพิพิธภัณฑ์

1.5.3 ได้ทราบความพึงพอใจรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

1.5.4 ผู้บริหารงานพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค สามารถนำผลการศึกษารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ไปใช้เพื่อปรับปรุงกระบวนการให้บริการของพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.6.1 รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง การกำหนดแผนงานล่วงหน้าที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ และบรรลุเป้าหมาย การดำเนินการจัดการฐานการเรียนรู้ที่ได้จัดไว้อย่างเป็นระบบอย่างสัมพันธ์ สอดคล้องกับทฤษฎี หลักการเรียนรู้หรือการสอนที่รูปแบบนั้นยึดถือและได้รับการพิสูจน์

ทดสอบว่ามีประสิทธิภาพ โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี ปรัชญาต่าง ๆ มากำหนดแบบแผนอย่างเป็นระบบ แสดงวิธีการดำเนินงาน และการประเมินผลที่ชัดเจน ซึ่งมีกระบวนการจัดการฐานการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นเตรียมการหรือขั้นนำ (Preparation) 2) ขั้นเสนอความรู้ใหม่ (Presentation) 3) ขั้นสัมพันธ์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ (Comparison and Abstraction) 4) ขั้นสรุป (Generalization) และ 5) ขั้นประยุกต์ใช้ (Application)

1.6.2 องค์ประกอบของการจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง หลักการที่สำคัญที่จะต้องแนวคิด ทฤษฎีและมีองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันตลอดรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ โดยต้องมีจุดมุ่งหมาย หลักการของรูปแบบที่มีผลต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปใช้ เมื่อพัฒนารูปแบบ การจัดการฐานการเรียนรู้แล้วก่อนนำไปใช้ ต้องมีการวิจัยเพื่อทดสอบทฤษฎีและตรวจสอบคุณภาพ เพื่อนำมาปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพต่อไป ซึ่งองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ มี 4 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ การจัดการฐานการเรียนรู้ 3) กระบวนการจัดการฐานการเรียนรู้และขั้นตอนการจัดการฐานการเรียนรู้ และ 4) การวัดและประเมินผลรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้

1.6.3 การพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง เป็นการพัฒนารูปแบบการจัดการ ฐานการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วหรือการสร้างรูปแบบขึ้นมาใหม่ โดยมีระบบ มีทฤษฎีรองรับ มีการจัด กระบวนการหรือขั้นตอนในการจัดการฐานการเรียนรู้ นั้น โดยอาศัยเทคนิคการสอนเข้าไปช่วยให้ สภาพการจัดการฐานการเรียนรู้ นั้น เป็นไปตามหลักการที่ยึดถือ และได้รับการพิสูจน์ตรวจสอบว่ามี ประสิทธิภาพใช้เป็นแบบแผนได้

1.6.4 ฐานการเรียนรู้ หมายถึง ฐานการเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ 7 ฐานการเรียนรู้ ได้แก่ ห้องวิถีชีวิตคนกับช่างสุรินทร์ ห้องช่างคู่กับศาสนา ห้องช่างในพระมหากษัตริย์ ห้องประเพณีและวัฒนธรรมเกี่ยวกับช่าง ห้องงาช้าง ห้องช่างดีกล้าบรรพ์ และห้องฟอสซิลช่าง

1.6.5 ความพึงพอใจ หมายถึง ความพึงพอใจของผู้ที่ได้รับบริการ หรือผู้ที่ได้รับชมพิพิธภัณฑ์ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ทั้ง 7 ฐานการเรียนรู้อย่างครบถ้วน

1.6.6 เดอะช่างโนวเลจพาร์ค หมายถึง พิพิธภัณฑ์ช่างจังหวัดสุรินทร์ จัดแสดงเกี่ยวกับเรื่องช่าง ประกอบด้วยองค์ความรู้และของสะสมวัตถุที่เกี่ยวข้องกับช่าง รวมทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่นเรื่องการเลี้ยง ช่างของชาวกุยจังหวัดสุรินทร์ เป็นแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ ตั้งอยู่ถนนธนสาร อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ มีรูปแบบการจัดการโดยจากภาคเอกชนหรือส่วนบุคคล เจ้าของพิพิธภัณฑ์ คือ นายสมโรจน์ คุกิตติเกษม

1.6.7 ธุรกิจเพื่อสังคม หมายถึง เป็นธุรกิจไม่แสวงหาผลกำไร ดำเนินธุรกิจที่รายได้จะถูกนำมา พัฒนาทั้งสังคม และองค์กรให้เติบโตขึ้น จุดมุ่งหมายหลักในการแก้ไขปัญหาทางสังคม โดยคำนึงถึง สภาพแวดล้อม มีการดำเนินการทางการเงิน อาจจะเป็นการทำธุรกิจด้านสินค้าหรือบริการ หรืออาจเป็น การระดมทุน ซึ่งการลงทุนเหล่านี้มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายการดำเนินงานเพื่อสังคมเป็นหลัก มากกว่า ที่จะเน้นเรื่องผลประโยชน์และกำไรที่จะได้รับ

1.6.8 นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย ผู้เข้าชมทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการทบทวนวรรณกรรมที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและนำมาสังเคราะห์ ดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการฐานการเรียนรู้
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้
- 2.3 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจเพื่อสังคม (SE)
- 2.4 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความพึงพอใจ
- 2.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์
- 2.6 ประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์ช่างหรือเดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการฐานการเรียนรู้

การเรียนรู้ (Learning) จะช่วยให้คนเราสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต หรือสามารถปรับสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตัวเราได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น คนเราจึงต้องมีการเรียนรู้ อยู่ตลอดเวลาและเป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาให้ความสนใจและ ศึกษาเรื่องการเรียนรู้เป็นอย่างมาก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติการเรียนรู้ของคน เพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่การแสวงหาวิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพ ที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด นอกจากนี้แล้วยังจะช่วยให้เข้าใจถึงพัฒนาการและพฤติกรรมทางสังคม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ เพราะชีวิตความเป็นอยู่และการประพฤติปฏิบัติของคนเราจะเป็นไปในรูปแบบใด ย่อมขึ้นอยู่กับการเรียนรู้เป็นสำคัญ

ความหมายของการจัดการฐานการเรียนรู้

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการจัดการฐานการเรียนรู้ไว้หลายท่าน ดังนี้

รัชนิวรรณ จินธรรม (2561) กล่าวว่า การจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการของเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวรอันเป็นผลจากประสบการณ์และการฝึกหัดแต่ไม่รวมถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลของพัฒนาการและวุฒิภาวะความเจ็บป่วยความล้ารวมทั้งฤทธิ์ของยาและสารเคมีต่าง ๆ

กุลิสรา จิตรชญาวนิช (2562) กล่าวว่า การจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการต่าง ๆ การดำเนินงานของผู้สอน ตั้งแต่การวางแผนการจัดการฐานการเรียนรู้จนถึงสิ้นสุดการประเมินผล

การเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรม และเกิดทักษะหรือสมรรถนะต่าง ๆ ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

กัลัญญ เพชรภรณ์ (2563) กล่าวว่า การจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่ผู้สอนจัดสถานการณ์สภาพการณ์ หรือกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ และสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ไปใช้ได้

ณัฐริกรานต์ แก้วนิล (2564) กล่าวว่า การจัดการฐานการเรียนรู้จะต้องเกิดการประมวลผลข้อมูลเพื่อนำมาปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้กระบวนการจัดการฐานการเรียนรู้ ซึ่งการจัดการเรียนรู้ เป็นกระบวนการอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลผลข้อมูลสารสนเทศ ความคิดการกระทำตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลเพื่อสร้างความรู้หรือนวัตกรรม และจัดเก็บในลักษณะของแหล่งข้อมูลที่สามารถเข้าถึงได้ โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ที่องค์กรได้จัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานขององค์กร ซึ่งทำให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้ไปยังหน่วยต่าง ๆ ขององค์กรอย่างเหมาะสม เพื่อนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาองค์กร

สรุปได้ว่า การจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลก่อนข้างถาวร อันเป็นผลมาจากการฝึกฝนหรือการมีประสบการณ์ ซึ่งการเรียนรู้ไม่ใช่เป็นการสั่งสอนหรือการบอกเล่าให้เข้าใจและจำได้เท่านั้น แต่ความหมายคลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมอันเป็นผลจากการสังเกต พิจารณาไตร่ตรอง แก้ปัญหาการเรียนรู้เป็นการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้เป็นความเจริญงอกงาม

ความสำคัญของการจัดการฐานการเรียนรู้

การจัดการฐานการเรียนรู้ เป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการที่เจริญงอกงามทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยภาพรวมการจัดการฐานการเรียนรู้มีความสำคัญหลายประการดังนี้ (กุลิสรา จิตรชญาวณิช, 2562)

1. การจัดการฐานการเรียนรู้ ช่วยให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีงาม ในการจัดการฐานการเรียนรู้แต่ละครั้งโดยทั่วไป จะกำหนดจุดประสงค์ในการเรียนรู้เอาไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ในต่าง ๆ ที่ดีขึ้น หรือต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงประสงค์ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

2. การจัดการฐานการเรียนรู้ ช่วยทำให้จุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาบรรลุผลตามเป้าหมาย ทั้งนี้การกำหนดจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาอาจจะมีทั้งความเหมือนกันและต่างกัน แต่ไม่ว่าจุดมุ่งหมายของการศึกษาจะกำหนดไว้อย่างไร สิ่งที่สำคัญที่จะทำให้จุดมุ่งหมายของการศึกษาบรรลุผลก็คือ การจัดการฐานการเรียนรู้ ซึ่งการจัดการฐานการเรียนรู้ที่ดีมีประสิทธิภาพจะส่งผลทำให้การศึกษามีคุณภาพ

3. การจัดการฐานการเรียนรู้ ช่วยเสริมสร้างทักษะต่าง ๆ ให้ผู้เรียนสามารถที่จะนำไปใช้ในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งทักษะสำคัญและจำเป็นสำหรับผู้เรียน ควรจัดให้กับผู้เรียนมีหลายทักษะด้วยกัน เช่น ทักษะกระบวนการคิด ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะทางสังคม ทักษะการสื่อสาร ทักษะทางวิทยาศาสตร์ ทักษะการใช้เทคโนโลยี เป็นต้น

4. การจัดการฐานการเรียนรู้ ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรม ทำให้ผู้เรียนเป็นคนที่สามารถยกยอชื่นชมติดออกอย่างมีเหตุผล มีหลักยึดปฏิบัติในการใช้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องดีงาม และทำให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์

5. การจัดการฐานการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนรู้จักเอาตัวรอด เนื่องจากการเรียนรู้เป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างองค์ความรู้ พัฒนาให้ผู้เรียนมีสติปัญญาที่ชาญฉลาด รวมทั้งพัฒนาทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน และยังสามารถช่วยเสริมสร้างประสบการณ์ต่าง ๆ ที่หลากหลายให้ผู้เรียนนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในการดำรงชีวิตให้มีความสุข ดังนั้น เมื่อผู้เรียนได้รับทั้งความรู้ ประสบการณ์ และทักษะต่าง ๆ จากการศึกษาและการจัดการฐานการเรียนรู้ จะทำให้ผู้เรียนสามารถนำสิ่งดังกล่าวมาใช้ให้เป็นประโยชน์ และรู้จักที่จะเอาตัวรอดอยู่ในสังคมได้อย่างรู้เท่าทัน

6. การจัดการฐานการเรียนรู้ ช่วยสร้างเสริมประสบการณ์ต่าง ๆ ให้กับผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน

7. การจัดการฐานการเรียนรู้ สามารถนำไปสู่การสร้างเสริมอาชีพหรือรายได้ให้กับผู้เรียน

8. การจัดการฐานการเรียนรู้ สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ไปใช้พัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติให้มีความก้าวหน้าได้

สรุปได้ว่า การจัดการฐานการเรียนรู้ เปรียบเสมือนเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในทุก ๆ ด้านไปสู่ความสำเร็จในชีวิต ทั้งนี้จะประสบความสำเร็จหรือไม่เพียงใดขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดการฐานการเรียนรู้ของผู้สอนเป็นสำคัญ หากผู้สอนเลือกใช้ชีวิตการจัดการฐานการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับผู้เรียน ย่อมส่งผลให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้ไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน

ลักษณะของการจัดการฐานการเรียนรู้

การจัดการฐานการเรียนรู้ เป็นกระบวนการจัดสภาพการณ์ให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ซึ่งต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาตนในทุก ๆ ด้าน การจัดการฐานการเรียนรู้มีลักษณะเด่นชัดอยู่ 3 ประการ ดังที่กัลญู เพชรภรณ์ (2563) ได้อธิบายไว้และสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. การจัดการฐานการเรียนรู้ เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน หมายความว่า การจัดการฐานการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้นั้น ทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและเป็นปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ในการจัดการฐานการเรียนรู้ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง คือ ไม่เกิดการเคลื่อนไหวทั้งทางกาย วาจา และทางปัญญาเรียกได้ว่าไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ก็ไม่จัดเป็นการเรียนรู้ แต่จะจัดเป็นการเรียนรู้อาจารย์และนักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม มีการร่วมมือกันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน ดังนั้น การจัดการฐานการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนที่ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์

2. การจัดการฐานการเรียนรู้ มีจุดประสงค์ให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เป็นพฤติกรรม 3 ด้าน ได้แก่

2.1 ด้านความรู้ ความคิด หรือด้านพุทธิพิสัย กล่าวคือ ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามทางสติปัญญา เกิดการพัฒนาขึ้นจากความไม่รู้ไม่เข้าใจ มีความคิดและคิดเป็น เช่น จากการอ่านเขียนไม่ได้มาเป็นการอ่านออกเขียนได้ ตัดสินใจแก้ปัญหาได้ เป็นต้น

2.2 ด้านเจตคติ หรือด้านจิตพิสัย เกี่ยวกับความรู้สึกรู้สึกเห็นคุณค่า ความดี ความงาม เช่น รู้สึกซาบซึ้งในบทกลอนที่ได้ฟังได้อ่าน เห็นคุณค่าของการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง เป็นต้น

2.3 ด้านทักษะ หรือด้านทักษะพิสัย หมายถึง ความสามารถกระทำได้ ปฏิบัติได้ถูกต้องตามวัย เช่น สามารถว่ายน้ำได้ วาดภาพได้ ร้อยมาลัยได้ เป็นต้น

3. การจัดการฐานการเรียนรู้จะบรรลุจุดประสงค์ได้ดีต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ของผู้สอน หมายถึง การจัดการฐานการเรียนรู้จะบรรลุผลตามจุดประสงค์ได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของผู้สอนทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพ (ศาสตร์) รวมทั้งทักษะและเทคนิคการจัดการฐานการเรียนรู้ (ศิลป์)

สรุปได้ว่า การจัดการฐานการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้จะต้องมีกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนต้องมีจุดประสงค์ในการจัดการฐานการเรียนรู้ และในการจัดการฐานการเรียนรู้จะประสบผลสำเร็จได้ดีถ้าผู้สอนรู้จักใช้ศาสตร์อย่างมีศิลป์

องค์ประกอบของการจัดการฐานการเรียนรู้

ณัฐริกรานต์ แก้วนิล (2564) กล่าวว่า องค์ประกอบของการจัดการฐานการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ด้านคน การพัฒนาองค์กรจะต้องมุ่งเน้นที่ความสามารถของคนในองค์กร การพัฒนาคนจึงเป็นความสำคัญอันดับแรก โดยจะต้องอาศัยความรู้จากหลายด้าน ทั้งการบริหารจัดการ การสืบค้นสารสนเทศ ปัญญาประดิษฐ์ และพฤติกรรมขององค์กร ในปัจจุบันการจัดการฐานการเรียนรู้จะเน้นไปที่การพัฒนาคนในองค์กรเป็นอย่างมาก โดยร้อยละ 80 เป็นการพัฒนาข้อมูลจากสมองของมนุษย์ และอีกร้อยละ 20 เป็นข้อมูลสารสนเทศและเทคโนโลยี เนื่องจากหัวใจของการจัดการฐานการเรียนรู้คือการรวบรวมความรู้ และการวิเคราะห์สังเคราะห์ความรู้ ตลอดจนการนำความรู้ไปใช้งานจริง คือการสร้างและการจัดการ

2. ด้านกระบวนการของการจัดการฐานการเรียนรู้ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ

2.1 การจัดการฐานการเรียนรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ในส่วนนี้เป็นขั้นตอนของการพัฒนาและสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้แก่องค์กร ทั้งการค้นคว้า การวิจัยและพัฒนา จำเป็นต้องมีการจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ เพื่อความสะดวกในการสืบค้นข้อมูล

2.2 การแบ่งปันความรู้ เพื่อใช้ความรู้ร่วมกันในองค์กร มีอยู่ 4 ระดับ ได้แก่ ความรู้เชิงข้อเท็จจริง ความรู้ที่เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริง ความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราวและความรู้เชิงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การแบ่งปันองค์ความรู้เหล่านี้จะเป็นการสร้างพฤติกรรมและวัฒนธรรมใหม่ให้แก่องค์กร

2.3 การใช้หรือเผยแพร่ความรู้ การเผยแพร่ข้อมูลให้คนในองค์กร เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน เช่น การรวบรวมรายชื่อและเบอร์โทรศัพท์เพื่อติดต่อประสานงานกันในแต่ละฝ่าย การจัดเก็บข้อมูลขององค์กร โดยจำแนกเป็นหัวข้อเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการรวบรวมข่าวสำคัญของข้อมูลลูกค้า เป็นต้น

3. ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ มุ่งองค์ประกอบดังนี้

3.1 เทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดเก็บสารสนเทศ เครื่องคอมพิวเตอร์แม่ข่ายจัดเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ รวมถึงการเผยแพร่ข้อมูล

3.2 แพลตฟอร์มที่ทำให้เกิดการทํางานร่วมกัน

3.3 ระบบเครือข่าย สนับสนุนการสื่อสารและสนทนา

3.4 วัฒนธรรมองค์กรที่จะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการความรู้ เป็นความพยายามที่จะช่วยยกระดับความสามารถในการรวบรวมความรู้ของคนมาใช้ในอินเทอร์เน็ต หรือฐานข้อมูล ที่จะทำให้องค์กรสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกันระหว่างกันได้ง่ายมากยิ่งขึ้น เทคโนโลยีที่ใช้จัดการข้อมูลนั้นรวมไปถึงระบบการจัดการเอกสาร ฐานข้อมูล และเชิงวัตถุ ระบบการพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ กรู๊ปแวร์และการไหลข้อมูลเทคโนโลยีการรับส่งข้อมูล โปรแกรมการให้ข้อมูลลูกค้า โปรแกรมการระดมความคิด และเครื่องมือการรวบรวมข้อมูลไว้ในคลังข้อมูล

ขั้นตอนของการจัดการฐานการเรียนรู้

ณัฐริกรานต์ แก้วนิล (2564) กล่าวว่า ขั้นตอนของการจัดการฐานการเรียนรู้ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดหาหรือการสร้างความรู้ เป็นกระบวนการพัฒนาและสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมา จากความเชี่ยวชาญของแต่ละบุคคล หรือสร้างจากความสัมพันธ์ของคนในองค์กร ซึ่งเป็นวิธีการพัฒนาความรู้ขึ้นมาจากการระดมความคิด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เนื่องจากว่าความรู้ของแต่ละคนนั้นไม่เหมือนกัน

ขั้นตอนที่ 2 การแบ่งปันความรู้ เป็นการนำความรู้ที่ได้มาทำการบันทึกไว้ แล้วนำมาเผยแพร่ให้แก่คนในองค์กรได้ทราบ โดยใช้เครื่องมือการสื่อสารในช่องทางต่าง ๆ เพื่อเป็นการนำเอาความรู้ของแต่ละคนมาจัดทำเป็นรูปแบบ และเป็นการใช้ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กรมาจัดทำเป็นคู่มือสำหรับการปฏิบัติงานหรือคู่มือสำหรับการแก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้เกิดทักษะใหม่ ๆ และเกิดความชำนาญในการแก้ปัญหาานั้น ๆ

ขั้นตอนที่ 3 การใช้หรือการเข้าถึงความรู้ เป็นการใช้ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กรจากฐานข้อมูลที่ได้จัดทำไว้ นำมาผสมผสานกับความรู้ที่มาจากแหล่งต่าง ๆ

ความสำคัญของงานด้านการจัดการฐานการเรียนรู้ คือ การนำความรู้ใส่เข้าไปในทุกกิจกรรมหรือความพยายามให้เกิดกิจกรรมที่เป็นการสร้างความรู้ในการทำงานอย่างมีระบบ ทำให้เกิดคุณค่าและมูลค่า โดยกิจกรรมหรืองานทุกอย่างสามารถสร้างความรู้ได้ทั้งสิ้น และจะต้องให้กิจกรรมนั้นมีการนำความรู้มาแลกเปลี่ยนกันภายในกลุ่มด้วย

ความรู้สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. ความรู้เปิดเผย เป็นความรู้ที่คนทั่วไปนั้นคุ้นเคยและสามารถแลกเปลี่ยนกันได้ง่ายผ่านสื่อสารสนเทศที่มีอยู่ทั่วไป

2. ความรู้แฝง เป็นความรู้ที่มีการแฝงอยู่ในขั้นตอนและกระบวนการทํางานในวัฒนธรรมองค์กร หรืออยู่ในกฎเกณฑ์ขององค์กร

3. ความรู้ฝังลึก เป็นความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคล ในความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และประสบการณ์ การได้สั่งสมมา เป็นความรู้ที่มีประโยชน์มากที่สุด แต่นำมาใช้ได้ยากที่สุดเช่นกัน เนื่องจากต้องทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคคล

คุณธรรมสำคัญ 8 ประการที่จะส่งเสริมให้มีการจัดการฐานการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประการที่ 1 การเคารพซึ่งกันและกัน และรู้จักคุณค่าของเพื่อนมนุษย์

ประการที่ 2 การไม่ใช้อำนาจ เพราะจะเป็นการปิดกั้นการเรียนรู้

ประการที่ 3 การฟังอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้เข้าใจอย่างถ่องแท้

ประการที่ 4 วิธีการทางด้านบวก คือ การคิดและมองโลกในแง่ที่ดีเสมอ

ประการที่ 5 การเจริญธรรม 4 ประการ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ ได้แก่ ความเอื้ออาทร ความเปิดเผย ความจริงใจ และความไว้วางใจ

ประการที่ 6 การปฏิบัติ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้

ประการที่ 7 การสร้างเครือข่ายระหว่างบุคคล

ประการที่ 8 การเจริญสติ เพื่อให้ตื่นตัวและเรียนรู้ตลอดเวลา

ประโยชน์ของการจัดการเรียนรู้

ณัฐกรินทร์ แก้วนิล (2564) กล่าวว่า ประโยชน์ของการจัดการเรียนรู้มีดังนี้

1. ป้องกันความรู้สูญหาย ทำให้องค์กรสามารถรักษาความรู้ ความเชี่ยวชาญความชำนาญ ที่อาจจะสามารถสูญหายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงบุคลากรขององค์กร

2. เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจ โดยการเพิ่มความสะดวกในการเข้าถึงความรู้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการเพิ่มประสิทธิภาพการตัดสินใจ เนื่องจากผู้ที่ทำหน้าที่ตัดสินใจจะต้องสามารถตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว และมีคุณภาพบนพื้นฐานของข้อมูล

3. ความสามารถในการปรับตัว และความยืดหยุ่น ทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีความเข้าใจงานและวัตถุประสงค์ของงานมากขึ้น โดยไม่ต้องมีการควบคุมอย่างเข้มงวด ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. เป็นการพัฒนาทรัพย์สินและพัฒนาความสามารถองค์กรในการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้

ความหมายของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ไว้ดังนี้

คงพร นิยมเจริญชัยกุล (2560) กล่าวว่า รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง สาระสำคัญ องค์ประกอบของการจัดการฐานการเรียนรู้ในศาสตร์นั้น ๆ โดยสาระสำคัญของรูปแบบควรมีหลักการจัดการฐานการเรียนรู้ แนวปฏิบัติการจัดการฐานการเรียนรู้ วิธีการจัดการฐานการเรียนรู้ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มหรือชุมชนและ ระดับประเทศชาติ นอกจากนี้รูปแบบที่เหมาะสมควรมีการกระทำไปตามขั้นตอน โดยเริ่มตั้งแต่การสร้างรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้และสื่อ การประเมินคุณภาพของรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ การปรับปรุงรูปแบบตามผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำ การปฏิบัติการจัดการฐานการเรียนรู้ตามรูปแบบ โดยการอบรม และการปฏิบัติภาคสนาม การประเมินความเหมาะสมของ

รูปแบบ โดยบุคคลที่ผ่านการเรียนรู้และการปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องหลังการเรียนรู้ โดยร่วมกันวางแผน การปฏิบัติอันนำไปสู่ความยั่งยืน

ธีรังกูร วรบำรุงกุลและคณะ (2561) กล่าวว่า รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง เป็นแบบแผน การดำเนินการจัดการฐานการเรียนรู้ที่ได้จัดไว้อย่างเป็นระบบอย่างสัมพันธ์ สอดคล้อง กับทฤษฎี หลักการเรียนรู้หรือการสอนที่รูปแบบนั้นยึดถือและได้รับการพิสูจน์ มีการทดสอบว่า มีประสิทธิภาพ สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายเฉพาะของรูปแบบการจัดการฐาน การเรียนรู้นั้น ๆ

ทีศนา แชมมณี (2561) กล่าวว่า รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง สภาพหรือลักษณะ ของการจัดการฐานการเรียนรู้ที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบระเบียบ ตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อต่าง ๆ โดยมีการจัดกระบวนการหรือขั้นตอนการจัดการฐานการเรียนรู้ โดยอาศัยวิธีสอน และเทคนิคการสอนต่าง ๆ เข้าไปช่วยทำให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามหลักการที่ยึดถือ และได้รับการพิสูจน์ทดสอบแล้วว่า มีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนได้

วิชุดา มาลาสาย (2561) กล่าวว่า รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง การจัดองค์ประกอบ ทางการเรียนรู้อย่างเป็นระบบแบบแผน ตามหลักการ แนวคิดหรือทฤษฎีพื้นฐาน และได้รับการพิสูจน์ ว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดได้

ตุลย์ จันทร์อุดม (2564) กล่าวว่า รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง แผนงานหรือ เครื่องมือแบบใหม่ที่เป็นแนวทางในการจัดการฐานการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน และการสอนเสริมความรู้ ซึ่งรูปแบบการเรียนรู้เป็นสิ่งที่คุณสอนได้สร้างขึ้นบนพื้นฐานทฤษฎี หลักการ แนวคิดและวิธีการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เป็นขั้นเป็นตอนเป็นกระบวนการ เพื่อเป็นแนวทางในการช่วย ให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยรูปแบบการเรียนรู้นั้นจะเป็นแนวทางในการจัดทำ สื่อการเรียนรู้ เช่น เอกสาร หนังสือ วีดิทัศน์โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ ทั้งรูปแบบ การจัดการฐานการเรียนรู้ นั้น ต้องมีวิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และสามารถหาคำตอบอื่น ๆ ที่ตนสนใจในครั้งต่อไป ทั้งนี้ การศึกษา วิจัยจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก ที่ทำให้ทราบถึงประสิทธิภาพของวิธีการเรียนรู้ และเพื่อให้วิธีการเรียนรู้นั้น เกิดประสิทธิภาพ มากขึ้น ทั้งนี้รูปแบบการเรียนรู้จะมีข้อจำกัด ข้อดีข้อเสียที่แตกต่างกัน และไม่มีรูปแบบการเรียนรู้ ใดที่เป็นสากล

นันทน์ภัส นิยมทรัพย์ (2564) กล่าวว่า รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง เป็นแบบแผนที่เป็นไปตามหลักการแนวคิดทฤษฎี เมื่อนำไปใช้จะปรากฏเป็นสภาพของการจัดการฐานการเรียนรู้ ในสภาพแวดล้อมหนึ่ง หรือห้องเรียนที่มีการดำเนินการตามแนวคิด ทฤษฎี หลักการที่เป็นรากฐาน ของรูปแบบ โดยผู้สอนจะดำเนินการไปตามกระบวนการ หรือขั้นตอนที่กำหนดไว้ทีละขั้นอย่างครบถ้วน ไม่สลับขั้นตอนในสภาพการณ์นั้น จะแสดงให้เห็นบทบาทผู้สอนและบทบาทของผู้เรียนอย่างชัดเจน ในแต่ละขั้นตอนจะมีการผสมผสานวิธีสอนหรือเทคนิคการสอน เพื่อให้สภาพที่เกิดขึ้นนั้นส่งเสริม การเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นไปตามหลักการและวัตถุประสงค์ของรูปแบบการสอน

อรุณวรรณ ชูสังกิจ (2564) กล่าวว่า รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง โครงสร้างหรือ แบบแผน การดำเนินการสอนที่ได้รับการจัดอย่างเป็นระบบ และสัมพันธ์สอดคล้องกับทฤษฎี หลักการเรียนรู้หรือการสอนที่รูปแบบนั้นยึดถือและได้รับการพิสูจน์ ทดสอบว่ามีประสิทธิภาพ

สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายเฉพาะของรูปแบบนั้น ๆ โดยทั่วไปรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ประกอบไปด้วยทฤษฎี หลักการที่รูปแบบนั้นยึดถือ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กระบวนการสอนที่มีลักษณะเฉพาะ อันจะนำผู้เรียนไปสู่จุดมุ่งหมายที่รูปแบบนั้นมีการกำหนดไว้และการวัดการประเมินผล

สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง การกำหนดแผนงานล่วงหน้าที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และบรรลุเป้าหมาย การดำเนินการจัดการฐานการเรียนรู้ที่ได้จัดไว้อย่างเป็นระบบอย่างสัมพันธ์ สอดคล้องกับทฤษฎี หลักการเรียนรู้หรือการสอนที่รูปแบบนั้นยึดถือและได้รับการพิสูจน์ ทดสอบว่ามีประสิทธิภาพ โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี ปรัชญาต่าง ๆ มากำหนดเป็นแบบแผนอย่างเป็นระบบแสดงวิธีการดำเนินงาน และการประเมินผลที่ชัดเจน

องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้

องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้แต่ละรูปแบบจะมีองค์ประกอบที่หลากหลาย ดังนี้

วิโฆฎฐ์ วัฒนานิมิตกุล (2559) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

1. มีปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อของรูปแบบการสอนนั้น ๆ
2. มีการบรรยายและอธิบายลักษณะของการจัดการฐานการเรียนรู้ตามหลักการที่ยึดถือ
3. มีการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้น ๆ
4. มีการอธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอนและเทคนิคการสอน อันจะช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนนั้น ๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด
5. รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้จะต้องสามารถทำนายผลที่จะเกิดตามมาได้

พชียภัทร์ สิ่งจานุสงค์ (2560) กล่าวว่า องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) ทฤษฎี หลักการ แนวคิดรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) กระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบ และ 4) ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการเรียนรู้ตามรูปแบบ

ทิตนา แคมมณี (2563) กล่าวว่า รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ จะต้องสามารถทำนายผลที่เกิดขึ้นตามมาได้อย่างมีศักยภาพ ในการสร้างความคิดรวบยอด ตลอดทั้งความเชื่อมโยงมีรายละเอียด ดังนี้ องค์ประกอบที่ 1 การนำปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นหลักการ นั้น ๆ มาปรับใช้ องค์ประกอบที่ 2 มีการบรรยายสภาพบริบท การจัดการฐานการเรียนรู้ที่สอดคล้องของ หลักการ และสามารถยึดถือตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ นั้น องค์ประกอบที่ 3 จัดระบบความสัมพันธ์เชื่อมโยงขององค์ประกอบของระบบ ให้สามารถนำผู้เรียนสู่เป้าหมายระบบหรือกระบวนการได้ และองค์ประกอบที่ 4 อธิบายรายละเอียด วิธีการ เทคนิคการสอน เพื่อช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนมีคุณภาพสูงสุด

สิทธิพล อาจอินทร์ (2564) กล่าวว่า องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ คือ สภาพลักษณะของการจัดการฐานการเรียนรู้ที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ ซึ่งได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระบบประกอบด้วย

1. หลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อต่าง ๆ
2. กระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญในการเรียนการสอน รวมทั้งวิธีการสอน เทคนิคการสอนต่าง ๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามทฤษฎี หลักการ หรือแนวคิดที่ยึดถือ
3. รูปแบบจะต้องได้รับการพิสูจน์ ทดสอบ หรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนในการจัดการฐานการเรียนรู้ให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบนั้น ๆ

นันทน์ภัส นิยมทรัพย์ (2564) กล่าวว่า องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ คือ เป็นแบบจำลองทางการสอนหรือรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ จะแสดงเป็นรูปธรรมในลักษณะของตัวอักษรที่มีการอธิบายเป็นแบบแผนในแต่ละหัวข้อ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้ที่นำไปใช้เข้าใจหลักการ แนวคิด ทฤษฎี วัตถุประสงค์ และขั้นตอนการดำเนินการตามกระบวนการ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลการเรียนรู้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดการฐานการเรียนรู้ โดยผู้สอนสามารถนำรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ไปใช้ในการเขียนแผนการจัดการฐานการเรียนรู้ เนื่องจาก รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้จะช่วยรับประกันได้ว่าการสอนจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ นั้น ๆ โดยผู้สอนควรศึกษารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ และนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหา จุดประสงค์การเรียนรู้แต่ละครั้ง ซึ่งจะต้องอาศัยประสบการณ์ในการปรับใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ต่อไป ทั้งนี้ ในบางรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้มีรากฐานมาจากทฤษฎีหลักการเรียนรู้เดียวกัน ทำให้ผู้สอนสับสนในการนำไปใช้ ดังนั้น ผู้สอนควรพิจารณา ทบทวนและเปรียบเทียบจุดเน้นหรือเอกลักษณ์ของแต่ละรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ให้ชัดเจน

วีระชัย พิทักษ์ไพศาลภกร (2565) กล่าวว่า องค์ประกอบรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ มีดังนี้ 1) มีปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นหลักของรูปแบบการสอนนั้น ๆ 2) มีการบรรยายและอธิบายสภาพหรือลักษณะของการจัดการฐานการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ 3) มีการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของรูปแบบหรือกระบวนการนั้น ๆ 4) มีคำอธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่าง ๆ เพื่อช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

สรุปได้ว่า องค์ประกอบรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้มีหลักการที่สำคัญ คือ ต้องมีแนวคิด ทฤษฎีและมโนทัศน์ประกอบที่สัมพันธ์กันตลอดรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ โดยต้องมีจุดมุ่งหมาย หลักการของรูปแบบที่มีผลต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปใช้เมื่อพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้แล้วก่อนนำไปใช้ ต้องมีการวิจัยเพื่อทดสอบทฤษฎีและตรวจสอบคุณภาพเพื่อนำมาปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้บูรณาการแนวคิด ทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด แล้วสรุปข้อมูลองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ และอธิบายสาระขององค์ประกอบการจัดการฐานการเรียนรู้แบบ ไว่ดังตารางที่ 2-1

ตารางที่ 2-1 ผลการสังเคราะห์องค์ประกอบและสาระของการจัดการฐานการเรียนรู้

องค์ประกอบ	สาระของการจัดการฐานการเรียนรู้
1. หลักการของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้	1. พัฒนาความรู้ให้ได้เรียนรู้และรับรู้อย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่ข้ามขั้นตอน 2. จัดการเรียนรู้ให้เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย เชื่อมโยงความรู้หรือประสบการณ์เดิมสร้างความรู้เองหรือได้สร้างประสบการณ์ใหม่ ได้รับการกระตุ้นและเกิดแรงจูงใจ ภายใต้บรรยากาศการเรียนรู้ที่เหมาะสม
2. วัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้	มุ่งพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ มีความเข้าใจอย่างแท้จริง สามารถเชื่อมโยงความรู้และมวลประสบการณ์เดิมกับความรู้ใหม่เกิดความรู้ ทักษะคิด เจตคติที่ดีต่อการเข้าชม
3. ขั้นตอนการพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ เดอะซังโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์	1) ขั้นเตรียมการ หรือขั้นนำ (Preparation) 2) ขั้นเสนอความรู้ใหม่ (Presentation) 3) ขั้นสัมพันธ์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ (Comparison and Abstraction) 4) ขั้นสรุป (Generalization) 5) ขั้นประยุกต์ใช้ (Application)
4. การวัดและประเมินผลรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้	การประเมินการเรียนรู้ เป็นการประเมินด้วยกระบวนการทั้งความรู้และกระบวนการที่ได้มา ซึ่งความรู้ทำการประเมินก่อนเข้าชมและหลังเข้าชม

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

ประเภทของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้

นักการศึกษาได้กล่าวถึงประเภทของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ไว้ดังนี้

ทิศนา แคมมณี (อ้างถึงใน สกฤตการ สังข์ทอง, 2562) ได้แบ่งรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้เป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย เป็นรูปแบบที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระต่าง ๆ ซึ่งอาจอยู่ในรูปของข้อมูลข้อเท็จจริง มโนทัศน์หรือความคิดรวบยอด 2) รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนา ด้านจิตพิสัย เป็นรูปแบบที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้สึกเจตคติค่านิยมคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์ 3) รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะพิสัย เป็นรูปแบบที่มุ่งพัฒนาความสามารถของผู้เรียนด้านการปฏิบัติการกระทำหรือการแสดงออก 4) รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการ เป็นรูปแบบที่มุ่งพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับวิธีการดำเนินการต่าง ๆ อาจเป็นกระบวนการทางสติปัญญากระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม และ 5) รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้นการบูรณาการ เป็นรูปแบบที่พัฒนาการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนไปพร้อม ๆ กันโดยใช้การบูรณาการทั้งทางด้านเนื้อหาสาระและวิธีการ ขณะที่ เซเลอร์ (Saylor, 1981) ได้

จำแนกรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ตามแบบของหลักสูตร 5 แบบ โดยพิจารณาความเกี่ยวข้องเหมาะสมของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้กับหลักสูตรแต่ละประเภท ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อนักพัฒนาหลักสูตรที่สามารถเลือกรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ได้เหมาะกับจุดเน้นของหลักสูตรแต่ละประเภท รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ตามแนวคิดจัดเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับหลักสูตรเน้นเนื้อหาวิชา (Subject Matter/Discipline) 2) รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับหลักสูตรเน้นสมรรถภาพ (Specific Competencies/ Technology) 3) รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับหลักสูตรเน้นคุณลักษณะ (Human Traits/Processes) 4) รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับหลักสูตรเน้นกิจกรรมและปัญหาสังคม (Social Functions/Activities) และ 5) รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับหลักสูตรเน้นความต้องการและความสนใจผู้เรียน (Interests and Needs/Activities) ด้าน จอยซ์ และ เวล (Joyce & Weil, 1986) ได้จัดรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการคิด (The Information-Processing Family) จะมุ่งเน้นการพัฒนาด้านเนื้อหาวิชา และทักษะกระบวนการทางสติปัญญาเป็นหลัก 2) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาตน (The Personal Family) เป็นรูปแบบการสอนที่เน้นกระบวนการพัฒนาผู้เรียนตามความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคล และการพัฒนาผู้เรียนทางด้านจิตพิสัย 3) รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้นปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (The Social Family) จะเน้นการพัฒนากระบวนการกลุ่มและการพัฒนาด้านจิตพิสัย เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม และ 4) รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้นการปรับพฤติกรรม (The Behavioral Systems Family) เป็นรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้นการนำทฤษฎีการเรียนรู้เชิงพฤติกรรมมาใช้ในการพัฒนาความรู้ความสามารถของผู้เรียน ทั้งทางด้านเนื้อหา วิชาและทักษะต่าง ๆ นอกจากนี้ จอยซ์ และ เวล (Joyce and Weil) ยังได้เสนอว่าผู้สอนสามารถนำรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้แต่ละรูปแบบจาก 4 กลุ่มนี้มาใช้ร่วมกันได้ เพื่อเพิ่มประสิทธิผลในการใช้รูปแบบและประสิทธิภาพในการเรียนรู้ได้อย่างสูงสุด

สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้มีหลากหลายรูปแบบตามที่นักวิชาการและนักการศึกษาได้อธิบายไว้ รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ ประกอบด้วย รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้เน้นด้านพุทธิพิสัย รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้เน้นด้านจิตพิสัย รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้นด้านทักษะพิสัย รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้นด้านพฤติกรรมและรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้นการบูรณาการ โดยรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้แต่ละรูปแบบจะมีจุดมุ่งหมาย และลักษณะการจัดการฐานการเรียนรู้ที่แตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายเฉพาะของรูปแบบนั้น ๆ ดังนั้น สามารถประยุกต์รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ในแต่ละรูปแบบมาใช้ในการจัดการเรียนเรียนรู้หรือบูรณาการร่วมกันได้ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ

การพัฒนาแบบการจัดการฐานการเรียนรู้

นักการศึกษาได้อธิบายลักษณะการพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

บุญชม ศรีสะอาด (2559) นำเสนอการสร้างหรือการพัฒนารูปแบบ ดังนี้

1. สร้างหรือพัฒนารูปแบบตามสมมติฐาน โดยการศึกษาค้นคว้าทฤษฎี แนวความคิดรูปแบบและผลการศึกษาหรือวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยให้สามารถกำหนดองค์ประกอบหรือตัวแปรต่าง ๆ ภายใน

รูปแบบรวมทั้งลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรเหล่านั้น หรือลำดับก่อนหลังของแต่ละองค์ประกอบในรูปแบบ การพัฒนารูปแบบนี้จะต้องใช้หลักการของเหตุผลเป็นรากฐานสำคัญและการศึกษาค้นคว้ามากจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบอย่างยิ่ง ผู้วิจัยอาจคิดโครงสร้างของรูปแบบขึ้นมาก่อนแล้วปรับปรุงโดยอาศัยข้อสังเกตจากการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีแนวคิดหรือผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบ ซึ่งจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลหรือทำการทดลองนำไปใช้ในสถานการณ์จริง เพื่อทดสอบดูว่ามีความเหมาะสมหรือมีประสิทธิภาพตามที่มุ่งหวังหรือไม่ ช่วยให้ทราบอิทธิพลหรือความสำคัญขององค์ประกอบย่อยหรือตัวแปรต่าง ๆ ผู้วิจัยอาจปรับปรุงใหม่โดยตัดองค์ประกอบหรือตัวแปรที่มีอิทธิพลหรือความสำคัญน้อยออกจากรูปแบบของตน ซึ่งจะทำให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

วิโฆภุช วัฒนานิมิตกุล (2559) กล่าวว่า ลักษณะของการพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้มีมุมมอง 2 นัย ดังนี้

1. การปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่เดิมให้เหมาะสมยิ่งขึ้น การพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ลักษณะนี้เป็นการปรับปรุงแก้ไขภายในรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้หนึ่ง ให้มีความเหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ ซึ่งอาจจะเป็นการเพิ่มเติมหรือปรับลดรายการต่าง ๆ ในรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ เช่น แนวคิด ทฤษฎี ปรัชญาที่เกี่ยวข้อง วัตถุประสงค์ของรูปแบบ กระบวนการหรือกิจกรรมของรูปแบบ เป็นต้น อุปมาเหมือนการปรับปรุงเพิ่มเติมโรงเก็บรถ ปรับปรุงโรงครัวในบ้าน ซึ่งภาพรวมของบ้านยังคงมีรูปแบบหลัก ๆ เหมือนเดิม

2. การสร้างรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ขึ้นใหม่ การสร้างรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ขึ้นใหม่ในลักษณะนี้อาจดำเนินการได้ใน 2 แนวทาง คือ

2.1 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่มีอยู่เดิม ในลักษณะที่ใช้โครงสร้างเพียงบางส่วนของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้เดิม แต่ปรับปรุงแก้ไขใหม่ในหลายประเด็นส่งผลให้ไม่มีภาพรวมของรูปแบบเดิม อุปมาเหมือนรื้อบ้านทั้งหลังแล้วปลูกสร้างเป็นแบบใหม่ ซึ่งไม่มีเค้าโครงเดิมปรากฏอยู่แต่ยังสามารถนำวัสดุอุปกรณ์จากบ้านเดิมมาใช้ประโยชน์ได้

2.2 การสร้างรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ขึ้นใหม่ ซึ่งอาจเป็นการประมวลแนวคิด ทฤษฎี และงานที่เกี่ยวข้อง และองค์ประกอบอื่น ๆ เพื่อจัดทำเป็นรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ขึ้นใหม่ โดยมีได้อาศัยร่องรอยของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้เดิมแต่อย่างใด อุปมาเหมือนการปลูกบ้านใหม่ทั้งหลัง โดยใช้แบบบ้าน วัสดุ อุปกรณ์ใหม่หมดทั้งหลัง นอกจากนี้ลักษณะของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นยังขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาด้วยว่า เป็นการพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างกว้างขวาง หรือเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ของแฮร์บาร์ต

รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ โดยใช้ของแฮร์บาร์ต (Herbart Method) เป็นวิธีที่พัฒนาขึ้นโดยโยฮันน์ ฟรีดริช แฮร์บาร์ต (Johann F. Herbart) (อ้างถึงใน สมฤดี แจ่มขาว, 2561) นักปรัชญาการศึกษาชาวเยอรมันมีความเชื่อว่าการที่จะเรียนรู้สิ่งใดนั้นต้องเริ่มต้นจากความสนใจก่อน จึงเข้าสู่ขั้นตอนการสอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการจัดการ

ฐานการเรียนรู้ที่เน้นการรับรู้และการเชื่อมโยงความคิด (Apperception หรือ Herbartianism) ทฤษฎีกลุ่มนี้เน้นการรับรู้และเชื่อมโยงทฤษฎีนี้มีนักคิดที่สำคัญ คือ จอห์น ล็อก (John Locke) วิลเฮล์ม วุนด์ (Wilhelm Wundt) ทิชเชเนอร์ (Titchener) และแฮร์บาร์ต (Herbart) ซึ่งนักวิชาการและนักการศึกษาที่มีความเชื่อและหลักการเกี่ยวกับการเรียนรู้ดังนี้

1. มนุษย์ทุกคนเกิดมาไม่มีทั้งความดีและความเลวในตัวเอง การเรียนรู้จึงเกิดขึ้นได้จากแรงกระตุ้นภายนอกหรือสิ่งแวดล้อม (Neutral-Passive)

2. จอห์น ล็อก (John Locke) เชื่อว่าคนเราเกิดมาพร้อมกับจิตหรือสมองที่ว่างเปล่า (Tabula Rasa) การเรียนรู้เกิดจากการที่บุคคลได้รับประสบการณ์ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 การส่งเสริมให้บุคคลมีประสบการณ์มาก ๆ ในหลาย ๆ ทางจึงเป็นการช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้

3. วิลเฮล์ม วุนด์ (Wilhelm Wundt) เชื่อว่าจิตของคนเรามีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ การสัมผัสทั้ง 5 (Sensation) และการรู้สึก (Feeling) คือ การตีความหรือแปลความหมายจากการสัมผัส

4. ทิชเชเนอร์ (Titchener) มีความเห็นเช่นเดียวกับวิลเฮล์ม วุนด์ (Wilhelm Wundt) แต่ได้เพิ่มส่วนประกอบของจิตอีก 1 ส่วน ได้แก่ จินตนาการ (Imagination) คือ การคิดวิเคราะห์

5. แฮร์บาร์ต (Herbart) เชื่อว่าการเรียนรู้มี 3 ระดับ คือ ขั้นการเรียนรู้ โดยประสาทสัมผัส (Sens Activity) ขั้นจำความคิดเดิม (Memory Characterized) และขั้นเกิดความคิดรวบยอดและความเข้าใจ (Conceptual Thinking or Understanding) การเรียนรู้เกิดขึ้นจากการที่บุคคลได้รับประสบการณ์ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และสั่งสมประสบการณ์ หรือความรู้เหล่านี้ไว้ การเรียนรู้นี้จะขยายขอบเขตออกไปเรื่อย ๆ เมื่อบุคคลได้รับประสบการณ์หรือความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น โดยผ่านกระบวนการเชื่อมโยงและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ใหม่กับความรู้เดิมเข้าด้วยกัน (Apperception)

6. แฮร์บาร์ต (Herbart) เชื่อว่าการสอนควรเริ่มจากการทบทวนความรู้เดิมเสียก่อนแล้วจึงเสนอความรู้ใหม่ต่อไป ควรจะช่วยให้เด็กเรียนสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เดิมกับความรู้ใหม่จนได้ข้อสรุปที่ต้องการ แล้วจึงให้นำข้อสรุปที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับปัญหาหรือสถานการณ์ใหม่ ๆ (สมถิติ แจ่มข่าว, 2561)

สรุปได้ว่า ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติฉางโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ได้นำทฤษฎีดังกล่าวข้างต้นนำมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติฉางโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งประกอบด้วยการจัดการฐานการเรียนรู้ 5 ชั้น ได้แก่

- 1) ชั้นเตรียมการ หรือขั้นนำ (Preparation)
- 2) ชั้นเสนอความรู้ใหม่ (Presentation)
- 3) ชั้นสัมพันธ์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ (Comparison and Abstraction)
- 4) ชั้นสรุป (Generalization)
- 5) ชั้นประยุกต์ใช้ (Application)

กระบวนการจัดการฐานการเรียนรู้

ผู้วิจัยนำเสนอกระบวนการจัดการฐานการเรียนรู้ โดยนำเสนอในรูปแบบของการจัดนิทรรศการ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การจัดนิทรรศการ

การจัดนิทรรศการ หมายถึง การจัดแสดงข้อมูล เนื้อหา ผลงานต่าง ๆ ด้วยวัสดุสิ่งของอุปกรณ์ และกิจกรรมที่หลากหลาย แต่มีความสัมพันธ์กันในแต่ละเรื่อง โดยมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนได้มี การวางแผนที่ตั้งจุดความสนใจให้ผู้ชมได้มีส่วนร่วมในการดู การฟัง การสังเกต การจับต้องและ การทดลองด้วยสื่อที่หลากหลาย เช่น รูปภาพ ของจริง หุ่นจำลอง ป้ายนิเทศ และกิจกรรมต่าง ๆ

ความสำคัญของนิทรรศการ

การจัดนิทรรศการ เป็นสื่อที่มีคุณค่าและศักยภาพสูงในการดึงดูดความสนใจของผู้ชมได้ เนื่องจากความหลากหลายของสื่อ สามารถสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้ชมได้ ดังนั้น นิทรรศการที่ดีจะมีอิทธิพลของผู้ชมในด้านความรู้ความเข้าใจ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านอารมณ์ และความรู้สึก การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ รวมทั้งการตัดสินใจ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างนิทรรศการ ทางการศึกษา ทางด้านการค้าและศิลปวัฒนธรรม

ขั้นตอนการจัดนิทรรศการ

การจัดนิทรรศการโดยทั่วไปมีขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นการวางแผน เป็นขั้นตอนแรกก่อนลงมือปฏิบัติงานทุกประเภท นับเป็นขั้นสำคัญที่สุดที่ ส่งผลถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวของแต่ละงานได้ การวางแผนที่ดีจะช่วยให้การดำเนินงานประสบ ผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการวางแผนจัดนิทรรศการโดยทั่วไปต้องกำหนดขอบเขต จุดมุ่งหมาย สถานที่หรือบริเวณใช้จัดนิทรรศการ ผู้จัดนิทรรศการและกลุ่มเป้าหมาย วิธี จัดนิทรรศการ และการประชาสัมพันธ์

2. ขั้นปฏิบัติการผลิตสื่อและติดตั้ง เป็นการลงมือปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับ การติดตามและการประเมินผลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

2.1 การออกแบบนิทรรศการ แบ่งได้หลายงาน ดังนี้

2.1.1 การออกแบบโครงสร้าง ได้แก่ โครงสร้างทางกายภาพของงานนิทรรศการทั้งหมด ซึ่งได้แก่โครงสร้างของพื้นที่ที่ใช้ในการจัดแสดงและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เช่น อาคาร เวที ห้องจัดแสดง ซุ้มประตูทางเข้างาน บูธ เต็นท์หรือปะรำพิธี

2.1.2 การออกแบบตกแต่ง เป็นการออกแบบเพื่อทำให้งานนิทรรศการนั้น มีความโดดเด่น สวยงาม ดึงดูดความสนใจ และสื่อความหมายกับผู้เข้าชม การออกแบบตกแต่ง แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การตกแต่งภายนอก ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์สีและพื้นผิวภายนอกของสิ่งก่อสร้างและบริเวณ สถานที่จัดแสดงให้ดูเด่นและแตกต่างไปจากสภาพแวดล้อมใกล้เคียง การตกแต่งภายนอกรวมถึง การจัดสวนหย่อมและสร้างทางเดิน เป็นต้น

2.1.3 การออกแบบสื่อ 2 มิติ เป็นสื่อประเภทงานกราฟิกที่ใช้ในการเสนอเนื้อหา เพื่อถ่ายทอดให้ผู้เข้าชมเกิดการเรียนรู้โดยตรง เช่น แผนภูมิ แผนภาพ แผนสถิติ รูปภาพ ภาพเขียน ภาพถ่าย ภาพโปสเตอร์ ใบปลิว แผ่นพับ แผนผัง นอกจากออกแบบให้สะดุดตาจิตใจสวยงามแล้ว ข้อมูลต้องถูกต้อง สามารถสื่อความหมายได้เป็นอย่างดีด้วย การออกแบบ 3 มิติ เป็นการสร้างสรรค์ สื่อที่มีทั้งความกว้าง ความยาว และความหนา เช่น หุ่นจำลอง ของจริงของตัวอย่าง ตลอดจนแทนวาง สื่อ ซึ่งอาจมีรูปสี่เหลี่ยม ห้าเหลี่ยม หกเหลี่ยม แปดเหลี่ยม หรือวงกลม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม กับเนื้อหาและสภาพโดยรวมของสิ่งแวดล้อม

2.1.4 การออกแบบสื่อประสมหรือสื่อมัลติมีเดีย เป็นการออกแบบและการนำเสนอผลงาน ที่ทำได้สะดวกรวดเร็ว โดยใช้คอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยในการดำเนินงาน ทำให้รูปแบบสื่อและวิธีการ นำเสนอมีความแปลกใหม่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการนำเสนอแบบสื่อประสมที่ผู้เข้าชมสามารถ รับรู้ได้ทั้งภาพและเสียงไปพร้อม ๆ กัน

2.1.5 การออกแบบสื่อกิจกรรม เป็นสื่อการแสดงที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าชมหรือบุคคลใน ชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และการนำเสนอ นอกจากนี้ อาจมีการสาธิตกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับเนื้อหาในการจัดนิทรรศการ

2.2 การจัดท้าววัสดุ อุปกรณ์ การจัดนิทรรศการแต่ละครั้งต้องใช้วัสดุ อุปกรณ์เป็นจำนวนมาก เช่น อุปกรณ์หลักในการจัดสถานที่ อุปกรณ์สำหรับการติดตั้ง อุปกรณ์เกี่ยวกับแสง เสียง และไฟฟ้า วัสดุอุปกรณ์เพื่อการแสดงและตกแต่ง

2.3 การลงมือติดตั้งสื่อต่าง ๆ เป็นขั้นจัดวางวัสดุ อุปกรณ์ให้เป็นไปตามแผนผังออกแบบไว้

2.4 การควบคุมดูแลความปลอดภัย เป็นการป้องกันไม่ให้ผู้เข้าชมได้รับอันตรายใด ๆ จากการเข้าชม โดยเฉพาะอุบัติเหตุจากการติดตั้งวัสดุ อุปกรณ์ อุบัติเหตุจากระบบไฟฟ้า แสง สี ทางออกฉุกเฉิน สิ่งเหล่านี้ต้องจัดการควบคุมดูแลไว้อย่างรอบคอบ

3. ขั้นการนำเสนอ เป็นการแสดงเนื้อหาข้อมูลหรือสื่อต่าง ๆ ให้ผู้เข้าชมได้รับรู้ ทดลอง จับต้อง หรือเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่วางแผนออกแบบและติดตั้งไว้

4. ขั้นการประเมินผล เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่มีความสำคัญที่สุดของการปฏิบัติงานทุกชนิด เพราะสามารถสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของกระบวนการทำงานแต่ละครั้ง การประเมินผล การจัดนิทรรศการควรครอบคลุมทุกด้านทุกประเด็นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้เห็นถึงข้อดี ข้อเสีย จุดเด่น จุดด้อย ที่สามารถนำไปแก้ไขปรับปรุงครั้งต่อไป

การจัดนิทรรศการ เป็นเรื่องปกติสำหรับพิพิธภัณฑ์งานศิลปะหรือสื่อการเรียนรู้จะผสมผสานกันทั้งใน รูปแบบของนิทรรศการถาวรและนิทรรศการชั่วคราว เพื่อสร้างความหลากหลายของคอนเทนต์และ ดึงดูดให้ผู้เข้าชมกลับมาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ได้เรื่อย ๆ แต่เมื่อโลกเปลี่ยนผ่านมีปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมหลายประการที่ทำให้พิพิธภัณฑ์หันมาใช้ประโยชน์จากคอลเลกชันของตนเองมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น ข้อจำกัดด้านการเดินทางช่วงการแพร่ระบาดของโควิด ที่ทำให้การเข้าชมเลื่อนออกไปแม้ว่าข้อจำกัด ด้านการเดินทางจะหมดไปแล้ว แต่ข้อจำกัดด้านงบประมาณก็ยังส่งผลต่อพิพิธภัณฑ์หลายแห่ง มาจนถึงตอนนี้ เมื่อผนวกกับความต้องการของผู้เข้าชมในยุคปัจจุบัน ที่ต้องการเรียนรู้อัตลักษณ์ ของสถานที่ที่เดินทางไปเยือนอย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น แนวโน้มในช่วงที่ผ่านมาจนถึงตอนนี้ คือ การนำ วัตถุที่เคยถูกเก็บเงียบอยู่ในคลังออกมาจัดแสดงพร้อมตีความนำเสนอใหม่ สร้างความหลากหลาย ทางการเรียนรู้ พิพิธภัณฑ์หลายแห่งมีโบราณวัตถุในคลังที่ยังเป็นขุมทรัพย์ซ่อนเร้นอยู่น้อย หากมอง อย่างผิวเผิน การจัดแสดงคอลเลกชันจากวัตถุในคลังอาจลดความหลากหลายจากการหมุนเวียน นิทรรศการอย่างที่เคยเป็น แต่ช่วงที่ผ่านมาได้พิสูจน์แล้วว่าทีมงานของพิพิธภัณฑ์สามารถ ออกแบบและ ตีความนิทรรศการถาวรให้เกิดประสบการณ์ หรือองค์ความรู้ใหม่ผ่านกาลเวลาได้อย่างน่าสนใจ นิทรรศการนี้ยังเป็นการสร้างความตระหนักให้กับผู้เข้าชมถึงการอนุรักษ์วัตถุต่าง ๆ ว่าของเพียงหนึ่ง ชิ้นก็เต็มไปด้วยเรื่องราวให้ผู้คนเรียนรู้ได้ ยิ่งพื่อนำของที่ดูจะเข้ากันไม่ได้มารวมกันจนมากพอที่จะจัด เป็นนิทรรศการ เนื้อหาพลอยสนุกสนานเพราะเกิดความหลากหลาย ทำให้เกิดเป็นส่วนแสดง

ที่ประสบความสำเร็จ ดังนั้น การนำมาวัดวัฒนธรรมในคลังมาจัดนิทรรศการ โดยสื่อความหมายให้เด่นชัดและน่าสนใจพอก็อาจเป็นปัจจัยดึงดูดคนให้มาพิพิธภัณฑ์มากขึ้น ดังนั้น นิทรรศการถาวรจึงตอบโจทย์และทำให้ผู้ชมมีภาพจำที่ชัดเจนต่อพิพิธภัณฑ์มากขึ้นด้วย

2.3 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบธุรกิจเพื่อสังคม (SE)

ความหมายของธุรกิจเพื่อสังคม (SE)

นักการศึกษาและหน่วยงานได้นำเสนอความหมายที่หลากหลายไว้ดังนี้

ไปยดา นนทโกวิท (2560) กล่าวว่า ธุรกิจเพื่อสังคม คือ รูปแบบธุรกิจที่ยึดถือการตอบแทนประโยชน์สู่สังคม เป็นแนวทางการขับเคลื่อนธุรกิจ ซึ่งการทำธุรกิจเพื่อสังคมมีทั้งรูปแบบที่ไม่ปันผลกำไรให้เจ้าของธุรกิจแต่นำผลกำไรไปสู่การช่วยเหลือสังคมทั้งหมด กับรูปแบบที่มีหุ้นส่วนการทำธุรกิจเพื่อสังคมเป็นผู้ด้อยโอกาส หรือมีฐานะยากจน จึงนำกำไรมาปันผลให้แก่หุ้นส่วน

สุทธดา ชัดติยะ (2561) กล่าวว่า ธุรกิจเพื่อสังคม หมายถึง กิจกรรมหน่วยงาน หรือองค์กรที่มีการดำเนินธุรกิจเหมือนองค์กรทางธุรกิจทั่ว ๆ ไป มีการผลิตสินค้าหรือบริการ ดำเนินกิจกรรมทางการตลาด แต่มีวัตถุประสงค์หลักในการดำเนินธุรกิจคือคืนกำไรสู่สังคมและสิ่งแวดล้อม นำกำไรที่ได้ไปใช้ในการแก้ปัญหาสังคม ไม่ได้นำกำไรกลับไปสู่ผู้ถือหุ้นหรือเจ้าของ

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม (2562) กล่าวว่า บริษัท ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลหรือนิติบุคคลอื่นที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย ซึ่งดำเนินกิจการเกี่ยวกับการผลิตการจำหน่ายสินค้าหรือการบริการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสังคมเป็นเป้าหมายหลักของกิจการ และได้รับการจดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้ การจดทะเบียนวิสาหกิจเพื่อสังคม มีสองประเภท ได้แก่ 1) วิสาหกิจเพื่อสังคมที่ไม่ประสงค์จะแบ่งปันกำไรให้แก่ผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้น 2) วิสาหกิจเพื่อสังคมที่ประสงค์จะแบ่งปันกำไรให้แก่ผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้น ซึ่งวิสาหกิจเพื่อสังคมที่ไม่ประสงค์จะแบ่งปันกำไรให้แก่ผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นตาม และ 3) ให้สามารถดำเนินการจัดตั้งห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลหรือบริษัทจำกัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือบริษัทมหาชนจำกัด ตามกฎหมายว่าด้วยบริษัทมหาชนจำกัดได้ โดยถือว่าวัตถุประสงค์ในการนำผลกำไรไปใช้เพื่อสังคม เป็นการแบ่งปันกำไรพึงได้แต่กิจการที่ทำนั้น นอกจากนี้ การกล่าวถึงนิยามและความหมายของคำว่า วิสาหกิจเพื่อสังคมยังมีความทับซ้อนกับกิจการเพื่อสังคม หรือธุรกิจเพื่อสังคม ตามรูปแบบการดำเนินการที่หน่วยงานนั้น ๆ นำไปปรับใช้ ทั้งนี้ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 มีการนิยามความหมายของ “กลุ่มกิจการเพื่อสังคม” หมายความว่า บุคคลธรรมดา กลุ่มบุคคล ชุมชน หรือนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย ซึ่งในการดำเนินกิจการเกี่ยวกับการผลิต การจัดจำหน่ายสินค้าหรือการบริการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสังคมเป็นเป้าหมายหลักของกิจการ และได้รับการจดทะเบียนเป็นกลุ่มกิจการเพื่อสังคมตามพระราชบัญญัตินี้

ศศิวัลย์ พูลสวัสดิ์ และคณะ (2562) กล่าวว่า ธุรกิจเพื่อสังคม หมายถึง องค์กรไม่แสวงหาผลกำไรที่ผลานกันระหว่างองค์การภาครัฐและภาคเอกชน โดยดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาสังคมและมีเป้าหมายทางการเงินควบคู่ไปด้วยกัน

พิสุทธิ พวงนาคและคณะ (2565) กล่าวว่า กิจการเพื่อสังคม หมายถึง ธุรกิจที่ประกอบกิจการหรือดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเหมือนธุรกิจทั่วไป แต่มีจุดมุ่งหมายหลักในการแก้ไขปัญหาทาง

สังคม โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อม มีการดำเนินการทางการเงิน อาจจะเป็นการทำธุรกิจด้านสินค้าหรือบริการ หรืออาจเป็นการระดมทุน ซึ่งการลงทุนเหล่านี้มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายการดำเนินงานเพื่อสังคมเป็นหลักมากกว่าที่จะเน้นเรื่องผลประโยชน์และกำไรที่จะได้รับ เป็นการดำเนินงานที่เปรียบเสมือนการมาเจอกันตรงกลางของความสมดุล ระหว่างองค์กรสาธารณกุศลที่สร้างประโยชน์แก่สังคม กับภาคธุรกิจที่มุ่งเน้นการสร้างผลกำไรเป็นหลัก

สรุปได้ว่า ธุรกิจเพื่อสังคม เป็นธุรกิจไม่แสวงหาผลกำไร ดำเนินธุรกิจที่รายได้จะถูกนำมาพัฒนาทั้งสังคม และองค์กรให้เติบโตขึ้น จุดมุ่งหมายหลักในการแก้ไขปัญหาทางสังคม โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อม มีการดำเนินการทางการเงิน อาจจะเป็นการทำธุรกิจด้านสินค้าหรือบริการหรืออาจเป็นการระดมทุน ซึ่งการลงทุนเหล่านี้มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายการดำเนินงานเพื่อสังคมเป็นหลักมากกว่าที่จะเน้นเรื่องผลประโยชน์และกำไรที่จะได้รับ

คุณลักษณะของผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคม

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (2560) กล่าวว่า ผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคมไม่แสวงหาผลกำไร (Non-Profit Organization) องค์กรทางธุรกิจและภาครัฐต่างพินิจพิเคราะห์ เนื่องจากว่าหัวใจขององค์กรที่เกิดขึ้นในรูปแบบของการประกอบการธุรกิจเพื่อสังคมนั้นเกิดจาก ผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคมที่เป็นผู้นำและมีคุณลักษณะส่วนบุคคล นอกจากนี้ ผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคมมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่การสร้างสิ่งที่เรียกว่า นวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) แต่อะไรที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคม ชาร์ล ลีดบีเตเตอร์ (Leadbeater, 1997) กล่าวว่า ผู้ประกอบการเพื่อสังคมจะต้องเป็นคน

1. จิตสำนึกในการประกอบการ (Entrepreneurial Mindset) ต้องเป็นคนที่สามารถนำสิ่งที่ไม่ได้ใช้แล้วหรือทรัพยากรที่ถูกทิ้ง และสามารถนำมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการได้

2. นวัตกรรม (Innovative) ต้องเป็นคนที่สร้างสินค้าและบริการใหม่ กระบวนการใหม่ที่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้

3. การเปลี่ยนแปลง (Transformation) ต้องเป็นผู้ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงในองค์กรที่รับผิดชอบทั้งนี้รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่เข้าไปดำเนินการและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดพลวัตของการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

อย่างไรก็ดีผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่ประสบความสำเร็จ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นคนที่เก่งในเรื่องของคน มีวิสัยทัศน์ในการค้นหาโอกาสและการสร้างความร่วมมือ ทั้งนี้ทั้งนั้นนักวิจัยได้ศึกษาถึงคุณลักษณะของผู้ประกอบการ โดยตั้งคำถามมีกลุ่มนักวิชาการได้รวมตัวกันเป็นสำนักแนวคิดด้านบุคลิกลักษณะการประกอบการ (The Entrepreneurial Trait School of Thought) นักวิชาการและนักวิจัยในสำนักนี้ได้พยายามตอบคำถามที่ว่า ทำไมคนบางส่วนประสบความสำเร็จในการเป็นผู้ประกอบการในขณะที่บางคนไม่ประสบความสำเร็จ โดยมีความเชื่อที่ว่า บุคลิกลักษณะของแต่ละคนนั้นมีความแตกต่างกัน สำนักแนวคิดนี้เชื่อว่ามีบุคลิกลักษณะบางอย่างที่ส่งผลทำให้คนประสบความสำเร็จในการประกอบการ อย่างเช่น เป็นคนที่มีแนวคิดสร้างสรรค์ มีความต้องการประสบความสำเร็จ มีการตัดสินใจอย่างเด็ดขาด มีความอดทนและสามารถยอมรับความเสี่ยงได้ เป็นต้น ทั้งนี้ คุณลักษณะที่สำคัญของผู้ประกอบการที่แตกต่างจากบุคคลอื่น ๆ ย่อมมีส่วนคล้ายคลึงกับคุณลักษณะของผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคม แต่เป้าหมายของผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคม คือ

ความสำเร็จที่สร้างสรรค์ให้แก่สังคมและผู้อื่นในสังคม ทำให้เกิดการพัฒนาในองค์กรรวมในสังคม อย่างไรก็ตาม บุคลิกลักษณะของผู้ประกอบการเชิงธุรกิจและเพื่อสังคมมักมีคุณลักษณะที่ใกล้เคียงกันไม่ว่าจะเป็นในด้าน

1. การอดทนต่อความไม่แน่นอน (Tolerance for Ambiguity) ที่สูงกว่า
2. การสามารถรับได้ต่อความเสี่ยง (Risk Taking Propensity) ที่สูงกว่า
3. มีการรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy) ที่สูงกว่า
4. มีความต้องการความอิสระ (Need for Autonomy) ที่สูงกว่า
5. มีความต้องการความสำเร็จ (Need for Achievement) ที่สูงกว่า
6. มีความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creative and Innovative Mindset) ที่สูงกว่า
7. มีความตื่นตัวต่อการค้นหาโอกาส (Opportunity Alertness) ที่สูงกว่า
8. มีความอดทนมั่นคง และมองโลกในแง่ดี (Non-Neuroticism) ที่สูงกว่า
9. เป็นคนที่เปิดตัวและแสดงตัวตน (Extraversion) ที่ดีกว่า
10. มีการเปิดรับประสบการณ์และสถานการณ์ (Openness to Experience) ที่มากกว่า

นอกจากนี้ ผู้ประกอบการยังมีความมีวินัย มีการไตร่ตรอง มีความรอบคอบ มีความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งเป็นจิตสำนึกของผู้ประกอบการ ทั้งนี้บุคลิกลักษณะของผู้ประกอบการ ได้การศึกษาค้นคว้าและพิสูจน์แล้วว่าผู้ประกอบการมีความแตกต่างจากผู้จัดการหรือบุคคลที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ

จริยธรรมและธรรมาภิบาลสำหรับผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคม

จริยธรรมและธรรมาภิบาลสำหรับผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคมนั้น ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญกับผู้ประกอบการธุรกิจทั่วไปมากนัก ผู้ประกอบการทั้ง 2 รูปแบบธุรกิจต่างต้องมีจริยธรรมและธรรมาภิบาลขั้นพื้นฐานที่สามารถดำเนินธุรกิจ เพื่อก่อให้เกิดผลกระทบเชิงบวกและลดผลกระทบเชิงลบมากที่สุด โดยจริยธรรมในการประกอบอาชีพ หมายถึง กฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติ การประกอบอาชีพ เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความเป็นธรรม ความเชื่อถือได้ ความไว้วางใจ ความมีวินัย เป็นต้น ซึ่งจริยธรรมต่าง ๆ เหล่านี้เราต้องนำมาใช้ในการประกอบอาชีพ และจริยธรรมที่ผู้ประกอบการอาชีพ ควรปฏิบัติขั้นพื้นฐาน ได้แก่ การมีวินัยในการประกอบอาชีพ ความซื่อสัตย์สุจริต การมีจริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อม ความรับผิดชอบในงานอาชีพ ขยันหมั่นเพียร ให้ข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้อง ดำเนินธุรกิจ ถูกกฎหมาย มีจรรยาบรรณต่ออาชีพ เชลล์ (Chell et al, 2016)

บทบาทของผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคม

ผู้ประกอบการเพื่อสังคม ถือได้ว่าเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ของสังคมเป็นบุคคลที่มีกระบวนการใหม่ในการแก้ไขปัญหาทางสังคม โดยมีความมุ่งมั่นและยืนหยัดในการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดผลกระทบในเชิงบวก โดยใช้แนวคิดใหม่ กระบวนการใหม่ ดังนั้น บทบาทของผู้ประกอบการเพื่อสังคม จึงเป็นส่วนสำคัญหรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นส่วนกระตุ้น (Catalytic Agent) ในระบบนิเวศทางสังคม (Social Ecosystem) ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ชาร์ล ลีตปีเตอร์ (Leadbeater, 1997) ได้กล่าวถึงบทบาทสำคัญของผู้ประกอบการเพื่อสังคม 5 ส่วนด้วยกัน ดังนี้

1. การแก้ไขปัญหา (Problem Solving)

ผู้ประกอบการเพื่อสังคม มีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ ปัญหาการว่างงาน ปัญหาด้านการศึกษา สภาพแวดล้อม อาชญากรรม ปัญหาวัยรุ่นหรือปัญหายาเสพติด อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการเพื่อสังคมเผชิญปัญหาโดยใช้กระบวนการใหม่ ในการแก้ไขปัญหา โดยผู้ประกอบการเพื่อสังคมจะมองปัญหาเป็นโอกาส และค้นหาแหล่งปัญหา ทดสอบแนวทางการแก้ปัญหาที่แตกต่างกันเพื่อหาแนวทางที่เป็นไปได้ แน่ใจว่าจะต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนและความล้มเหลว หากสิ่งใหม่ที่กำลังจะเกิดขึ้นนั้น สามารถที่จะแก้ไขปัญหาทางสังคมในวงกว้าง ทำให้ผู้ประกอบการเพื่อสังคมมีความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว

2. สร้างประสิทธิภาพในส่วนอุปทาน (Supply-Side Efficiency)

บทบาทอีกด้านผู้ประกอบการเพื่อสังคม คือ การสร้างความพันธสัญญา (Commitment) กับคนในองค์กร สร้างองค์กรที่มีความยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ซึ่งทำให้กระบวนการทุกอย่างสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งไม่ใช้การสร้างประสิทธิภาพจากการหาคนที่มีค่าแรงที่ต่ำกว่า หากแต่จงใจบริหารคนในองค์กรให้เกิดความเป็นอิสระ แต่มีความมุ่งมั่นในแนวทางเดียวกัน ซึ่งทำให้ประสิทธิภาพของคนในองค์กรสูงขึ้น นอกจากนี้มีการจัดโครงสร้างองค์กรมีแบบราบ (Flat Organization) เพื่อหลีกเลี่ยงระบบราชการ (Bureaucratic System) ซึ่งมีขั้นตอนยุ่งยากและขาดประสิทธิภาพ

3. สร้างสรรค์สวัสดิการ (Active Welfare)

ผู้ประกอบการเพื่อสังคม จะไม่ยึดแนวคิดเดิมในการจัดหาสวัสดิการ (Welfare) เพื่อให้สังคม หากแต่มีบทบาทที่สำคัญในการสร้างรูปแบบใหม่ในการสร้างสรรค์สวัสดิการ หลายๆ ครั้งมีการสร้างแนวคิดที่ก้าวข้ามสวัสดิการของรัฐ โดยที่ผู้ประกอบการเพื่อสังคมจะดึงศักยภาพของเครือข่ายที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชนเข้ามาในการร่วมกันแก้ไขปัญหาทางสังคม ซึ่งจะเป็นการผสมผสานทรัพยากรจากหลากหลายหน่วยงาน เพื่อนำเสนอสวัสดิการในรูปแบบใหม่ ทั้งนี้ มักจะไม่อยู่ในรูปแบบการให้ (Donation) เพียงอย่างเดียว หากแต่ปฏิวัติกระบวนการในระบบสวัสดิการอย่างสร้างสรรค์

4. สร้างงานและผลลัพธ์ (Jobs and Output)

การสร้างงาน (Job Creation) เป็นบทบาทสำคัญของผู้ประกอบการเชิงธุรกิจรวมไปถึงทางสังคมด้วย เนื่องด้วยผู้ประกอบการเพื่อสังคมใช้โครงการต่าง ๆ เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน ซึ่งหลายครั้งโครงการต่าง ๆ มีไว้เพื่อสร้างทุนมนุษย์ (Human Capital) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญต่อการประกอบอาชีพในอนาคต โครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนอกจากสร้างผลงานภายในโครงการแล้ว ซึ่งเป็นผลลัพธ์แล้วยังช่วยลดการว่างงานของคนในชุมชนหรือระบบเศรษฐกิจอีกด้วย ด้วยเหตุนี้บทบาทของผู้ประกอบการเพื่อสังคมจะช่วยคนในสังคมให้สามารถที่จะดูแลตัวเองได้ ซึ่งผลกระทบดังกล่าวสามารถที่จะลดปัญหาอื่น ๆ ของสังคมต่อไปได้

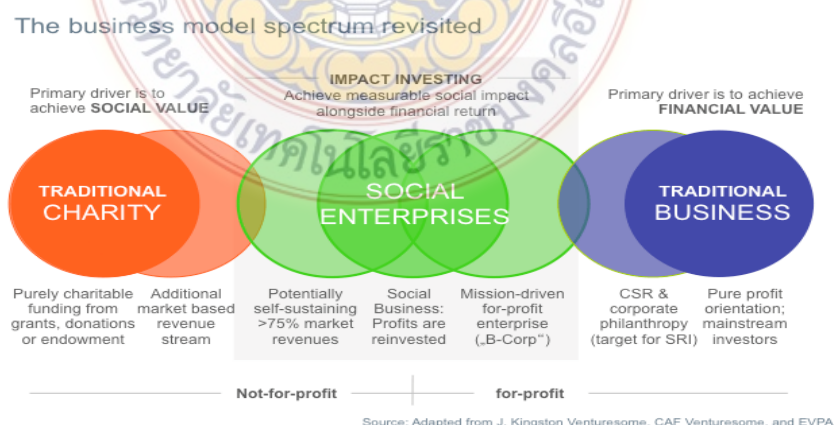
5. สร้างทุนทางสังคม (Social Capital Creation)

ทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ซึ่งสร้างพันธมิตร (Alliances หรือ Partnership) และข้อตกลงความร่วมมือให้เกิดขึ้น ซึ่งเกิดขึ้นจากการสร้างความน่าเชื่อถือและการแบ่งปันคุณค่า (Shared Value) กัน ผู้ประกอบการเพื่อสังคมมีบทบาทสำคัญกระตุ้นความร่วมมือ

จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในสังคม เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาระหว่างสังคมด้วยกัน ทูทางสังคมถือเป็นส่วนสำคัญในการผสมผสานทรัพยากร ทำให้ผู้ประกอบการเพื่อสังคมนำคนจากหลากหลายภาคส่วนเพื่อเข้าร่วมแก้ไขปัญหาร่วมกัน ด้วยเหตุนี้เองบทบาทของการสร้างทุนทางสังคมในชุมชนหนึ่งจึงเป็นบทบาทสำคัญของผู้ประกอบการเพื่อสังคม ทั้งนี้ เพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถที่จะอยู่ได้ด้วยตนเองจากความร่วมมือที่มีพื้นฐานจากความเชื่อใจกันในชุมชน

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับธุรกิจเพื่อสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE) ซึ่งจะประกอบด้วย Enterprise คือ การประกอบการหรือเรียกว่า วิสาหกิจ กับคำว่า Social คือ สังคม และเมื่อนำคำดังกล่าวมารวมกันจึงเกิดคำใหม่ว่าวิสาหกิจเพื่อสังคม ซึ่งหมายถึง การประกอบการเพื่อสังคม โดยวิสาหกิจเพื่อสังคมมีจุดเริ่มต้นจากการพัฒนาในช่วงกลางทศวรรษที่ 19 โดยกลุ่มแรงงานชาวบ้าน ผู้ประกอบการและคนในสังคมที่ประสบกับปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจ และการใช้ระบบการค้าที่ใช้ทุนแข่งขันกัน ทั้งนี้ เนื่องจากเป็นปัญหาที่มีผลกระทบในวงกว้างต่อหลาย ๆ ประเทศ จึงทำให้แนวคิดกิจการเพื่อสังคมถูกนำมาปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมหลากหลายแหล่งในเวลาไล่เลี่ยกัน อาทิ กิจการเพื่อสังคมในประเทศอังกฤษ หรือกลุ่มประเทศในยุโรป เป็นลักษณะการรวมกลุ่มแรงงานชาวบ้านหรือเกษตรกร ในรูปแบบของสหกรณ์วิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) องค์กรอาสาสมัคร (Enterprising Voluntary Organization) ในการแก้ไขปัญหารายได้ หรือการถูกเอาเปรียบ ในขณะที่คำนิยามและรูปแบบของกิจการเพื่อสังคมของประเทศสหรัฐอเมริกา มีรากฐานจากองค์กรไม่แสวงหากำไร หรือองค์กรสาธารณประโยชน์ จึงทำให้คำจำกัดความและลักษณะของกิจการเพื่อสังคมมีความหลากหลายไม่ชัดเจน แปรผันตามผู้พัฒนาและการปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาในแต่ละแห่ง (พิสุทธิ พวงนาคและคณะ (2565) อีกทั้งยังเป็นกิจการที่มีจุดมุ่งหมายหลักในการแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยใช้กลไกการบริหารจัดการที่ดีของภาคธุรกิจมาบวกกับความรู้และนวัตกรรมสังคม ซึ่งมีความยั่งยืนทางการเงินจากรายได้หลักที่มาจากสินค้าหรือบริการ โดยไม่ต้องพึ่งพาเงินบริจาค และนำผลกำไรที่เกิดขึ้นไปลงทุนซ้ำเพื่อขยายผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 2-1 รูปแบบของธุรกิจเพื่อสังคม
ที่มา : medium (2016)

2.4 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ

ความหมายของความพึงพอใจ

มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายความพึงพอใจไว้ ดังนี้

อทิทยา วิมลเมือง (2562) กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง เป็นความรู้สึกหรือทัศนคติทางบวกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือมีความชื่นชอบพอใจต่อการที่บุคคลอื่นกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งตอบสนองความต้องการของบุคคลหนึ่งทีปรารถนาให้กระทำในสิ่งที่ต้องการ ซึ่งจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นสามารถตอบสนองความต้องการให้แก่บุคคลนั้นได้ แต่ทั้งนี้ ความพึงพอใจของแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกัน หรือมีความพึงพอใจมากน้อยขึ้นอยู่กับค่านิยมของแต่ละบุคคล และความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ ตลอดจนสิ่งเร้าต่าง ๆ ซึ่งอาจสามารถทำให้ระดับความพึงพอใจแตกต่างกันได้ เช่น ความสะดวกสบายที่ได้รับ ความสวยงาม ความเป็นกันเอง ความภูมิใจ การยกย่อง การได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ต้องการ และความศรัทธา เป็นต้น

กัลยรัตน์ มั่นสัจย์ (2562) กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกชื่นชอบ พอใจ สนใจ และสนุกสนาน ความรู้สึกมีความสุขกับงานที่ปฏิบัติ มีความกระตือรือร้นมุ่งมั่นในการทำงาน เพื่อให้งานบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

มีนา อ่องบางน้อย (2563) กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ทัศนคติด้านบวก ระดับความรู้สึกยินดี และเป็นสุขใจของผู้รับ เมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการ แต่ความพึงพอใจของแต่ละบุคคลแตกต่างกันออกไปตามประสบการณ์ ทัศนคติความเชื่อ และค่านิยมของแต่ละบุคคล

ไก่อ จันทวัน (2565) กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง เป็นความรู้สึกของบุคคลในทางบวก ความชอบ ความสบายใจ ความสุขใจต่อสภาพแวดล้อมในด้านต่าง ๆ หรือเป็นความรู้สึกที่พอใจต่อสิ่งทำให้เกิดความชอบ ความสบายใจ และเป็นความรู้สึกที่บรรลุถึงความต้องการ

จุฑามาศ พิมพิสนธ์ (2565) กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อการจัดการฐานการเรียนรู้ โดยใช้สถานการณ์จำลอง ซึ่งเป็นความรู้สึกที่เป็นไปในเชิงบวก สามารถวัดได้จากการตอบคำถามในแบบสอบถามความพึงพอใจ ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ประกอบด้วย ความพึงพอใจระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง การแสดงความรู้สึกพึงพอใจของบุคคลที่มีความชื่นชอบพอใจต่อสภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ หรือเป็นความรู้สึกที่พอใจต่อสิ่งทำให้เกิดความชอบ และเป็นความรู้สึกบรรลุถึงความต้องการ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง การแสดงความรู้สึกพอใจของนักท่องเที่ยวที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะซ่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

ปัจจัยที่ทำให้เกิดความพึงพอใจในการบริการ

ดาวสวรรค์ รื่นรมย์ (2560) กล่าวว่า ความพึงพอใจของผู้รับบริการเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกทางบวกของผู้รับบริการต่อการให้บริการ ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของผู้รับบริการ ดังนี้

1. สถานที่บริการ การเข้าถึงการบริการได้สะดวก เมื่อลูกค้ามีความต้องการย่อมก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อการบริการ ทำเล ที่ตั้ง และการกระจายสถานที่ให้บริการทั่วถึง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ลูกค้า จึงเป็นเรื่องสำคัญซึ่งหากตรงกับความเชื่อถือที่มีก็มักจะมีความรู้สึกดีกับการบริการดังกล่าว อันเป็นแรงจูงใจผลักดันให้มีความต้องการตามมาได้

2. ผู้ให้บริการ เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อการปฏิบัติงานในการบริการให้ผู้รับบริการเกิดความพึงพอใจทั้งสิ้น

3. สภาพแวดล้อมของการบริการ โดยในสภาพแวดล้อม และบรรยากาศของการบริการมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจของลูกค้า ลูกค้ามักชื่นชมสภาพแวดล้อมการบริการเกี่ยวกับการออกแบบอาคารสถานที่ความสวยงามของการตกแต่งภายในด้วยเฟอร์นิเจอร์และการให้สีสรรการจัดแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน

4. กระบวนการให้บริการ มีวิธีการนำเสนอบริการกระบวนการเป็นส่วนที่สำคัญในการสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้า และประสิทธิภาพการจัดระบบการบริการส่งผลให้การปฏิบัติงานบริการแก่ลูกค้ามีความคล่องตัว และสนองต่อความต้องการของลูกค้าได้อย่างถูกต้องและมีคุณภาพ

5. ลักษณะส่วนตัวของผู้มารับบริการ ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา เป็นต้น

กรชูลี จันทะรัง (2563) สรุปปัจจัยที่ทำให้เกิดความพึงพอใจในการบริการ ดังนี้

1. ความพึงพอใจของผู้ให้บริการ ผู้ให้บริการจะทำงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรได้จะต้องมีปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ความมั่นคงปลอดภัย เป็นความมั่นคงในการทำงาน ทำให้มีความรู้สึกมีความน่าเชื่อถือ สร้างความมั่นใจ และเกิดความพึงพอใจในการทำงานได้

1.2 โอกาสความก้าวหน้าในการทำงาน ความต้องการเช่นนี้จะลดลงเมื่อมีอายุมากขึ้น

1.3 ค่าจ้างหรือรายได้และโอกาสก้าวหน้ามีความสัมพันธ์กับเรื่องเงิน

1.4 สภาพการทำงาน การควบคุมดูแลของผู้บังคับบัญชาเป็นส่วนสำคัญทำให้เกิดความพึงพอใจและไม่พอใจต่อการทำงาน

1.5 ลักษณะที่แท้จริงของงานที่ทำ ถ้าตรงกับความรู้ความสามารถของผู้ให้บริการก็จะเกิดความพึงพอใจ

1.6 ผลประโยชน์ตอบแทน เช่น โบนัส เงินบำเหน็จบำนาญ วันหยุด เป็นต้น

1.7 ลักษณะทางสังคม การยอมรับของสังคมในงานที่ทำ

1.8 ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อายุ ระยะเวลาการทำงาน ทักษะการศึกษา เป็นต้น

1.9 คำชมเชยที่มีต่อการให้บริการ

2. ความพึงพอใจของผู้รับบริการ ความพึงพอใจของผู้รับบริการของหน่วยงานนั้นควรพิจารณาจากสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้

2.1 ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อายุ ทักษะในการรับบริการ ระดับการศึกษา อาชีพ เป็นต้น

2.2 ความรวดเร็วในการบริการมีความสำคัญอย่างมากในการทำให้เกิดความพึงพอใจ

2.3 การประชาสัมพันธ์ในการบริการ เพื่อให้ทราบถึงขั้นตอนต่าง ๆ ของการบริการและชี้แจงผลการดำเนินงาน

2.4 ระบบการทำงานต้องมีกฎระเบียบและขั้นตอนที่ชัดเจน สม่่าเสมอในการให้บริการ ซึ่งผู้รับบริการจะมีเหตุผลต่อการบริการนั้น

2.5 ความยุติธรรมเสมอภาคในการบริการ ผู้รับบริการขอให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติอย่างเท่าเทียมมิใช่เลือกปฏิบัติ

2.6 การปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้บริการ การพูดจาที่ดี การแนะนำในการบริการ มีความสัมพันธ์ต่าง ๆ ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีของผู้รับบริการ

2.7 คุณภาพของการให้บริการนั้น ต้องมีความถูกต้อง และน่าเชื่อถือของข้อมูลสำหรับให้บริการ ซึ่งส่งผลให้ผู้รับบริการเกิดความพึงพอใจมากขึ้น

องค์ประกอบของความพึงพอใจในการบริการ

กรซูลี จันทะรัง (2563) กล่าวว่า ความพึงพอใจที่เกิดขึ้นในกระบวนการบริการระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการ เป็นผลของการรับรู้และประเมินคุณภาพของการบริการในสิ่งที่ผู้รับบริการคาดหวังว่าควรที่จะได้รับและสิ่งที่ผู้รับบริการได้รับจริงในแต่ละสถานการณ์ ซึ่งระดับความพึงพอใจอาจไม่คงที่ผันแปรไปตามช่วงเวลาที่แตกต่างกันได้ ทั้งนี้ ความพึงพอใจในการบริการมีองค์ประกอบ 2 ประการคือ

1. องค์ประกอบการรับรู้คุณภาพผลิตภัณฑ์บริการ ผู้รับบริการจะรับรู้ว่าคุณภาพผลิตภัณฑ์บริการที่ได้รับมีลักษณะตามพันธะสัญญาของกิจกรรมแต่ละประเภทตามควรจะเป็นมากน้อยเพียงใด
2. องค์ประกอบการรับรู้คุณภาพของการนำเสนอบริการ ผู้รับบริการจะรับรู้ว่าการนำเสนอบริการในกระบวนการของผู้ให้บริการมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ไม่ว่าจะเป็นความสะดวกในการเข้าถึงบริการ พฤติกรรมการแสดงออก ปฏิบัติการที่ตอบสนองการบริการของผู้ให้บริการต่อผู้รับบริการ

แนวทางการเสริมสร้างความพึงพอใจในการบริการ

ความพึงพอใจในการบริการ เป็นสิ่งที่ผู้ดำเนินการจะต้องคำนึงถึง ทั้งในฐานะผู้ให้บริการและจะต้องคาดคิดในฐานะของผู้รับบริการร่วมด้วย เพื่อที่จะสามารถส่งเสริมให้เกิดความพึงพอใจในการบริการขึ้นได้ โดยสามารถทำผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ศูนย์การศึกษานอกที่ตั้งต้ง, 2560)

1. ตรวจสอบความคาดหวังและความพึงพอใจของผู้ใช้อย่างสม่ำเสมอ ผ่านการซักถามโดยตรง การสำรวจความคิดเห็น เพื่อศึกษาถึงความคาดหวังและระดับความพึงพอใจในการบริการที่รับบริการหรือผู้ใช้มีต่อการให้บริการ ร่วมกับการรับฟังความคิดเห็นของผู้ให้บริการที่เป็นผู้ปฏิบัติโดยตรง ทั้งสองสิ่งทำให้ผู้ดำเนินการทราบถึงความคาดหวัง และความพึงพอใจการบริการใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด เพื่อที่ได้นำไปพัฒนากระบวนการให้บริการที่มีคุณภาพตรงกับความต้องการผู้รับบริการหรือผู้ใช้ได้

2. การกำหนดเป้าหมาย และทิศทางขององค์กรให้ชัดเจน ซึ่งผู้ดำเนินการจะต้องกำหนดทิศทางและจุดยืนของหน่วยงานให้ชัดเจน นั่นคือ มีเป้าหมายที่จะตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้รับบริการหรือผู้ใช้ โดยมีความสอดคล้องต่อแนวโน้มพฤติกรรมของผู้รับบริการหรือผู้ใช้ และความพร้อมของผู้ให้บริการที่จะดำเนินการให้มีคุณภาพ

3. การกำหนดยุทธศาสตร์การบริการที่มีประสิทธิภาพ โดยจะต้องมีการกำหนดฐานะของตนเองในการแข่งขันด้านการบริการ กำหนดกลุ่มผู้รับบริการเป้าหมาย ศึกษาจุดแข็งจุดอ่อนของตนเอง จากนั้นจึงกำหนดเป็นกลยุทธ์ในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ร่วมกับการนำเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาปรับใช้เพื่อให้เกิดการบริการที่สะดวก รวดเร็ว ทันสมัย และสามารถเข้าถึงผู้รับบริการหรือผู้ใช้จำนวนมากได้

4. การพัฒนาคุณภาพและความสัมพันธ์ในกลุ่มบุคลากรให้บริการ เพื่อให้ผู้ให้บริการทุกคนมีความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน รับผิดชอบต่อการสร้างสรรค์ ความเอาใจใส่ ความทุ่มเทในการทำงาน โดยมุ่งเน้นการทำงานเป็นทีม เพื่อสร้างเสริมคุณภาพในการให้บริการ

5. การนำกลยุทธ์การสร้างความพึงพอใจต่อผู้รับบริการหรือผู้ใช้ไปปฏิบัติ และประเมินผลผ่านการสร้างบรรยากาศและวัฒนธรรมองค์การ ที่มุ่งเน้นการทำงานที่มีประสิทธิภาพและมีคุณภาพ เพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่รับบริการหรือผู้ใช้ มีการกำหนดเป้าหมายและเกณฑ์วัดที่ชัดเจน รวมถึง ผลตอบแทนการปฏิบัติตามเป้าหมาย เพื่อเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติงานบริการตามกลยุทธ์ที่วางไว้

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

นักการศึกษาได้กล่าวถึงแนวคิดความพึงพอใจและทฤษฎีความพึงพอใจไว้ ดังนี้

จุฑามาศ พิมพ์สินธ์ (2565) ได้ให้แนวคิดความพึงพอใจ เป็นสิ่งสำคัญที่จะกระตุ้นให้ทำงานที่ได้รับมอบหมาย หรือต้องการปฏิบัติกิจกรรมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานที่ต่างกัน 2 ลักษณะ คือ

1. ความพึงพอใจนำไปสู่การปฏิบัติงาน การตอบสนองความต้องการผู้ปฏิบัติงาน การตอบสนองจากแนวคิดนี้ ต้องการให้กิจกรรมการเรียนรู้บรรลุผลสำเร็จ จึงต้องคำนึงถึงการจัดบรรยากาศและสถานการณ์ รวมทั้งสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอนที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ เพื่อตอบสนองความพึงพอใจให้มีแรงจูงใจในการทำกิจกรรมจนบรรลุวัตถุประสงค์

2. ผลของการปฏิบัติงานที่นำไปสู่ความพึงพอใจ ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจและผลการปฏิบัติงานจะถูกเชื่อมโยงด้วยปัจจัยอื่น ๆ ผลการปฏิบัติงานที่ดีนำไปสู่ผลตอบแทนที่เหมาะสม ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่การตอบสนองความพึงพอใจ ผลการปฏิบัติงานย่อมได้รับการตอบสนองในรูปรางวัลหรือผลตอบแทน

ศิริประภา บัวคอม (2565) กล่าวว่า ความพึงพอใจ เป็นการนำทฤษฎีที่เกี่ยวกับความพึงพอใจมาใช้ในการเรียนการรู้ จำเป็นต้องเข้าใจความต้องการ ทั้งด้านความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการความปลอดภัยในการดำรงชีวิต ความต้องการด้านสังคมที่ต้องการการยอมรับจากผู้อื่น ด้านความต้องการมีฐานะความมั่นคงในชีวิต และด้านความต้องการที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต ซึ่งหากเข้าใจในทุก ๆ ด้านแล้ว ย่อมทำให้เกิดความพึงพอใจและมีความสุขต่อการจัดการฐานการเรียนรู้

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจ มีความเกี่ยวข้องกับทฤษฎีความต้องการของมนุษย์ ซึ่งแบ่งออกเป็นความต้องการในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงความต้องการสูงสุด คือ การประสบผลสำเร็จในชีวิต ซึ่งความต้องการเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการรับรู้สถานการณ์ และทำให้เกิดแรงจูงใจในการไปสู่เป้าหมาย

การวัดความพึงพอใจ

ความพึงพอใจ เป็นทัศนคตินามธรรมหรือพฤติกรรมด้านจิตพิสัย เป็นจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่ต้องการให้เกิดขึ้น ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอเกี่ยวกับการวัดความพึงพอใจ หลักการวัดและเครื่องมือวัดรายละเอียด ดังนี้

ไพศาล วรคำ (2562) ได้กล่าวว่า แบบสอบถามเป็นเครื่องมือใช้ถามความคิดเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือใช้สอบถามพฤติกรรม การปฏิบัติ คุณลักษณะ และบุคลิกภาพ โดยให้กลุ่มตัวอย่างเขียนตอบหรือเลือกคำตอบที่จัดไว้ให้

1. ประเภทของแบบสอบถาม

แบบสอบถามนั้นจำแนกได้หลายประเภทตามเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนก ซึ่งวิจัยครั้งนี้จะนำเสนอประเภทของแบบสอบถาม โดยการจำแนกตามลักษณะของมาตราประมาณค่า (Rating Scale) ในการวัดที่นำมาใช้ในการสร้างแบบสอบถามมีหลายลักษณะ ส่วนใหญ่ตั้งชื่อตามผู้คิดมาตรานั้นขึ้นมา ลักษณะของมาตราประมาณค่าที่นิยมใช้ในแบบสอบถามมี ดังนี้

1.1 มาตรวัดของลิเคิร์ต (Likert Scales) ส่วนใหญ่จะใช้ถามความรู้สึกหรือเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยให้ผู้ตอบเลือกระดับความรู้สึกจากมากไปหาน้อย เช่น “เห็นด้วยอย่างยิ่ง” “เห็นด้วย” “ไม่แน่ใจ” “ไม่เห็นด้วย” และ “ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง” โดยกำหนดคะแนนเป็น 5, 4, 3, 2 และ 1 สำหรับข้อความเชิงบวก (Positive Statements) เช่น อาชีพครูเป็นอาชีพที่มีเกียรติและกำหนดคะแนนเป็น 1, 2, 3, 4 และ 5 สำหรับข้อความเชิงลบ (Negative Statements) เช่น อาชีพครูเป็นอาชีพที่ต่ำต้อย เป็นต้น การแปลผลให้รวมคะแนนทั้งหมดของแบบวัด ถ้ามีคะแนนสูงแสดงว่ามีเจตคติต่อสิ่งนั้นในทางบวกสูง

ข้อบกพร่องที่สำคัญของมาตรวัดของลิเคิร์ต คือ คะแนนที่ให้ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นบทความความคิดเห็น ไม่สามารถบอกได้ว่าอันดับความคิดเห็นที่ต่างกันมีระยะห่างกันเท่าใด เช่น “เห็นด้วยอย่างยิ่ง” ซึ่งมีคะแนนเป็น 5 กับ “เห็นด้วย” ที่มีคะแนนเป็น 4 สองระดับนี้มีคะแนนแตกต่างกันเป็น 1 แต่ระยะห่างนี้ไม่มีความหมายใดในเชิงปริมาณ ทราบเพียงแต่ว่า “เห็นด้วยอย่างยิ่ง” นั้นมากกว่า “เห็นด้วย” เท่านั้น

1.2 มาตรวัดของออสกูด (Osgod Scales) หรือสเกลความแตกต่างทางความหมายเป็นการใช้คำคุณศัพท์ (Adjective) ที่มีความหมายตรงกันข้ามกันเป็นสองขั้ว (Bipolar) วัดเจตคติ เช่น ดี-เลว มิตร-ศัตรู ฉลาด-โง่ เป็นต้น ซึ่งคำคุณศัพท์ที่ใช้จะแบ่งออกได้เป็น 3 มิติด้วยกัน คือ

1.2.1 มิติประเมินค่า (Evaluation) เช่น ดี-เลว รัก-เกลียด ฉลาด-โง่ เป็นต้น

1.2.2 มิติศักยภาพ (Potency) เช่น แข็ง-อ่อน ทนทาน-บอบบาง ใหญ่-เล็ก เป็นต้น

1.2.3 มิติกิจกรรม (Activity) เช่น กระฉับกระเฉง-เฉื่อยชา ร่าเริง-หงอยเหงา รวดเร็ว-เชื่องช้า เป็นต้น

1.3 มาตรวัดของเทอร์สโตน (Thurstone Scales) เทอร์สโตนพยายามแก้ปัญหาช่วงห่างของคะแนนมาตรวัดของลิเคิร์ตที่เป็นเพียงการจัดอันดับความคิดเห็น โดยพยายามทำให้ระยะห่างของความคิดเห็นนั้นเท่ากันหรือใกล้เคียงกัน หรือวิธีการให้คะแนนแต่ละข้อที่ประกอบขึ้นมาเป็นมาตรวัดนั้น แต่ละข้อความจะมีคะแนนที่มีช่วงห่างเท่ากัน มาตรวัดของเทอร์สโตนจึงเป็นมาตรวัดที่แต่ละข้อมีค่าประจำข้อ ซึ่งหาได้จากกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งที่เป็นผู้กำหนด (Judges) ระดับความรู้สึกหรือเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีความเข้มต่างกัน 11 ระดับ คือ เริ่มตั้งแต่ 1-11 คะแนน เจตคติของแต่ละคน คือ ค่าเฉลี่ยของค่าประจำข้อที่คนนั้นเลือก

1.4 มาตรวัดของกัทท์แมน (Guttman Scales) เป็นวิธีวัดเจตคติที่มุ่งแก้ไขจุดอ่อนมาตรวัดของลิเคิร์ตและเทอร์สโตน เกี่ยวกับความหมายของคะแนนและความเป็นมิติเดียว มาตรวัดของกัทท์แมน

จะทำให้ผู้วิจัยทราบแบบแผนการตอบของผู้ตอบ เนื่องจากมาตรวัดนี้จะเรียงอันดับตามความเข้มข้นของความคิดเห็น แล้วยังมีการสะสมความเข้มข้นอย่างมีความหมาย เช่น มาตรวัดอัตราการยอมรับทางสังคมของคนผิวขาวต่อคนผิวดำ อาจประกอบด้วยคำถามแสดงการยอมรับทางสังคม

เป้าหมายสำคัญของมาตรวัดของกัทท์แมน คือ พยายามกำหนดแบบแผนการตอบของคะแนนรวมของผู้ตอบแต่ละคนว่า บุคคลที่ได้คะแนนรวมเท่ากันมีแบบแผนการตอบอย่างไร ตั้งแต่บุคคลที่มีคะแนนรวมต่ำสุดไปจนถึงที่มีคะแนนรวมสูงสุด ซึ่งคะแนนรวมที่ได้จะมีลักษณะเป็นคะแนนสะสม เช่น จากตัวอย่างระดับการยอมรับมีคะแนนสะสมสูงจะเท่ากับ 6 และต่ำสุดเท่ากับ 0 (เลือกตอบ “ใช่” ในข้อ 7) ผู้ตอบที่ได้ 1 คะแนนก็คือผู้ตอบ “ใช่” ในข้อ 6 ข้ออื่นจะตอบ “ไม่ใช่” ทั้งหมด ผู้ที่ได้ 2 คะแนนนอกจากตอบ “ใช่” ในข้อ 6 แล้วก็จะตอบ “ใช่” ในข้อ 5 หรือข้ออื่นอีกหนึ่งข้อ (ยกเว้นข้อ 7 ที่เป็นนิเสธ) ซึ่งก็จะเป็นแบบแผนการตอบของแต่ละคน แต่โดยทั่วไปแล้วคนส่วนใหญ่ (ไม่ควรน้อยกว่าร้อยละ 90) จะมีแบบแผนการตอบที่เหมือนกัน ถ้าแบบแผนการตอบแตกต่างกันมากกว่าร้อยละ 10 ควรมีการปรับปรุงหรือสร้างใหม่ ผู้ตอบที่ได้คะแนนสูงสุด 6 คะแนนก็คือผู้ที่ยอมรับได้ทุกสถานภาพ ตั้งแต่ข้อ 1-6 เป็นต้น การสร้างแบบสอบถามลักษณะนี้จะรับประกันความเป็นมิติเดียวของแบบสอบถามได้

2. ขั้นตอนการสร้างแบบสอบถาม

ในการสร้างแบบสอบถาม มีรายละเอียดของขั้นตอนในการสร้างดังต่อไปนี้

2.1 ระบุตัวแปรและกลุ่มประชากรที่จะศึกษา

2.2 กำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรที่ต้องการวัด

2.3 ระบุวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งต้องพิจารณาถึงธรรมชาติของตัวแปรที่ศึกษาธรรมชาติของกลุ่มประชากรเป้าหมาย และทรัพยากรที่มีอยู่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.4 เลือกรูปแบบของแบบสอบถามที่ต้องการ

2.5 ร่างคำถามที่ต้องการถาม โดยการวางโครงสร้างของแบบสอบถามคร่าว ๆ ให้ครอบคลุมตามประเด็นที่ต้องการถาม เขียนข้อคำถามและเรียงลำดับคำถามก่อนหลังให้เหมาะสม

2.6 นำเสนอผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาด้านจิตวิทยา ด้านการวัดและประเมินผลหรือด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา เพื่อความมั่นใจในข้อคำถามว่าสามารถวัดตัวแปรที่ต้องการศึกษาได้ เว้นแต่ผู้วิจัยจะมีความเชี่ยวชาญในการสร้างเครื่องมืออยู่แล้ว

2.7 ทดลองใช้แบบสอบถาม โดยอาจเริ่มการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก เพื่อตรวจสอบความเข้าใจในข้อคำถาม และเก็บข้อมูลอื่น ๆ เพื่อปรับปรุงแบบสอบถามให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง หลังจากนั้นก็เขียนคำชี้แจงและนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ประมาณ 30-50 คน เพื่อหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม และพิจารณาเวลาเหมาะสมการตอบแบบสอบถาม โดยกลุ่มตัวอย่างที่ทดลองใช้เครื่องมือต้องเป็นคนละกลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย แต่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

2.8 พิจารณาคัดเลือกหรือปรับปรุงแบบสอบถามในกรณีที่มีความเชื่อมั่นต่ำ โดยอาจมีการตัดข้อคำถามบางข้อหรือเพิ่มข้อคำถามตามความเหมาะสม แต่ต้องคงข้อคำถามที่ครอบคลุมตามประเด็นที่ต้องการวัดหรือตัวแปรที่ต้องการศึกษา ปรับปรุงคำถามและกลุ่มตัวเลือกให้ชัดเจนเหมาะสม ปรับปรุงคำชี้แจง เขียนจุดมุ่งหมายของแบบสอบถาม ขอความร่วมมือในการตอบ ตลอดจนให้สัญญาต่าง ๆ ที่จะรักษาความลับของผู้ตอบ

2.9 จัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ มีจดหมายนำส่งและวิธีการส่งแบบสอบถามกลับคืน

3. เทคนิคการใช้แบบสอบถามให้มีประสิทธิภาพ

3.1 จัดทำแบบสอบถามให้อยู่ในรูปแบบที่เหมาะสม ดูดีดึงดูดใจให้อยากตอบ

3.2 ควรทดลองใช้แบบสอบถามกับกลุ่มที่อยู่ในกลุ่มประชากรเดียวกันกับกลุ่มตัวอย่างก่อนที่จะนำไปใช้จริง หากผู้ตอบประมาณ 59 ขึ้นไปตอบคำตอบที่เป็นกลาง เช่น ไม่แน่ใจ ไม่มีความเห็น อาจต้องปรับปรุงตัวคำถามใหม่ เพราะคำถามที่ใช้อาจมีความคลุมเครือ หรือไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะค้นหาความจริงจากผู้ตอบ

3.3 ควรถามประเด็นที่เกี่ยวข้องในการวิจัยก่อนข้อมูลส่วนตัว หากข้อมูลส่วนตัวนั้นไม่ใช่ประเด็นสำคัญของการวิจัย

3.4 เวลาที่ใช้ในการตอบแบบสอบถามไม่ควรเกิน 30 นาที เวลาที่เหมาะสมควรอยู่ระหว่าง 15-20 นาที การทดลองใช้ควรให้ผู้ตอบระบุเวลาเริ่มทำแบบสอบถามและเวลาทำเสร็จด้วย เพื่อนำมากำหนดเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยต่อไป

3.5 ภาษาที่ใช้แบบสอบถามต้องเหมาะสมกับวัยวุฒิของผู้ตอบ

3.6 ถ้าแบบสอบถามมีรูปแบบการตอบหลาย ๆ รูปแบบในฉบับเดียวกัน ควรเลือกคำถามที่ใช้วิธีตอบเหมือนกันมาอยู่ด้วยกัน เพื่อง่ายและสะดวกในการตอบ

สรุปได้ว่า การวัดความพึงพอใจ คือ เป็นการวัดระดับความรู้สึกทางบวกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สิ่งเหล่านี้มีผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลการทำงาน ซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จแต่ความพึงพอใจนี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามปัจจัยแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น สามารถวัดได้จากแบบสอบถาม ความพึงพอใจที่สร้างขึ้นเป็นแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) จำนวน 10 ข้อ โดยผู้วิจัยได้กำหนดกรอบของข้อคำถามให้ครอบคลุมกับการใช้บริการของนักท่องเที่ยวที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

2.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์

ความหมายของพิพิธภัณฑ์

ความหมายของพิพิธภัณฑ์มีนักวิชาการหรือองค์กรทางวิชาการกล่าวถึงไว้อย่างหลากหลาย เนื่องจากลักษณะและรูปแบบในแต่ละพิพิธภัณฑ์ที่มีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งได้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สหัชช จิตมงคลทอง (2562) กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์ หมายถึง สถาบันที่จัดตั้งขึ้นโดยไม่แสวงหาผลประโยชน์หรือกำไร โดยที่มีเป้าหมายเพื่อจัดแสดง เผยแพร่ และอนุรักษ์วัตถุอันมีความสำคัญทางวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การศึกษาหาความรู้ และเพื่อความเพลิดเพลินให้กับคนทุกเพศทุกวัย

วสันตสินี ท่วมเทียบ (2563) กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์ หมายถึง สถาบันที่ไม่แสวงหากำไร ที่นอกจากการเป็นสถานที่เก็บรวบรวม รักษา ค้นคว้า ศึกษาวัตถุและเรื่องราว อันเป็นการจัดแสดงความทรงจำของผู้คนที่หลากหลาย ทั้งในรูปแบบมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้แล้ว ยังเป็นสถานที่ที่มีความเสมอภาค มีความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงมรดกทางวัฒนธรรม มีการเชื่อมโยงคนในชุมชน คนในท้องถิ่น หรือแม้แต่คนในชาติให้หันมาร่วมมือกันในการแก้ปัญหาต่าง ๆ จนเกิดเป็น

แรงบันดาลใจในการทำสิ่งดี ๆ ให้เกิดขึ้น และส่งต่อมรดกเหล่านี้ไปสู่คนรุ่นต่อไป โดยพิพิธภัณฑ์ได้ปรับเปลี่ยนจากการเป็นคลังมหาสมบัติ หรือสถานที่ต้องห้ามมีกำแพงที่ขวางกั้นการเข้าถึงองค์ความรู้ต่าง ๆ ผู้คน มาเป็นสะพานที่เชื่อมทางให้ผู้คนได้มาแสวงหาความรู้ ความสบายใจ ความสุข และความเพลิดเพลินด้วยตนเอง

ICOM (2019) กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์ คือ พื้นที่ที่ไม่แสวงหากำไร เป็นพื้นที่แห่งความเสมอภาค ความสามัคคี ตรวจสอบได้ และความเท่าเทียมกันในเข้าถึงมรดกทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือกับชุมชนในการเก็บรวบรวม รักษา ค้นคว้า ตีความจัดแสดง เพื่อช่วยให้เข้าใจความหมายของโลกใบนี้ ด้วยการให้ความสำคัญต่อความเห็นที่ไม่ตรง และการตั้งคำถามกับปัจจุบัน เพื่อให้พิพิธภัณฑ์เป็นสถานที่เก็บวัตถุ และรักษาความทรงจำของผู้คนหลากหลาย และส่งมอบต่อให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปเพื่อความอยู่ดีมีสุขของโลกใบนี้

Museums Association (2019) กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์ คือ เป็นสถาบันที่เก็บรวบรวม รักษาและสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้คนได้เรียนรู้และเพลิดเพลินไปกับวัตถุที่จัดแสดง

สรุปได้ว่า พิพิธภัณฑ์ เป็นสถาบันที่ตั้งขึ้นโดยไม่หวังผลประโยชน์หรือหากำไร บริการรับใช้สังคม และเพื่อการพัฒนาสังคม และเปิดให้ผู้คนทั่วไปได้รับชม จัดแสดงเผยแพร่ ศึกษาหาความรู้ เพื่อนันทนาการ ทั้งในรูปแบบมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้แล้ว มีการเชื่อมโยงคนในชุมชน คนในท้องถิ่น และส่งต่อมรดกเหล่านี้ไปสู่คนรุ่นต่อไป

ประเภทของพิพิธภัณฑ์

ประเภทของพิพิธภัณฑ์ได้มีการแบ่งประเภทที่มีความหลากหลายทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการแบ่งของนักวิชาการหรือคณะองค์กรที่ได้ใช้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) (2564) ได้จัดประเภทของพิพิธภัณฑ์ไว้ ดังนี้

1. พิพิธภัณฑ์ทางศิลปะ โบราณคดี และประวัติศาสตร์

1.1 พิพิธภัณฑ์ศิลปะ คือ พิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงผลงานภาพจิตรกรรม และศิลปะประยุกต์ ประติมากรรม ภาพถ่าย ภาพยนตร์ สถาปัตยกรรม รวมทั้งนิทรรศการงานศิลปะถาวรที่จัดแสดงผลงานศิลปะอันประกอบด้วยห้องสมุด และหอจดหมายเหตุ

1.2 พิพิธภัณฑ์โบราณคดีและประวัติศาสตร์ คือ การนำเสนอวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคประเทศหรือจังหวัด อาจจำกัดแค่ยุคใดยุคหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งศตวรรษ รวมทั้งถึงที่เก็บรักษาวัตถุทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี พิพิธภัณฑ์ที่เป็นอนุสรณ์สถานหอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์ทางการทหาร พิพิธภัณฑ์เกี่ยวกับบุคคลทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

2. พิพิธภัณฑ์ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และพิพิธภัณฑ์ทางชาติพันธุ์วิทยา

2.1 พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ทางธรรมชาติและวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ คือ พิพิธภัณฑ์ที่เกี่ยวกับสาขาใดสาขาหนึ่ง หรือหลายสาขาที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยา ชีววิทยาธรณีวิทยา พฤกษศาสตร์ สัตววิทยา สัตว์และพืชดึกดำบรรพ์

2.2 พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เกี่ยวกับศาสตร์แขนงใดแขนงหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น คณิตศาสตร์ เคมี ดาราศาสตร์ ฟิสิกส์ การแพทย์ รวมถึงศูนย์วิทยาศาสตร์

2.3 พิพิธภัณฑ์ทางชาติพันธุ์และมานุษยวิทยา จัดแสดงเกี่ยวกับวัตถุทางโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ และศิลปะดั้งเดิม เป็นต้น

3. พิพิธภัณฑ์ผสมผสาน

3.1 พิพิธภัณฑ์เฉพาะทาง พิพิธภัณฑ์ที่ศึกษาค้นคว้าและจัดแสดงเพียงเรื่องเดียว และไม่ได้จัดอยู่ในหมวดที่กล่าวมาข้างต้น

3.2 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์ที่อธิบายเกี่ยวกับท้องถิ่นอย่างกว้าง ๆ เป็นการจัดแสดงเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม รวมไปถึงชาติพันธุ์ เศรษฐกิจและสังคม โดยเป็นการจัดแสดงวัตถุจากท้องถิ่นนั้น ๆ มากกว่าจัดแสดงแบบเจาะจงไปที่เรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ

3.3 พิพิธภัณฑ์ทั่วไป พิพิธภัณฑ์ที่มีของสะสมหลากหลายผสมกัน และไม่ถูกจัดกลุ่มให้อยู่ในพิพิธภัณฑ์ประเภทใดประเภทหนึ่งข้างต้นได้

3.4 พิพิธภัณฑ์อื่น ๆ พิพิธภัณฑ์ที่ไม่ได้อยู่ในหมวดหมู่ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ปรีดี ปลื้มสำราญกิจ และฟ้า วิไลขำ (2562) ได้กล่าวว่าพิพิธภัณฑ์แบ่งตามความเป็นเจ้าของได้ 3 ประเภท ได้แก่

1. พิพิธภัณฑ์ของรัฐและดำเนินการโดยรัฐ สิ่งของที่จัดแสดง เช่น ศิลปะโบราณวัตถุจะอยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพฯ เป็นต้น

2. พิพิธภัณฑ์ขององค์กรอิสระ เช่น มูลนิธิ สมาคม การบริหารงานจะดำเนินการเองหรือให้เอกชนดำเนินการแทน ในการจัดแสดงงานต่าง ๆ จะมีรูปแบบที่น่าสนใจและบูรณาการความรู้ทางการตลาดเพื่อจัดแสดง เช่น นิทรรศน์รัตนโกสินทร์ พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เป็นต้น

3. พิพิธภัณฑ์ของเอกชน จัดตั้งขึ้นโดยหน่วยงานเอกชนหรือบุคคล เพื่อแสดงวัตถุหรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับองค์กรให้ผู้อื่นได้รับชม และอาจใช้เป็นเครื่องมือในการตลาดเพื่อการประชาสัมพันธ์ให้ผู้สนใจได้รับรู้และเยี่ยมชมองค์กร เช่น พิพิธภัณฑ์ช่างเอร่าวัน พิพิธภัณฑ์ริบลิส์ เป็นต้น

จิรา จงกล (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงประเภทของพิพิธภัณฑ์ว่าสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทประกอบไปด้วย พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมกับพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ หรือเรื่องของมนุษย์และธรรมชาติ แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันพบว่าประเภทของพิพิธภัณฑ์ที่นิยมจัดตั้งมีดังนี้ พิพิธภัณฑ์ประเภททั่วไป พิพิธภัณฑ์ศิลปะ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา

ผุสชา งามจรัสกชกร (2563) แบ่งประเภทของพิพิธภัณฑ์ตามรูปแบบการจัดแสดงของ ICOM แบ่งได้เป็น 9 สาขา ได้แก่

1. พิพิธภัณฑ์ศิลปะ (Museum of Arts)
 2. พิพิธภัณฑ์ศิลปะร่วมสมัย (Gallery of Contemporary Arts)
 3. พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา (Natural History Museum)
 4. พิพิธภัณฑ์ทางวิทยาศาสตร์และเครื่องจักรกล (Science and Technology Museum)
 5. พิพิธภัณฑ์ทางมานุษยวิทยาและชาติพันธุ์วิทยา (Museum of Anthropology and Ethnology)
- ประกอบด้วย พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา (Ethnology Museum) พิพิธภัณฑ์ศิลปะพื้นเมือง (Folk Arts Museum)

6. พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์และโบราณคดี (Museum of History and Archaeology) ซึ่งสามารถแยกออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้ พิพิธภัณฑ์ทางโบราณคดี (Archeological Museum) พิพิธภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์ (Historical Museum) พิพิธภัณฑ์ประจำโบราณสถาน (Site Museum)

7. พิพิธภัณฑ์ประจำเมืองหรือท้องถิ่น (Regional Museum/City Museum)

8. พิพิธภัณฑ์แบบพิเศษ (Specialized Museum)

9. พิพิธภัณฑ์ของมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษา (University Museum)

บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์

แบล็ค (Black, 2015) กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์ในศตวรรษที่ 21 ถูกคาดหวังว่าต้องเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญ กับชุมชนและประชาชน สามารถเข้าถึงได้ทั้งทางด้านกายภาพ ด้านจิตใจ ความรู้และสติปัญญา นอกจากนี้ ยังต้องเป็นแหล่งที่พบปะสังสรรค์ของผู้คน และเป็นแหล่งที่ตั้งดูการท่องเที่ยว

ดังนั้น พิพิธภัณฑ์จึงมีหน้าที่ช่วยให้สาธารณชนตระหนักรู้ในอัตลักษณ์ของตน โดยการสร้างสภาพแวดล้อมที่สามารถเชื่อมโยงวิถีชีวิตของคน ไม่เน้นการใช้วัตถุเพื่อเรียนรู้แค่ตัววัตถุเท่านั้น แต่ผู้เข้าชมต้องสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ได้ เน้นกระบวนการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายในสังคม อาทิ ครอบครัว โรงเรียน และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

จิรา จงกล (ม.ป.ป.) กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติเพื่อชุมชน และต้องสามารถเชื่อมโยงอดีตปัจจุบัน อนาคต โดยการรวบรวม รักษา ศึกษา ค้นคว้า จัดแสดงเผยแพร่สู่ประชาชน และรับใช้สังคมมากขึ้น ดังนี้

1. หน้าที่ในการรวบรวมวัตถุ (Collecting) โดยวัตถุที่พิพิธภัณฑ์ได้รับมามีหลายช่องทางไม่ว่าจะเป็นจากการขุดค้นทางโบราณคดี จากกรรับบริจาค หรือการจัดซื้อ

2. หน้าที่ในการตรวจสอบ จำแนกประเภท ไปจนถึงการศึกษาวิจัยในวัตถุต่าง ๆ ที่ได้รับมา (Identifying, Classify, Research) โดยวิธีตรวจสอบสภาพ จำแนกประเภท กำหนดลักษณะวัตถุ และวิจัยค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดของโบราณวัตถุ

3. หน้าที่การบันทึกทำหลักฐาน การทำทะเบียนโบราณวัตถุ (Recording) เพื่อเป็นการป้องกันการสูญหาย การทุจริต และเป็นหลักฐานทางวิชาการ

4. หน้าที่ในการซ่อมสงวนรักษา (Conservation and Preservation) เพื่อคงสภาพโบราณวัตถุ ตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หรือการซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดโดยผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้าน

5. หน้าที่ในการรักษาความปลอดภัย (Museum Security) ทั้งในส่วนของตัวโบราณวัตถุและสถานที่เก็บ โดยมีการจัดระบบและอุปกรณ์รักษาความปลอดภัยที่เพียงพอและเหมาะสมให้ปลอดภัยจากภัยพิบัติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการโจรกรรม ภัยธรรมชาติ อัคคีภัย หรือแม้แต่อุณหภูมิจากแสงสว่างหรือแมลงต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการทำลายวัตถุ

6. หน้าที่ในการจัดแสดงผ่านนิทรรศการรูปแบบต่าง ๆ (Exhibition) เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจ และสร้างความเพลิดเพลิน

7. หน้าที่ในการให้การศึกษา (Museum Education) นอกเหนือการนำเสนอข้อมูลชุดความรู้ต่าง ๆ ผ่านการจัดแสดงนิทรรศการแล้ว การจัดการศึกษาเป็นการให้ข้อมูลในเชิงลึกและเป็นการให้ข้อมูลที่เฉพาะกลุ่มได้มากกว่านิทรรศการหลัก อาทิ โปรแกรมหรือกิจกรรมของกลุ่มผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ ประเภทไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเด็กเล็ก กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มผู้สูงอายุ หรือกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป หรืองานวิจัย

ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับวัตถุจัดแสดง หรืองานวิจัยในเหตุการณ์/เรื่องราวหรือข้อมูลในเนื้อหาพิพิธภัณฑ์ที่มีพื้นที่จำกัดในการนำเสนอ

8. หน้าที่ทางสังคม (Social Function) คือ การส่งเสริมความเสมอภาคและความเท่าเทียมในการเข้าถึงองค์ความรู้ ทรัพยากร รวมทั้งบริการด้านต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ต้องมีจิตใจที่ให้บริการ มีจริยธรรม และการปฏิบัติงานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ไม่รับซื้อของจำหน่ายโบราณวัตถุผิดกฎหมาย

ผุสชา งามจรัสกชกร (2563) กล่าวว่า บทบาทด้านการศึกษาและหน้าที่ต่อสังคม คือ สิ่งที่ทำให้พิพิธภัณฑ์แตกต่างจากคลังเก็บของทั่วไป ดังนั้น พิพิธภัณฑ์ในยุคสมัยใหม่จึงมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับผู้เข้าชมเป็นหลัก และการทำให้พิพิธภัณฑ์เป็นสถานที่เรียนรู้ที่ต่างจากห้องเรียนในโรงเรียน โดยการได้รับประสบการณ์ตรงจากวัตถุจริง รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้อง และการส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้และการรับรู้ใหม่ ๆ ดังนั้น การสร้างพิพิธภัณฑ์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพได้ต้องเกิดจากนโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมการใช้พิพิธภัณฑ์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพ รวมถึงความร่วมมือของหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และแม้แต่ตัวผู้เข้าชมเอง ดังตัวอย่างงานวิจัยเรื่อง พิพิธภัณฑ์ชุมพลแห่งการเรียนรู้: กรณีศึกษาประเทศอังกฤษ ที่แสดงให้เห็นถึงนโยบายของรัฐบาลอังกฤษที่ผลักดันให้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้อย่างแท้จริง ผู้วิจัยได้สำรวจพิพิธภัณฑ์ทั้งสิ้น จำนวน 11 แห่ง เพื่อให้เห็นการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างพิพิธภัณฑ์กับองค์กรทางวัฒนธรรม ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนรวม ทั้งเครือข่ายผู้ปกครองที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เพื่อให้พิพิธภัณฑ์ทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ หรือชุมพลของแห่งการเรียนรู้ อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในสังคม 2) ผู้ชมเข้าถึงความรู้ในวัตถุจัดแสดงให้มากที่สุด 3) ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อให้ผู้ชมเข้าถึงการบริการหลากหลาย และตลอดระยะเวลาที่ตนเองต้องการ 4) ให้บริการนอกสถานที่การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ไปยังสถานที่ต่าง ๆ 5) การหาหรือหรือรับฟังกลุ่มคนต่าง ๆ อาทิ ผู้ขาดโอกาสทางสังคม ผู้บกพร่องทางร่างกาย เพื่อรับรู้ปัญหาและจัดบริการให้สอดคล้องกับความต้องการแต่ละกลุ่ม 6) จัดแสดงนิทรรศการที่สะท้อนความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ให้เกิดความรัก ความหวงแหนในขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงความเป็นเจ้าของมรดกวัฒนธรรม 7) เป็นสถานที่เรียนรู้สำหรับชุมชน และ 8) เป็นศูนย์รวมความร่วมมือระหว่างองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ชุมชน รวมทั้งอาสาสมัคร เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายการมีส่วนร่วมของสังคม

ศันสนีย์ ท้วมเทียบ (2563) กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติเพื่อชุมชน และต้องสามารถเชื่อมโยงอดีตปัจจุบัน อนาคต โดยการรวบรวม รักษา ศึกษาค้นคว้า จัดแสดงเผยแพร่สู่ประชาชน และรับใช้สังคมมากขึ้น ดังนี้

1. หน้าที่ในการรวบรวมวัตถุ (Collecting) โดยวัตถุที่พิพิธภัณฑ์ได้รับมามีหลายช่องทางไม่ว่าจะเป็นจากการขุดค้นทางโบราณคดี จากการรับบริจาค หรือการจัดซื้อ

2. หน้าที่ในการตรวจสอบ จำแนกประเภท ไปจนถึงการศึกษาวิจัยในวัตถุต่าง ๆ ที่ได้รับมา (Identifying, Classify, Research) โดยวิธีตรวจสอบสภาพ จำแนกประเภท กำหนดลักษณะวัตถุ และวิจัยค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดของโบราณวัตถุ

3) หน้าที่การบันทึกทำหลักฐาน การทำทะเบียนโบราณวัตถุ (Recording) เพื่อเป็นการป้องกันการสูญหาย การทุจริต และเป็นหลักฐานทางวิชาการ

4) หน้าที่การซ่อมสงวนรักษา (Conservation and Preservation) เพื่อคงสภาพของโบราณวัตถุตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หรือการซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดโดยผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้าน

5) หน้าที่ในการรักษาความปลอดภัย (Museum Security) ทั้งในส่วนของตัวโบราณวัตถุและสถานที่เก็บ โดยมีการจัดระบบและอุปกรณ์รักษาความปลอดภัยที่เพียงพอและเหมาะสมให้ปลอดภัยจากภัยพิบัติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการโจรกรรม ภัยธรรมชาติ อัคคีภัย หรือแม้แต่อุทกภัย แสงสว่าง หรือแมลงต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการทำลายวัตถุ

6) หน้าที่การจัดแสดงผ่านนิทรรศการรูปแบบต่าง ๆ (Exhibition) เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจ และสร้างความเพลิดเพลิน

7) หน้าที่การให้การศึกษา (Museum Education) นอกเหนือจากการนำเสนอข้อมูล ชุดความรู้ต่าง ๆ ผ่านการจัดแสดงนิทรรศการ การจัดการศึกษาเป็นการให้ข้อมูลเชิงลึกและเป็นการให้ข้อมูลที่เฉพาะกลุ่มได้มากกว่านิทรรศการหลัก อาทิ โปรแกรมหรือกิจกรรมของกลุ่มผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ในแต่ละประเภท ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเด็กเล็ก กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มผู้สูงอายุ หรือกลุ่มนักท่องเที่ยวไปหรืองานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับวัตถุการจัดแสดงหรืองานวิจัยในเหตุการณ์/เรื่องราวหรือข้อมูลในเนื้อหาของนิทรรศการที่มีพื้นที่จำกัดในการนำเสนอ

8) หน้าที่ทางสังคม (Social Function) คือ การส่งเสริมความเสมอภาคและความเท่าเทียมในการเข้าถึงองค์ความรู้ ทรัพยากร รวมทั้งบริการด้านต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ต้องมีจิตใจที่ให้บริการ มีจริยธรรม และการปฏิบัติงานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ไม่รับซื้อของจำหน่ายโบราณวัตถุผิดกฎหมาย

2.6 ประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์ช่างหรือเดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

เริ่มก่อสร้างเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2554 โดยสร้างต่อเติมจากอาคารโรงภาพยนตร์ศรีสุรินทร์ที่ได้มีการยกเลิกกิจการมา 22 ปี มีพื้นที่ประมาณ 6 ไร่ โครงการพิพิธภัณฑ์ช่างภายใต้ชื่อ “เดอะช่างโนวเลจพาร์ค” ของนายสมโรจน์ คุณิตติเกษม ตั้งอยู่ที่ถนนธนสาร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ ใกล้สถานีรถไฟสุรินทร์ ลักษณะเป็นอาคารคอนกรีต นายสมโรจน์ คุณิตติเกษมได้ซื้อพื้นที่ไว้เพื่อจะปรับปรุงสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ที่สามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และจุดนัดพบแห่งใหม่ของคนสุรินทร์ นายสมโรจน์เป็นอดีตนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองสุรินทร์ และเป็นผู้ได้ศึกษาวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างบ้านของชาวกูยและเริ่มเลี้ยงช้างมาตั้งแต่ตน มีอายุประมาณ 18 ปี ด้วยใจรักช้าง สักสมประสงค์ และวัตถุที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการเลี้ยงช้าง มีประสบการณ์การดูแลอนุรักษ์ ช้างบ้านด้วยตนเอง และเรียนรู้จากชาวบ้านที่เลี้ยงช้าง และเล็งเห็นว่าควรมีแหล่งเรียนรู้เรื่องช้างในเมืองสุรินทร์ เพื่อเผยแพร่เรียนรู้แลกเปลี่ยนเพื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรมการเลี้ยงช้าง ซึ่งเป็นศาสตร์และมรดกภูมิปัญญาที่อยู่คู่เมืองสุรินทร์มานาน เนื่องจากนายสมโรจน์มีความผูกพันกับช้างที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดไว้และไม่ต้องการให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ที่ตนมีสูญเปล่าไป จึงได้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ช่างสุรินทร์ขึ้นมาและจัดแสดงวัตถุเพื่อสร้างจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของคนกับช้าง โดยใช้งบประมาณส่วนตัวต่อเติมสร้างอาคารขึ้นใหม่ให้มีความสวยงาม และสื่อความหมายให้สัมพันธ์กับท้องถิ่นรวมถึง

วัตถุที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถาน เพื่อให้เกิดเป็นศูนย์แบ่งปันความรู้เรื่องช่าง และวัฒนธรรมท้องถิ่น เรื่องช่างของชาวสุรินทร์ โดยแบ่งเป็นห้องเพื่อจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับช่างที่ตนให้ความสนใจและเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะดังต่อไปนี้ (มานิตา จันทรโชติช่วง, 2557)

พิพิธภัณฑสถานช่างประกอบด้วยอาคารหลังใหญ่ โดยตัวอาคารมี 2 ส่วน คือ ฝั่งซ้ายมี 3 ชั้น ประกอบด้วย ห้องประชุม และส่วนกิจการของพิพิธภัณฑสถาน และฝั่งขวา มี 5 ชั้น โดย ชั้นที่ 1-3 ใช้เป็นส่วนพิพิธภัณฑสถานและร้านค้าของที่ระลึก และชั้นที่ 4-5 เป็นส่วนที่พักอาศัยส่วนตัว โดยสองอาคารเชื่อมต่อกันที่บันไดขึ้นลงตรงกลาง ตกแต่งภายนอกด้วยเสาไม้เนื้อแข็ง ลักษณะหลังคาเป็นทรงไทยประยุกต์ โครงสร้างก่ออิฐฉาบปูน ด้านหน้าเป็นที่ประดิษฐาน “พระพิฆเนศปางมหาเศรษฐีโรจนฤทธิ์” องค์สีทองขนาดสูงกว่าคนจริงเท่าครึ่ง ส่วนอาคารปีกซ้ายชั้นบนเป็นห้องโถงปฏิบัติธรรมขนาดใหญ่ งามดี และอาคารปีกขวาเป็นพื้นที่พิพิธภัณฑสถาน แบ่งส่วนเป็นห้องจัดแสดง 2 ชั้น โดยเส้นทางการเดินชมจะเริ่มจากชั้นบันไดหรือลิฟท์ไปที่ชั้นที่ 3 จะเป็นนิทรรศการตามหัวข้อ ดังนี้

ช่างกับวิถีชีวิตชาวกูย นำเสนอประกอบด้วยจุดแรก ศาลปะกำและความเชื่อของชาวกูย เรือนชาวกูย ความรู้เรื่องการจับช่างป่า เครื่องมือโพนช่าง เจ้าเมืองสุรินทร์คนแรก และคณะหมอช่าง เครื่องรางต่าง ๆ ตามลำดับ

ช่างกับศาสนา นำเสนอให้เห็นความสัมพันธ์ของ ช่างกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและศาสนาพุทธ ด้วยพุทธประวัติและเทพเจ้าที่รูปลักษณะเป็นช่าง

ช่างกับพระมหากษัตริย์ การนำเสนอประกอบด้วย ช่างเผือกยี่นโรง (รูปจำลองปูนปั้น) ช่างสำคัญในรัชกาลต่าง คชลักษณ์ พระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช่างสำคัญ เป็นต้น

ช่างกับงานประเพณีและวัฒนธรรม การนำเสนอประกอบด้วย วัตถุเครื่องใช้งานพิธี เป็นประเพณีมีช่างมาเกี่ยวข้อง เช่น พระโกศงาช้าง ผอบงาช้าง ซึ่งเป็นของที่ได้จัดทำถวายด้วยความศรัทธาและเป็นสิริมงคล ส่วนงานประเพณีทางศาสนาที่ช่างมีบทบาทร่วมในพิธี ได้แก่ งานบวชนาค งานแห่พระเขี้ยวแก้ว

ถัดลงมาที่ชั้น 2 เดินตรงมาจากนิทรรศการช่างกับงานประเพณีและวัฒนธรรม

พิพิธภัณฑสถานช่าง จัดแสดงงานช่างลักษณะต่าง ๆ เช่น งาปลี งาขนาย งาเนียมงาเครือ เป็นต้น เมื่อออกจากห้องงาช้าง ด้วยทางเข้าออกเดียวกัน จะพบห้องถัดไป มีทางเข้าที่แตกต่างจากห้องอื่นคือ ด้านหน้าเป็นช่างขนาดใหญ่ ผู้ชมต้องลอดท้องช่างเข้าไป

ช่างตีกลองรำพรหม จัดแสดงรูปจำลองปูนปั้นช่างตีกลองรำพรหม ในบรรยากาศจำลองที่คล้ายถ้ำ เช่น ช่างสีงา ช่างम्मมมอ ช่างสเตโกดอน ช่างงาจอบ เป็นต้น ต่อจากนั้นเป็นห้องสุดท้ายก่อนออกสู่ทางเดินชั้น 2 ภายนอกอาคาร คือ

ฟอสซิลงาและกรามช่าง จัดแสดงวัตถุงาช้างที่กลายเป็นหิน และกรามช่างตีกลองรำพรหมเป็นสรีระทางธรรมชาติและธรณีวิทยา

นายสมโรจน์ คูกิตติเกษม เจ้าของโครงการเดอะช่างโนวเลจพาร์ค มีความประสงค์จะสร้างสรรค์สถานที่แห่งนี้เป็นพิพิธภัณฑสถานช่างสุรินทร์ เพื่อจะจัดแสดงนิทรรศการที่มีเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับช่างด้านต่าง ๆ ที่ไว้ภายในอาคารพิพิธภัณฑสถาน โดยนำวัตถุสะสมรวบรวมมาจัดแสดงให้เข้ากับองค์ประกอบนิทรรศการที่จัดทำขึ้น เช่น ความรู้เรื่องการจับช่าง วัฒนธรรมของคนเลี้ยงช่างเครื่องรางที่หมอช่างใช้เมื่อเวลาเดินป่า งาช้าง ฟอสซิลกรามช่าง และของสะสมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับช่าง ซึ่งขณะนี้ยังอยู่

ระหว่างจัดทำให้มีความสมบูรณ์พร้อมที่สุด เพราะอยากให้ผู้เข้าชมได้ความรู้อย่างสร้างสรรค์ (มานิตา จันทร์โชติช่วง, 2557)

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

จันทิมา ศรีไกรยุทธ (2559) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น วัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น วัดฝั่งคลองในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา ควรมีการส่งเสริมและพัฒนาพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น วัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ให้มีความน่าสนใจ ความทันสมัยต่อสถานการณ์ทางสังคม เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจแล้วมีความประสงค์กลับมาเยี่ยมชม

วรพจน์ ส่งเจริญ (2560) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบพิพิธภัณฑสถานเสมือน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และประสบการณ์ผู้ใช้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ผลการวิจัยพบว่า ได้มีรูปแบบพิพิธภัณฑสถานเสมือนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และประสบการณ์ผู้ใช้ โดยระบุได้ทั้งองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง และหลักการออกแบบเรขาคณิต ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้สื่อสารกับกลุ่มผู้ใช้ชาวดิจิทัลและพิพิธภัณฑสถานอื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน และนอกจากนี้ยังพบว่า รูปแบบความเสมือนจริงจากอดีตถึงปัจจุบันมีความแตกต่างกัน เนื่องจากตัวแปรด้านสภาพแวดล้อมและการรับรู้ของผู้ใช้ในแต่ละยุคพิพิธภัณฑสถานเสมือน จึงไม่ได้เป็นเพียงแค่เครื่องมือที่สื่อสารกันระหว่างพิพิธภัณฑสถานกับผู้ใช้เท่านั้น แต่ยังเป็นเวทีที่ผู้ใช้สื่อสารระหว่างกันและกัน

ชลิตา เฉลิมรักชาติ (2560) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อวัดร่องขุน จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 21-30 ปี มีระดับการศึกษาปริญญาตรี มีรายได้ต่อเดือน 15,000 บาทหรือน้อยกว่านักท่องเที่ยว มีพฤติกรรมการท่องเที่ยวต่อวัดร่องขุน จังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เคยมาท่องเที่ยววัดร่องขุน (ก่อนหน้านี้) 1 ครั้ง ทราบข้อมูลข่าวสารของวัดร่องขุนจากบุคคลใกล้ชิด/คนรู้จัก เดินทางมากับครอบครัว ใช้รถยนต์ส่วนบุคคลเป็นพาหนะในการเดินทาง มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางจากโรงแรมหรือที่พักไปเยี่ยมชมวัดร่องขุนในแต่ละครั้ง (เฉลี่ยต่อครั้ง 1 คน) ต่ำกว่า 500 บาท ทัศนคติของนักท่องเที่ยวที่มีต่อวัดร่องขุนโดยรวมมากที่สุด แรงจูงใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อวัดร่องขุนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อวัดร่องขุนโดยรวมมีความพึงพอใจมากที่สุดในทุกด้าน

รัชนิวรรณ จินธรรม (2561) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายกสิกรรมธรรมชาติ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการฐานการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายกสิกรรมธรรมชาติ 2) ศึกษาแนวทางการจัดการฐานการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3) พัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเครือข่ายกสิกรรมธรรมชาติ และ 4) ศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียงด้านความรู้ เจตคติ และการปฏิบัติของนักศึกษาที่เรียนรู้อ่อนและหลังการใช้รูปแบบ โดยเปรียบเทียบก่อนกับหลังการเรียนรู้และเปรียบเทียบตามปัจจัยส่วนบุคคล เป็นการวิจัยและพัฒนาใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธี พื้นที่วิจัยเป็นศูนย์ต้นแบบหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเครือข่ายกสิกรรมธรรมชาติ ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพปัญหาการจัดการฐานการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมของเครือข่ายกสิกรรมธรรมชาติ 1) ด้านสถานที่ มีพื้นที่จำกัด 2) ด้านหลักสูตร ยังไม่มีหลักสูตรที่มุ่งพัฒนานักศึกษาโดยตรง 3) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เน้นเฉพาะการบรรยายและปฏิบัติ 4) ด้านอุปกรณ์และสื่อ เกิดการขาดและขาดชุด ความรู้และสื่อที่หลากหลาย 5) ด้านวิทยากร มีจำนวนจำกัด และ 6) ด้านการประเมินผล ขาดการประเมินเชิงวิชาการ ส่วนความต้องการในการจัดการฐานการเรียนรู้ พบว่า ด้านสถานที่เรียนรู้ ต้องการพัฒนาพื้นที่แนวใหม่ตามหลักที่สอดคล้องตามหลักภูมิสังคมและมุ่งการพึ่งตนเอง ด้านหลักสูตรต้องการหลักสูตรมุ่งสร้างนักศึกษาด้านเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ควรฝึกทดลองเพื่อค้นหานวัตกรรมใหม่ ด้านอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ ต้องการปรับปรุงป้ายสื่อความหมายและชุดการเรียนรู้ที่มีสื่อประกอบ ด้านวิทยากร ต้องการเพิ่มวิทยากรที่ชำนาญการด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการประเมินผล ต้องการแบบประเมินและเพิ่มศักยภาพด้านการประเมินแก่เจ้าหน้าที่ 2. แนวทาง การจัดการฐานการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายกสิกรรมธรรมชาติ 1) ควรเป็นหลักสูตรฝึกอบรม 3-5 วัน และเนื้อหาสาระควรเพิ่มการนำความรู้การจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนมาบูรณาการกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการพัฒนาคนให้คนจัดการดิน น้ำ และป่า 2) กิจกรรมการเรียนรู้ จัดอบรมให้รู้จริง รู้แจ้ง โดยใช้เทคนิค คือ เข้าบรรยาย ป้ายทดลองและลงมือทำ ทำสรุปและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) ด้านสื่อและวิทยากร ควรใช้สื่อประสมและจัดฐานการเรียนรู้ และวิทยากรประจำฐานด้านสิ่งแวดล้อมสนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียง และ 4) การประเมินผล ควรใช้ทั้งเชิงปริมาณและการมีส่วนร่วม และการติดตามผลความสามารถของการเป็นนักศึกษาแกนนำ ด้านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทุก 3 เดือน ถึง 1 ปี 3. ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายกสิกรรมธรรมชาติ ได้รูปแบบที่มีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) หลักการรูปแบบนำความรู้สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนมาบูรณาการกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างนักศึกษาแกนนำให้สร้างงานพึ่งตนเองได้ 2) วิธีการใช้การอบรมเชิงปฏิบัติการในศูนย์เครือข่ายกสิกรรมธรรมชาติ โดยการให้ความรู้ ทดลอง และปฏิบัติโดยใช้เทคนิค เข้าบรรยาย ป้ายทดลองและลงมือทำ คำสรุปและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ใช้เวลาอบรมแบบเข้ม 3 วัน 3) สื่อและวิทยากรในการเรียนรู้ได้จัดฐานเรียนรู้ 9 ฐาน ที่มีวิทยากรและสื่อประจำฐาน ได้แก่ ฐานคนรักแม่ธรณี คนรักข่า คนรักขี้เถ้า คนรักขี้หมักปุ๋ย คนเอาถ่าน คนรักสุขภาพ คนมีไฟ คนมีน้ำยา และคนติดดิน และ 4) การประเมินผลใช้การประเมินเชิงปริมาณและประเมินแบบมีส่วนร่วม ด้านความรู้ เจตคติ และการปฏิบัติเมื่อผ่านการเรียนรู้แต่ละฐาน และติดตามผลการปฏิบัติตามบทบาทของแกนนำด้านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ผลการประเมินรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า มีคุณภาพอยู่ในระดับมาก 4. ผลการใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายกสิกรรมธรรมชาติ หลังการเรียนรู้ พบว่า นักศึกษามีความรู้ เจตคติ และการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการเรียนรู้

พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และการเปรียบเทียบตามปัจจัยส่วนบุคคลพบว่า นักศึกษาที่มีเพศต่างกัน มีเจตคติต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ทิพย์ธิดา ดิสระ (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาพิพิธภัณฑสถานเสมือนจริงข้างดึกดำบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนา และประเมินประสิทธิภาพของพิพิธภัณฑสถานเสมือนจริงข้างดึกดำบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 เพื่อเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑสถานเสมือนจริงของผู้เข้าชมพิพิธภัณฑสถานเสมือนจริงข้างดึกดำบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล และเพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้าชมที่มีต่อพิพิธภัณฑสถานเสมือนจริงข้างดึกดำบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนทุ่งหว้าวราวิทย จำนวน 72 คน ได้มาด้วยวิธีการเลือกแบบอาสาสมัคร เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานเสมือนจริงข้างดึกดำบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานเสมือนจริงข้างดึกดำบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล แบบประเมินคุณภาพพิพิธภัณฑสถานเสมือนจริงข้างดึกดำบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล และแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้าชมที่มีต่อพิพิธภัณฑสถานเสมือนจริงข้างดึกดำบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที (t-test) ผลการวิจัยพบว่า พิพิธภัณฑสถานเสมือนจริงข้างดึกดำบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล มีประสิทธิภาพ 82.10/83.60 เป็นไปตามเกณฑ์ประสิทธิภาพ 80/80 ผู้เข้าชมพิพิธภัณฑสถานเสมือนจริง ข้างดึกดำบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล มีผลการเรียนรู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และระดับความพึงพอใจของผู้เข้าชมที่มีต่อพิพิธภัณฑสถานเสมือนจริงข้างดึกดำบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล อยู่ในระดับมากที่สุด

คาเมร่า เจราหวัง (2563) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วม และพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขุนละหาร วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่นของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขุนละหาร ในฐานะพิพิธภัณฑสถานเอกชน อีกทั้งศึกษาบทบาทในการช่วยส่งเสริมพัฒนาชุมชนของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขุนละหาร เพื่อวิเคราะห์ถึงความสามารถของพิพิธภัณฑสถานในการดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงมิติการพัฒนาชุมชนที่ได้จากการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขุนละหาร ผลการศึกษาพบว่า พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นไม่ได้เป็นเพียงแค่สถานที่เก็บรักษาโบราณวัตถุตั้งโกดังเก็บของของชุมชนท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว แต่พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นยังสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีค่าให้แก่ชุมชนได้ เพื่อให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้สะดวกมากขึ้น รวมถึงศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาและรากเหง้าสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนตนเอง อีกทั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นยังสามารถเป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้เป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนเข้ามาแลกเปลี่ยน นอกจากนี้ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นยังสามารถช่วยส่งเสริมพัฒนาชุมชนได้ ซึ่งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขุนละหาร เป็นพิพิธภัณฑสถานที่มีชื่อเสียงของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย อีกทั้งยังเป็นพิพิธภัณฑสถานเอกชนที่ก่อตั้งโดยคนในชุมชน

ณรงค์ ปัดแก้ว (2564) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง การศึกษาครั้งนี้ได้รวบรวมองค์ความรู้และเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ศึกษากระบวนการจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น และเสนอแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 28 คน และผู้ให้ข้อมูล

การสนทนากลุ่ม จำนวน 12 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พบว่า มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง ที่องค์ความรู้ด้าน พระพุทธศาสนา องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญา และองค์ความรู้ด้านการจัดการชุมชน นอกจากนี้ ควรผลักดันให้เกิดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ สารสนเทศ กิจกรรม และประสบการณ์ต่าง ๆ ในชุมชนที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถหาความรู้และเรียนรู้ ด้วยตนเองตามอัธยาศัย กระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พบว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้ง 3 แห่งนั้น มีกระบวนการสร้างและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างกัน มีกระบวนการอนุรักษ์วัตถุโบราณ การนำมา เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ และมีกระบวนการสร้างกติกา ข้อตกลง ข้อบังคับใช้การเข้าชมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นเวลา พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแต่ละแห่ง มีกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแตกต่างกัน และบางแห่ง มีกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแบบไม่เป็นระบบ บางแห่งมีกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นระบบ แต่ยังไม่มีการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุในระบบอิเล็กทรอนิกส์

อิชยา กองไชย (2565) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการฐานการเรียนรู้โดยใช้บริบทเป็นฐาน หรือ Context Based Learning คือ การจัดการฐานการเรียนรู้ที่ช่วยสนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ จากสถานการณ์จริงที่จะช่วยส่งเสริม และพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้จากบริบทและสถานที่จริง และเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน การจัดการฐานการเรียนรู้โดยใช้บริบทเป็นฐาน Context Based Learning ซึ่งยังสามารถช่วยให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้ในชีวิตประจำวันได้ เพราะเป็นการเรียนรู้จากสิ่งใกล้ตัว ซึ่งจะทำให้นักเรียนเข้าใจได้ง่าย ดังนั้น การจัดการฐานการเรียนรู้ โดยใช้บริบทเป็นฐานจึงมีความสำคัญและเป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ได้

ทัศนีย์ นาคเสนีย์ (2566) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการธุรกิจ เพื่อสังคม บนฐานทรัพยากรท้องถิ่น ตามแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่ม ตานีแบรนต์ จังหวัดราชบุรี การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนา ธุรกิจเพื่อสังคมบนฐานทรัพยากรท้องถิ่นตามแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ของกลุ่มตานีแบรนต์ จังหวัดราชบุรี 2) ประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SROI) จากการจัดการธุรกิจ เพื่อสังคมบนฐานทรัพยากรท้องถิ่น ตามแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ของกลุ่มตานีแบรนต์ จังหวัดราชบุรีและ 3) พัฒนารูปแบบการจัดการธุรกิจเพื่อสังคมบนฐานทรัพยากร ท้องถิ่น ตามแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มตานีแบรนต์ จังหวัดราชบุรี งานวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยแบบผสมทั้งเชิงสำรวจ เชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้รวบรวม ข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่น 0.976 โดยเก็บจากผู้มาศึกษาดูงานและมาท่องเที่ยว จำนวน 208 คน ด้วยเทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก (Convenience Sampling) การสัมภาษณ์ เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 30 คน การประชุมกลุ่มนำเสนอข้อมูลด้วยสถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผล ต่อการพัฒนาธุรกิจเพื่อสังคมบนฐานทรัพยากรท้องถิ่นตาม แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและการท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มตานีแบรนต์ จังหวัดราชบุรี คือ การบริหารจัดการ การพัฒนาผลิตภัณฑ์และ การดำเนินงานตามแนวทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ เมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดคลี่คลายลงส่งผล ให้เกิดผลตอบแทนที่ดีด้วยมูลค่าการลงทุน 1 บาท ให้ผลตอบแทน 4.47 บาท รูปแบบการจัดการ ธุรกิจเพื่อสังคมบนฐานทรัพยากรท้องถิ่น ตามแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ของกลุ่มตानीแบนด์ จังหวัดราชบุรี คือ การใช้กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีการประยุกต์ร่วมสมัย กับภูมิปัญญาดั้งเดิมพัฒนาต่อยอดสู่ภูมิปัญญาใหม่ โดยใช้ 1) การบริหารจัดการ 2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ 3) การถ่ายทอดภูมิปัญญา 4) การสร้างระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน และเพิ่มเสน่ห์ด้วยการนำเสนอเรื่องเล่าที่บอกกล่าวถึง ที่มาของการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากความเชื่อสู่แฟชั่นเรื่องกล้วย ๆ ช่วยชุมชน หรือนวัตกรรมราชินีกล้วย อย่างมีความหมายยกระดับเศรษฐกิจฐานรากของเกษตรกรที่แตกต่างไปจากแนวคิดเกษตรแบบดั้งเดิมตามแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) และพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยการต่อยอด การเพิ่มค่า การหาจุดต่าง และการสร้างกระแสเชิงสร้างสรรค์

งานวิจัยต่างประเทศ

ปิยะศรี (Piyasri, 2013) ได้ทำการศึกษา การประเมินความสามารถของผู้เรียน พบว่า สิ่งที่ควรส่งเสริมและควรปรับปรุงแก้ไขเพื่อพัฒนาศักยภาพตามความสามารถ ความสนใจ และความต้องการของแต่ละบุคคล ประเมินความสามารถของผู้เรียนในการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

พาวเวลล์ และ แคลลินา (Powell and Kalina (2013) ได้ศึกษาการปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่น เนื่องจากการเข้าร่วมกลุ่ม ซึ่งเป็นการนำมุมมองโลกทัศน์ของตนเองมาสู่บริบทการเรียนรู้การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้เกิดมุมมองต่าง ๆ เกี่ยวกับเนื้อหาของความเป็นจริงได้หลายมุมมอง ความสามารถในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ ที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล จากการบรรยายของวิทยากร กระตุ้นส่งเสริมให้ร่วมปฏิสัมพันธ์ทางสังคมวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหาวิธีการออกแบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล

โอลิเวอร์ และ แอนเรีย (Oliver and Andrea, 2016) ได้กล่าวถึง การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนว่าสามารถดำเนินการได้ด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน ซึ่งนักวิจัยทั้งสองได้นำเสนอโมเดลที่จะพัฒนาการท่องเที่ยว โดยชุมชน โดยนำเสนอแนวคิดว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถริเริ่มได้จากทั้งภายในและภายนอกชุมชน และไม่จำกัดว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชนหรืออาจจะเป็นความร่วมมือกันจากหลาย ๆ ภาคส่วนก็ได้ การดำเนินการเป็นได้ทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการ ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายในการเข้ามามีส่วนร่วมของแต่ละภาคส่วน ซึ่งโมเดลที่ Oliver และ Andrea ได้นำเสนอนี้ถูกสร้างขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการที่แตกต่างกันของแต่ละชุมชนและจากมุมมองที่หลากหลาย

มุฮัมหมัด (Muhammad, 2017) ได้ทำการศึกษา ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความร่วมมือของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของพื้นที่เขตอนุรักษ์ทางทะเลประเทศมาเลเซีย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับความร่วมมือของชุมชน ได้แก่ ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาที่ยั่งยืน แรงบันดาลใจที่ผลักดันให้อยากเข้ามามีส่วนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และการตระหนักถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชน ซึ่งอนุมานได้ว่าปัจจัยเหล่านี้จะนำไปสู่ปัจจัยเชิงบวกที่เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว ผลจากการวิจัยชิ้นนี้สามารถนำไปใช้ในการออกกฎระเบียบที่ช่วยเพิ่มความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาที่ยั่งยืน กระตุ้นชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว และเพิ่มประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมแก่คนในพื้นที่ ผลประโยชน์ดังกล่าวจะมีส่วนให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนสนับสนุนต่อแผนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยเช่นกัน

สไนแมน (Synman, 2017) ได้กล่าวว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นจะช่วยให้เกิดความเชื่อมั่น คนในชุมชนจะได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง ซึ่งผลการศึกษานี้ยืนยันว่าการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีการจัดการที่เหมาะสม มีการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเพิ่มผลประโยชน์ให้ชุมชนผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ เดวิด (David, 2015) ที่สนับสนุนการท่องเที่ยวที่มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน ควรเริ่มต้นจากภายในชุมชนเอง โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชีย ไม่ว่าจะเป็นประเทศอินเดีย เวียดนาม เกาหลี และไทย

2.8 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ เดอะซ้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังแสดงในภาพที่ 2-2

ภาพที่ 2-2 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโนนเจดพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- 3.1 รูปแบบการวิจัย
- 3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.6 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ที่ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโนนเจดพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยมีศูนย์เรียนรู้เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโนนเจดพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งจัดเป็นฐานเรียนรู้หลัก 7 ฐาน ได้แก่ ห้องวิถีชีวิตคนกับช้างสุรินทร์ ห้องช้างคู่กับศาสนา ห้องช้างในพระมหากษัตริย์ ห้องประเพณีและวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้าง ห้องงาช้าง ห้องช้างศึกดำบรรพ์ และห้องฟอสซิลช้าง ทำการเก็บข้อมูลด้วยการให้ตอบแบบสอบถาม การวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการวิจัยออกเป็น 5 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนารูปแบบการจัดการฐานเรียนรู้

ระยะที่ 2 พัฒนาและหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโนนเจดพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

ระยะที่ 3 ศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโนนเจดพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

ระยะที่ 4 ศึกษาความพึงพอใจรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโนนเจดพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

ระยะที่ 5 ศึกษาผลการประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโนนเจดพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ สำหรับการทำธุรกิจ

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2566 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2566 จำนวน 50 คน (จำกัดคนเข้าชมเฉลี่ยเดือนละ 20 คน เนื่องจากเป็นพิพิธภัณฑ์ส่วนตัว)

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 50 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์สำหรับการสร้างและพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
2. แบบสอบถามเพื่อประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
3. แบบทดสอบความรู้ ซึ่งมีแบบทดสอบความรู้ก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑ์ เดอะช่าง โนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ชนิดเลือกตอบ มี 2 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ
4. แบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ เดอะช่าง โนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ มีลักษณะเป็นแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด 5 ระดับ มีทั้งหมด 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลด้านประชากรศาสตร์

ตอนที่ 2 แบบสอบถามด้านความพึงพอใจในการใช้บริการ

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.3.1 แบบสัมภาษณ์สำหรับการสร้างและพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ มีวิธีทำ ดังนี้

1) ศึกษาวิธีการสร้างแบบบันทึกโดยกำหนดรูปแบบของคำถามจากเอกสาร ตำราและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) สร้างแบบสัมภาษณ์สำหรับสอบถามผู้รู้ในเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการศึกษา

3) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องชัดเจน ด้านภาษา ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและโครงสร้าง

4) ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะ จากนั้นพิมพ์แบบบันทึก ฉบับจริงเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

3.3.2 แบบสอบถามเพื่อประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ

1) ศึกษาหลักการ ทฤษฎี เนื้อหา และวิธีการสร้างแบบสอบถาม ให้ครอบคลุมและ ตรงตามเนื้อหาในส่วนที่ต้องการศึกษา

2) จัดทำแบบสอบถาม โดยจัดทำเป็นแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด จำนวน 10 ข้อ

3) เสนอแบบสอบถามให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องชัดเจน ด้านภาษา ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง จากนั้นเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบและพิจารณาความเหมาะสม ความเที่ยงตรง (Validity) ของเนื้อหา จำนวน ภาษาที่ใช้ ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการวัด และความสอดคล้องของข้อความคำถามกับนิยาม ที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ จากนั้นวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC : Item-Objective Congruence) ของแบบสอบถาม จากคะแนนความเหมาะสมของผู้เชี่ยวชาญ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00

4) คัดเลือกข้อความเฉพาะข้อที่มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มากกว่าหรือเท่ากับ 0.50 ขึ้นไป และปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 ข้อ

5) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและร่างรูปแบบการจัดการ ฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโนนเจดีย์ จังหวัดสุรินทร์ ให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินคุณภาพรูปแบบ

6) นำแบบสอบถามที่ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินคุณภาพของรูปแบบมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิเคราะห์ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

วิธีการตรวจให้คะแนนการตอบแบบสอบถามและเกณฑ์ในการแปลความหมายคะแนนเฉลี่ย ดังนี้

แบบสอบถามที่สร้างขึ้นเป็นแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนการตอบ ดังนี้

มากที่สุด	กำหนดให้	5 คะแนน
มาก	กำหนดให้	4 คะแนน
ปานกลาง	กำหนดให้	3 คะแนน
น้อย	กำหนดให้	2 คะแนน
น้อยที่สุด	กำหนดให้	1 คะแนน

หากเป็นคำถามเชิงลบ มีเกณฑ์การให้คะแนนการตอบ ดังนี้

น้อยที่สุด	กำหนดให้	5 คะแนน
น้อย	กำหนดให้	4 คะแนน
ปานกลาง	กำหนดให้	3 คะแนน
มาก	กำหนดให้	2 คะแนน
มากที่สุด	กำหนดให้	1 คะแนน

และมีเกณฑ์ในการแปลความหมายคะแนนเฉลี่ย ดังนี้

ค่าเฉลี่ย	การแปลความหมาย	
4.51 - 5.00	หมายถึง	มากที่สุด
3.51 - 4.50	หมายถึง	มาก
2.51 - 3.50	หมายถึง	ปานกลาง
1.51 - 2.50	หมายถึง	น้อย
1.00 - 1.50	หมายถึง	น้อยที่สุด

3.3.3 การสร้างแบบประเมินคุณภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะซ่าง โนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ มีลำดับขั้นตอนในการสร้าง ดังนี้

1) ศึกษารูปแบบและวิธีการสร้างแบบประเมินคุณภาพจากหนังสือและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบประเมินคุณภาพ

2) ดำเนินการสร้างแบบประเมินคุณภาพตามหัวข้อหลัก เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดข้อคำถาม โดยแจกแจงรายละเอียดให้ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการวัด ซึ่งแบบประเมินคุณภาพเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) เพื่อสอบถามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ โดยกำหนดค่าคะแนนเป็น 5 ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้น้ำหนักคะแนน ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2549)

5	หมายถึง	รายการประเมินคุณภาพมีคุณภาพดีมาก
4	หมายถึง	รายการประเมินคุณภาพมีคุณภาพดี
3	หมายถึง	รายการประเมินคุณภาพมีคุณภาพปานกลาง
2	หมายถึง	รายการประเมินคุณภาพมีคุณภาพพอใช้
1	หมายถึง	รายการประเมินคุณภาพควรปรับปรุงแก้ไข

ในการแปลผล ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์การพิจารณาจากคะแนนเฉลี่ย ซึ่งมีการแปลผลค่าเฉลี่ย ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2549)

ระดับความคิดเห็น

4.50 - 5.00	แบบประเมินมีคุณภาพระดับดีมาก
3.50 - 4.49	แบบประเมินมีคุณภาพระดับดี
2.50 - 3.49	แบบประเมินมีคุณภาพระดับปานกลาง
1.50 - 2.49	แบบประเมินมีคุณภาพระดับพอใช้
1.00 - 1.49	แบบประเมินควรปรับปรุงแก้ไข

ซึ่งเกณฑ์ค่าเฉลี่ยที่จะผ่านการประเมินในแต่ละข้อ คือ 3.50 ขึ้นไป จึงถือว่าเป็นรูปแบบที่มีคุณภาพดี และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินการวิจัยได้

3) นำแบบประเมินคุณภาพที่สร้างเรียบร้อยแล้วไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์และความรู้ทางการออกแบบสื่อหรือเทคโนโลยี จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องและประเมินคุณภาพ และให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดผลและประเมินผล ตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหาว่า ข้อคำถามมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะที่ต้องการประเมินค่าเฉลี่ยหรือไม่ แล้วนำผลคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ มาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับคุณลักษณะของรูปแบบ โดยใช้เทคนิคการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้สูตร IOC ในการคำนวณ จากนั้นนำคะแนนแต่ละข้อของแบบประเมินผลความสอดคล้องข้อคำถามกับคุณลักษณะของรูปแบบที่ต้องการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด มาหาค่าเฉลี่ยและเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด ถ้าค่าเฉลี่ยข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ถึง 1.00 ถือว่าข้อคำถามนั้นถามได้ตรงตามคุณลักษณะที่ต้องการประเมินได้

4) ทำการปรับปรุงและแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

5) จัดพิมพ์แบบประเมินคุณภาพที่จะนำมาใช้จริงหลังจากปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้ว เพื่อนำไปใช้ในการประเมินรูปแบบ

3.3.4 แบบทดสอบความรู้ โดยทดสอบความรู้เกี่ยวกับฐานการเรียนรู้ 7 ฐาน ได้แก่ ห้องวิถีชีวิต คนกับช้างสุรินทร์ ห้องช่างคู่กับศาสนา ห้องช่างในพระมหากษัตริย์ ห้องประเพณีและวัฒนธรรมเกี่ยวกับ ช้าง ห้องงาช้าง ห้องช่างตีกล้าบรรพ์ และห้องฟอสซิลช้าง

1) ผู้วิจัยสร้างแบบทดสอบให้มีความสอดคล้องกับสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับฐานการเรียนรู้ 7 ฐาน โดยสร้างแบบทดสอบแบบปรนัยมี 2 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ ซึ่งเน้นความสามารถด้านความรู้ ความเข้าใจ การนำไปประยุกต์ใช้ การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์

2) นำแบบทดสอบเสนอกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับการเรียนรู้ ลักษณะการใช้ คำถามและความถูกต้องของภาษา เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข

3) นำแบบทดสอบไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

3.3.5 แบบสอบถามความพึงพอใจ

แบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช้าง โนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ มีลักษณะเป็นแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด 5 ระดับ มีขั้นตอนดังนี้

1) ศึกษาการสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจตามวิธีของเบสท์ (Best, 1986)

2) สร้างแบบสอบถามแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ พิพิธภัณฑ์เดอะช้าง โนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ของลิเคิร์ท โดยกำหนดค่าระดับความพึงพอใจแต่ละช่วงคะแนนและความหมาย ดังนี้

ระดับ 5	หมายถึง	ความพึงพอใจมากที่สุด
ระดับ 4	หมายถึง	ความพึงพอใจมาก
ระดับ 3	หมายถึง	ความพึงพอใจปานกลาง
ระดับ 2	หมายถึง	ความพึงพอใจน้อย
ระดับ 1	หมายถึง	ความพึงพอใจน้อยที่สุด

สำหรับการให้ความหมายของค่าที่วัดได้ ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ที่ใช้ในการให้ความหมาย ได้จากแนวคิดของเบสท์ (Best, 1986) การให้ความหมายโดยการให้ค่าเฉลี่ยเป็นรายด้านและรายข้อ ดังนี้

4.51 - 5.00	หมายถึง	พึงพอใจมากที่สุด
3.51 - 4.50	หมายถึง	พึงพอใจมาก
2.51 - 3.50	หมายถึง	พึงพอใจปานกลาง
1.51 - 2.50	หมายถึง	พึงพอใจน้อย
1.00 - 1.50	หมายถึง	พึงพอใจน้อยที่สุด

3) นำแบบสอบถามความพึงพอใจที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 คน เพื่อตรวจสอบ ความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) ดัชนีความสอดคล้อง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.00 และปรับปรุง แก้ไขตามข้อเสนอแนะ

4) นำผลการสอบถามมาตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) แบบสอบถามความพึงพอใจของที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พีพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach) ซึ่งมีค่า 0.87

5) จัดทำแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พีพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ เพื่อนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยติดต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์เพื่อขอหนังสือขอความอนุเคราะห์ไปยังพีพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ เพื่อขอความร่วมมือในการทำวิจัยครั้งนี้

2. ดำเนินการทดลองหาประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พีพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

3. ดำเนินการทดลองหาผลการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พีพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 50 คน และสอบถามความพึงพอใจที่ของนักท่องเที่ยงที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พีพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

3.1 ชี้แจงวัตถุประสงค์และทำความเข้าใจกับวิธีการศึกษารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พีพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

3.2 ทดสอบความรู้ก่อนการเข้าชมพีพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

3.3 ดำเนินการเรียนรู้โดยนักท่องเที่ยงเข้าชมฐานการเรียนรู้ทั้ง 7 ฐาน และคู่มือการจัดการฐานการเรียนรู้

3.4 ทดสอบความรู้หลังเข้าชมพีพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

3.5 ให้ผู้ชมทำการประเมินความพึงพอใจด้วยแบบสอบถามความพึงพอใจที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

3.6 การประยุกต์ใช้รูปแบบด้วยการสัมภาษณ์เจ้าของพีพิธภัณฑ์และผู้มีความรู้เกี่ยวกับช่าง

4. ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยนำผลคะแนนที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าทางสถิติ เพื่อเปรียบเทียบผลการเรียนรู้และหาความพึงพอใจ

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. วิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พีพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับพฤติกรรมการเรียนรู้ (IOC) ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00

2. วิเคราะห์คุณภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พีพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

3. เปรียบเทียบผลการเรียนรู้ก่อนและหลังเข้าชมพีพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยหาผลต่างของค่าเฉลี่ยของคะแนนก่อนเข้าชมและหลังเข้าชม (t-test แบบ Dependent)

4. วิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบประเมินคุณภาพสื่อและแบบสอบถามความพึงพอใจ โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการที่ต้องการวัด และนำไปหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นตามวิธีของครอนบาค (Cronbach)

5. วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยระดับความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ เดอะซ่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

3.6 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

3.6.1 สถิติพื้นฐาน

- 1) ร้อยละ (Percentage)
- 2) ค่าเฉลี่ย (\bar{X})
- 3) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3.6.2 สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

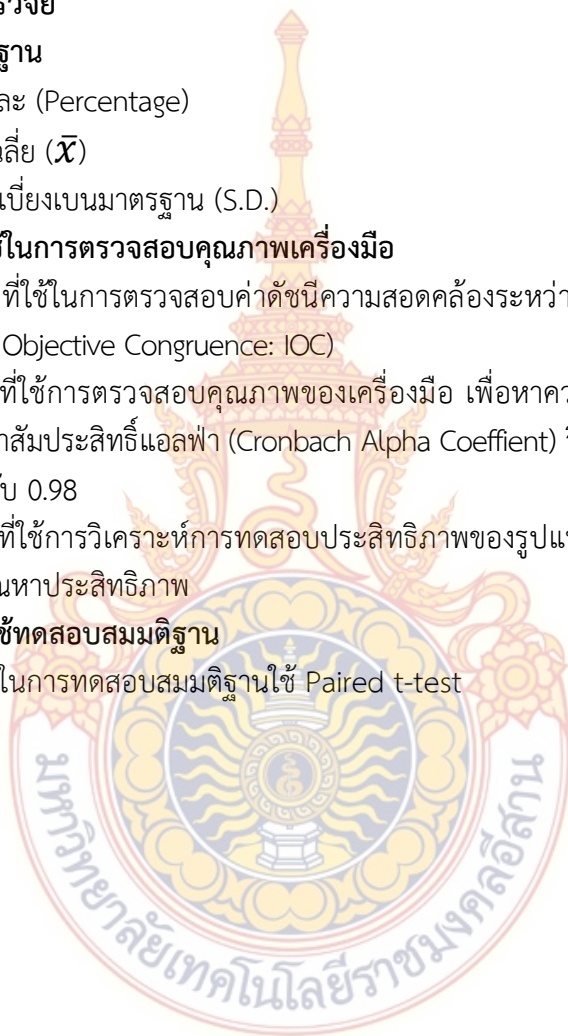
1) สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Index of Item of ' Objective Congruence: IOC)

2) สถิติที่ใช้การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ เพื่อหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ทั้งฉบับ โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach Alpha Coefficient) วิธีของครอนบาค (Cronbach) ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.98

3) สถิติที่ใช้การวิเคราะห์การทดสอบประสิทธิภาพของรูปแบบ ให้มีประสิทธิภาพ 80/80 โดยใช้วิธีการคำนวณหาประสิทธิภาพ

3.6.3 สถิติที่ใช้ทดสอบสมมติฐาน

- 1) สถิติในการทดสอบสมมติฐานใช้ Paired t-test

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนารูปแบบการจัดการฐานเรียนรู้
2. ผลการพัฒนาและหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
3. ผลการใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
4. ผลการความพึงพอใจรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
5. ผลการศึกษาการประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนารูปแบบการจัดการฐานเรียนรู้
การวิเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนารูปแบบการจัดการฐาน
เรียนรู้

ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์เดอะช้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 4-1 ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์เดอะช้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

อาคารพิพิธภัณฑ์เดอะช้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 4-2 อาคารพิพิธภัณฑ์เดอะช้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

จากการศึกษาเอกสารและศึกษาภาคสนาม พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์คเป็นพิพิธภัณฑ์ที่บริหารจัดการโดยภาคเอกชนหรือส่วนบุคคล ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ผสมผสานประเภทของพิพิธภัณฑ์ครบทั้ง 9 ประเภท ทั้งเป็นพิพิธภัณฑ์สถานศิลปะ (Art Museums) ทำหน้าที่เก็บรวบรวมผลงานศิลปะที่มีคุณค่า เพื่อให้ผู้เข้าชมได้เกิดสุนทรีย์ พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะสมัยใหม่ (Modern Art Museums) หรือพิพิธภัณฑ์สถานศิลปะร่วมสมัยครอบคลุมถึงศิลปะด้านต่าง ๆ คือศิลปะประยุกต์ สถาปัตยกรรม ศิลปะตกแต่ง ศิลปะอุตสาหกรรมงานหัตถศิลป์ และการละเล่นดนตรีไทย อีกทั้งเป็นพิพิธภัณฑ์สถานโบราณคดีและประวัติศาสตร์ (Archaeology and History Museums) แสดงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมของกลุ่มคน พิพิธภัณฑ์สถานชาติพันธุ์วิทยา และพื้นเมือง (Ethnology and Folklore Museums) มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมให้มนุษย์แต่ละชาติมีความเข้าใจในความหลากหลายของวัฒนธรรม วัตถุที่เก็บรวบรวมไว้มีตั้งแต่เครื่องมือเครื่องใช้วัตถุที่แสดงถึงความเชื่อทางศาสนา รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณี การดำรงชีวิต ที่อยู่อาศัยการทำมาหากินงานฝีมือ เป็นต้น พิพิธภัณฑ์สถานธรรมชาติวิทยา (Natural Science Museums) จัดเก็บและจัดแสดงธรรมชาติวิทยา วัตถุทางธรรมชาติตัวอย่างของช่างที่มีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกันในธรรมชาติกับมนุษย์ รวมทั้งเกี่ยวกับฟอสซิลช่าง พิพิธภัณฑ์สถานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Museums of Science and Technology) จัดแสดงพิพัฒนาการของความเจริญก้าวหน้าของวัตถุที่มนุษย์ได้คิดค้นและประดิษฐ์ขึ้น เช่น เครื่องมือการจับช่าง พิพิธภัณฑ์สถานส่วนภูมิภาค (Regional Museums) หรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจัดแสดงเรื่องราวความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งประวัติศาสตร์สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ธรรมชาติชีวิตความเป็นอยู่ ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์สถานเฉพาะเรื่อง (Specialized Museums) รวบรวมและจัดแสดงวัตถุเป็นการเฉพาะของเรื่องช่าง พิพิธภัณฑ์สถานมหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษา (University Museums) เก็บรวบรวมเรื่องราวหัวข้อให้กว้างขวางมากที่สุด เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าความรู้ของนักศึกษาและนักวิชาการ โดยจัดเก็บวัตถุต่าง ๆ เป็นหมวดหมู่ สะดวกแก่การศึกษาวิจัย บรรยายสัมมนา

ที่ตั้งพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

องค์ประกอบของพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่เลขที่ 81 ถนนธนสาร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งทำเลที่ตั้งอยู่ในเขตความเจริญ บริเวณใกล้เคียงกับสถานที่สำคัญ เช่น สถานศึกษา มีการคมนาคมสะดวก มีระบบสาธารณูปโภคพร้อม มีเนื้อที่เพียงพอแก่การก่อสร้างอาคารและการปรับขยายตัวในอนาคต ตลอดจนครอบคลุมการจัดแสดงทั้งในและนอกอาคาร หรือเป็นพื้นที่ลานกิจกรรม อยู่ในบริเวณที่มีสภาพแวดล้อมที่ดีมีรั้ว ระเบียบสงบ น้ำไม่ท่วม ไม่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เสี่ยงต่อการเกิดมลพิษ ด้านอาคารมีส่วนบริการห้องโถงต้อนรับ ห้องจัดแสดงฐานการเรียนรู้ถาวร ห้องจัดแสดงฐานการเรียนรู้ชั่วคราวหรือหมุนเวียนห้องบรรยาย หรือห้องอภิปราย ห้องประชุม ห้องจัดกิจกรรม ห้องสนทนาสำหรับเด็ก ร้านจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ห้องสุขา ลานจอดรถ นอกจากนี้ยังอยู่ใกล้วัด ซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวพุทธ สามารถมาปฏิบัติธรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมะได้ไม่สิ้นสุด ตลอดจนสามารถศึกษาเรื่องราวของช่าง พิพิธภัณฑ์นี้เป็นที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับช่าง ซึ่งเป็นประโยชน์ทางการศึกษาจัดเก็บในตู้กระจกโดยปลอดภัยต่อการชำรุด และบางส่วนจะอยู่นอกตู้กระจกก็มีความแข็งแรง โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับฐานต่าง ๆ เป็นลายลักษณ์อักษร ภาพถ่าย วัตถุจริง และวัตถุจำลองด้วย โดยจัดแสดงเป็น

ฐานการเรียนรู้ถาวร และมีบางส่วนเป็นฐานการเรียนรู้หมุนเวียน โดยมีแนวคิดในการสร้างอาคารและตกแต่งเป็นสัญลักษณ์ของประเทศไทย ได้แก่ ศาลาไทยช้างและต้นดอกคูน ด้วยไม้แท้และก่อสร้างด้วยความคงทนแข็งแรง ดำเนินการนำชมโดยวิทยากรที่ชำนาญ และมีความรู้จริงในเรื่องคชศาสตร์ คชลักษณ์ และคชกรรม โดยนำเสนอผ่านฐานการเรียนรู้ทั้ง 7 ฐาน ที่สอดแทรกความรู้ แนวคิด และข้อคิดในการดำรงชีวิต พร้อมทั้งสอดแทรกความตระหนัก ในการอนุรักษ์ช้าง

บริบทพิพิธภัณฑ์เดอะช้างโนเวลปาร์ค จังหวัดสุรินทร์

ช้างเป็นสัตว์คู่บารมีของพระมหากษัตริย์ไทยในการออกศึกสงคราม เป็นผู้ป้องกันการราชอาณาจักรไทย และมีความเชื่อว่าช้างเผือกคู่พระบารมีจะทำให้ประเทศอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งช้างเคยเป็นสัญลักษณ์ของธงชาติไทยในปี 2394-2460 ประเทศไทยจึงมีพงศาวดารเรื่องช้างต้นมากมาย อีกทั้งเป็นสัตว์ที่ใช้ในพิธีสำคัญต่าง ๆ และเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศศรีลังกา ญี่ปุ่น เดนมาร์ก และสวีเดน มีการขุดพบซากช้างดึกดำบรรพ์หรือฟอสซิลของช้างหลายสกุลอย่างหลากหลายได้ทั่วประเทศไทย และมีซากช้างดึกดำบรรพ์ที่กลายเป็นหินมากมาย ซึ่งมีอายุหลายล้านปี ได้แก่ ฟันกราม กระดูก และงา ช้างดึกดำบรรพ์มีความสำคัญในด้านธรณีวิทยาประเทศไทยจึงมีกรมทรัพยากรธรณีในการศึกษาวิวัฒนาการสิ่งมีชีวิต และมีความเชื่อว่าเป็นมงคลช่วยเสริมความอยู่ยงคงกระพัน ด้านความเชื่อทางศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ยังมีปรากฏเรื่องช้างอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและช้างเผือกทางพุทธศาสนา อีกทั้งยังมีคัมภีร์พระเวทย์เรื่องการสร้างโลก และเทวกำเนิดอย่างพระพิฆเนศที่มีเศียรเป็นช้าง จึงมีความเชื่อว่าช้างเป็นสัตว์มงคลส่งผลให้มีการบูชาและสะสมผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับช้าง เช่น งาช้าง และขนหางช้าง เป็นต้น ซึ่งมีมูลค่าความสำคัญที่ต้องการสูงในโลก นอกจากนี้ ช้างยังปรากฏในศาสนาคริสต์ จากพระธรรมปฐมกาล เรื่องเรือโนอาห์ (มานิตา จันทรโชติช่วง, 2557)

ด้านศาสนา ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธที่แพร่เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งประเทศไทยด้วย อาทิ ศาสนาพราหมณ์ มีเรื่องช้างปรากฏในคัมภีร์พระเวทย์และเทวกำเนิดหลายตอน ดังนั้น สถาปัตยกรรม ปราสาทหินในลัทธิฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์จึงมีภาพสลักช้างทั้งนูนสูง และลอยตัวด้วย เช่น ที่พระธาตุนารายณ์เจงเวง จังหวัดสกลนคร กู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีหินแกะสลักรูปช้างทรงเครื่องลอยตัว เรื่องเทวกำเนิดมีพระพิฆเนศหรือพระพิฆเนศวร เทพแห่งศิลปะและปัญญา มีเศียรเป็นช้าง เป็นต้น

ด้วยความเชื่อกันว่าช้างเป็นสัตว์มงคล เป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จ ตามความเชื่อการบูชาวัตถุมงคลก็มีการสะสมบูชางาช้างหรือแกะสลักเป็นพระพุทธรูป โดยการให้ความหมาย เรื่องความสมบูรณ์ให้กับชีวิตตนเอง ครอบครัว และผู้ที่ครอบครอง มีการนำงาช้างมาใช้ประโยชน์มากมายหลายประการ ปัจจุบันความต้องการงาช้างยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะประเทศแถบตะวันออกไกล และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับงาช้างว่าเป็นของสูงและศักดิ์สิทธิ์ ด้วยคุณลักษณะเหล่านี้เองถึงกับมีคำกล่าวเรียกกงาช้างว่า ทองคำสีขาว (White Gold)

ปัจจุบันวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างยังคงมีให้เห็นอยู่ จากกลุ่มชาวกูยที่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ หากได้ศึกษาดูแล้วจะพบว่า สังคมของชาวกูยมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น การจัดระเบียบสังคม การจัดระบบเศรษฐกิจ รวมถึงการสร้างศิลปกรรมให้กับกลุ่มชน การที่มีกฎระเบียบ ข้อห้ามหรือชะล่าของชุมชนมากมายล้วนเกิดขึ้นมาจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับช้าง เช่น

ห้ามพอกับลูกเข้าจับช้างป่าด้วยกัน ห้ามสามีภรรยาเข้าป่าจับช้างด้วยกัน เวลาจับช้างต้องใช้ภาษาผีปะกำ ฯลฯ เกี่ยวเนื่องถึงการนับถือครูปะกำและศาลปะกำ กำหนดแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวกูยจึงมีช้างเป็นส่วนเกี่ยวข้อง และมีบทบาทในวัฒนธรรมชุมชน ดังนั้น การจับช้าง (โพนช้าง) เป็นจารีตและประเพณีที่ปฏิบัติโดยยึดถือแบบอย่างโดยเคร่งครัด ชาวกูยทุกคนถือว่าช้างเป็นสัตว์สิริมงคลอยู่คู่ชุมชนมาโดยตลอด การเคารพช้าง คือ การเคารพศาลปะกำ การเคารพศาลปะกำ คือ เคารพบรรพบุรุษ วิธีนี้ยังคงดำรงอยู่ แม้ในปัจจุบันชาวกูยจะไม่ออกไปคล้องช้างป่าในแถบป่าเขมรอย่างอดีตแล้วก็ตาม (มานิตา จันทรโชติช่วง, 2557)

ภาพที่ 4-3 วิธีชีวิตชาวกูยที่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
ที่มา : เว็บไซต์ประตูสู่อีสาน, 2561

ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์เดอะช้างโนวเลจปาร์ค จังหวัดสุรินทร์

ด้วยตระหนักถึงความสำคัญขององค์ความรู้เกี่ยวกับช้าง เรียกว่า คชศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วยคชลักษณ์ และคชกรรมของวิถีชีวิตชาวกูย ทั้งอุปกรณ์เกี่ยวกับช้าง ของสะสม ช้างกับศาสนา ช้างกับพระมหากษัตริย์ ช้างกับประเพณีและวัฒนธรรม และช้างศึกดาบรพพ์ ว่าควรค่าแก่การเผยแพร่ให้คนสุรินทร์ ชาวไทย และชาวต่างชาติ เห็นถึงความสำคัญของเรื่องช้างสู่รุ่นลูกหลาน เพื่อมุ่งหวังสร้างค่านิยมและสร้างจิตสำนึกให้ทุกคนอนุรักษ์ช้าง ผ่านการเล่าเรื่องในพิพิธภัณฑ์เพื่อสอดแทรกความรู้และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต แสดงของสะสมเกี่ยวกับช้างที่เป็นของหายากให้ผู้ที่สนใจได้รับชมและศึกษา และส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดสุรินทร์ จึงได้มีการจัดตั้ง พิพิธภัณฑ์เดอะช้างโนวเลจปาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยมีนายสมโรจน์ คุกิตติเกษม เป็นผู้ก่อตั้ง มีแนวคิดรวบรวมเนื้อหาและจัดแสดงวัตถุเกี่ยวกับช้างที่หลากหลายไว้ในพิพิธภัณฑ์ภายในอาคาร ส่วนวัตถุที่ตนได้สะสมไว้คือ จำพวกงาช้าง เครื่องรางที่หมอช้างใช้เมื่อเวลาเดินป่าและจัดทำฐานการเรียนรู้ขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่จะนำเสนอ เนื่องด้วยจังหวัดสุรินทร์มีแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับช้างอยู่จำนวนมาก จึงมุ่งหวังในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ช้างสุรินทร์เพื่อจัดแสดงให้ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับช้างไทยและช้างศึกดาบรพพ์ สำหรับพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ที่กำลังอยู่ระหว่างการจัดทำฐานการเรียนรู้ยังไม่เปิดใช้งานจริง และจะต้องมีการวางแผนการบริหารจัดการต่อไป หากพิพิธภัณฑ์พร้อมที่จะเปิดให้ประชาชนเข้าชมอย่างเต็มรูปแบบ การจัดทำฐานการเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์ให้ประสบความสำเร็จประกอบด้วยหลักสำคัญ คือ ความชัดเจนของการติดต่อสื่อสาร (นิคม มุสิกคามะ, 2553)

แนวทางการสื่อความหมายฐานการเรียนรู้ของพิพิธภัณฑ์เดอะซังโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ตลอดจนการจัดการเนื้อหาฐานการเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์ซังสุรินทร์ การจัดทำสื่อเผยแพร่องค์ความรู้ ฐานการเรียนรู้ของพิพิธภัณฑ์ซังสุรินทร์ อยู่บนพื้นฐานที่ว่าองค์ความรู้เรื่องซังมีเพียงคนเลี้ยงซัง กับนักศึกษาที่เรียนหลักสูตรนี้เท่านั้นที่ได้ศึกษา แต่คนสุรินทร์ทั่วไปไม่มีโอกาสได้เข้ามาเรียนรู้ ฉะนั้น แหล่งเรียนรู้ทุกคนจะเข้าถึงได้ก็คือพิพิธภัณฑ์ที่สามารถเห็นวัตถุ ซ้าวของต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์ ให้คนทุกเพศทุกวัยมาศึกษาเรียนรู้เรื่องซังได้ เกิดการเผยแพร่เรียนรู้ แลกเปลี่ยนเพื่อทำความเข้าใจ วัฒนธรรมการเลี้ยงซัง ซึ่งเป็นศาสตร์และมรดกภูมิปัญญาอยู่คู่มืองสุรินทร์มานาน โครงการเดอะซังโนวเลจพาร์คเริ่มก่อสร้างเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2554 โดยสร้างต่อเติมจากอาคารโรงภาพยนตร์ ศรีสุรินทร์ที่ยกเลิกกิจการมา 22 ปี มีพื้นที่ประมาณ 6 ไร่ นายสมโรจน์ คุกิตติเกษม มีความตั้งใจเลือกสรรพื้นที่อยู่หลายปีเพื่อจะสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ แหล่งเรียนรู้สำหรับคนสุรินทร์ และนักท่องเที่ยวทั่วประเทศทั้งได้พื้นที่ดังกล่าวกำลังดำเนินการสร้างพิพิธภัณฑ์ซังในปัจจุบันโครงการเดอะซังโนวเลจพาร์ค ตั้งอยู่ที่ถนนสนธิชนมรัฐ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ใกล้สถานีรถไฟสุรินทร์ เป็นกลุ่มอาคารคอนกรีต ตกแต่งด้วยเสาไม้โดยใช้งบประมาณส่วนตัว สร้างอาคารขึ้นใหม่ให้มีความสวยงาม น่าสนใจ เพื่อจัดแสดงฐานการเรียนรู้ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับซัง และวัฒนธรรมท้องถิ่นเรื่องซังของชาวสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑ์ คือ นำเสนอความรู้เรื่องซังโดยมุ่งหวังปลูกจิตสำนึก และสร้างค่านิยมผู้เข้าชมเรื่องคุณธรรมในการดำเนินชีวิต ผ่านวัฒนธรรมการเลี้ยงซังและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับซังในด้านวิถีชีวิต ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเชิดชูเอกลักษณ์วัฒนธรรมการเลี้ยงซังของจังหวัดสุรินทร์ดังนั้น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เรื่องซังให้เป็นรูปธรรม เพื่อส่งเสริมให้ผู้คนเมืองสุรินทร์รวมถึงนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาอำเภอเมืองสุรินทร์ ได้เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมการเลี้ยงซังสุรินทร์มากยิ่งขึ้น พิพิธภัณฑ์ซังแห่งใหม่ที่กำลังก่อสร้างอยู่ในตัวอำเภอเมืองสุรินทร์ เป็นส่วนหนึ่งของแหล่งเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมคนกับซัง ขณะนี้กำลังก่อสร้างและตกแต่งภายในอาคาร เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้เฉพาะเรื่องซัง โดยข้อมูลการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ โดยมีรายละเอียดของหัวข้อฐานการเรียนรู้แต่ละห้อง ดังนี้

ฐานที่ 1 วิถีชีวิตคนกับซังสุรินทร์

ผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาของการจัดการฐานการเรียนรู้นี้เป็นคิวอาร์โค้ด เมื่อสแกนแล้วจะสามารถอ่านข้อมูลเพิ่มเติมในแต่ละฐานได้ครบถ้วนผ่านการขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะซังโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยมีเนื้อหาดังนี้

ภาพที่ 4-4 ฐานที่ 1 วิถีชีวิตคนกับช้างสุรินทร์
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

คำขวัญจังหวัดสุรินทร์ คือ สุรินทร์ถิ่นช้างใหญ่ ผ้าไหมงาม ประคำสวย ร่ำรวยปราสาท ผักกาดหวาน ข้าวสารหอม งามพร้อมวัฒนธรรม

ถิ่นช้างใหญ่ หมายถึง เป็นจังหวัดที่มีช้างเลี้ยงมากที่สุดในโลก มีคชอาณาจักรและศูนย์คชศึกษาซึ่งมีช้างอยู่มาก เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์

ผ้าไหมงาม หมายถึง มีการทอผ้าไหมที่ขึ้นชื่อในเรื่องการทอผ้าไหมปักทอง ที่สวยงามมากติด 1 ใน 10 เมืองทอผ้าไหมในประเทศไทย ณ หมู่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์

ประคำสวย หมายถึง มีการทำประคำเงินขึ้นชื่อ ณ อำเภอเขวาสินรินทร์

ร่ำรวยปราสาท หมายถึง มีปราสาทกระจายอยู่เป็นจำนวนมาก และมีที่อายุเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย หนึ่งในนั้น คือ ปราสาทภูมิโปน

ผักกาดหวาน หมายถึง มีการทำผักกาดดองที่หวานอร่อยขึ้นชื่อ

ข้าวสารหอม หมายถึง มีข้าวสารที่ปลูกที่ทุ่งกุลาร้องไห้ และหอมอร่อยที่สุดในโลก

งามพร้อมวัฒนธรรม หมายถึง จังหวัดสุรินทร์ มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะชนเผ่า ลาว เขมร กูย ingsดงามและมีชื่อเสียง

สัญลักษณ์ประจำจังหวัดสุรินทร์ คือ รูปพระอินทร์ทรงช้าง ชื่อของจังหวัด เป็นคำสนธิของคำสองคำ คือ สุระ กับ อินทร์ หมายถึง พระอินทร์ผู้เก่งกล้าสามารถ ตราจังหวัดกำหนดสัญลักษณ์ประกอบด้วย พระอินทร์ประทับขัดสมาธิบนหลังช้าง หัตถ์ขวาทรงตรี หัตถ์ซ้ายทรงพระแสงขอช้าง มีภาพปราสาทสลักปรักหักพังเป็นฉากเบื้องหลัง

จังหวัดสุรินทร์ เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างหรืออีสานใต้ มีชื่อเสียงด้านการเลี้ยงช้าง การทอผ้าไหม และข้าวหอมมะลิสุรินทร์ ในสุรินทร์มีผู้คนหลายเผ่าพันธุ์ และภาษา นอกจากชาวไทย ชาวเขมร และลาวแล้ว ยังมีชนชาวกูยหรือส่วยที่มีความสามารถ

ในการคล้องช้างและเลี้ยงช้างตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งปัจจุบันชาวกูยส่วนมากอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกาตุ้ม จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านเลี้ยงช้างที่ใหญ่ที่สุดในโลก

บ้านของชาวกูยมีลักษณะใต้ถุนสูง ด้านหน้าเอาไว้เลี้ยงช้าง ใต้ถุนใช้เป็นที่วางหูกทอผ้า วางกระดังงา และวัสดุเครื่องใช้สานด้วยหวายหรือไม้ไผ่ มีห้องนอนและครัวอยู่บนบ้านสำหรับ ภรรยาที่ต้องทำกับข้าวในช่วงที่สามีเข้าป่า หน้าบ้านไม่มีหน้าต่างด้านหน้าเนื่องจากตัดปัญหาเรื่องคู่สาว ระหว่างที่สามีออกไปคล้องช้างในป่า ทั้งสามีและภรรยาต้องถือค้ำปาและค้ำปาเรือนอย่างเคร่งครัด

ข้อปฏิบัติของหมอช้างที่สำคัญมี 15 ข้อ ดังนี้

1. ห้ามแต่งกายสวยงาม ให้นุ่งผ้าเก่าและห้ามสวมเสื้อ
2. ห้ามลูบไล้ตัวและผมด้วยของหอม แป้งหอม และน้ำมันหอม
3. ห้ามมีเงินติดตัวเกิน 4 ไพ
4. หลังจากพิธีเซ่นหิ้งปะกำแล้ว ห้ามขึ้นเรือนของตนอีกจนกว่าจะกลับมาจากการคล้องช้างและนำหิ้งปะกำไปเก็บไว้ที่ศาลปะกำแล้ว
5. ห้ามยุ่งเกี่ยวกับผู้หญิงในขณะที่ออกเดินทางไปคล้องช้าง
6. ห้ามใช้ผ้าขาวม้าโพกศีรษะขณะเดินทาง
7. ถ้าไปถึงหมู่บ้านใดในเวลาค่ำ จะอาศัยหลับนอนบ้านผู้ใดไม่ได้ ต้องก่อไฟนอนกลางดิน
8. ถ้ามีคนจะให้ของใช้ ของกินขณะที่อยู่ในหมู่บ้าน ถ้าผู้ให้เป็นผู้หญิงจะรับของจากมือผู้หญิงโดยตรงไม่ได้ ต้องให้ทอดผ้าผู้หญิงแบบเดียวกับทอดผ้าถวายของแด่พระสงฆ์ เพราะถือว่าบรรพชาอยู่

9. ต้องเคารพและเชื่อฟังหมอเต่า
10. ต้องพูดจาด้วยภาษาป่า ห้ามพูดด้วยภาษาธรรมดา
11. ห้ามพูดเท็จหรือมีความลับต่อกัน
12. หมอช้างอื่น ๆ ต้องเข้านอนหลังหมอเต่า และก่อนนอนต้องไหว้หิ้งปะกำและครูบาอาจารย์

13. เมื่อสูบบุหรี่ต้องบังแสงไว้ จะปล่อยให้แสงไฟลอดมาไม่ได้
14. ห้ามคล้องลูกช้างต่อติดแม่ที่วิ่งตามไปในขณะคล้องช้างป่า
15. เมื่อจับช้างได้ และบังเอิญช้างเชือกนั้นตาย หรือช้างเชือกที่ขี่ไป ตายลง ห้ามหมอช้างเจ้าของช้างนั้นแตะต้องตัวช้าง ไม่ว่าจะแลเนื้อหรือเอางาโดยเด็ดขาด

ข้อปฏิบัติของผู้เป็นภรรยาและบุตรของบรรดาหมอช้างที่ออกจับช้างป่า ที่จำเป็นอย่างเคร่งครัดเพื่อเป็นสิริมงคลแก่สามี 16 ข้อ ดังนี้

1. ห้ามแต่งกายสวยงามหรือนุ่งผ้าใหม่
2. ห้ามลูบไล้ตัวและผมด้วยขมิ้นของหอม แป้งหอม และน้ำมันหอม
3. ห้ามหักไม้ทำพินด้วยการใช้เท้าเหยียบ แต่ให้หักด้วยหัวเข่า หรือใช้มีดพรว้าพินให้ขาด
4. ห้ามรับของคนแปลกหน้าหรือผู้ที่มีได้เกี่ยวข้องกับญาติสนิทขึ้นมาบนเรือนหรืออาศัยในบ้านโดยเด็ดขาด

5. ห้ามคนในบ้านนั่งขวางบันได หรือคร่อมธรณีประตูโดยเด็ดขาด
6. ทำความสะอาดบ้านเรือน กวาดถู โดยห้ามใช้ผ้าปิดหรือสะบัดฝุ่น

7. เวลานอนให้นอนกับกระดาน ห้ามนอนบนเสื่อหรือที่นอน
8. เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้เก็บขึ้นบนเรือน ห้ามกองไว้ใต้ถุน
9. ห้ามตัดผม ตัดเล็บ
10. ห้ามหวีผมและสระผม
11. ห้ามคนในบ้านไปนอนหรือพักค้างคืนบ้านอื่น หรือที่อื่น
12. ถ้ามีคนมาเรียกไม่ว่าเวลาใด ห้ามขานรับขณะอยู่บนบ้านให้ลงมาจากบ้านก่อนจึงขานรับได้
13. ห้ามพูดโกหกหรือดุด่า หรือใช้ถ้อยคำหยาบคาย
14. ห้ามร้องรำทำเพลง หรือแสดงอาการเร็งรำเบิกบาน
15. เวลาทำครัวห้ามซักฟืนในเตาออก แต่ให้ดันฟืนเข้าไปในเตา
16. ไหว้ผีสงเทวดาก่อนเข้านอนทุกครั้ง

อีกทั้งมีศาลปะกำ ซึ่งเป็นที่เก็บเชือกบาศก์หรือเชือกปะกำที่ทำเป็นบ่วงสำหรับใช้ในการคล้องช้างป่า โดยเชือกปะกำนี้ทำมาจากหนังควายตากแห้งจำนวน 3 เส้น นำมาควั่นให้เป็นเกลียวจนได้ความยาวประมาณ 20-40 เมตร โดยปลายข้างหนึ่งทำเป็นบ่วงบาศก์ไว้สำหรับคล้องช้างป่า เชือกปะกำสำหรับหมอช้าง และครอบครัวคนที่ทำงานเกี่ยวกับช้าง ถือว่าเป็นของสูงอันเป็นมงคลยิ่ง เป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการคล้องช้างป่า การทำเชือกปะกำจึงต้องสงวนไว้ให้เฉพาะครูบา หรือหมอช้างผู้รู้มนต์วิเศษเป็นผู้ทำเท่านั้น ในเชือกปะกำแต่ละเส้นจะมีการอัญเชิญดวงวิญญาณของครูบาอาจารย์ ฆีบรรพบุรุษที่เคยเป็นครูบา หรือหมอช้างต้นตระกูลให้มาสิงสถิตอยู่ เรียกว่า ผีปะกำ ความแวมและหมอช้างต่างก็มีความเชื่อว่าเป็นเชือกที่ศักดิ์สิทธิ์ คนเลี้ยงช้างในแต่ละตระกูลก็จะมีเชือกปะกำประจำตระกูลของตน และจะมีไว้ใช้เฉพาะตระกูลของตนเท่านั้น เป็นของมงคลที่คนในครอบครัวต้องให้ความเคารพนับถือ และเชื่อกันว่า ผีปะกำจะดลบันดาลให้เกิดความโชคดี ทำกิจการงานต่าง ๆ ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี บุคคลในครอบครัวหากต้องการทำกิจการอันใดที่เกี่ยวข้องกับช้าง เช่น การคล้องช้าง การตัดงาช้าง การฝึกช้าง หรือการนำช้างไปทำงานต่างถิ่น หรือเมื่อมีเหตุจำเป็นต้องเคลื่อนย้ายเชือกปะกำ จะต้องทำพิธีเช่นไหว้เชือกปะกำเพื่อบอกกล่าวขอพรจากผีปะกำเสียก่อน กิจการงานต่าง ๆ จะได้สัมฤทธิ์ผล นอกจากนี้จะต้องมีการเช่นไหว้เป็นประจำทุกปี มีความเชื่อและความศรัทธากันเป็นอย่างมากในหมู่คนเลี้ยงช้างว่า ถ้าหากเช่นไหว้ผีปะกำไม่ดีจะทำให้เกิดเหตุร้าย เป็นอัปมงคลกับคนในครอบครัว หรือแม้แต่ช้างที่เลี้ยงดูเอาไว้

หนังปะกำ ถือว่าเป็นอุปกรณ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่ชาวภูยใช้ในการคล้องช้างป่า โดยชาวภูยจะสร้างศาลหรือหอเก็บเชือกปะกำให้แยกออกจากตัวบ้าน และทุกครอบครัวจะต้องเคารพกราบไหว้เป็นประจำ ห้ามล่วงเกิน ห้ามเหยียบ ห้ามสตรีแตะต้องหรือขึ้นไปบนศาลปะกำ ถ้าละเมิดเรียกว่าผิดปะกำ ถ้าเป็นเวลาอยู่บ้านอาจทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย ถ้าเป็นระยะออกจับช้างป่าอาจจะเป็นบ้าหรือเสียสติ หรืออาจได้รับอันตรายจากช้างป่าได้

ตำนานพระมอเต่า

พระมอเต่า เป็นหมอช้างผู้เชี่ยวชาญในการจับช้างป่าจนมีชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับเรื่องคชศาสตร์และคชกรรมทั่วสารทิศ ต่อมาท่านได้แต่งงานกับหญิงชาวภูยคนหนึ่ง และกำเนิดบุตรชายชื่อก่อง และได้ตั้งเป็นหมอจายเลย โดยไม่ต้องเลื่อนชั้นหรือทำพิธีปะชี และด้วยความทะนงตนได้พาภรรยาไปพุงหาอาหารและฝึกลูกเข้าป่าด้วย ซึ่งผิดคละลำ เมื่อเห็นแม่ช้างกับลูกช้างพระมอเต่า

กับลูกก็เถียงกันจะจับแต่ลูกข้าง เพราะให้แม่อยู่ป่าเพื่อผลิตลูกข้าง อีกทั้งลูกข้างฝึกง่ายกว่า แต่ก่องให้จับแม่และลูกด้วยทำให้ก่องระลึกชาติได้ว่าตนเป็นลูกข้างที่พ่อเคยจับมาและตรอมใจตาย ทำให้กระโดดไปบนหลังแม่ข้างหายเข้าป่าไป ส่วนภรรยาโดนเสือสมิงกินเหลือแต่แขน เพราะเสือสมิงได้แปลงร่างเป็นลูกมาหลอกให้ออกจากวงศาจากนั้นมาพระมอเตมาจึงกลับมาเล่าเตือนทุกคนให้รักษาละอย่างเคร่งครัด และไม่ประมาท ก่อนสิ้นใจได้ฝากแขนนางให้หมอข้างไว้ โดยใช้แขนนางเป็นปลายเชือกบ่วงบาศให้เรียก “ก่อง” ซึ่งเป็นเจ้าป่าทุกครั้งทีออกป่า และให้นับถือปะกำถือคะลำไม่นับถือที่ตัวบุคคล เพราะขนาดพระมอเตมาเก่งกาจ ยังทำผิดพลาดจนเกิดอันตรายได้

ข้อคิด ลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่ อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มชนนั้น ทุกคนจะต้องเคารพกฎ ระเบียบ กติกาของหมู่คณะอย่างเคร่งครัด ทุกคนจะต้องสามัคคีกัน มีจิตใจบริสุทธิ์ คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถ้าใครมีจิตใจไม่บริสุทธิ์ ไม่เคารพกฎ ระเบียบ กติกาหรือเห็นแก่ตัว เอาเปรียบผู้อื่นก็จะได้รับผลร้ายตอบแทนทั้งกับตนเองและครอบครัว

ตัวอย่างการจับข้าง

1. ขุดหลุมพราง ส่วนใหญ่จะเป็นชาวภูย เป็นภูมิปัญญาของนายพราน ขุดลึกท่วมหัวคน และเอาใบไม้ใบหญ้ามาวางข้างบน เอาดินมาโปรยให้ดูเป็นทางเดิน ตามทางที่ข้างมักจะเดินผ่าน พอมาใกล้บริเวณนั้นก็ทำให้ข้างรู้สึกตกใจ และตกลงไปและละลายโดยการอดอาหารงดน้ำ และสร้างความคุ้นเคยจับต้องและขี่ได้ และถากดินเป็นทางลาดให้เดินขึ้นไปได้

2. คล่องข้างในน้ำ ข้างหากินบริเวณแหล่งน้ำอยู่แล้ว อาศัยใช้เรือคล่องวงที่ข้างใช้พายใจในน้ำไปที่คอและชักลากขึ้นฝั่ง ละลายโดยการอดอาหาร

3. ล้อมคอกในป่าหรือวังข้าง คือ การต้อนข้างเข้าไปในคอกที่สร้างในป่าคล้ายถุงทองที่อีกฝั่งทางเข้าเล็ก ข้างสำคัญ คือ คุณพระเศวต จากจังหวัดกระบี่

4. โพนข้าง ส่วนใหญ่จะเป็นชาวภูย ซึ่งใช้ข้างบ้านซึ่งจับข้างป่า โดยใช้เชือกปะกำคล้องเท้าหลังของข้างหนึ่ง ทำพิธีกรรมกুবเทวดาและนำมาฝึกให้เชื่อง

5. การคล้องข้างตำราหลวง เป็นการจับตามพระราชประเพณีทอดเชือก ตามเชือกเป็นการคล้องแบบหลวง โดยมีพรหมณ์พลตบาศร่วมกับเจ้าหน้าที่กรมพระคชบาลหรือกรมช้างหลวงเป็นผู้คล้องข้างที่ต้อนมาจากที่ต่าง ๆ เมื่อได้รับพระบรมราชโองการให้คล้องข้างได้ ข้างต่อของหลวงเข้าคล้องข้างเชือกที่ต้องการ โดยเลือกคล้องไม่เกิน 4 เชือก สมัยโบราณถือปฏิบัติทุกปีในวันแรม 3 ค่ำ 4 ค่ำ เดือน 5 ที่เพนียดกรุงศรีอยุธยา สร้างโดยฝั่งเสาชานขนาดใหญ่ลึกประมาณ 5 ฟุต เรียกว่า เสาตะลุง

พิธีเช่นผีปะกำ

หากจะทำกิจการอันใดต้องทำพิธีเช่นไหว้เพื่อบอกกล่าวขอพรผีปะกำก่อน เพื่อความเป็นสิริมงคลและเพื่อเสี่ยงทายผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ โดยชาวภูยจะตรวจดูคางไก่ที่ใช้ประกอบพิธีในการเช่นไหว้ ถ้าหากผลของการเสี่ยงทายออกมาดี เช่น กระจุกอ่อนคางไก่เหยียดตรงหรือเอียงเล็กน้อยที่ประกอบกิจกรรมนั้นได้ด้วยความมั่นใจ แต่ถ้าตรงกันข้าม เช่น กระจุกคางไก่กอดอกโค้งม้วนเข้าหาโคน ชาวภูยเรียกว่า “กอดดอก” ถือว่าไม่ดีจะเลิกและจะยกเลิกกิจกรรมนั้นเสีย เช่น ตั้งใจว่าจะนำข้างไปแสดงที่ต่างถิ่น แต่ถ้าผลการตรวจคางไก่ออกมาไม่ดีก็ต้องงดการเดินทางในเรื่องของความเชื่อที่เกี่ยวกับผีปะกำนี้ นอกจากเรื่องของการเช่นไหว้เพื่อขอพรและเสี่ยงทายอนาคตแล้วชาวตากกลางเชื่อว่า หากกระทำผิดใด ๆ ต่อข้อห้ามของปะกำ (ผิดปะกำ) จะส่งผลให้เกิดเหตุการณ์

ร้ายกับคนในครอบครัวหรือไม่ก็ช่าง เช่น ช่างนั้นเจ็บป่วย ทำร้ายคนเสียชีวิต หรือเกิดอาละวาดดูร้ายขึ้นมาโดยไม่ทราบสาเหตุ

พิธีเช่นผีปะกำ ถือเป็นพิธีที่ชาวภูยกุเลียงช่างแห่งบ้านตากกลางต้องกระทำอยู่เสมอ ทั้งนี้ เพราะผีปะกำถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดของเขา ดังนั้น ก่อนที่ชาวภูยกุเลียงจะทำการใด ๆ ทั้ง ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับช่างจะต้องทำพิธีเช่นไหว้ผีปะกำกัน เช่น จะฝึกช่าง ช่างเจ็บป่วย จะตัดงาช้าง จะนำช่างไปทำงานต่างถิ่น กลับจากคล้องช้างป่าหรือลูกสาวจะแต่งงาน ลูกชายจะบวช ฯลฯ โดยการเซ่นไหว้ แต่ครั้งจะมีรายละเอียดของเครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ กันไป โดยเซ่นไหว้ของบ้านและญาติพี่น้องจะนำของเซ่นไหว้ไปยังศาลปะกำ จุดเทียนแล้วอัญเชิญผีปะกำและวิญญาณบรรพบุรุษมารับเครื่องเซ่นไหว้พร้อมกับขอให้มิโชคลาภในกิจการนั้น ๆ เมื่อจบผู้เซ่นจะนำไก่มาฉีกเอากระดูกคางไก่มาคูดเพื่อทำนายอนาคตถึงสิ่งที่กระทำในการเซ่นผีปะกำนี้ มีหลักกว่าผู้ทำพิธีและขึ้นหอบปะกำได้จะต้องเป็นผู้ชายลูกหลานของต้นตระกูลที่เป็นเจ้าของปะกำนั้นเท่านั้น ส่วนคนอื่น ๆ ห้ามขึ้นโดยเฉพาะสตรีห้ามแตะต้องหนังปะกำเด็ดขาด หากสตรีไปถูกหนังปะกำชาวภูยกุเลียงเชื่อว่า จะกลายเป็นคนบ้า ดังนั้นผู้เข้าร่วมพิธีจึงต้องมานั่งล้อมรอบอยู่ที่พื้นรอบศาลปะกำ

ลำดับหมอช่าง เลื่อนจากการประพุดติละจำนวนช่างที่คล้องได้โดยผ่านพิธี

พิธีปะสะ เป็นพิธีที่หมอเฒ่าจัดขึ้น เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเดินทางหรือผู้เข้ารับกรรมที่จะไปคล้องช้าง เป็นผู้บริสุทธิ์ก่อนเดินทาง เพราะผู้เข้ากรรมบริสุทธิ์มีศีลธรรมนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ผู้ที่กระทำผิดศีล 5 จะไม่อนุญาตให้เข้าร่วมการคล้องช้าง จนกว่าจะสารภาพบาปกับหมอเฒ่าหรือครูบาใหญ่ก่อน

พิธีปะชิ เป็นพิธีที่ทำหลังจากปะสะ เพื่อให้ได้เลื่อนขั้นเป็นหมอช่างที่สมบูรณ์

1. มะ คือ หม่อมวัยรุ่นที่เพิ่งเริ่มเรียนรู้ในการจับช้าง เป็นผู้รับใช้งานแบกหาม หุงหาอาหารและงานทั่วไป มีสิทธิ์ได้ส่วนแบ่งจากการจับช้าง แต่ยังไม่ใช้หมอช่าง

2. จา คือ ผู้อยู่ท้ายช้างต่อ มีหน้าที่คอยช่วยเหลือหมอช่างออกป่าจนมีความรู้ความเข้าใจการใช้อุปกรณ์จับช้างต่าง ๆ จะหยิบเครื่องมือให้หมอช่างโดยไม่ต้องสั่ง แล้วรักษาความเร็วให้สม่ำเสมอ เพื่อให้หมอช่างยืนบ่วงบาศก์ด้วยไม้คั้นจาม เข้าคล้องเท้าช้าง หลังช้างป่าได้แม่นยำ

3. หมอสะเตียง คือ หมอช้ายหรือที่เรียกว่า ความรู้ช่างเคยเป็นจา ช่วยหมอช่างจับช้างป่ามาแล้วจนชำนาญพอสมควร หมอสะเตียงที่จับช้างป่าสำคัญได้เพียงช่างเดียว ไม่ว่าจะจับช้างเผือกหรือช้างเนียม ก็สามารถขอรับการปะชิเป็นหมอสดำได้

4. หมอสะดำ ตรงกับตำแหน่งความรูชวา คือ ผู้ที่จับช้างป่าได้ตั้งแต่ 5 เชือกขึ้นไป มีความรู้ความชำนาญในการจับช้าง เคยควบคุมการจับช้างด้วยตนเอง เป็นหมอมือรองลงไปจากหมอใหญ่หรือครูบา หมอสะดำที่ไม่มีผลงานหรือมีผลงาน แต่ไม่ผ่านพิธีปะชิ ให้เป็นครูบา เรียกว่า หมอสดำแก่

5. ครูบา หรือปะกำลวง คือ หมอเฒ่าที่มีความรู้ความชำนาญ ทั้งด้านคชลักษณ์และคชกรรมรวมทั้งปาง ออกจับช้างป่าได้ไม่น้อยกว่า 20 เชือกขึ้นไป เป็นหัวหน้าควบคุมสูงสุด เป็นผู้ที่มีปฏิบัติเป็นที่เคารพของหมอและความรู้ทุกคน มีอำนาจระงับข้อพิพาท ชำระความผิด ตลอดจนควบคุมการจัดการผลประโยชน์

6. หมอเฒ่า คือ ผู้อำนวยการออกจับช้างแต่ละครั้ง เป็นประธานในพิธีเช่นผีปะกำและพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งหลายทั้งปวงขณะเดินป่า เป็นผู้ตัดสินใจชี้ขาดในการจับช้างป่า และเป็นผู้ที่เฝ้าพร้อมด้วยเวทย์มนต์คาถาอาคม สามารถป้องกันภัยทั้งจากภูตผีและสัตว์ร้ายในป่าด้วยเวทย์มนต์คาถา

อุปกรณ์ในการจับช้าง

1. เชือกบาศก์ หรือเชือกปะกำ (ทางภาคใต้เรียกว่า เชือกพวน) เป็นบ่วงสำหรับคล้องช้าง ทำด้วยหนังควายแห้ง เชือกบาศก์นี้บรรดาควาญและหมอช้างถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องเคารพนับถือ มีความสำคัญมากที่สุด เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณครูบาอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เชื่อว่าสามารถบันดาลโชคดี หรือโชคร้ายในการคล้องช้างได้

2. ทามคอ หรือทาม เป็นเชือกหรือหวายที่ผ่าลอกเอาไส้กลางออกแล้วนำมาพันเป็นเกลียวขนาดใหญ่ พัน 6 หรือ 8 เกลียว โดยทำเป็นเงื่อนเลื่อนได้ ทามค้อมี 2 เส้น เส้นหนึ่งใช้สำหรับมัดคอช้างป่า อีกเส้นสำหรับผูกติดกับต้นไม้ที่ใช้เป็นการยึดช้างป่าระหว่างหุทาม 2 ด้าน จะมีเชือกรัดหุทามไว้ให้พอดีกับคอช้างป่า และมีกาหรีนซึ่งเป็นห่วงโซ่ให้ติดกับทามเพื่อกันมิให้ทามติดรัดคอช้าง

3. ไม้คั้นจาม เป็นไม้สำหรับหมอช้างถือในเวลาทำการคล้องช้าง เดิมทำด้วยไม้เนื้อแข็ง แต่ปัจจุบันใช้ไม้รวก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1-1.5 นิ้ว ยาวประมาณ 5 เมตร มีขอเหล็กสำหรับหนีบเชือกหนังปะกำที่ง่ามปลายด้านหนึ่ง ตรงปลายทำเป็นบ่วงเพื่อคล้องเท้าช้างป่า เรียกว่าบ่วงบาศก์ หนีบหนีบจากการชโลมน้ำมัน ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าเท้าช้างเล็กน้อย เชือกปะกำที่เหลือพันกับคั้นจามแล้วไปขดกองอยู่บนหลังช้างต่อ

4. สายละโยง หรือโยง เป็นเชือกหรือลวดชนิดเกลียว 2-3 เส้น ใช้ล่ามโยงช้างโดยสวมเข้าที่ขาของช้าง หรือโยงจากคอช้างป่าติดกับต้นไม้ หรือติดกับคอช้างต่อ มีขนาดเล็กและใหญ่

5. ทวย กาหรีน หรือ เตื่อง เป็นห่วงเหล็กขนาดใหญ่ มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ฟุต ใช้เป็นตัวต่อระหว่างทามคอช้างกับห่วงโซ่ เพื่อช่วยให้เชือกรัดตัวช้างไม่แน่นเกินไป

6. สายรัดประโคน เป็นสายรัดสำหรับแหง่ กุบ หรือ สัปคับ ให้ติดแน่นกับหลังช้าง

7. หางกระแซง เป็นเชือกหนังหรือเชือกผูกมาจากรัดประโคน ควาญใช้จับยึดถือไว้ระหว่างที่นั่งบนหลังช้าง เพื่อมิให้พลัดตกจากช้าง

8. ชนิกและสายชนิก เป็นห่วงเหล็กเส้น 2 ท่อน ที่ยึดเป็นเกลียวท่อนละ 3 ห่วง มีรูปร่างคล้ายเหล็ก บังเหียนม้า มีสายทำด้วยเชือกป่านหรือปอเหนียว มีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1-2 นิ้ว สายนี้ยาว 1-1.5 เมตร ใช้สอดในห่วงตอนที่ต่อท่อนเกลียวเหล็กกับห่วงรับเชือกอีกข้างละห่วง ชายทั้งสองข้างผูกบรรจบกัน นำมาสวมคอช้างเพื่อให้หมอช้างสอดหัวแม่เท้า คีบสายชนิกไว้ในขณะที่ช้างวิ่ง เพื่อกันมิให้พลัดตก

9. สลก หรือชดก มีลักษณะคล้ายทามคอ คือ ทำด้วยหนังพันเป็นเกลียว 3 เกลียว ที่ปลายทั้งสองทำเป็นห่วง แต่สลกใช้กับช้างบ้าน สำหรับผูกปลายหนังปะกำอีกข้างไว้กับคอช้างต่อ เพื่อป้องกันมิให้ช้างป่าที่คล้องได้แล้วหลุดหนีไปได้

10. ไม้งัก เป็นไม้ที่ควาญช้างใช้สำหรับตีท้ายช้างเพื่อเร่งความเร็วขณะไล่ช้างป่าเป็นไม้รูปร่างงอคล้ายค้อน ยาวประมาณ 50-60 เซนติเมตร

11. สนับมุก เป็นถุงขนาดใหญ่ ถักด้วยเถาวัลย์ บางทีทำด้วยหนังเย็บเป็นถุงสำหรับใส่เครื่องใช้ส่วนตัวหรือเสบียงอาหารในระหว่างไปจับช้าง

12. เสนงเกล เป็นเครื่องเป่าให้สัญญาณกันในป่า ระหว่างพวกที่ไปคล้องช้างด้วยกัน ทำด้วยเขาควายปาดากแห้ง หมอช้างจะใช้เป่าเมื่อเวลาจะออกไปป่า หรือเป่าขณะอยู่ในป่าเพื่อกันการพลัดหลงจากกลุ่ม และเป่าเมื่อออกจากป่า เป็นสัญญาณถึงการสิ้นสุดการคล้องช้าง และจะกลับ

บ้าน เมื่อถึงชายป่าก็จะเป่าเพื่อเป็นสัญญาณบอกให้ญาติพี่น้องที่บ้านทราบว่าคุณกลับมาแล้ว

เครื่องรางของขลัง

1. มืดหมอ ผ่านการใช้ควบคุมช่วงข้างตม้นอย่างน้อย 3 ฤดูกาล ถือว่ามีความขลังในตัว และสามารถปกป้องคุ้มกันภัยได้

2. ขอช้าง หรือ ตะขอช้าง หรือ ขอสับช้าง (ภาษาเหนือ) เป็นหนึ่งในมงคลแปดประการของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งหมายความถึงการมีอำนาจในการควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ไว้ได้ เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงอำนาจบารมี มงคล ขับไล่สิ่งอวมงคล การมีโรคภัยไข้เจ็บ ดังเช่นเทพในศาสนาพราหมณ์ พระพิฆเนศ จะมีปางหนึ่งที่ถือ คชกุศ อยู่ด้วย

3. งากำจัด เป็นส่วนช้างกำจัดส่วนเกินให้เหลือขนาดพอเหมาะ เพื่อเป็นอาวุธปกป้องตัวเอง ถือว่าเป็นวัตถุมงคลที่ไม่ได้ไปเบียดเบียนมา มีความขลังในตัวและให้ครูบาอาจารย์ลงคาถาอาคมเพิ่มได้

4. จันทรคาค เป็นวัตถุที่ตกลงมาจากนอกโลก ผ่านการเสียดสีของชั้นบรรยากาศ ตกถึงพื้นโลกทำให้เกิดความแกร่ง เป็นของหายาก หมอช้างถือว่าเป็นวัตถุมงคลที่มีเมตตามหานิยม และปกป้องคุ้มกันภัย ต้องลงคาถาอาคมเพื่อเสริมความขลัง

5. มหาสวัค มีลักษณะเป็นเถาวัลย์ที่เกิดขึ้นเองในป่า ม้วนเป็นวงกลม ซึ่งหมอช้างจะใช้ผูกติดตัวไว้ที่เอว เชื่อว่าช่วยป้องกันอันตราย ไม่ให้มีภัยมาประชิด

6. หนวดเต่า

7. เขากระต่าย

8. เขากวางคุด ความขลังอาวุธโสเกือบทุกท่านจะพก เขากวางคุด หรือ เขากวางหด ติดยามประจำตัวเพื่อไว้ข่มข้าง ให้ข้างเชื่อฟัง เขากวางคุดนั้นจัดเป็นของทนต์สิทธิ์ที่มีอิทธิฤทธิ์สูงไม่เป็นสองรองใคร มีตั้งแต่สามยอด เก้ายอด ถึงสิบสองยอด

9. เขี้ยวหมูตัน เขี้ยวหมูป่าโดยปกติด้านในจะมีรูกลวงตั้งแต่รากฟันขึ้นไปอย่างน้อยครึ่งเขี้ยวหรือเกือบถึงปลายเขี้ยว แต่ถ้าหากเขี้ยวชิ้นนั้นด้านในตันก็ถือเป็นของทนต์สิทธิ์หายาก ยิ่งฟันไม่เข้าใช้เป็นเครื่องรางป้องกันศาสตราวุธต่าง ๆ

10. เขี้ยวเสือกกลาง ปกติแล้วเขี้ยวเสือกทั่วไปจะมีลักษณะตัน แต่ถ้าเขี้ยวเสือกที่มีลักษณะพิเศษโดยด้านในจะกลวงตั้งแต่รากฟันไปจนเกือบถึงปลายเขี้ยว ถือเป็นของทนต์สิทธิ์หายาก เชื่อว่าคงกระพันและมหาอุด ยิ่งฟันไม่เข้า นับว่าเป็นของขลังที่หายากและมีฤทธิ์เดชยิ่งนัก

11. อากาศช้าง คือ ฟันข้างชุดแรกที่หลุดไป ก่อนชุดใหม่งอกขึ้นมา ซึ่งมีความแข็งแรง

12. คดงา เกิดจากเซลล์งาที่พยายามจะซ่อมแซมเป็นเนื้องาที่สมบูรณ์ แต่มีลักษณะเป็นไขที่อยู่ใต้อันงา จัดเป็นของหายากเรียกว่าหายากยิ่งกว่าหางช้างเสียอีก มีเงินแต่ไม่มีวาสนาบารมีก็ไม่เจอของดี แต่ถ้ามีบุญมาเจอของดีแล้วนับเป็นโชคของท่านที่จะได้ครอบครองของดีของแท้มีคุณทางโชค ลาภอย่างสูง ในเรื่องการทำมาหากิน เจริญโภคทรัพย์ ร่ำรวย รวยแบบไม่มีเหตุผล เมตตามหานิยม เมตตามหาเสน่ห์และป้องกันภัยอันตรายได้สารพัด เจริญทรัพย์ เจริญโชค เจริญสุข ผู้ที่ประกอบธุรกิจต่าง ๆ จะทำมาค้าขึ้น ธุรกิจการงานจะราบรื่นมีเงินมีทองไหลมาเทมาไม่ขาดมือ จะมีมหาอำนาจวาสนา

13. งากระเด็น งากำจัด เป็นงาข้างที่หักคาคันไม้ ที่เกิดจากข้างตม้น ข้างเกเรหรือข้างที่มีฤทธิ์มาก อาละวาดแล้วเอางาไปแทงคาคันไม้ทำให้งาหักคาคันไม้ มีคุณด้านคงกระพัน เสริมบารมี แก้อาถรรพ์ แล้วยังเชื่อว่ามีเสน่ห์อีกด้วย

14. สวาโฮล (ผมของครุบา) เชื่อว่าครุบาเป็นผู้ที่มีความประพฤติดี ผมของครุบาที่อยู่เหนือศีรษะจึงเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ใช้เตือนศิษย์มีครูไม่ให้ทำการประมาท

15. กระท่อครู หมายถึง ผ้าคาดเอวสำหรับหมอช่าง ภายในมีเครื่องรางของขลัง

ปัจจุบันไม่มีการจับช่างป่าเพราะมีกฎหมายภายใต้พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2557 ช่างบ้านก็มีกฎหมายสัตว์พาหนะ พ.ศ. 2480 ควบคุมดูแลเกี่ยวกับตัวรูปพรรณช่าง และการฝังไม้โครชิบ เพื่อไม่ให้มีการสวมช่างป่า

การปฏิบัติตนของสมาชิกในครอบครัวในวิถีชีวิตของชาวกูย เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากปู่ย่าตายาย การเลี้ยงช่างในบ้าน ถือว่าช่างเปรียบเสมือนสมาชิกในครอบครัว เหมือนคนที่มีชีวิตจิตใจ คนเลี้ยงช่างจึงให้ความสนใจช่างเป็นพิเศษ เพราะเชื่อว่าช่างเป็นสัตว์ใหญ่ เป็นสัตว์มงคล เป็นสัตว์เสริมชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาให้ดีขึ้น ยิ่งช่างที่มีลักษณะดี ตรงตามลักษณะ ก็จะช่วยเพิ่มความเข้มแข็งของครอบครัว พวกเขาจึงดูแลความเป็นอยู่ช่างเป็นอย่างดี พร้อมกันนี้ก็ประพฤติตัวดี อยู่ในค้ำและศีลธรรมอันดีงาม โดยการฝึกและบังคับช่าง จะใช้ตะขอและมัดหม้อในการมัดตั้งแต่ช่างยังเล็กด้วยพิธีโหด (ใช้ขอชุดที่หน้าผาก) เพื่อให้ช่างรู้จักขอ เกรงกลัว เหมือนกับใช้ไม้เรียวลูเด็กตื้อให้เชื่อฟังนั่นเอง โดยสามารถฝึกช่างได้เพราะฉลาดและแสนรู้น่ารัก

ฐานที่ 2 ช่างคู่ศาสนา

ผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาของการจัดการฐานการเรียนรู้นี้เป็นคิวอาร์โค้ด เมื่อสแกนแล้วจะสามารถอ่านข้อมูลเพิ่มเติมในแต่ละฐานได้ครบถ้วน ผ่านการขั้นตอนการพัฒนาแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยมีเนื้อหา ดังนี้

ภาพที่ 4-5 ฐานที่ 2 ช่างคู่ศาสนา
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

ศาสนาพุทธ

ช่าง สัตว์สี่เท้าที่มีขนาดใหญ่ มีความผูกพันกับคนเรามาแต่ครั้งโบราณ ทั้งยังมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาแต่อดีตนับแต่โบราณอีกด้วย หลักฐานซึ่งยืนยันความสำคัญดังกล่าวปรากฏครั้งแรกในราวพุทธศตวรรษที่ 3 คือ ภาพสลักหินประดับพระสถูปสาญจี เป็นพุทธประวัติตอนหนึ่งเป็นรูปที่แปลความได้ว่า คือ พระนางสิริมหามายาทรงสุบินถึงช่าง ซึ่งมีความหมายว่าผู้มีบุญญาธิการจุติมากำเนิดในครรภ์ของพระองค์ ความหมายในเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ สืบเนื่องมาจากคนในสมัยก่อนยังไม่มีศาสนา แต่มีการนับถือธรรมชาติ อาทิ ไฟ น้ำ ต้นไม้ ภูเขา โดยพบว่า น้ำมีความสำคัญกับชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ภาพของช่างพ่นน้ำจึงมีความหมาย เป็นมงคล ดังนั้น ชุมประตูปุทธสถานในอินเดียมักจะปรากฏรูปช่างประดับร่วมอยู่ด้วยเสมอ และสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวยังคงได้รับความนิยมจวบจนปัจจุบัน สำหรับประเทศไทย ช่างเข้ามามีบทบาทในงานศิลปกรรมไทยมาตั้งแต่ศิลปะทวารวดี (ยุคเริ่มแรกของวัฒนธรรมพุทธศาสนา) และมีอิทธิพลอย่างยิ่งในสมัยสุโขทัย เช่น เจดีย์วัดช้างล้อม อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย โดยมีการประดิษฐานช่างล้อมรอบส่วนฐานของเจดีย์ นอกจากนี้ยังพบว่าช่างมีบทบาทสำคัญในศิลปะล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคทองของอาณาจักรล้านนา พระพุทธศาสนาเจริญอย่างมากช่วงเวลานั้น โดยเฉพาะคติความเชื่อเรื่องช่างคำจุน พระพุทธศาสนาของสุโขทัย ได้ส่งผลให้รูปแบบศิลปะของล้านนาเน้นการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับด้วยช่างอีกด้วย เป็นฐานพระพุทธรูปทรงช่างสามเขือก ซึ่งสลักจากหินทราย เป็นศิลปะล้านนาสกุลช่างพะเยา ปัจจุบันได้ทำการเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร เป็นหนึ่งตัวอย่างที่มีความงดงาม และมีความเด่นชัดที่แสดงถึงการให้ความสำคัญกับช่างที่นำมาประดับส่วนฐานของฐานเช่นกัน ช่าง จึงเป็นสัตว์สัญลักษณ์ตามคติที่มีความหมายในเรื่องของความเป็นสิริมงคล และเครื่องหมายแห่งการคำจุนพระพุทธศาสนาตามความเชื่อของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ โดยเชื่อว่า ช่างเป็นสัตว์ที่คำจุนจักรวาลและเชิดชูพระพุทธศาสนา ซึ่งแนวความคิดและความเชื่อดังกล่าวได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในดินแดนไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว

1. พระยาเศวตถุญชร ก่อนพระนางสิริมหามายา มเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะแห่งเมืองกบิลพัสดุ์จะทรงพระครรภ์ เจ้าชายสิทธัตถะ พระนางสุบินว่ามีพระเศวตถุญชร ช่างเผือกมาทำทักษิณาวรรต เวียนขวาเพื่อเป็นการเคารพพระนาง 3 รอบแล้วจึงเข้าสู่พระครรภ์ ช่างเผือก หมายถึงสัญลักษณ์แห่งปัญญาและบารมี เมื่อประสูตฺรเดินได้ 7 ก้าว เป็นนิมิตหมายถึงโพชฌงค์ 7 คือธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้

สติ ความระลึกได้ สำนึกพร้อมอยู่ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับเรื่อง

ธัมมวิจยะ ความเพียรธรรม ความสอดส่องสืบค้นธรรม

วิริย ความเพียร

ปีติ ความอิ่มใจ

ปัสสัทธิ ความสงบกายใจ

สมาธิ ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วในอารมณ์

อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง เพราะเห็นตามเป็นจริง

2. ช่างปัจฉัยนาเคนทร์ เป็นช่างคู่บารมีราชพาหนะพระเวสสันดร (หนึ่งในทศชาติของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้ฝึกไฟในการบริจาคนาน) ลักษณะพิเศษ คือ เมื่ออยู่ดินแดนใดจะทำให้

ดินแดนนั้นมีฝนตกและพืชพรรณธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ บ้านเมืองเจริญมั่งคั่ง ประชาชนมีความสุข ชาวสี่พีจึงหวงแหนช้างเชือกนี้มาก ครั้งหนึ่งแคว้นกลิงคราชภูฏ์เกิดทุกข์ภัย เนื่องจากฝนแล้ง ชาวเมืองจึงกราบทูลขอพระเจ้ากลิงราชภูฏ์ทูลขอช้างปัจจัยนาเคนทร์จากพระเวสสันดรสู่แคว้นตน พระเวสสันดรยินดีประทานให้แต่ชาวเมืองพากันโกรธแค้นพระเวสสันดร และเนรเทศพระองค์ ทานแห่งบารมีนี้จึงส่งผลให้พระองค์ทรงสำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณ

3. ช้างคีรีเมขล เป็นพาหนะของพญามารสวัตถิที่ใช้ขับขี่เพื่อขัดขวางพระพุทธเจ้า ในการตรัสรู้ ยันต์รัตนบัลลังก์ใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ เป็นช้างที่มีรูปร่างสูงใหญ่ พละกำลังแข็งแรง นิสัยดุร้าย เมื่อพญามารไล่ช้างไปและขว้างด้วยอาวุธ อาวุธนั้นก็ไม่สามารถทำร้ายพระองค์ได้ เมื่อวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 พญามารไม่ยอมแพ้ละยืนยันว่ารัตนบัลลังก์เกิดจากอำนาจของตนและไพร่พล พระแม่ธรณีจึงเป็นพยาน แล้วจึงบิดพระเศวตทำให้สายน้ำไหลออกมาท่วมไพร่พลมาร ช้างคีรีเมขลก็ทรุดถอยหลังและคุกเข่าลง พญามารจึงประหลาดใจยิ่ง จึงชวนหมู่มารที่เหลือน้อมสัการะพระพุทธเจ้า การที่พระพุทธเจ้าชนะพญามารนับเป็นศิริมงคล กลายเป็นมงคลคาถาคัมภีร์พุทธศาสนิกชน พาทูง ขอให้ชัยมงคลจงมีแก่ท่าน

4. ช้างมาตุโปสกะ เป็นช้างพระโพธิสัตว์ตั้งอยู่ในศีล มีความอดทนเป็นพิเศษ อดอาหารได้ถึง 7 วัน มีบริวารถึง 40,000 เชือก เมื่อหาอาหารมีรสดีก็นำไปถวายให้มารดา แต่ช้างบริวารกลับกินเองเสมอ เมื่อช้างรู้จึงแยกออกจากโขลง นำมารดาไปเชิงเขาได้ถ้าไม่ให้บริวารทราบ และออกหาอาหารเลี้ยงดูมารดาเป็นประจำ ต่อมาไม่นานพรานหลงป่า ช้างก็ช่วยเหลือพากลับไป แต่พรานคิดอกตัญญู จึงนำไปกราบทูลพระเจ้าพรหมทัตถึงช้างเผือกที่ได้พบ จึงให้นายพรานไปช่วยกันจับกับลูกน้อง พญาช้างจึงยอมให้จับเพราะกลัวบริวารเกิดอันตราย และถ้าโกรธศีลของตนจะถูกทำลายหมดจึงยินยอมให้จับไปเมืองพาราณสี 7 วัน พญาช้างได้รับโรงเสวย มีอาหารครบครัน แต่ไม่กินอาหาร และกราบทูลว่าตนต้องเลี้ยงมารดาที่ชราและตาบอด ซึ่งไม่ได้รับอาหารมา 7 วันแล้ว ขอกลับไปเลี้ยงดู จึงถูกปล่อยไปเพราะเลื่อมใสในคุณความดี

5. ช้างปาลีไลยกะ เป็นช้างหัวหน้าโขลงที่เกิดความเบื่อหน่ายต่อการอยู่ร่วมกับช้างเป็นจำนวนมาก เพราะช้างเหล่านั้นไม่เป็นระเบียบ จึงแยกตัวออกตามลำพังและบังเอิญไปพบกับพระพุทธองค์ซึ่งเบื่อหน่ายพระภิกษุที่ทะเลาะกัน เมื่อเห็นพระพุทธองค์จึงเกิดความศรัทธาและปรารถนาที่จะปรนนิบัติจึงช่วยปรับพื้นผิวใต้ต้นสาละ โดยใช้เท้าเหยียบให้ราบเรียบ ใช้งวงจับกิ่งไม้กวาดพื้นดินจนสะอาด จัดหาน้ำดื่ม น้ำใช้ และได้หาผลไม้มาถวาย เดินตามพระพุทธเจ้าเพื่อรอรับบาตรและจีวร อีกทั้งคอยระวังภัยในเวลากลางคืน เป็นเวลา 3 เดือน ในบริเวณนั้นมีวานรเห็นการกระทำนี้เลยเกิดความศรัทธาปรารถนาจะปรนนิบัติบ้าง เมื่อเห็นรวงผึ้งที่ไม่มีผึ้งจึงนำมาถวาย ต่อมาพระอานนท์ได้พาพระภิกษุเดินทางมา ช้างไม่ไว้วางใจพระอานนท์จึงคิดทำร้าย แต่พระพุทธเจ้าตรัสห้ามไว้ และตรัสต่อพระภิกษุว่ากิจทั้งหมดช้างเป็นผู้กระทำให้อย่างครบถ้วน

6. พญาช้างฉันทันต์ ในอดีตกาลพญาช้างอาศัยอยู่ในป่าพร้อมช้างประเสริฐ 8,000 เชือก มีนางพญาช้าง 2 เชือก ชื่อนางจุลสุภัททา และนางช้างมหาสุภัททา ต่อมานางช้างจุลสุภัททาเกิดความริษยาคิดว่าพญาช้างรักอีกนางมากกว่า จึงฝังใจเจ็บแค้นและคิดหาทางแก้แค้น วันหนึ่งนางได้อิच्छูฐานให้จนได้ไปเกิดในสกุลมัททราชมีชื่อนางสุภัททา และให้ได้เป็นนมเหยื่อที่โปรดปรานของพระราชชา และตั้งใจอดน้ำอดอาหารจนร่างกายซูบผอมและเสียชีวิตลง เมื่อได้เกิดตามปรารถนา

นางก็ได้เลือกนายพรานซึ่งไม่ได้เต็มใจช่วย เพราะพญาจันทน์มีรูปร่างสูงใหญ่ มีฤทธิ์เหาะได้ และแวดล้อมด้วยบริวาร นายพรานต้องวางแผนขุดหลุมแล้วซ่อนตัวใต้ที่พญาข้างยืนเป็นประจำ จึงใช้ลูกศรอาบยาพิษ พญาข้างเจ็บปวดจึงคิดฆ่านายพราน แต่พญาข้างซึ่งถือศีลจึงตั้งสติและสอบถามประสงค์จึงบริจาคนางของตนโดยไม่ขัดขืน

ข้อคิด ข้างในพระพุทธศาสนาเป็นสัตว์ประเสริฐ มีคุณธรรม ศีลธรรม มีความกตัญญู ความเสียสละ ซื่อสัตย์จงรักภักดี เฉลียวฉลาด ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดี แม้มีพลังกำลังมหาศาล นำกลัวเพียงใด มนุษย์กลับมีความรู้สึกรักใคร่ผูกพัน อาจสืบเนื่องมาจากการรู้จักคุ้นเคย ดังปรากฏเรื่องราวของข้างในพระพุทธศาสนามาก่อนก็เป็นได้

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

พระพิฆเนศวร พระแม่ปารวตีทรงเสกเด็กขึ้นมาเพื่อเป็นพระโอรส เมื่อพระศิวะได้กลับมา และเมื่อจะเข้าไปด้านในก็ถูกเด็กหนุ่มห้ามไม่ให้เข้า เมื่อพระองค์ถูกขัดใจก็ทรงพิโรธและขวาดฝ่ายเด็กนั้นก็ตอบกลับว่ากำลังทำตามบัญชาของพระแม่ปารวตี และทั้งสองก็ได้ทำการต่อสู้กันอย่างรุนแรง ในที่สุดเด็กหนุ่มนั้นก็ถูกตรีศูลของมหาเทพจนสิ้นใจและศิวะก็ถูกตัดหายไป พระนางทรงมีความโศกาอาดูรและตัดพ้อพระสวามี พระศิวะได้ทำให้ฟื้นขึ้นมาใหม่แต่หาศิวะที่หายไปไม่ได้ พระศิวะจึงบัญชาให้เทพที่มาช่วยเอาศิวะสิ่งที่มีชีวิตแรกที่พบมาก่อนอาทิตยขึ้น และปรากฏว่าเหล่าเทพได้นำเอาศิวะข้างต่อแทนให้ และได้ชุบชีวิตให้ใหม่พร้อมยกย่องให้เป็นเทพที่สูงที่สุด โดยขนานนามว่า พระพิฆเนศ เทพแห่งปัญญาและความสำเร็จ ซึ่งแปลว่า เทพผู้ขจัดปัดเป่าอุปสรรค และยังทรงให้พรว่าในการประกอบพิธีการต่าง ๆ ทั้งหมดนั้นจะต้องทำพิธีบูชาพระพิฆเนศก่อน เพื่อความสำเร็จของพิธีนั้น ๆ

พระไภยจนาเนศวร ตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ กล่าวถึงต้นกำเนิดของข้างในเรื่องการสร้างโลกว่า พระพระนารายณ์ขณะที่บรรทมอยู่ในเกษียรสมุทรทรงแสดงเทวฤทธิ์อภิชฐานให้มีดอกบัวผุดขึ้นจากพระนาภี 1 ดอก ดอกบัวนี้มี 8 กลีบ และมีเกสร 173 เกสร และได้ทรงนำดอกบัวนี้ไปถวายแด่พระศิวะ ซึ่งพระองค์ได้ทรงแบ่งดอกบัวและเกสรดอกบัวนั้นออกเป็น 4 ส่วน ทรงเก็บไว้เองพระวิษณุ พระพรหม และพระอัคนี โดยองค์เทวะทั้งสี่ได้ทรงสร้างข้างขึ้นองค์ละตระกูลคือ อิศวรพงศ์ พรหมพงศ์ วิษณุพงศ์ และอัคนีพงศ์ และแบ่งได้อีกหลายตระกูลตามลักษณะของข้าง แล้วจึงสร้างพระเวทสี่ประการ

พระศิวะ ทรงประสาทพรให้พระเพลิงกระทำเทวฤทธิ์ บังเกิดเป็นเปลวไฟออกจากช่องพระกรรณทั้งสอง และท่ามกลางเปลวเพลิงทางด้านขวา บังเกิดเป็นเทวกุมารองค์หนึ่ง มีพระพักตร์เป็นข้าง พระนามว่า “ศิวบุตรพิฆเนศวร” ส่วนเบื้องซ้ายบังเกิดเป็นเทวกุมาร มีพระพักตร์เป็นข้างสามเศียร มีหกพระกร ทรงพระนาม “ไภยจนาเนศวร” ทรงบันดาลให้เกิดเป็นข้างเอราวัณข้างเผือกผู้มี 33 เศียร อีกพระกรหนึ่ง บังเกิดข้างคิริเมฆละไตรดายุค ข้างเผือกผู้สามเศียรข้างทั้งสองถือเป็น “เทพยานฤทธิ์” บรรดาหม้อข้างทั้งหลายจึงไหว้บูชา พระศิวบุตรพิฆเนศวรและพระไภยจนาเนศวร

ข้างเอราวัณ ในภาษาสันสกฤต เรียกข้างเอราวัณว่า ไอราวาต ไอราวณ ภาษาบาลี เรียกว่า เอราวณ ส่วนในภาษาไทยเรียกว่า ไอรापต ไอราวัต ไอราวัณ และเอราวัณ ชื่อต่าง ๆ ทั้งหมดนี้มีความหมายถึง น้ำ เมฆฝน รุ้ง แปลรวมว่ากลุ่มก้อนเมฆที่มีฟ้าแลบ และทำให้เกิดฝนตก

โดยมีความสอดคล้องที่ว่า พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณท่องเที่ยวไปบนสวรรค์ แล้วทรงโปรยฝนให้ตกลงมายังโลกบางตำนานก็ว่าพระอิศวรได้ประทานช้างเอราวัณให้เป็นช้างทรงของพระอินทร์ บ้างก็ว่าช้างเอราวัณนั้นเป็นเทพบุตรอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อพระอินทร์จะเสด็จไปที่ใด เทพบุตรเอราวัณจะแปลงกายเป็นช้างเผือกสีขาว ชื่อว่า เอราวัณ และบ้างก็ว่าช้างที่มาขมาณพใช้ในการสร้างศาลาบนโลกมนุษย์นั้น เมื่อตายไปได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรเอรัณ และคอยเนรมิตกายเป็นช้างทรงของพระอินทร์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ในเรื่องรามายณะและความเชื่อของศาสนาฮินดู กล่าวถึงพระอินทร์มีร่างสี่เศียร มีพาหนะเป็นช้าง 3 เชือก เชือกหนึ่งพระศิวะเป็นผู้ประทานให้ชื่อว่า เอราวัณ เชือกหนึ่งพระพรหมเป็นผู้ประทานให้ชื่อว่า ศิริเมฆลัไตรตายุค และอีกเชือกหนึ่งพระวิษณุเป็นผู้ประทานให้ชื่อว่า เอกทันต์ ช้างเอราวัณเป็นช้างที่มีพลังกำลังมากที่สุดในหมู่ช้างทั้ง 3 เชือก และเป็นทีโปรดปรานมากที่สุดของพระอินทร์ เชื่อกันว่าช้างเชือกนี้เป็นเทพบุตรองค์หนึ่ง เมื่อพระอินทร์ต้องการจะเสด็จไปไหน เอราวัณเทพบุตรก็จะแปลงกายเป็นช้างเผือก ขนาดสูงกว่าภูเขาเอเวอร์เรสต์ มี 33 เศียร แต่ละเศียรมีงา 7 งา งาแต่ละงายาวถึง 4 ล้านวา งาแต่ละงามีสระบัว 7 สระ แต่ละสระมีดอกบัว 7 ดอก แต่ละดอกมีกลีบ 7 กลีบ มี 7 เกสร แต่ละเกสรมีปราสาทอยู่ 7 หลัง ปราสาทแต่ละหลังมี 7 ชั้น แต่ละชั้นมี 7 ห้อง แต่ละห้องมี 7 บัลลังค์ แต่ละบัลลังค์มีเทพธิดาสถิต 7 องค์ เทพธิดาแต่ละองค์มีบริวารองค์ละ 7 นาง เทพธิดาบริวารแต่ละนางมีนางทาสีนางละ 7 ทาสี รวมทั้งนางเทพอัปสรทั้งหมดประมาณ 190,248,433 นาง เทพธิดาบริวารรวมกันทั้งหมดประมาณ 13,331,669,031 นาง เศียรทั้ง 33 ของช้างเอราวัณมี อุเพนทเทพยดา สถิตเศียรละ 1 องค์ โดยปกติศิลปินไทยมักจะทำช้างเอราวัณเป็นช้าง 3 เศียร

คชศาสตร์ เป็นวิชาหนึ่งในวิชาไตรเทพของศาสนาพราหมณ์ เป็นศาสตร์เกี่ยวกับช้าง แบ่งออกเป็น 2 ตำรา คือ

1. ตำราคชลักษณ์ กล่าวถึงรูปพรรณสัณฐานของช้างทั้งตัวและหัว
2. ตำราคชกรรม กล่าวถึงตำราที่รวบรวมเวทมนตร์คาถา กระบวนการจับช้าง รักษาช้าง และการบำบัดเสียดจัญไรต่าง ๆ ของช้าง

ตำราพระคชศาสตร์ และตำรานารายณ์ประทมสินธุ์ ได้กล่าวถึงการกำเนิดช้างมงคลว่า พระนารายณ์บรรทมบนเกษียรสมุทร บังเกิดดอกบัวจากพระอุทรมี 8 กลีบ 173 เกสร จึงนำไปถวายพระอิศวรที่เขาไกรลาศ พระอิศวรแบ่งเกสรดอกบัวนั้นประทานแก่ พระองค์เอง พระอิศวร รับเกสรไว้ 8 เกสร ประทานแก่ พระพรหม จำนวน 24 เกสร ประทานแก่ พระวิษณุ หรือพระนารายณ์ จำนวน 8 เกสร และประทานแก่พระอัคคีหรือพระเพลิง จำนวน 135 เกสร

พระอิศวร พระพรหม พระวิษณุ และพระเพลิง เทวดา 4 ต่างสร้างช้างเผือกตระกูลต่าง ๆ 4 ตระกูล จากดอกบัวนั้น ดอกบัวให้เป็นโลกพระพรหม พระอิศวร พระวิษณุ และพระอัคคี มหาเทพทั้ง 4 ทรงเนรมิตช้างจากกลีบและเกสรบัวที่พระนารายณ์ประทาน และสามารถแบ่งช้างมงคลเป็น 4 ตระกูล ตามนามแห่งเทพผู้ให้กำเนิด คือ ช้างตระกูลพรหมพงศ์ ช้างตระกูลอิศวรพงศ์ ช้างตระกูลวิษณุพงศ์ และช้างตระกูลอัคคีพงศ์

ช้างตระกูลพรหมพงศ์ สร้างขึ้นโดย พระพรหม อันพระพรหมให้บังเกิดด้วยเกสรประทุมชาติ ช้างตระกูลนี้เมื่อมาสู่พระบารมีย่อมให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางวัตถุและวิทยาการต่าง ๆ พระพรหมได้สร้างช้างประจำทิศทั้ง 8 ด้วยเกสรดอกบัวทั้ง 8 คือ

1. ช้างไอยราพตอยู่ที่ศบูรพา เกสรหนึ่งทิ้งออกไปข้างทิศบูรพา เกิดเป็นช้างชื่อไอยราพต สมบูรณ์ด้วยลักษณะ 15 ประการ สีกายดุจสีเมฆเมื่อคลุ้มฝน เท้าทั้ง 4 เท้ากลมดั่งกงฉัตร เล็บเสมอหน้าสูงท้ายต่ำอย่างสิงห์ ตัวใหญ่กว่าช้างทั้งปวง ตาใหญ่ดั่งดาวประกายพลุกษ์ งามาวขึ้นขวางวงตั้งภูษงค์นาค หลังราบดั่งคันธนูปลายหูปรับหน้า หลังถึงกัน โขมดทั้ง 2 สูง เสียงดุจเสียงสังข์ หางบังคลอ้งต้องด้วยลักษณะ 15 ประการ

2. ช้างบุญตริกอยู่ที่ศอากาศเนย์ เกสรหนึ่งทิ้งไปข้างทิศอากาศเนย์ บังเกิดเป็นช้างชื่อบุญตริก มีลักษณะ 5 ประการ สีกายดั่งดอกบัวขาว งามาใหญ่สั้นสี่ดั่งสังข์ เล็บงามคือทอง ท้องมัวดั่งฝนคร่ำ กลิ่นหอมดั่งดอกสัตตบงกช พร้อมด้วยลักษณะ

3. ช้างพราหมณ์โลหิตอยู่ที่ศทักษิณ เกสรหนึ่งไปประดิษฐานอยู่ที่ศทักษิณ บังเกิดเป็นช้างชื่อพราหมณ์โลหิต มีลักษณะ 5 ประการ สีกายดั่งสีโลหิต งามาใหญ่คอกกลม เสียงดุจเสียงแตรแตรรัน พร้อมด้วยลักษณะ

4. ช้างกมุทอยู่ที่ศหฤดี เกสรหนึ่งทิ้งไปข้างทิศหฤดี ให้บังเกิดเป็นช้างชื่อกมุท มีลักษณะ 5 ประการ สีดั่งดอกกมุท ตัวสูงโสทรยาวกลมหูอ่อน เสียงดุจเสียงแตรรองอน งามอนขึ้นขวาดั่งพระจันทร์ เมื่อขึ้น 3 ค่ำ พร้อมด้วยลักษณะ

5. ช้างอัญชันอยู่ที่ศประจิม เกสรหนึ่งทิ้งไปข้างทิศประจิม ให้บังเกิดเป็นช้างชื่ออัญชัน มีลักษณะ 5 ประการ สีดั่งอัญชันงามาใหญ่ตรง คอใหญ่เสียงดั่งลมพัดในปล้องไม้ไผ่ พร้อมด้วยลักษณะ 5 ประการ

6. ช้างบุษปทันต์อยู่ที่ศพายัพ เกสรหนึ่งทิ้งไปข้างทิศพายัพ บังเกิดเป็นช้างชื่อบุษปทันต์ มีลักษณะ 7 ประการ สีดั่งหมากสุกผิวเนื้อละเอียด มีกระหน้หน้าตัวใหญ่งามาน้อยขึ้นขวา เสียงดั่งเสียงเมฆ พร้อมด้วยลักษณะ

7. ช้างเสาวโภคอยู่ที่ศอุดร เกสรหนึ่งทิ้งไปข้างทิศอุดร บังเกิดเป็นช้างชื่อเสาวโภม มีลักษณะ 5 ประการ สีดั่งทองแก่ สูงสันฐานดั่งใส่เสื้อ เท้าทั้ง 4 ดั่งตองอ่อน ตัวกลมหน้าใหญ่งามาน้อยยาว เสียงดั่งเสียงนกกระเรียน พร้อมด้วยลักษณะ

8. ช้างสุประดิษฐ์อยู่ที่ศอีสาน เกสรหนึ่งทิ้งไปข้างทิศอีสาน บังเกิดเป็นช้างสุประดิษฐ์ มีลักษณะ 9 ประการ สีเนื้อดั่งสีเมฆเมื่อสนธยา ฝนท่วงดั่งฝนท่วงงู งามาชื่อสีขาวบริสุทธิ์ดั่งผ้าขาวที่เนื้ออ่อนดั่งสีบัวแดง ขนปากยาว อันตโกษอ่อน เต้ามันอ่อน ร้องเสียงดั่งเสียงฟ้า พร้อมด้วยลักษณะ 9 ประการ

นอกจากนี้พระพรหมยังได้สร้างช้างอีก 10 หมู่ คือ

1. ฉัททันต์หัตถิ กายสีขาว หางเท้าสั้นหลังสีแดง งามาเป็นแขนง เป็นพญาช้าง มีกำลังสูงสุดเหาะไปในอากาศได้ เติรรวดเร็วมาก

2. อุโบสถหัตถิ กายดั่งสีทองนพคุณ เติรรวดเร็ว เหาะไปในอากาศได้ อยู่บริเวณป่ากรรณิการ์ ส่วนหนึ่งของป่าหิมพานต์ มีนางช้างปีตวรรณเป็นบริวาร

3. เหมหัตถิ กายดั่งสีรัศมีทอง มีกำลังมาก

4. มงคลหัตถิ สีผิว สีตา และสีเล็บ เป็นสีม่วงเหมือนสีดอกอัญชัน มิงางอนขึ้นไปด้านขวา
5. คันธหัตถิ เป็นช้างที่มีร่างสูงใหญ่ ผิวตัวดำไม้กฤษณา กลิ่นตัวและมูลรูดหอมหวาน
ชื่นใจ
6. บิงคัลหัตถิ หรือ บิงคล ภาย สีตา และเล็บ เป็นสีเหลืองเหลืองน้ำตาล ตั้งสีตาแมว
7. ตามพหัตถิ หรือ ตามพหัตถิ ภายสีตั้งทองแดง ขนหางคล้ายดอกบัวแดง ลักษณะสูงใหญ่ มีอานภาพห้าวหาญในการศึก
8. บัณทรหัตถิ หรือ นาคันทรหัตถิ ภายสีตั้งรัศมีเงิน มีอีกชื่อหนึ่งว่า นาคันทร ห้าวหาญ
องอาจในการสงคราม
9. คังไคยหัตถิ ภายตั้งสีน้ำไหล (สีเขียวน้ำทะเล) มีลักษณะสูงใหญ่ สมบูรณ์งดงาม
เกิดบริเวณลุ่มน้ำคงคา
10. กาลวกะหัตถิ ภายสีดำ และสีเล็บเป็นสีดำตั้งสีปีกกา ตามพหัตถิ ภายสีตั้งทองแดง
มีขนหางคล้ายดอกบัวแดง ลักษณะสูงใหญ่ เหมหัตถิ ภายตั้งรัศมีทอง มีกำลังมาก

พรหมพงศ์ 10 หมู่ และ ช้างอัฐฤทธิ 8 หมู่

ภาพที่ 4-6 ช้างในตระกูลพรหมพงศ์

ที่มา : ฐิติรัตน์ หมั่นอนันต์, 2556

ช้างอำนวยการพรหมพงศ์ คัมภีร์คชศาสตร์กล่าวว่า เมื่อช้างบังเกิดขึ้นในโลกแล้ว โดยธรรมชาติ มีการผสมกันระหว่างช้างอัฐฤทธิกับช้างหมู่อื่นๆ ยังให้บังเกิดเป็นช้างอีกกลุ่มหนึ่งในตระกูลพรหมพงศ์ มีจำนวน 14 หมู่ เรียกว่า “ช้างอำนวยการพรหมพงศ์” ซึ่งทุกหมู่ต่างก็มีลักษณะเฉพาะตระกูลพรหมพงศ์ ดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว และยังมีลักษณะเฉพาะตัวเป็นเอกลักษณ์ของหมู่อีกด้วย ดังต่อไปนี้

1. เมฆ กำเนิดจากพลาโยราฟตกับฟองพมู ซึ่งสีกายตั้งสีหมอกเมฆ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายเทาดำตั้งสีเมฆเทือครีมนฝน มีงา 4 งา เล็บขาวสดใส หางยาวจรดพื้นดิน
2. อำนวยสุประดิษฐ์ กำเนิดจากพลาโยบุนทริกกับฟงลึงคณะ ซึ่งสีกายเขียวอมเหลือง มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายสีแดง งาสั้น ผิวหนังละเอียด เล็บขาวนวลตั้งสีหาวยตะค้า
3. นิลกะ หรือ นิลภ กำเนิดจากพลาโยพราหมณ์โลหิตกับฟงกนิลา ซึ่งสีกายเหลือง มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายม่วงเข้มดุจสีดอ 8 สามหาวโรย ลำตัวยาวใหญ่และกลม
4. ปิสลักส์ หรือ ปิสลัก กำเนิดจากพลาโยพราหมณ์โลหิตกับฟงกนิลา มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายแดงตั้งโลหิต ลำตัวกลม
5. มหาปัทมะ หรือ มหาปัท กำเนิดจากพลาโยกุมุท หรือ กระทบกับฟงอนุปกรมา ซึ่งสีกายแดงอ่อน มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายแดงตั้งดอแก้วสัตตบุษย์บาน ผิวเนื้อละเอียด
6. อุบลมาลี กำเนิดจากพลาโยกุมุท หรือ กระทบ กับ ฟงอนุปกรมา มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายเขียวตั้งสีก้านดอแก้วสัตตบุษย์
7. จบสระ หรือ จบตระ กำเนิดจากพลาโยกุมุท หรือ กระทบ กับฟงอนุปกรมา มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายสีสำลาน (สีขาวอมชมพูอย่างสีผิวของควายเผือก)
8. อำนวยพงค์ (ไม่ปรากฏนาม) กำเนิดจากพลาโยกุมุท หรือ กระทบ กับฟงอนุปกรมา มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่มีกระด้าทั่วกายแต่ดุงดงาม
9. นิล หรือ นิลชา กำเนิดจากพลาโยกุมุท หรือ กระทบ กับฟงอนุปกรมา มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายดำ นัยน์ตาสีขาว งาขาว เล็บขาว
10. ประมะมาลี หรือ ประมาลี กำเนิดจากพลาโยอัญชัน หรือ อังชันกับฟงตามพะวรรณ ซึ่งสีกายทองแดง มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายสีน้ำเงินอ่อนตั้งสีทองฟ้า
11. พसानิล หรือ ภาสาร กำเนิดจากพลาโยบุษปพันต์กับฟงสุภพันต์ ซึ่งสีกายขาว มีขนาย (งาข้างฟง) ขาว เล็บขาว มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายขาวเหลืองอ่อน งาเหลืองดุจทองคำ
12. สาหะ หรือ สหสารสรรพ กำเนิดจากพลาโยบุษปพันต์กับฟงสุภพันต์ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายขาวเจือเขียวอ่อน งาเหลืองดุจสีดอแก้ว
13. บุษปพันต์ กำเนิดจากพลาโยเสาวโหม หรือ สารวภูมิ กับฟงลึงคณะ ซึ่งสีกายเขียวแก่ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายแดงตั้งดอแก้วแดง ใบหน้ากว้างใหญ่ ลำตัวยาว กลมเกลี้ยง
14. สุประดิษฐ์ กำเนิดจากพลาโยสุประดิษฐ์กับฟงอัญชวดี ซึ่งสีกายตั้งสีดอแก้วอัญชัน มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายเขียวตั้งสีหญ้าแพรก

ช้างตระกูลอิศวรพงศ์ สร้างขึ้นโดย พระอิศวร อันพระอิศวรให้บังเกิดด้วยเกสรประทุมชาติ ช้างตระกูลนี้เมื่อมาสู่พระบารมีบ้านเมืองจะมีความเจริญรุ่งเรืองด้วยทรัพย์และอำนาจ พระอิศวรสร้างช้าง 8 ตระกูล คือ

1. อ้อมจักรพาล หน้เนื้อดำสนิท ผิวพรรณละเอียด เกลี้ยง หนาใหญ่ โขมดสูง น้ำเต้ากรมวงเรียวย ปลายางอนขึ้นเสมอกันปากรูปหอยสังข์ คอกกลม เมื่อยามย่างยกอยู่ดูเป็นสง่า หน้าสูงกว่าท้าย ทรวงอกฝั่งผายใหญ่กว่าแสดงกำลัง เท้าใหญ่ท้ายเป็นสุกรชาติ หลังราวคันธนูศรณภูทอ้งเป็นไปตามวงหลัง ขาหน้าทั้งสองอ่อนประหนึ่งเท้าแชน บาทและข้อหน้าหลังเรียวยตั้งดอแก้วกลม

หางเป็นข้อห้วง สนับงาแลเห็นเป็นสองชั้นขมับเต็มมิได้พร่อง หูใหญ่ ซ่อม่วงข้างขวายาว ใบหูอ่อนนุ่ม สรรพด้วยขนขึ้นมากกว่าข้างซ้าย

2. คชกรรมหัสดี ข้างหนึ่งชื่อว่า คชกรรมหัสดี งาขวาโอบวงงบน งาซ้ายอ้อมขึ้นไพรปาก งาซ้ายโอบวงงไปใต้งาขวา ปลายงาขึ้นไพรปากเสมอกัน ขนข้างดีมีอาณาภาพมาก

3. เอกทันต์ ข้างหนึ่งชื่อว่า เอกทันต์ งางอกแต่เพดาน งางอนขึ้นขวา ยกวงข้างขวางงา อยู่ซ้าย ยกวงไปซ้ายงาอยู่ขวา มีกำลังมาก พันข้างจึงจะสู้เอกทันต์ตัวเดียวได้ เถงเงาตาย เป็นพาหนะแห่งพระอินทร์ เทพคชนาคไปรักษาไว้ป่าพันคนเห็น

4. กาททันต์ ข้างหนึ่งชื่อว่า กาททันต์หัชติ มีกาย งา เล็บ ตา ดำทิวสารพวงค์

5. จัตตุค ข้างหนึ่งชื่อว่า จัตตุค โขมตสูงงาทั้ง 2 ข้าง แต่ละข้างนั้น ต้นกลมกล่อมตีปลาย เป็น 2 งาทั้งซ้าย ขวา เป็น 4 งา

6. โรมทันต์ ข้างหนึ่งชื่อว่า โรมทันต์ ต้นงาขวาทับต้นงาซ้าย มีกำลังมาก ถ้าพระยาองค์ใด ได้ขี่ปราบศัตรู ๆ แลเห็นก็พ่ายแพ้

7. สิงหขงษ์ ข้างหนึ่งชื่อว่า สิงหขงษ์ เท้าหลังดำดุจสิงหาราช

8. จุมปราสาท ข้างหนึ่งชื่อว่า จุมปราสาท ปลายงามีรัศมีอันแดง

ภาพที่ 4-7 ข้างในตระกูลอิศวรพงศ์

ที่มา : รัฐธรรมนูญ หมื่นอนันต์, 2556

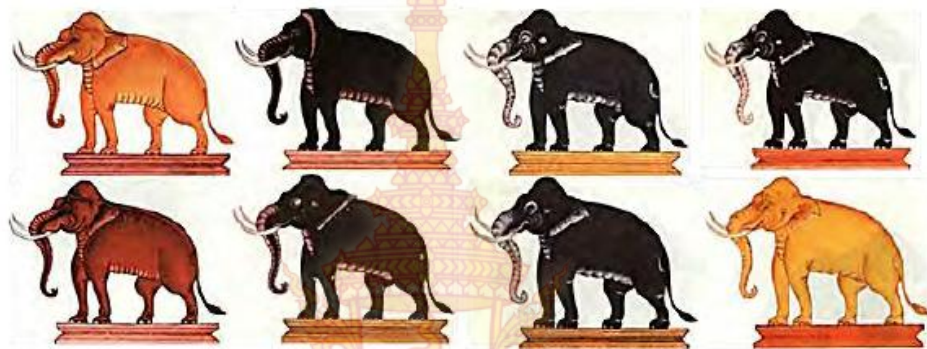
ข้างตระกูลวิษณุพงศ์ สร้างขึ้นโดย พระวิษณุพระนารายณ์ อันพระนารายณ์ให้บังเกิดด้วย เกสรประทุมชาติ ข้างตระกูลนี้เมื่อมาสู่พระบารมีย่อมมีชัยชนะแก่ศัตรู ฝนจะตกต้องตามฤดูกาล ผลาหารธัญญาหารจะบริบูรณ์ เป็นข้างในวรรณะ พระนารายณ์ได้สร้างข้าง 8 ตระกูลด้วยเกสร คือ

1. สังขทันต์ ข้างหนึ่งชื่อสังขทันต์ มีลักษณะ 4 ประการ สีดั่งสีทอง งา น้อยงอนเสมอ เวลา เข้าเสียงดังเสียงเสื่อ เสียงดังเสียงไก่เมื่อเวลาสายัณห์ ยืนอยู่กลางทิศมีลักษณะ 4 ประการ

2. พะหัสติน ข้างหนึ่งชื่อตามพหัชตินทร์ สีกายดุจทองแดงอันหม่น

3. ขมลบ ข้างหนึ่งชื่อว่าขมลบ หูปรบเปื่องหน้าพอจรดกัน

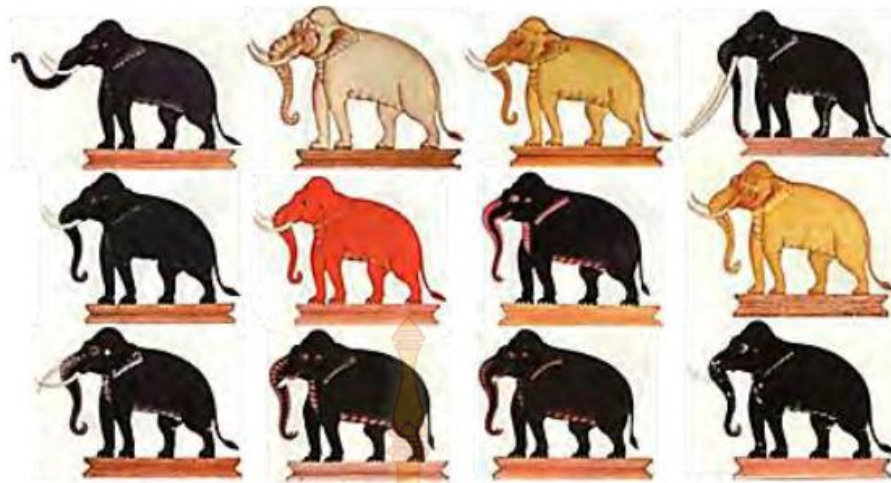
4. ลบขม ช้างหนึ่งชื่อว่าลบขม หูปรบเบื่องหลังถึงกัน
5. ครบกระจอก ช้างหนึ่งชื่อว่าครบกระจอก มีเล็บเท้าละ 5 เล็บ
6. พลุกสดำ ช้างหนึ่งชื่อว่าพลุกสดำ งามอนขึ้นขวา
7. สังขทันต์ (อีกจำพวกหนึ่ง) ช้างหนึ่งชื่อว่าสังขทันต์ งามาวดั่งสี่สังข์ สีกายดำบริสุทธิ์ ไม่มีขาวระคน
8. ช้างโคบุตร ช้างหนึ่งชื่อโคบุตร มีพรรณผิวเหลืองดั่งหนังโค เปนบุตรนางโค เสียงดุจเสียงโค ขนหางขึ้นรอบคุดหางโค งามอนน้อย คุ่มโทษอันตรายทั้งปวงได้

วิษณุพงศ์ 8 หมู

ภาพที่ 4-8 ช้างในตระกูลวิษณุพงศ์
ที่มา : จูติรัตน์ หมั่นอนันต์, 2556

ช้างตระกูลอัคนิพงศ์ สร้างขึ้นโดย พระอัคนี อันพระเพลิงให้บังเกิดด้วยเกสรประทุมชาติ ช้างตระกูลนี้เมื่อมาสู่พระบารมีบ้านเมืองจะเจริญด้วยมังสาหารและมีผลในทางระงับศึก อันพึงจะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้ว ทั้งมีผลในทางระงับความอุบาทว์ทั้งปวง อันเกิดแก่บ้านเมืองและราชบัลลังก์ พระเพลิงสร้างช้าง 51 จำพวก เช่น ประพัตจักรวาท เศวตพระพร ปทุมหัสดี เศวตาคชราช ประทุมทันต์ ประทุมทนต์ ประทุมทันต์มณีจักร เป็นต้น จากนั้นกล่าวถึงช้างชาติอันวยพงศ์ต่าง ๆ นามของช้างพัง และลักษณะของช้างที่ให้โทษ 80 ประการ

อัคนีพงศ์ 12 หมู่ จาก 42 หมู่

ภาพที่ 4-9 ช้างในตระกูล อัคนีพงศ์ 12 หมู่จาก 42 หมู่

ที่มา : ฐิติรัตน์ หมื่นอนันต์, 2556

เมื่อพระอัคนีได้รับประทานเกสรดอกบัวจากพระอิศวรแล้ว ได้โยนเกสรดอกบัวทั้งหมดลงบนพื้นโลก เนรมิตให้บังเกิดเป็นช้างวรรณะศุภร โดยแบ่งส่วนเกสรจำนวน 47 เกสรให้บังเกิดเป็นคชชาติอัคนีพงศ์ศุภลักษณ์ 47 หมู่เกสรดอกบัวอีก 81 เกสร ให้บังเกิดเป็นคชชาติอัคนีพงศ์ทุรลักษณ์หรืออัปลักษณ์ 81 หมู่ ส่วนเกสรดอกบัวที่เหลือก็เนรมิตให้บังเกิดเป็นคชชาติอัคนีพงศ์ทุรโทษ 5 หมู่ และอัคนีพงศ์ทุโทษ 7 หมู่ แต่ละหมู่มีสัญลักษณ์เฉพาะดังต่อไปนี้

คชชาติอัคนีพงศ์ศุภลักษณ์ เป็นช้างที่สมบูรณ์ด้วยลักษณะแห่งวรรณะ กล่าวคือ มีผิวหนังกระด้าง เส้นขนหยาบ ขนมีสีเดียวกับสีตัว หน้าเป็นกระเล็ก ๆ สีแดงเสมอกันเหมือนแวนนกยูง ดูงดงาม หน้าวงแดง ปากแดง นัยน์ตาสีน้ำผึ้ง หูแดง ตะเกียบหูห่าง ขนหูหยาบ งาสีแดงเรื่อ ๆ สันหลังแดง หางสั้นเงิน เท้าทั้ง 4 ข้างใหญ่เรียวยาว มีรอยรัดข้อเท้า ฝักบัวกลม เส้นขนหางกลมละเอียด ดูงาม สีกายหม่น ไม่ดำสนิท ช้างอัคนีพงศ์ศุภลักษณ์ทั้ง 47 หมู่ นอกจากจะมีลักษณะ เฉพาะหมู่แล้วยังมีลักษณะพิเศษของแต่ละหมู่อีกด้วย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ประพัทจักรวาท หรือ พัทจักรวาล หรือ พระพัทจักรภาพ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่ อยู่ที่เวลาเดินเชิงวงขึ้นเหนือกระพองศิระะ เรียกกันเป็นสามัญว่า เดินบังเมฆ

2. พระอุตรดุม หรือ พระอธรรดุม มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่รูปร่างสูงใหญ่ ออกใหญ่ สวยงาม มีกำลังแรง กล้าหาญองอาจยิ่ง

3. รัตนกุมพล หรือ รัตนกัมพล มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่ปลายงาขาวซ้อนทับอยู่เหนือปลายงาซ้ายเป็นลักษณะประสานกัน เป็นช้างที่มีคุณเป็นอันมาก คุ่มโทษภัยต่าง ๆ ได้ หากคล้องช้างโทษได้ 1,000 ตัว เพียงได้รัตนกุมพลตัวเดียวก็พ้นโทษภัยทั้งปวง แม้จะประสมโคลงก็หาโทษมิได้

4. เสวตพระพร หรือ เสวตพพร มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายขาวบริสุทธิ์ประดุจสีสังข์ ขนขาว นัยน์ตาสีขาว หางขาว และเล็บขาว รูปร่างสูงใหญ่ เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างเผือกสีสังข์

5. ประทุมหัสติ หรือ ประทุมหัตถิ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกาย ขน หาง และเล็บ มีสีแดงประจุดอกบัวหลวงโรย งามบริสุทธิ์ (งามปลอด) นัยน์ตาสีขาวบริสุทธิ์ เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างเผือกโท

6. เสวตาคชราช หรือ เสวตพระคชราช หรือ เสวตพระคชสาร มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกาย ขน หาง และเล็บ มีสีประจุดใบตองอ่อนแห้ง นัยน์ตาสีขาวบริสุทธิ์ เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างเผือกตรี

7. ประทุมทันต์ หรือ มณีจักรราชาเนียมเอก มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่ทุกส่วนของร่างกายสิ้นแต่ดูงาม งามอกพ้นจากไพรปากสิ้นเพียง 2 นิ้ว เมื่อยกวงขึ้นจึงเห็นงามิรูปดังจาวมะพร้าว กล้าหาญยิ่ง เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างเนียมเอก

8. ประทุมทนต์ หรือ มณีจักรราชาเนียมโท มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่ทุกส่วนของร่างกายสิ้น แต่ดูงาม งามอกพ้นจากไพรปากสิ้นเพียง 5 นิ้ว มีรูปดั่งไขไก่ กล้าหาญยิ่ง เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างเนียมโท

9. ประทุมทันต์มณีจักร หรือ มณีจักรราชาเนียมตรี มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่ทุกส่วนของร่างกายสิ้นแต่ดูงาม งามอกพ้นจากไพรปากเพียง 5 นิ้ว งามิรูปดั่งปลีกล้วย กล้าหาญยิ่ง เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างเนียมตรี

10. นพสุบัณ หรือ นพสุบรร มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่มีอวัยวะ 9 ส่วนของร่างกาย ยาวจรดพื้นดิน ได้แก่ งวง งาทั้งสอง หาง อณฑโกษ และเท้าทั้งสี่ รูปร่างสง่างาม กล้าหาญยิ่ง เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างเก้าเท้า

11. ปิตหัสตินทร์ หรือ ปิตหัสตินทร์ หรือ บิตหัสตินทร์ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายเหลืองงามบริสุทธิ์ งามาดั่งสีสังข์อ่อนขึ้นเบื้องขวา เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างตัวเหลือง

12. พิษเนศวรมหาพินาย หรือ พิษเนศวรมหาพินาย หรือ พิษเนศวรมหาวินาย มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่มีงาช้างเดียวมาแต่กำเนิด นัยน์ตาสีขาว เล็บขาว มีฤทธิ์เดชะมาก เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างทอกซ้ายหรือช้างงาเดียวซ้าย

13. เทพามหาพิเนชมหาไพฑูริย์ หรือ พระมหาวินเนกมหาไพฑูณ หรือ หักกรมเทพาพระมหาวินเนก มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่มีงาขวาข้างเดียวมาแต่กำเนิด นัยน์ตาสีขาว เล็บขาว หางดอก มีกำลังอำนาจมาก ผู้ใดหรือเมืองใดมีไว้ก็เป็นมงคล ถ้าพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดได้ไว้ทอดพระเนตรเป็นนิมิตจะเกิดมงคลยิ่ง เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างทอกโทน หรือช้างงาเดียว

14. นิลทันต์ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่งาทั้งสองมีสีดำสนิท กล้าหาญแข็งแรงยิ่ง

15. นิลจักษุ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายดำสนิท นัยน์ตาทั้งคู่มีสีดำ กล้าหาญและเป็นมงคลยิ่ง

16. นิลนัข หรือ นิลนักษา มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่เล็บทั้ง 4 เท้ามีสีดำสนิทประจุดสีนิล งามบริสุทธิ์

17. เหมทันต์ หรือ เหมทันต มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่งาทั้งคู่สีเหลืองงามบริสุทธิ์ เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างงาเหลือง

18. เหมจักษุ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่นัยน์ตาทั้ง 2 ข้างเหลืองงามบริสุทธิ์ เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างตาเหลือง

19. เหมนัช หรือ เหมนักรา มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่เล็บทั้ง 4 เท้าเหลืองงามบริสุทธิ์ เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างเล็บเหลือง
20. รัตจักษ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่นัยน์ตาทั้งคู่สีแดงเหมือนแก้วมณี กล้าหาญแข็งแรง ออกศึกมีชัยชนะทุกเมื่อ เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างตาแดงหรือช้างแดง
21. มณีรัตนนัช หรือ รัตนนักรา มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่เล็บทั้ง 4 เท้า สีขาวใสดั่งแก้ว รวมทั้งข้อเท้าทั้ง 4 ข้างก็ขาวบริสุทธิ์ด้วย เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างเล็บขาว
22. รัตนัช หรือ รัตนนักรา มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่เล็บทั้ง 4 เท้า สีแดงดุด่างแก้วมณี เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างเล็บแดง
23. เสวตทันต์ หรือ เสวตรทันต์ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่งาทั้งคู่สีขาวบริสุทธิ์ดั่งสีสังข์ไม่มีไรงาแม้แต่น้อย เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างงาขาว
24. เสวตจักษ หรือ เสวตรจักษ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่นัยน์ตาทั้งคู่สีขาวบริสุทธิ์ดั่งแก้วขาว เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างตาขาว
25. เสวตนา หรือ เสวตรนักรา มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่เล็บขาวดั่งสีสังข์บริสุทธิ์หาเสี้ยนโตนดมิได้ เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างเล็บขาว
26. เทพคีรี หรือ เทพคีรี มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายเขียวอ่อนงามดั่งสีภูเขาอันสดใส หรือสีผลหว้าดิบ เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างเขาเขียว
27. จันคีรี หรือ จันทคีรี มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายดั่งสีภูเขาขาว หรือสีเถ้า
28. นิลานีโรช หรือ นิลหัชดิน หรือ นิลหัสดินทร์ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายดำสนิท ดุจดั่งดอกสามหาว หรือสีม่วงเข้มจนเกือบดำ
29. เสาวโรธ หรือ เสาวโรจ หรือ สุวโรต มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายแดงดั่งสีของปากนกแขกเต้า และปากล่างม่วงเข้ม กับมีสีแดงเหมือนสีกาย
30. คชดำพงศถนิม หรือดำผงถนิม หรือกำพงสนิม มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่รูปร่างใหญ่ สีกายดำสนิท ตั้งแต่ศีรษะตลอดถึงปลายวง หลัง ปลายหาง และเท้าทั้งสี่มีสีแดงประดุจดั่งดอกแสดเหมือนหม่อมคลุมด้วยเสื้อ เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างหม่อเสื้อ
31. สมพงศถนิม หรือ สมผงถนิม หรือ สมพงสนิม มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่รูปร่างสูงใหญ่สมส่วน กาย ขน นัยน์ตา เล็บ ล้วนมีสีดำบริสุทธิ์ กับมีกระสีดำตลอดตัว
32. กุมประสาท หรือ ภูมประสาท มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่โคมสูงใหญ่งดงามเป็นมงคลยิ่ง
33. จัตตุรกุมภ หรือ จตุรกุมพ หรือ จตุรภุมพ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่ลำขาทั้งสี่กลมงามประดุจกลิ้ง ฝ่าเท้าใหญ่กลมงดงามสมส่วน เรียกกันเป็นสามัญว่า ช้างแขนกลม
34. ขลุมประเจียด หรือ คลุมประเจียด มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่ขนอ่อนนุดุดอกหญ้าละเอียดขึ้นอยู่รอบขอบใบหู
35. พาลจักรี หรือ สารสดำ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่งาอนขึ้นเสมอกันทั้ง 2 ข้าง ส่วนปลายงาขึ้นงอนไปทางขวา
36. มุขสโรช หรือ มุขศโร มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่เสียงร้องดังก้องสะท้อนพสุธา ประดุจเสียงแตร

37. เมฆครรชิต หรือ สัทเมฆครันชิต มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่เสียงร้องดังเสียงฟ้าร้องคำราม

38. โกญจศัพท์ หรือ โกญจสัท มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่เสียงร้องประดุจเสียงร้องของนกกระเรียน

39. สรสังข์ หรือ สังขสระ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่เสียงร้องดังประดุจเสียงเป่าสังข์

40. ศัพทเกรี หรือ สัพเพรี มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่เสียงร้องประดุจเสียงกลองชัย

41. ภัทร หรือ พัทธ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่รูปร่างสูงใหญ่ถึง 7 ศอก ลำตัวโอบรอบยาว 10 ศอก ลำตัวยาว 9 ศอก งาสีเหลืองตั้งน้ำผึ้ง หลังโค้งขึ้นเล็กน้อยประดุจคันธนู เท้ากลม ฝึกบัวกลม เล็บเกรียนประดุจเล็บช้างเถื่อน ส่วนหน้าสูงกว่าส่วนท้าย น้ำมันตมมีสีเขียว บางตำรากล่าวว่า ช้างนี้มีบิดาเป็นกระต่าย

42. มิค หรือ มิคะ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายแดงดั่งสีชาด รูปร่างสูงใหญ่ถึง 6 ศอก ลำตัวโดยรอบยาว 8 ศอก นัยน์ตาดั่งตาราขสีห์ งาทั้งคู่แดงดั่งสีชาด ราวคอราบ ท้องใหญ่ ขนตัวยาว น้ำมันตมมีสีเขียว บางตำรากล่าวว่า ช้างนี้มีบิดาเป็นเนื้อ

43. สังคิน มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายดำเทาดุจหมอกคลุม รูปร่างสูงใหญ่ถึง 5 ศอก ลำตัวโดยรอบยาว 8 ศอก ลำตัวยาว 7 ศอก ศีรษะใหญ่ หน้าใหญ่ คางสั้น หูใหญ่ นัยน์ตาใหญ่ งาทั้งคู่มีสีเหลืองเป็นมันดั่งทองคำ หางสั้นเขิน น้ำมันตมมีสีดำประดุจเขม่า บางตำรากล่าวว่า ช้างนี้มีบิดาเป็นนาค

44. กุญชรศ หรือ กุญชรคชกร มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่รูปร่างสูงใหญ่ โดยเฉพาะส่วนท้ายใหญ่ บางตำรากล่าวว่า ช้างนี้ตัวเล็กเท่าผู้ใหญ่ มีบิดาเป็นวานร

45. ครอบจักรวาล มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่ฝึกบัวกลม เล็บเท้ามีครบ 5 เล็บขณะยืนอยู่จะเห็นเล็บทั้งห้าเหมือนกลีบบัวบาน ครั้นยกเท้าขึ้นจะเห็นเส้นรอบฝึกบัวเหมือนกัน ทั้ง 4 เท้า ช้างนี้อยู่ในเมืองใด เมืองนั้นเป็นมงคลยิ่งนัก

46. ร่องมดโอภาส มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่วงสีขาวตลอดหลังถึงปลายหางขาว มีฤทธิ์เดชมาก

47. พิธานสุน มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่ผสมดกเป็นฝูงดงมียิ่ง มีกำลังแข็งแรงอย่างยิ่ง **ช้างทุรลักษณ์หรือช้างโทษบาป**

เป็นช้างในอัคนิพงค์ ที่พระอัคนีสร้างขึ้นไว้ในโลกมนุษย์ มี 80 ชนิด (ฉัฏฐภักทร จันทวิช, 2539) คือ

1. นามทุย มีลักษณะตัวผอมบาง งาเล็กยาวรี หางสั้นแคศอก ขนหางงอน

2. พำหัตตี ลักษณะตัวเตี้ยสั้น หน้าจ้ำดำ เนื้อกระเพื่อม หนังหย่อนยาน

3. พำลา ริมฝีปากล่างยาวปากบนสั้น หุบปากไม่มิด จึงอ้าปากอยู่ตลอดเวลา

4. พาหนะ ตัวอุเป็นแรง ชอบคาบไม้หล้ารุงรัง เวลายืนจะเห็นต้นคอ นัยน์ตาดูมีน้ำขัง อยู่เสมอ

5. ชนกันโลน ตัวสาก งาขาวซีด เท้าหน้าบิด

6. เทไพร์ ช่วงตัวสั้น หางเขิน หน้างวดใหญ่ เวลาเดินเชื่องซึม

7. ไชโรชไล ศีรษะต่ำ ตะโพกต่ำ หลังโก่ง ช่วงโคนหางสูง น้ำลายไหล หน้าใหญ่ตาเหลือก เวลาเดินหนังกระพือม

8. กลุมลั้งไก่หรือระดมลั้งไก่ ตัวสูง โขมตศีรษะดุกกลมเป็นจอมปลวก มักหลับตาค่อยมีแรง

9. ทำพลุกหรือทมพลุก ลำตัวคด งวงยาน งาใหญ่หรือสั้นแต่จะแตกตั้งแต่โคนตลอดปลาย

10. พลุกกะแบกหรือพลุกตะแบก งาแตกตั้งแต่โคนจนตลอดปลายคล้ายปากงู รวมทั้งเป็นปุ่ม

11. ระแทกซีพ ภายในงาเน่ากลวง งาบิดเป็นเกลียวเชือกจากโคนตลอดปลายและปลายงามมีรอยแตกเหมือนง่ามปากงู

12. สูงคางคูน ลักษณะพิการ งาเน่าคลอน ปลายงาอ่อนแตกเหมือนปากงู ตัวงาแตกเหมือนแขนงไม้ไผ่หรือหน่อไม้ และมีสีแดงดั่งสีชาด หางยาวคดบังทวาร

13. สวาพิฆาฎ ลักษณะพิการ หน้าราบแบนเหมือนแว่น

14. นครฆาฎ ลักษณะพิการ ต้นงาเรียวเสมอตลอดปลายงา งวงยาวเพรียวถึงดิน งापักตรงเอวก็ว ศีรษะกับท้ายเสมอกัน

15. มณีจักรนิยม ลักษณะเป็นโทษ คือ ลำตัวเล็ก คอใหญ่ขา หางสั้นไม่มีขนหาง ตัวเตี้ยเท้าสั้น งาคลอนปลายกาง ข้างหนึ่งสั้น ในปากและงวงต่ำ ตาเล็ก ลักษณะงาแตกปลายงอน

16. นาคพันธุ์ ตัวดำ ไหล่สั้นและโก่ง งาสั้น หูสั้น ต้นคอสั้น ปลายคอยาว ตางอนจุดตานาค

17. ลักขณกินหรือลักกิน มีเต้านม 3 เต้าที่กลางอก ศีรษะต่ำ

18. ปีศาจกินหรือไอยกิน มีเต้านมเกิดที่กลางท้อง และกลางอก แห่งละ 3 เต้า ศีรษะเล็ก

19. โศกจกิน มีเต้านมเกิดที่ใต้คาง และในปาก

20. กฤษณะหรือกฤษณะ มีเต้านมงอกออกมาตลอดท้องถึงเท้าหลัง ตลอดตั้งแต่สั้นเท้าถึงหางและหลัง เวลาเดินงุนงุน

21. รายจกิน มีเต้านมงอกขึ้นมา 3 เต้า ที่ด้านข้างตัวข้าง

22. กันเอาพลุก ลำตัวใหญ่ ออกคด ท้องยาน งวงยานยาว โคนงาใหญ่สั้น ปลายแหลม

23. กากหลัก ตัวพิการ หน้าใหญ่ เท้าทั้งสี่คอด หางสั้นไม่มีขนหาง

24. เสียงสวา หน้าอกยาน ไหล่สูง เอวก็วเล็ก หางเขิน (สั้น)

25. จราชหรือจราชชาติ ลักษณะพิการ หลังเป็นรูปโค้งลดตั้งแต่คอถึงท้าย หางเขินคด

26. ข่านิพระเพลิง ตัวนั้น หลังคดโค้งหยักขึ้นลง คอและไหล่ยกไปถึงต้นหาง และหางเขิน

27. มังกิน มีงาเก ข้างหนึ่งเกออก อีกข้างหนึ่งเกเข้า หูสองหูยาวรีติดชิดกัน หางคดหลังคดหยักสามลอน

28. ลันดาชยุร มีลิ้นใหญ่ ยาวเสมอปาก เวลาเดินอ้าปาก

29. บังพัต งาช้ายเกอนเวียนไปด้านซ้าย งาขวางอนเวียนออกไปทางขวา ต้นงาคดพัวปิด

30. โยรยัก ตัวพอม ใจคนอง ชอบหลับตา ยกเท้าโยกศีรษะ เท้าตั้งถึงอก หางโอบแกว่งขึ้นถึงไหล่ หลังสูง ชอบเอางวงต็อก ยกเท้า ศีรษะแกว่งโยนไปมา ตาเหลือก

31. คัดธรรณี เท้าหน้าต่ำกว่าเท้าหลัง เหมือนกับจะก้มตัว เมื่อจะย่างเดินมักจะก้าวจืด ๆ ก่อนถึงจะเดิน เท้าทั้งสองไขว้กัน งามบนวงแหงลง หลังราบเรียบตั้งแต่ท้ายมาถึงคอ เล็บงอนขึ้นหางยาวไกล

32. ซี่งบนเซค ศีรษะ หลัง และท้ายข้างเสมอกัน เท้าทั้งสองคอด ท้องใหญ่ยาน ขนบาง ปลายเล็บยาวงอนขึ้น

33. กำพอกำโบน ตัวต่างขาทั่วร่าง น้ำลายยืดตลอดเวลา เวลาถ่ายมีน้ำมากออกมารดตัว ติดแข้งขา

34. สแบกเขียว มีเกล็ดออกทั่วตัว เวลาตกมัน น้ำมันเหม็นมาก

35. แรงกระลีหรือแรง มีตัวใหญ่สั้น ออกเป็นแรงยานแกว่ง สีข้างเป็นดวงค่างกลม 1 ดวง
ชัดเจน

36. แชนหรือชน ตัวสูง หลังโก่ง ตัวลายอย่างฝ่าหอยแครงทั่วตัว หางเขิน

37. ปุคะหรือปุค ตัวใหญ่ ศีรษะเล็ก สีข้างต่ำ มีดวงวงกลม 3 ดวงเรียงกัน 2 แกว

38. รายดาว มีดวงกลม ต่างขา รายเต็มไปหมดทั่วตัว หางเขิน

39. เพรียงสูง โขมดต่ำ ท้ายเล็ก มีวงกลมเป็นกระ ด้านในเต็มทั่วตัว หางเขิน

40. เคียนงูน กายพิการ เวลาจะกินน้ำต้องย่อเท่ หางสั้น ไม่มีขนหาง

41. ทิพาไสย เวลานอนตอนกลางวันจะย่อเท่ลง สะแบกยาน ยกแรงราบดุจแรงโค

42. รติไสย เวลานอนตอนกลางคืนจะม้วนวงเข้าในระหว่างงา แล้วย่อเข้าลงนอน

43. ชะนิกเสนะหรือนักเสน ลำตัวเรียว หางสั้นไม่มีขน เวลาหมอข้างผูกเท้ากับหลัก

ก็มักจะเหยียบขี้เสาหมอ

44. ชะเมียม ลักษณะเข้มแข็ง หมอผูกเท้าหน้าไว้กับเสาตุง จะย่อเท่และเสยงาแหงคร่อมเสาตุง เองวงกอดปลายเสาตุง

45. พลัดควาญหรือหลักควาน ตัวสูง ออกยาน ท้ายเล็ก หางยาว สามหา หันสู่หมอควาญ

46. ขตวนศุกหรือชะคอนสุข หมอควาญคล้องได้และติดลูกโกลงมาจากป่า เมื่อพามา
ก็จะสำรอกลูก

47. ราหู ตัวสูง ต้นงวงใหญ่ ปลายเรียว หน้าแดง มีกระตั้งแต่ปลายวงถึงโขมดหน้าวง
และเรียงไปตลอดหู

48. ประพุก งาทั้งสองคด มีเสี้ยนงองงอนขึ้น หางคด

49. กั้นแอกสลายหรือกระแอกลาย (ซ้าย) คอยาว หูฉีกคล้ายใบตาล ท้ายเล็กหางเขิน

50. ทำร่างกาย (ขวา) หน้าตั้ง งวงเรียว ใบหูมีรูขาด สีข้างประหลาด หางเขิน

51. บังคลอง โขมดศีรษะต่ำ หลังตรง งวงสั้น หางสั้น และกายสั้น

52. ขวาย พลุสั้นกว่า หน้าวง ปลายงาแหลมงอนขึ้น

53. กั้นแอกสุม ใบหูกลมใหญ่ยานเหมือนปีกกา ขอบตาไม่บรรจบกัน

54. ชำนันสัตว์ โขมดสูง ท้ายเล็กต่ำ หางเขิน

55. กระจอกสอสี ตัวใหญ่ หน้าเล็ก หางเขิน เล็บขาว ชอบยืนงอเท้า

56. บรรลัยโคก รูปร่างทรลักษณ์ คล้ายกระจอกสอสี

57. ฎนครบกระจอก ตัวใหญ่หน้าเล็ก หางเขิน เล็บไม่ครบ

58. มวยลา ตัวยาวรี โขมดเสมอ ศีรษะคล้ายลิง งวงสั้น หางสั้น
59. ทูรหุน ท้อง หนิ่ง และตัวยาน ต้นคอกกระตุก หลังคดเป็นปุ่ม
60. ดำเกิงคนอง โขมด และหน้าเล็กต่ำ ออกสั้น ท้องกระหม่อม เท้าเล็กต่ำ หางเขิน
61. กระดกกันทุย หน้าบวม ต้นหางคดยาว
62. สีตอ ตัวใหญ่ หน้าเล็ก งาสั้น ปลายงาเอนลง
63. พลายแม่ ขนายยาวแหลมเรียวงอนขึ้น สองเท้าหน้าต่ำกว่าสองเท้าหลัง หางเขิน
64. คางยูน คางยู้หนา คอยาว ท้ายเรียว หางเขิน
65. จังกิสวา หน้ารวบ ออกยาน ท้ายเล็ก หางเขิน
66. ยักษ์ คางใหญ่ ตัวสั้นต่ำ หน้าสั้น งวงสั้น หางเขิน แกวงงว หูเล็ก
67. พุงพัง ช่วงตัวสั้นต่ำ ท้องยู่ยานกลาง หางกิว และเขิน
68. รัตพันต์ งาแดง กรามแดงดุจแสงพระอาทิตย์ เล็บแดง
69. กระดุงนาค ศีรษะสูง ท้ายสูง กลางเอนลง
70. พินายฆาฏู งาซ้ายสั้น งอนขึ้น งาขวายาวอ้อมลงไขว้โอบหน้าวงแล้วย้อยลง หูขาด และข้างหนึ่งสั้น
71. พลุกพันต์ ตัวใหญ่ หน้าเล็ก งาเป็นปล้อง หางเขิน
72. พินาย มีงาซ้ายข้างเดียว คีคคนอง ข้างพินายมี 5 ประเภท คือ พินาย สิทธิพินาย พทรพินาย อินทรกีนพินาย และนาคคีคพินาย
73. สิทธิพินาย งาจะไม่เห็นออกมา
74. พทรพินาย พลุกเวียงเตี้ย งาสั้นงอนขึ้น
75. อินทรกีนพินาย มีงาด้านซ้ายข้างเดียว สั้นคล้ายขนาย งอนขึ้นและมีสีแดง เล็บไม่ออก
76. นาคคีคพินาย มีงาออกเฉพาะด้านซ้าย ปลายงางอนเวียนไปทางขวา งาขวาปาก
77. กำกวม ไม่มีงา หน้ากลม หางยาว เท้าสั้น ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ อัศวะและราชสีห์
78. หิณะ ตัวใหญ่ หน้าเรียว เหมือนหน้าหมู ชอบกินปู หางและเท้าสั้น ตาแดงกล้า
79. กลีบสมุทรรกลีบไพร เวลากินน้ำกินหญ้า ชอบย่อตัวลงเอาปากกิน เหมือนโค ร้องเหมือนสุนัข
80. สุครีพ มีหน้าพองตั้งเป็นแผ่นเอน คอใหญ่ สั้น ที่คอตรงควาญนั่งไม่เรียบ หางยาวคอด เติงโยกไปมา

ภาพที่ 4-10 ช้างทูลลักษณะหรือช้างที่มีลักษณะไม่เป็นมงคล 4 หมูจาก 80 หมู
ที่มา : จูติรัตน์ หมื่นอนันต์, 2556

ครุฑยุคนาคหรือครุฑจับนาค

ครุฑยุคนาคหรือครุฑจับนาค ในหนังสือ “สัตว์หิมพานต์” ของ ส.พลายน้อย ให้ข้อมูลว่าตามตำนานกล่าวว่า ครุฑ กับ นาค เป็นพี่น้องกัน คือเป็นโอรสของพระกัศยปแต่ต่างมารดาพญาครุฑเป็นลูกนางวินตา พญานาคเป็นลูกนางกัทรู ซึ่งทั้งสองนี้ไม่ค่อยจะลงรอยกันเหตุที่บาดหมางกันจนเป็นศึกสายเลือด ครุฑยุคนาค ก็คือ นางวินตาแม่พญาครุฑริษยานางกัทรู จึงขอพรต่อพระกัศยปให้ลูกของตนกินพวกนาคลูกนางกัทรู พระกัศยปก็หลับหูหลับตาให้พรตามที่ขอ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเป็นลูกของตนทั้งสองฝ่าย ด้วยเหตุนี้ครุฑก็เลยกินนาคเป็นอาหารล้างผลาญกันเอง อาการที่ครุฑกินนาคนั้นไม่ใช่ครุฑจับนาคได้แล้วก็ขมำกกลืนกินเข้าไปทั้งตัว ความจริงครุฑเลือกกินเฉพาะมันเหลวเท่านั้น อย่างอื่นไม่ปรารถนา เรื่องนี้มีหลักฐานกล่าวไว้ในเรื่องภูมิพิศวัตต ตอนหนึ่งว่า “เมื่อครุฑพานาคไปถึงต้นจิวก็จิกด้วยจะงอยปากฉีกท้องนาคกินมันเหลว แล้วทิ้งร่างลงไปในห้องมหาสมุทร” ชั้นแรกทีเดียวครุฑก็จับเฉพาะนาคที่ตัวเล็กหรือที่มีขนาดพอที่จะจับลากขึ้นมาจากน้ำได้ และต้องอาศัยกำลังความรวดเร็วเป็นสำคัญ เริ่มด้วยกระพือปีกให้น้ำแหวกเป็นช่องมองเห็นตัวนาค แล้วรีบจุมโจมตัวนาคบินขึ้นสู่อากาศ พวกนาคเมื่อถูกครุฑโฉบเฉี่ยวเอาไปกินอยู่เนือง ๆ ก็หาวิธีป้องกัน ด้นนัดแนะกันให้กลืนก้อนหินเข้าไปไว้ในท้องทำตัวให้หนักนอนอยู่ เวลาครุฑมาก็ยื่นหน้าแยกเขี้ยวคอยขบกัดครุฑก็จ้องจับที่ศีรษะ พยายามจุมโจมให้พ้นน้ำ แต่เนื่องจากความหนักของก้อนหินถ่วงไว้ว่าครุฑจะหัวนาคขึ้นไปได้ก็ถูกคลื่นซัดจมน้ำตายเสียมาก พวกครุฑประชุมคิดแก้ปัญหาอยู่นาน ในที่สุดไปได้อาจารย์ดีซึ่งเป็นอาจารย์ของพวกนาคด้วย ครุฑก็อ่อนนออนให้อาจารย์ไปลงถามความลับจากพวกนาค ชั้นแรกนาคไม่ยอมบอก แต่อาจารย์เข้าชี้ถามอยู่สามคราว และรับปากว่าจะไม่บอกใครนาคจึงยอมบอกความลับให้ แต่อาจารย์ทุศีลนำความลับไปบอกครุฑ พวกครุฑก็เลยเปลี่ยนแผนกระพือปีกให้น้ำแตกเป็นช่องแล้วก็จุมโจมลงไปจับหางนาค ปล่อยให้หัวนาคห้อยลงมา นาคก็สำรองอาหารและหินออกหมด ครุฑจึงจับนาคได้โดยสะดวก (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2566)

ด้วยเหตุนี้ เมื่อเขียนภาพครุฑจับนาค หรือแกะสลักรูปครุฑตามหน้าบันโบสถ์วิหาร จึงให้ครุฑจับหางนาค ปล่อยให้หัวนาคอยู่ข้างล่าง อันเป็นวิธีจับนาคที่ถูกต้องและเป็นแบบอย่างของการเขียน หรือแกะสลักรูปครุฑจับนาคที่ถูกต้องต่อมา

ศาสนาคริสต์

อ้างอิงมาจากพระธรรมปฐมกาล ซึ่งกล่าวถึงการสร้างเรือของโนอาห์ ตามพระบัญชาของพระเจ้า เพื่อช่วยให้ครอบครัวของโนอาห์ และรักษาพันธุ์สัตว์บนโลกนี้ไว้ โดยปรากฏรูปช้างด้วย 1 คู่ เมื่อโนอาห์ประกอบเรือเสร็จ พระเจ้าทรงบันดาลให้ฝนตกหนัก 40 วัน และเกิดน้ำท่วมแผ่นดินเป็นเวลา 150 วัน จนผู้คนและสิ่งมีชีวิตทั่วโลกตายจนหมดสิ้น พระเจ้าจึงทรงกระทำให้น้ำลดลง ใช้เวลาอีก 150 วัน แผ่นดินจึงแห้ง

ส่วนเรือโนอาห์นั้น ไปค้างอยู่บนยอดเขาอารารัต โนอาห์และครอบครัวได้ลงจากเรือเมื่อน้ำแห้งดีแล้ว และใช้ชีวิตตามปกติต่อไป ในครั้งนั้น พระเจ้าทรงมอบรุ้งกินน้ำ เป็นพันธสัญญาว่าจะไม่ให้เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมโลกเพื่อทำลายล้างมนุษย์อีก

ศาสนาอิสลาม

ในคัมภีร์อัลกุรอาน มีกล่าวถึงเรื่องราวในต้นเดือนอัลมุฮัรรมในปีที่ 82 นับจากศักราชชุลก็อรันย์ของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล) ในเวลานั้นยังคงอยู่ในครรรภ์มารดาของท่านกษัตริย์อับรอฮะฮ์อัลอัซรอมแห่งเอธิโอเปีย ซึ่งแผ่อำนาจมาถึงฝั่งยะมัน ได้ยกทัพสู่นครมักกะฮ์หมายจะทำลายอาคารอัลกะอับะฮ์ โดยทัพของอับรอฮะฮ์ที่มีขนาดใหญ่ประกอบด้วยช้างจำโจลงนามว่า มะฮมูด เป็นช้างขนาดใหญ่ที่มีพลังกำลึงมาก พร้อมด้วยช้างศึกอีก 12 เชือก บ้างก็ว่ามี 80 เชือก เมื่อทัพเคลื่อนมาถึงอัลมิฆมะซ ซึ่งห่างจากนครมักกะฮ์ไม่มาก อบุริฮอล คนนำทางก็ตายลง ที่นั่น ชาวอาหรับเมื่อผ่านหลุมฝังศพของอบุริฮอลก็จะเอาหินขว้างปาจนกลายเป็นธรรมเนียม ต่อมาอับรอฮะฮ์ก็ส่งม้าศึกมายังนครมักกะฮ์ และทหารม้าได้ไล่ต้อนฝูงอูฐของอับดุลมุตตอลิบปูของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล) ไป 200 ตัว พลเมืองมักกะฮ์ก็คิดจะสู้รบกับกองทัพของอับรอฮะฮ์ แต่ภายหลังก็เปลี่ยนใจเพราะรู้ว่าไม่สามารถสู้รบกับกองทัพขนาดมหึมานั้นได้ อับรอฮะฮ์ส่งทูตไปแจ้งกับชาวเมืองมักกะฮ์ว่า ตนไม่ได้ยกทัพมาเพื่อสู้รบกับชาวเมืองแต่ประสงค์จะทำลายอาคารอัลกะอับะฮ์เท่านั้น หากชาวเมืองไม่ประสงค์จะขัดขวางตน ตนก็ไม่ประสงค์ที่จะหลังเลือดผู้ใด อับดุลมุตตอลิบจึงกล่าวกับทูตว่า ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ พวกเราไม่ประสงค์ที่จะทำการสู้รบกับอับรอฮะฮ์ และเราก็ไม่สนใจอาคารอัลกะอับะฮ์หรอก เพราะพระองค์อัลลอฮ์จะทรงคุ้มครองและจัดการกับผู้ที่ประสงค์จะทำลายอาคารนั้นเอง

ต่อมาอับดุลมุตตอลิบก็ออกไปหาอับรอฮะฮ์ อับดุลมุตตอลิบเป็นคนที่มั่งคั่งสูงใหญ่สง่างามและน่าเกรงขาม ใครได้เห็นเป็นได้ชอบจึงมีผู้กล่าวแก่อับรอฮะฮ์ว่า : นี่คือนำของเผ่ากูร็อยช์ซึ่งให้อาหารแก่ผู้คนและฝูงสัตว์น้อยใหญ่เมื่ออับรอฮะฮ์ได้เห็นอับดุลมุตตอลิบก็ให้เกียรติและเชิญให้อับดุลมุตตอลิบนั่งลงบนราชาสน์ของตน อับรอฮะฮ์จึงกล่าวกับลามาว่า: จงตามมาเถิด ท่านประสงค์สิ่งใด อับดุลมุตตอลิบจึงกล่าวว่า : ความประสงค์ของฉันท็คือ ขอให้ท่านส่งอูฐของฉันทันจำนวน 200 ตัวคืนแก่ฉันทัน เมื่อกกล่าวเช่นนั้น อับรอฮะฮ์จึงพูดว่า ท่านทำให้ฉันทันต้องแปลกใจและฉงนยิ่งนัก ท่านมาพูดกับฉันทันเพื่อขออูฐ 200 ตัวคืน แต่ท่านกลับละทิ้งอาคารอันสำคัญนั้นตลอดจนศาสนาของท่านและบรรพชนของท่านทั้ง ๆ ที่ฉันทันมาเพื่อทำลายอาคารนั้น อับดุลมุตตอลิบจึงกล่าวตอบว่า แท้จริงฉันทันเป็นเจ้าของอูฐฝูงนั้น และสำหรับอาคารนั้นก็มิใช่เจ้าของที่จะห้ามปรามมิให้ท่านกระทำการอันใดกับอาคารนั้น อับรอฮะฮ์จึงกล่าวว่า : เจ้าของอาคารแห่งนั้นก็มิอาจห้ามฉันทันได้ อับดุลมุตตอลิบจึงกล่าวว่านั้นเป็นเรื่องของท่านกับเจ้าของอาคารนั้น อับรอฮะฮ์จึงคืนฝูงอูฐให้กับอับดุลมุตตอลิบ

ภายหลังอัปเดตสมุดตอลิปได้กลับไปหาเผ่ากูรอยซ์และเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้พวกกูรอยซ์ทราบและบอกให้ชาวมักกะฮอกนอกเมืองไปหลบอยู่ตามช่องเขา เพื่อเผ่าคู่ว่าจะมีเหตุการณ์อันใดเกิดกับอับร้อฮะฮู ครั้นรุ่งเช้าอับร้อฮะฮูก็ได้เตรียมทัพเพื่อเคลื่อนเข้าสู่นครมักกะฮูและทำลายอาคารอัลกะฮอบะฮู โดยให้ช่างที่ชื่อ มะฮุมุด เป็นทัพหน้า

เมื่อช่างป่าหน้าเข้าสู่นครมักกะฮู ชาวอาหรับผู้หนึ่งที่ชื่อ นุฟัยล์ อิบนู สะบิบ (บ้างก็ว่า นุฟัยล์ อิบนู อับดุลลาฮู) ก็จับหูช่างและกล่าวว่า : โอ้มะฮุมุด จงก้มลงหมอบกับพื้นเกิดและจงหันกลับไปแต่โดยดี เพราะเจ้าอยู่ ณ ผืนแผ่นดินต้องห้ามแล้วนุฟัยล์ก็ปล่อยหูช่าง ช่างเชือกนั้นก็หมอบอยู่ไม่ยอมลุกขึ้น ความอูฐช่างและเหล่าทหารก็เอาเหล็กตีช่างจนเลือดอาบ มันก็ไม่ยอมลุกขึ้นยืนแต่ประการใด พอความอูฐช่างป่าหน้ามันไปทางยะมัน มันก็ยอมลุกขึ้นและวิ่งไปแต่โดยดี พอให้มันป่าหน้าไปทางแคว้นชาม มันก็ยอมทำตามอีกเช่นกัน แต่ครั้นให้มันป่าหน้าไปทางนครมักกะฮู มันก็ทรุดลงหมอบไม่ยอมลุกขึ้น ขณะนั้นเองพระองค์อัลลอฮู (ซ.บ) จึงได้ทรงส่งฝูงนก อบาบิล ที่คาบหินจากนรก ซิจญ์ลมาปล่อยลงทำลายกองทัพของอับร้อฮะฮู ซึ่งพากันล้มตายจนหมดสิ้น เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในปีเดียวกับการถือกำเนิดของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล) เรียกกันว่า ปีช่าง และถูกระบุไว้ในบทอัลฟีล ทั้งบทนักวิชาการระบุว่า หลังกองทัพช่างของอับร้อฮะฮูถูกทำลายได้ 50 วัน ท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล) ก็ถือกำเนิด เรื่องทัพช่างที่ถูกทำลายนี้ ดูเหมือนช่างจะรู้ว่าอะไรควรไม่ควร แต่มนุษย์นี้กลับบังอาจหาญกล้ากระทำในสิ่งที่เป็นภัยจนนำไปสู่ความวิบัติของทั้งคนและช่าง

ฐานที่ 3 ช่างในพระมหากษัตริย์

ผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาของการจัดการฐานการเรียนรู้นี้เป็นคิวอาร์โค้ด เมื่อสแกนแล้วจะสามารถอ่านข้อมูลเพิ่มเติมในแต่ละฐานได้ครบถ้วน ผ่านการขั้นตอนการพัฒนาแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยมีเนื้อหาดังนี้

ภาพที่ 4-11 ฐานที่ 3 ช่างในพระมหากษัตริย์

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

พระเศวตอดุลยเดชพาฬ เป็นข้างเผือกในรัชกาลที่ 9 ความเชื่อว่าถ้าพระมหากษัตริย์ พระองค์ใดมีข้างเผือกมาสู่พระบารมีจำนวนมาก ก็จะเป็นมงคล บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข อีกทั้งข้างเผือกซึ่งเป็นเกียรติต่อแผ่นดิน เป็นสัญลักษณ์บนธงชาติไทยก่อนที่เปลี่ยนเป็นธงไตรรงค์ ธงชาติไทยในอดีตที่มีรูปข้างเผือก และที่สำคัญในช่วงรัชกาลที่ 2 นี้ พระองค์ทรงได้ข้างเผือกเอามาสู่พระบารมีถึง 3 ข้าง คือ พระเศวตกฤษุข พระยาเศวตไอยรา และพระยาเศวตคชลักษณ์ ซึ่งถือเป็นพระเกียรติยศอย่างสูง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำรูปข้างสีขาวยื่นพื้นอยู่ในวงจักรสีขาวติดไว้กลางธงแดง มีความหมายว่า “พระเจ้าแผ่นดินผู้มีข้างเผือก”

ข้างเผือกเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญอย่างมาก โดยจะพบในจิตรกรรมทางพระพุทธศาสนา หรือแม้แต่ในวรรณคดีหรือวรรณกรรมไทย ในสมัยรัตนโกสินทร์ข้างเผือกยังถูกนำมาเป็นสัญลักษณ์ของประเทศ นอกจากนี้ ข้างเผือกยังเป็นข้างที่สำคัญในงานพระราชพิธี และข้างเผือกยังมีฐานะเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติระดับบารมีของพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่อดีต รวมไปถึงข้างเผือกยังเป็นอีกสัญลักษณ์ 1 ในแก้ว 7 ประการ ฯลฯ ได้แก่ พระเจ้าจักรพรรดิเป็นผู้ครอบครองแก้ว 7 ประการ อันได้แก่

จักรแก้ว (จกกรตตน) เมื่อพระราชารู้ประพุดจักกวัตติวัตอันประเสริฐจะได้สำเร็จเป็นพระเจ้า จักรพรรดิ ในวันอุโบสถขณะที่พระองค์ทรงรักษาศีลอุโบสถอยู่ ณ พระมหาปราสาทชั้นบนนั้นจะปรากฏจักรแก้วขึ้น ทำจากโลหะมีค่า ส่องแสงสว่างไสว แล้วพาพระเจ้าจักรพรรดิพร้อมเหล่าเสนาบดีลอยไปยังประเทศต่าง ๆ ในทวีปทั้ง 4 ประเทศต่าง ๆ กียอมสวามิภักดิ์ ไม่มีการสู้รบกัน เมื่อจะถวายเครื่องบรรณาการพระเจ้าจักรพรรดิก็ทรงไม่รับแต่พระราชทานโอวาทศีล 5 ให้

ข้างแก้ว (หตถิรตตน) ข้างแก้วของพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นพญาข้าง มีชื่อว่า อุโบสถ สีขาวเผือก สง่างาม มีฤทธิ์เดชสามารถเหาะได้ คล่องแคล่วว่องไว ผึกหัดได้เอง สามารถพาพระเจ้าจักรพรรดิไปรอบชมพหูทวีป จรดขอบมหาสมุทร ได้ตั้งแต่เช้ารุ่ง และกลับมาทันเวลาเสวยพระกระยาหารเช้า

ม้าแก้ว (อสุสรตตน) ม้าแก้วของพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นพญาม้า มีชื่อว่า วลาหกะ เป็นอัครราชผู้สง่างาม ขนงาม มีหางเป็นพวงปลายคล้ายดอกบัวตูม มีฤทธิ์เดชเหาะเหินดินบนอากาศได้ คล่องแคล่ว ว่องไว ผึกหัดได้เอง สามารถพาพระเจ้าจักรพรรดิไปรอบชมพหูทวีป จรดขอบมหาสมุทรได้ ตั้งแต่เช้ารุ่ง และกลับมาทันเวลาเสวยพระกระยาหารเช้า

มณีแก้ว (มณิรตตน) มณีแก้วของพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นแก้วมณีเปล่งแสงสุกสว่างใสแวววาวยิ่งกว่าเพชร เปล่งรังสีแสงสว่างไสวโดยรอบถึง 1 โยชน์ คอยบันดาลความอุดมสมบูรณ์ทุกอย่างให้เกิดขึ้น ดึงดูดสมบัติทั้งหลายมาให้ สามารถเลี้ยงคนได้ทั้งชมพูทวีปโดยไม่ต้องทำมาหากิน เมื่อพระมหาจักรพรรดิทรงทดลองแก้วมณีกับกองทัพ โดยติดแก้วมณีไว้บนยอดธงนำทัพแก้วมณีก็เปล่งแสงสว่างไสว ทำให้กองทัพเดินทางได้สะดวกสบาย เหมือนเดินทัพในเวลากลางวัน

นางแก้ว (อิตถรตตน) นางแก้วของพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นหญิงที่มีบุญญาธิการ รูปร่างน่าดูชม ผิวพรรณเปล่งปลั่งผ่องใส สวยงามกว่ามนุษย์ทั่วไป พุดจาสุภาพ ไม่โกหก มีกลิ่นดอกบัวหอมพุ่งออกจากปาก มีกลิ่นจันทร์หอมฟุ้งรอบกาย นางแก้วเป็นผู้คอยปรนนิบัติพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไม่ขาดสาย ตื่นก่อนนอนที่หลังพระเจ้าจักรพรรดิ คอยรับฟังคำสั่งของพระเจ้าจักรพรรดิ ประพุดติชอบต่อพระเจ้าจักรพรรดิเสมอ

ขุนคลังแก้ว (คหปตริตตณ) คหบดีแก้ว หรือขุนคลังแก้ว สามารถนำทรัพย์สินมาให้ แต่พระเจ้าจักรพรรดิได้ ขุนทรัพย์อยู่ที่ไหนก็เห็นไปหมด

ขุนพลแก้ว (ปริณายกตตณ) ปริณายกแก้ว หรือขุนพลแก้ว คือ พระราชโอรสองค์โต ของพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นขุนศึกคู่ใจ เป็นบัณฑิตนักปราชญ์ มีความฉลาดเฉลียว รู้สิ่งใดควรไม่ควร คอยให้คำแนะนำปรึกษาแต่พระเจ้าจักรพรรดิอยู่เสมอ

ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศ ปกครองมานานหลายรัชสมัย ซึ่งในการปกครองแต่ละรัชสมัยนั้นก็ยังมีช้างเข้ามาเกี่ยวข้อง ในการปกครองตั้งแต่สมัยโบราณ จนกระทั่งปัจจุบันช้างถือว่าเป็นสัตว์ที่ช่วยเสริมบารมีของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ ตามความเชื่อ ในทางพระพุทธศาสนาที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงเสวยราชย์เป็นพระยาช้างที่มีบุญบารมีมากกว่า 500ชาติ จึงถือได้ว่าช้างเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองของคนไทยเลยก็ว่าได้

กรุงสุโขทัย

ในศิลาจารึกหลักที่ 1 กล่าวว่า พระเจ้ารามคำแหงมหาราชได้ชนช้างชนะขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด และยังมีอีกตอนที่กล่าวถึงช้างเผือกตัวโปรดของพระเจ้ารามคำแหงมหาราชที่ชื่อรุจาครี ซึ่งช้างเผือกช้างนี้ทรงให้แต่งตั้งด้วยเครื่องคชาภรณ์ แล้วทรงนำราษฎรออกบำเพ็ญกุศลตามพระอาราม ในอรัญญิกเมื่อครั้งที่ทรงครองกรุงสุโขทัย

กรุงศรีอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้มีช้างเผือกที่มีลักษณะพิเศษที่นำมาใช้เป็นสัตว์คู่บารมีของพระมหากษัตริย์แต่ละรัชกาล

ในสมัย สมเด็จพระอินทราชาที่ 2 ได้ช้างเผือกมา 1 ช้าง

ในสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราชได้ปรากฏช้างเผือกที่ชื่อพระฉัททันต์ขึ้น

ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ซึ่งถือได้ว่าเป็นรัชสมัยเริ่มต้นที่ให้ความสำคัญกับช้างเผือกมากที่สุด พร้อมทั้งยังมีช้างเผือกประจำรัชกาลนี้ถึง 7 เชือก คือ พระคเชนทโรดม พระรัตนากาศ พระแก้วทรงบาศ ช้างเผือกพังแม่และพังลูก พระบรมไกรสร พระสุริยกุญชร

ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 3 (สมเด็จพระนารายณ์มหาราช) ได้ช้างเผือกมา 2 ช้าง คือ พระอินทร์ไอยราวรรณ และเจ้าพระยาบรมคเชนทฉัททันต์

ในสมัยสมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ได้ช้างเผือกมา 2 ช้าง คือ พระอินทรไอรภาพต และพระบรมรัตนากาศ

ในสมัยสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ) ได้ช้างเผือกชื่อ พระบรมไตรจักร

ในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 (พระบรมโกศ) ได้ช้างเผือกมา 6 ช้าง คือ พระวิเชียรหัตถ์สิน พระบรมราชาเคนทร พระบรมวิไชยคเชนทร พระบรมกุญชร พระบรมจักรพาลหัตถ์ พระบรมคชลักษณ์

กรุงธนบุรี

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ช้างพังเผือก ได้เมื่อครั้งนำกองทัพกรุงไปล้อมเมืองฝาง เจ้าฝางหนีพาช้างไปด้วย กองทัพติดตามได้ลูกช้างนำมาถวาย

กรุงรัตนโกสินทร์

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. 2325-2352)

1. พระบรมไกรสร บวรสุประดิษฐ์ อัฐทิศพงศ์ มงคลติเรก เอกมหันต์อนันตคุณ สมบูรณ์เลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นช่างปลายสีประหลาด พระยานครราชสีมา น้อมเกล้าฯ ถวาย ขึ้นระวางสมโภชวันอังคาร แรม 3 ค่ำ เดือน 4 ปี มะโรง จุลศักราช 1146 (พ.ศ. 2327)

2. พระบรมไกรสร บวรบุษปัทม สุวรรณลักขณา มหาศุภมงคล วิมลเลิศฟ้า (ตระกูลอัคนิพงศ์) เป็นช่างปลายเนียม พระยาราชบุรี น้อมเกล้าฯ ถวาย ขึ้นระวางสมโภชวันอังคาร ปีมะโรง จุลศักราช 1146 (พ.ศ. 2327)

3. พระอินทรไอยรา รัตนาคเนนทร์ คเชนทรบดีนทร์ อนันตคุณ สมบูรณ์เลิศฟ้า (ตระกูลอัคนิพงศ์) เป็นช่างฟังสีประหลาด จัดเป็นช่างเผือกตรี ลูกเถื่อน คล้องได้ที่เมืองภูเขียว สนิวลเหมือนสีไบตองแห้ง จักขุ เล็บ ขนตัว ขนหาง ขาว เจ้าของฝึกไว้ใช้สอย มีผู้ทักท้วงว่า เป็น ช่างสำคัญ เจ้าของกลัวว่า จะต้องไปเป็นของหลวง ตัดหางเสีย พระองค์โปรดให้จัดส่งไปทอดพระเนตร ทรงพระพิโรธ เจ้าของมาก จึงไม่ทรงพระราชทานสิ่งใดเลย และโปรดให้อาหาทางโคผูกเข้าต่อเป็นช่างโคบุตร พระยานครราชสีมา น้อมเกล้าฯ ถวาย ขึ้นระวางสมโภช วันอาทิตย์ ขึ้น 9 ค่ำ ปีชลา จุลศักราช 1156 (พ.ศ. 2337) ต่อมารัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้พระราชทานนามใหม่ว่า “พระอินทรไอยรา คชาชาติฉันทันต์ พิศนิวพรรณเผือกตรี สียอดตองตากแห้ง วิษณุแกล้งรังรักษ์ มงคลลักษณ์ เลิศฟ้า”

4. พระเทพกุญชร บวรศรีเศวต เอกชาติฉันทันต์ อนันตคุณสมบูรณ์เลิศฟ้า (ตระกูลอัคนิพงศ์) เป็นช่างฟังเผือกเอก ลูกเถื่อน คล้องได้ที่เมืองภูเขียว พระยานครราชสีมา น้อมเกล้าฯ ถวาย ขึ้นระวางสมโภชวันศุกร์ แรม 5 ค่ำ เดือนยี่ ปีระกา จุลศักราช 1163 (พ.ศ. 2344) ซึ่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้เสด็จไปรับที่บ้านศาลาลอย กรุงศรีอยุธยา ในวันอาทิตย์ ขึ้น 14 ค่ำ เดือนยี่ก่อนแล้ว ล่องแพลงมายังกรุงเทพฯ วันพุธ แรม 2 ค่ำ เดือนยี่ พระเทพกุญชรฯ นี้ มีขนาดสูง 4 คอก คืบ 6 นิ้ว จักขุ เล็บ ขนตัว ขนหาง และลักษณะทั้งปวง ขาวบริสุทธิ์ ต้องด้วยลักษณะ เศวตรภรณ์ เผือกเอก ต่อมาในรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พ.ศ. 2355 พระราชทานนามใหม่ว่า “พระเทพกุญชร บวรศรีเศวต อมรมะศนถุมิตร เผือกผ่องพิศโสภา มิ่งมงคลานาคเนนทร์ คชคเชนทร์ เฉลิมขวัญ ชาติฉันทันต์สูงศักดิ์ วิไลลักษณ์เลิศฟ้า พระเทพกุญชร” ล้มในสมัยรัชกาลที่ 3

5. พระบรมฉันทันต์ สุวรรณรัศมี ศรีศุภลักษณ์ อรรคทศคชาพงศ์ มงคลเลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นช่างปลายสีทองแดง สูง 6 คอก คล้องได้ที่เพนียด วันอาทิตย์ แรม 4 ค่ำ เดือน 5 ปีกุน จุลศักราช 1165 (พ.ศ. 2356) สมโภชขึ้นระวาง เดือน 9 ปีกุน

6. พระบรมนัชมนิ ศรีรัตนคเชนทร บวรวิศณุพงศ์ วงศ์คชพรรณ อนันตคุณ สมบูรณ์เลิศฟ้า (ตระกูลวิษณุพงศ์) เป็นช่างปลายที่มีเล็บครบ พบที่เมืองนครศรีธรรมราช พระยาศรีธรรมราช น้อมเกล้าฯ ถวาย และขึ้นระวางสมโภช ปีฉลู จุลศักราช 1167 (พ.ศ. 2359)

7. พระบรมคชลักษณ์ อรรคคเชนทร สุเรนทรฤทธิ์ สิทธิสมพงศ์ มงคลเลิศฟ้า (ตระกูลอัคนิพงศ์) เป็นช่างปลายกระ เจ้าเมืองเวียงจันทน์น้อมเกล้าฯ ถวายและขึ้นระวางสมโภช ปีฉลู จุลศักราช 1167 (พ.ศ. 2359) โดยโปรดให้สร้างโรงพักช้างที่วัดสระเกศ

8. พระบรมนาเคนทร์ คเชนทราชาติตามพหัตถี ศรีสุวรรณเลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นช่างปลายสีทองแดง พระยานครราชสีมา น้อมเกล้า ฯ ถวาย ขึ้นระวางสมโภช วันอังคาร เดือน 3 ปีเถาะ จุลศักราช 1169 (พ.ศ.2350) โดยโปรดให้สร้างโรงพัก ช่างที่วัดสระเกศ

9. พระบรมคชลักษณ์ อรรคชาติตามพหัตถี ศรีทศพงศ์ รมรงค์เลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นช่างปลายสีทองแดง เจ้าทุ่ง น้อมเกล้า ฯ ถวายและขึ้นระวางสมโภช วันอังคาร แรม 13 ค่ำ เดือน 3 ปีเถาะ จุลศักราช 1169 (พ.ศ. 2350) โดยโปรดให้สร้างโรงพักช่างที่วัดสระเกศ

10. พระบรมเมฆเอกทนต์ วิมลสุประดิษฐ์ สิทธิสนธยา มหาศุภมงคล วิมลเลิศฟ้า (ตระกูลอิศวรพงศ์) เป็นช่างปลายงาเดียว ขึ้นระวางสมโภช วันอังคาร แรม 13 ค่ำ เดือน 3 ปีเถาะ จุลศักราช 1169 (พ.ศ. 2350)

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. 2352-2367)

1. พระยาเศวตรุกฤษร อติศรประเสริฐศักดิ์ เผือกเอกอรรคไอยรา มงคลพาหนนารถ บรมราชจักรพรรดิ วิเชียรรัตนาคเณทร์ ชาติคเชนทร์ฉัททันต์ หิรัญรัศมีศรีพระนครสุนทรลักษณ์เลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นลูกช่างปลายเผือกบริสุทธิ์ สูง 2 ศอก คืบ 8 นิ้ว พบที่ทุ่งยั้งเขากระพ้อ ปลายน้ำเมืองโพธิสัตว์ นายมก ซึ่งเป็นพ่อหม่อ นายคง ซึ่งเป็นควาญ คล่องได้ และพระยาอภัยภูเบศร เจ้าเมืองพระตะบอง ได้กราบบังคมทูลลงมาแย่งกรุงเทพฯ จุลศักราช 1174 (พ.ศ. 2355) รัชกาลที่ 2 โปรดเกล้า ฯ ให้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นเทพพลภักดิ์ และเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราชเดินทางไปรับ เมื่อช่างมาถึงบ่อโพรงจึงได้โปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ นำเงินไปพระราชทานหม่อควาญและผู้คุมช่าง 10 ชั่ง

2. พระบรมหัตถ์สินธุ์ วรินทร์ราชพาหนะ พันขาวกระสมพงษ์ สารทงประเสริฐศักดิ์ (ตระกูลอัคนีพงศ์) เป็นช่างปลายกระ สูง 5 ศอก พระยาเชียงใหม่ น้อมเกล้า ฯ ถวาย เมื่อเดือน 4 ปีกุน สัปดาห์ศก พ.ศ. 2357

3. พระบรมนาเคนทร์ คเชนทราชาธำ กำแหงหาญห้าวเหี้ยม ลักษณะนิยมประทุมทันต์ เณลิขขวัญพระนคร เกียรติขจรจบสกล มิ่งมงคลเลิศฟ้า (ตระกูลอัคนีพงศ์) เป็นช่างนิยม เจ้านคร เวียงจันทน์ น้อมเกล้า ฯ ถวาย เมื่อปีชวด อัฐศก จุลศักราช 1178 (พ.ศ. 2554) โดยมีท้าวเพี้ยหม่อควาญ เป็นผู้คุมลงมาถวายถึงกรุงเทพฯ วันอาทิตย์ เดือน 5 แรม 2 ค่ำ

4. พระยาเศวตไอยรา บวรพาหนะนารถ อิศรราชบรมจักร ศรีสังข์ศักดิ์อุโบสถ คชคเชนทราชาติ อาจารย์เยือกฝ่องบริสุทธิ์ เณลิขขวัญพระนคร วิมลมิ่งมงคล จบสกลเลิศฟ้า (ตระกูลอิศวรพงศ์) เป็นช่างปลายเผือก สูง 3 ศอก คืบ 6 นิ้ว คล่องได้ในป่าแขวงเมืองเชียงใหม่ เมื่อปีชวด อัฐศก พ.ศ. 2359 พระยาเชียงใหม่ น้อยธรรม ได้มีหนังสือกราบทูลพระกรุณา ซึ่งรัชกาลที่ 2 ได้โปรดเกล้า ฯ ให้มีตราแจ้งให้นำลงมา น้อมเกล้า ฯ ถวาย ซึ่งพระยาเชียงใหม่ ได้คุมช่างมาลงแพ เมืองกำแพงเพชร และถึงกรุงเทพฯ วันพฤหัสบดี ขึ้น 5 ค่ำ ปีชวด อัฐศก ส่วนพระยาเชียงใหม่ โปรดเกล้า ฯ เลื่อนขึ้นเป็นพระเจ้าเชียงใหม่ช่างเผือก

5. พระยาเศวตคชลักษณ์ ประเสริฐศักดิ์สมบุรณ์ เกิดตระกูลสรรพลีบทู เผือกผู้พาหนะนารถ อิศรราชธำรง บัณฑิตพงษ์จตุรภักตร สุธารักษ์รังสรรค์ ฝ่องผิวพรรณผุดผาด ศรีไกรลาศเลิศลบ เณลิขขวัญพระนคร ชันชเสมาณชลมิ่งมงคลเลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นช่างปลายเผือกรูปงาม

หู หาง คา ชน และเล็บ สี ขาว แต่ที่ตัวข้างเป็นเงาสีเหลือง สูง 3 ศอก คล่องได้ในป่าแขวงเมืองน่าน และพระยาน่าน น้อมเกล้า ฯ ถวายเมื่อปีชวด อัฐศก พ.ศ. 2359

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367-2394)

1. พระบรมไกรสร ภูษชราชาติอานวยพงศ์ มงคลคชยศอนันต์ มหันตคุณวิบุลยลักษณ์เลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นปลายกระ สูง 4 ศอก 1 คืบ 10 นิ้ว พระยาราชนิกุลน้อมเกล้า ฯ ถวาย พ.ศ. 2379

2. พระบรมภูษชรา บวรขลุมประเจียด เกียรติคุณวิบุลยศ คชอัคนิพงศ์ มงคลลักษณ์เลิศฟ้า (ตระกูล อัคนิพงศ์) เป็นข้างปลายสีทองแดง มีตาสีขาว เล็บและขนยาว เป็นสีเหลือง เรียกว่า ขลุมประเจียด ขนาดสูง 4 ศอก 3 นิ้ว หมั้นราชากลภรณ์ จับได้ที่บ้านเหล่าช้าง และน้อมเกล้า ฯ ถวาย พ.ศ. 2379

3. พระบรมนันทนาเคนทร วเรนทรตรงค์ฤทธิ พงศ์พิชญรังสรรค์ อนันตคุณพรณศาสดร์ วิชาสลักษณ์เลิศฟ้า (ตระกูลวิชญพงศ์) เป็นข้างปลายเล็บครบ สูง 3 ศอก 11 นิ้ว เจ้าพระยาบดินทรเดชา น้อมเกล้า ฯ ถวาย มาจากเมืองพระตะบอง วันเสาร์ เดือน 12 แรม 2 ค่ำ พ.ศ. 2386

4. พังหงสาสุวรรณค์ จับได้ที่ป่าแขวงเมืองสำโรงทอง สูง 4 ศอก เจ้าพระยาบดินทรเดชา มอบให้จมีนมนต์เตียรพิทักษ์ คุมมาจากเมืองพระตะบอง น้อมเกล้า ฯ ถวาย พ.ศ. 2387

5. พระบรมไอยเรศ สีสुरิเยศยอแสง ตามพแสดงกมลเศฎฐ์ สิทธิมงคล คุณวิบุลยศ คชวิชาสลักษณ์เลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นข้างปลายลูกโหลง สีทองแดง สูง 3 ศอก 1 คืบ 4 นิ้ว ซึ่งหลวงคชศักดิ์ น้อมเกล้า ฯ ถวาย เมื่อวันเสาร์ เดือน 8 ขึ้น 8 ค่ำ พ.ศ. 2387 ต่อมารัชกาลที่ 4 ทรงแปลงชื่อใหม่เป็น “พระบรมไอยเรศ วิเศษสรพวงค์ ศรีสุริยสายัณห์ยอแสง ตามพแสดงกมลเศฎฐ์ ประสิทธิมงคล คุณวิบุลยศ คชวิชาสรัตน์เลิศฟ้า”

6. พระบรมสังขพันธ์ ฉวีวรรณนิลขจิตร พงศ์วิชญรังรักษ์ ประเสริฐศักดิ์ระบือบุญ อนันตคุณภิญโญยศ มงคลคชเลิศฟ้า (ตระกูลวิชญพงศ์) เป็นข้างปลายสีเขียว เหมือนครามแห่ง มิง่าข้างเดียว สีขาว สูง 5 ศอก 6 คืบ พระยาศรีสหเทพ (เพ็ง) น้อมเกล้า ฯ ถวาย เมื่อวันศุกร์ เดือน 8 ขึ้น 14 ค่ำ พ.ศ. 2387

7. พระบรมคชลักษณ์ ศักดิ์สารจุมปราสาท ชาติริตกัมพล มงคลสรพอนันตคุณ ศรีสุนทรเลิศฟ้า (ตระกูลอิศวรพงศ์) เดิมชื่อ ปลายพนมกร สูง 4 ศอก 1 คืบ 9 นิ้ว เจ้าพระยาพระคลัง น้อมเกล้า ฯ ถวาย เมื่อวันอาทิตย์ เดือน 8 ขึ้น 14 ค่ำ พ.ศ. 2387

8. พระบรมนาคาเคนทร (ตระกูลวิชญพงศ์) เป็นข้างปลาย สูง 4 ศอก 2 นิ้ว เจ้าราชวงศ์ เชียงใหม่ น้อมเกล้า ฯ ถวาย เมื่อวันศุกร์ เดือน 5 ขึ้น 5 ค่ำ ปีมะเส็ง สัปตศก พ.ศ. 2388

9. พระบรมนาเคนทรนขา (ตระกูลวิชญพงศ์) เป็นข้างพังเล็บครบ พระยาน่าน น้อมเกล้า ฯ ถวาย เมื่อวันเสาร์ เดือน 6 ขึ้น 8 ค่ำ พ.ศ. 2388

10. พระบรมศุภราช สมมติชาติโคบุตร กฤษณทรงครุฑปราสาทสรค์ ศรีสุพรรณเนื้อริน วรรณนิลผุดผาด สารสวัสดิมงคลคุณ สุนทรลักษณ์เลิศฟ้า (ตระกูลวิชญพงศ์) เป็นข้างปลายต่าง สูง 5 ศอก เจ้าเชียงใหม่ น้อมเกล้า ฯ ถวาย พ.ศ. 2389

11. พระยามงคคชวงค์ อัครนันทรงปราสาทสรรค์ พรรณผกาโกเมศ ทวาเศวตบรรวร แก้วกัญชรเฉลิมกรุง ฟุ้งเฟื่องเดชกระต๋องดิน คุณภิญโญยศ คชลักษณ์วิลาศเลิศฟ้า (ตระกูลวิษณุพงศ์) เป็นช่างพลายสีเปลือกมะพร้าว สูง 3 คอก 1 คีบ 3 นิ้ว เจ้าเมืองชนบท น้อมเกล้า ฯ ถวาย เมื่อวันศุกร์ เดือน 7 แรม 14 ค่ำ พ.ศ. 2391

ในรัชกาลนี้ยังมีช่างพลายอีก 2 เชือกที่เจ้าเมืองเชียงใหม่ และพระยารามัญแขก น้อมเกล้า ฯ ถวาย แต่มิได้ขึ้นระวาง คือ

1. เจ้าเชียงใหม่ นำช่างพลายสีประหลาด สูง 3 คอก 1 คีบ น้อมเกล้า ฯ ถวาย เมื่อวันเสาร์ เดือน 8 แรม 14 ค่ำ พ.ศ. 2398 ไม่ได้ขึ้นระวาง แต่พระราชทานให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนเดชอดิศรไปทรงเลี้ยงไว้ที่วัง

2. พระยาสงขลา น้อมเกล้า ฯ ถวาย ช่างพลายกระ จุดดำเท่าเม็ดพริกไทย พื้นขาวมัว เสมอทั้งตัว ขนาด สูง 5 คอก 9 นิ้ว ที่พระยารามัญแขก ส่งมาให้ น้อมเกล้า ฯ ถวาย เมื่อวันอาทิตย์ เดือน 11 ขึ้น 6 ค่ำ พ.ศ. 2392 แต่ล้มเสียก่อน

นอกจากนี้ยังได้พบว่าในรัชกาลที่ 3 ทรงมีช่างต้นอีกหลายเชือก ดังปรากฏนามในริ้ว กระบวนแห่งกฐินพยุหยาตราสถลมารค ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส นิพนธ์ ในประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ ดังนี้

1. เจ้าพระยาไชยานุภาพ	สูง 6 คอกคีบ	9. พลายประกายมาศ	สูง 6 คอก 8 นิ้ว
2. เจ้าพระยาปราบไตร	สูง 6 คอก 1 คีบ	10. พลายกมลทลหัตถ์	สูง 6 คอก 5 นิ้ว
3. พลายมงคลจักรวาล	สูง 6 คอก 11 นิ้ว	11. พลายคเชนทรรัตน์	สูง 6 คอก 3 นิ้ว
4. พลายพิमानจักรพรรดิ	สูง 6 คอก 11 นิ้ว	12. พลายสวัสดิกฤษุข	สูง 6 คอก 3 นิ้ว
5. พลายจักรอมรินทร์	สูง 6 คอก 10 นิ้ว	13. พลายเทพนิรมิต	สูง 6 คอก
6. พลายศิลปนารายณ์	สูง 6 คอก 9 นิ้ว	14. พลายดุสิตพิมาน	สูง 6 คอก
7. พลายมโนนฤมิต	สูง 6 คอก 9 นิ้ว	15. พลายมหาชาธาร	สูง 6 คอก
8. พลายวิจิตรเจษฎา	สูง 6 คอก 9 นิ้ว	16. พลายกาลอัคคี	สูง 6 คอก

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394-2411)

1. พระวิมลรัตนกริณี สุทธศรีสรพางคพิเศษ ทูติเศวตวรรโณภาส พงศกมลสาสนรังสฤษฎ์ ราชบุณฤทธิสมาหาร โสภากาจารย์หาล้า มหาอุดมมงคล พระรชผลพิบูลยประสิทธิ์ ศุภสนิทพาหนานาถ ลักษณ์วิลาศเลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นช่างฟังกฝือกโท สีแดงเจือทองหม่น ๆ สูง 4 คอก 2 นิ้ว คล้องได้ที่ป่าฉมาตฉบา แขวงท่าลัด เมืองยโสธร พระสุนทรราชวงศา เจ้าเมืองยโสธร น้อมเกล้าฯ ถวายเมื่อ พ.ศ. 2395 โปรดให้มีการสมโภชที่ศาลาหน้าโรงช้างในพระบรมมหาราชวังและพระราชทาน เสื้อผ้า เงินตรา แก่พระสุนทรราชวงศา 3 ชั่ง แก่หมอควาญ คนเลี้ยง 4 ชั่ง

2. พระวิสูตรรัตนกรณี โบกษรหัสติตระกูล สกลบริบูรณ์บริสุทธิเศวต คงพิเศศวรลักษณ์ เฉลิมราชศักดิ์สยาม โลกยาธิเบนทร์ ประเมนกรมหาราชอิราช บุญวราดุลยฤทธิสมาหาร สรรพากาการ ศุภโสภณ มงคลคุณประเสริฐเลิศฟ้า (ตระกูลอัคนิพงศ์) เป็นช่างฟังกฝือกโท สีแดงเจือเหลือง สูง 4 คอก 11 นิ้ว คล้องได้ที่บ้านป่าฉมาตฉบา เมืองยโสธร พระสุนทรราชวงศา เจ้าเมืองยโสธรนำมา น้อมเกล้า ฯ ถวายที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2396 โปรดให้มีการสมโภชที่ท้องสนามชัย

หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ และพระราชทานเสื้อผ้า เงินตรา แก่พระสุนทรราชวงศา และพระราชทานเงิน หมอควาญ 5 ชั่ง

3. พระมหาศรีเสวตวิมลวรรณ ฉันทันตเคนทรชาติ วรรณรัตน์กรลักษณ์ จตุรพักตร์พิสุทธิพงศ์ มิ่งมงคลสกุลสรไพบูลย์ ประเมนทรเรนทรสุรबारมีตาสมาหาร สุนทรอาจารย์ตงามสยามโลกติลกคชนายกนาคินทร์ หัสตินทรรัตนรุ่งฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นช่างปลายเผือกโท สีดินแดงเจือฝุ่นเจือสีเหลือง สูง 3 ศอก 2 นิ้ว คล้องได้ที่เขาจอมแมว แขวงฉมาตฉบา พระรัตนวงศา เจ้าเมืองสุวรรณภูมิ นำมาน้อมเกล้า ฯ ถวาย พ.ศ. 2406 โปรดให้มีการสมโภชที่ท้องสนามชัย หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ พระราชทานเสื้อผ้าและเงินให้แก่พระรัตนวงศา 1 ชั่ง 5 ตำลึง และพระราชทานเงินแก่หมอควาญเจ้าของช่างต่อ 1 ชั่ง 10 ตำลึง ช่างเชือกนี้ปลูกโรงที่เขื่อนเพชรด้านตะวันออกพระที่นั่งอนันตสมาคมในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งรื้อไปแล้ว

4. ช่างพังเผือกโท (ตระกูลพรหมพงศ์ ช่าง 10 หมู่ หมู่เหมมหัตถ์) ผิวสีเหลืองเจือแดง จักขุเหมือนน้ำทอง ขนตัวและขนหางเป็นสีเหลือง อยู่ในตระกูลเหมมหัตถ์ สูง 3 ศอก 1 คืบ พระศรีวราชกับท้าวเพี้ย คล้องได้ที่บ้านฉมาตฉบา และพระสุนทรราชวงศา นำมาน้อมเกล้า ฯ ถวาย ทอดพระเนตรที่เขาแก้ว แขวงเมืองสระบุรี พ.ศ. 2403 เมื่อเสด็จ ฯ ไปนมัสการพระพุทธบาท โปรดให้มีละครทำขวัญช่าง และโปรดให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามหามาลา ฯ (ซึ่งต่อมาได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า ฯ กรมพระยาปราบปรบักษ์) คุมช่างลงมากรุงเทพฯ แต่ช่างเป็นไข้ ล้มเสียก่อนที่บ้านเริงราง

5. พระเสวตสุวรรณภาพรรณ สรรพางคพิบูลย์ลักษณะ เผือกเอกอรรคอุดม บรมรัตนราชภรณ์ ยิ่งอย่างดีศรีพระนคร สุนทรสุภโสมณ มิ่งมงคลคชคุณ อุดลยกิจยามารยาท ช่างชาติอุโบสถลักษณะปรากฏพร้อมมูล บริบูรณ์บั้นขรนขเนตร โลมเกศกายฉวีวรรณศรีทองผ่องแผ้ว เป็นกฤษีแก้วกำเนิดพรหมพงศ์ ดำรงราชบารมี สมเด็จพระสยามาธิบตี ประเมนทรมหाराชวรวิลาศเลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นช่างพังสีประหลาด จัดเป็นช่างเผือกเอก สูง 3 ศอก 1 คืบ 9 นิ้ว พระรัตนวงศาอุปฮาดราชวงศ์ เมืองสุวรรณภูมิ คล้องได้ที่บ้านฉมาตฉบา แขวงป่าลัดแด น้อมเกล้า ฯ ถวาย พ.ศ. 2405 โปรดให้ปลูกโรงสมโภชที่หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ พระราชทานเสื้อผ้า เครื่องอุปโภคบริโภคให้พระรัตนวงศา และพระราชทานเงิน หมอควาญ 10 ชั่ง

6. ช่างเผือกเอก (ตระกูลอัคนิพงศ์) สีขาวบริสุทธิ์ จักขุขาวใสบริสุทธิ์ ขนหางสีขาวเจือเหลือง ตัวขาวเจือชาด จะงอยปากข้างขบขึ้นไปเหมือนปากนกแก้ว คล้องได้ที่บ้านนา แขวงนครนายก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามหามาลา กรมขุนบาราบปรบักษ์ ทรงคล้อง ได้ พ.ศ. 2407 ทรงนำมาฝึกที่บ่อโพง นำมาฉลองที่วัดชุมพลนิกายาราม มีมหรสพสมโภช 3 วัน 3 คืน แต่ช่างป่วยและล้มก่อน

7. พระศรีสกันธกฤษณ์ สุทสนิทฉวีวรรณ สังฆทันตสรรพางคโสมณพิเศษ นิลเนตรนิลขั้ววรลักษณมหา กุฬาวชาตรีกมลასนรังสฤษดิ์ ราชบุญฤทธิสมาคมอุดมคติผล มิ่งมงคลคชอินทรสยามาธิบดินทรพาหนะนารถประเสริฐเลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นช่างปลายนิล พระสุวรรณวิลศรี วัดสุวรรณดาราราม น้อมเกล้า ฯ ถวาย พ.ศ. 2407

8. พระเทวสยามมหาพิณเนศวร์ พิเศษสรรพวรลักษณ์ เสวตนิขัทกษิณกทันต์ ประสิทธิสรรพศุภผล เจริญราชวรชนมายุคกาล คชาธารประเสริฐเลิศฟ้า (ตระกูลอัคนิพงศ์) ทรงคล้องได้ที่เพนียด พ.ศ. 2407 เป็นช่างลูกโหลง ปลายงาสีแดงเจือเหลือง

9. พระบรมนักษสมบัติ (ตระกูลวิษณุพงศ์) เป็นช้างพลายเล็บครบ สูง 5 ศอก 3 นิ้ว นายสูง บุตรพระไชยบาดาล น้อมเกล้าฯ ถวาย พ.ศ. 2407

10. พระไชยนิลนัข (ตระกูลอัคนิพงศ์) เป็นช้างเล็บดำ สูง 4 ศอก 4 นิ้ว ข้าหลวงเดิม น้อมเกล้าฯ ถวาย พ.ศ. 2407

11. พระพิชัยเกษณวรรณ (ตระกูลอัคนิพงศ์) เป็นช้างพลายเล็บดำ สูง 3 ศอก คล้องได้ที่ เพนียด พ.ศ. 2407

12. พระบรมคชรัตน์ (ตระกูลอัคนิพงศ์) เป็นช้างพลายกระ สูง 3 ศอก 1 คืบ 2 นิ้ว หลวงจินดารักษ์ น้อมเกล้าฯ ถวาย พ.ศ. 2407

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453)

1. พระเสวตวรรรณ สรรพวิสิษฐุศลลักษณม์ ดำพงษ์ณิมศักดิ์ธำรง มิ่งมงคลรัตนาศน์ จักรพรรดิ ราชกุญชร พรรณกพรพหลเดช วัคเนตรนิลสนธิ พิศมิวกายผ่องประภัสสร สารสุนทรบัณฑลโหมพิเศษ สุทธ เศวตสอดประสาน นิลวรรณผ่านเล่ห์นฤมิต อรรคนิศรเสร้างเศกสรร ต้องแบบบรรพ์สำหรับ คช จรดกาลก่อนห่อนเคยมี มาเฉลิมศรีพระนคร เอกอติศรสยามาธิบดินทร์ ปรมินทรจุฬาหล้าอุดม มหาดิเรกยศ เกียรติปรากฏวิบูลย์สวัสดิ์ หัสตินรัตนประเสริฐเลิศฟ้า (ตระกูลอัคนิพงศ์) เป็นช้างพลาย ต่างดำพงษ์ณิม เป็นช้างลูกบ้านเมืองพร้าว พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ พระเจ้านครเชียงใหม่ น้อมเกล้าฯ ถวาย พ.ศ. 2413

2. พระมหารพีพรรณคชพงษ์ ทรงสุระเดชวิเศษศักดิ์ สกลลักษณเลิศลพ ขจรจบศรีธรรมราช คเชนทราชาติอุบลมาลี วรรณฉวีสัตบุษวิสุทธพงศ์จตุรภักตร์ รัตนคพาหนนารถ ดำรงราชกฤษฎนิหาร สมภารสุคู่พระบารมี เฉลิมศรีอมรโกสินทร์ องค์พระสยามมินทรจุฬาหล้า ปรมินทรมหाराชบพิตร สฤษดีพระผลคลประจักษ์ วรางคลักษณเลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นช้างพลายสีประหลาด พระศรีธรรมบริรักษ์ ปลัดเมืองนครศรีธรรมราช น้อมเกล้าฯ ถวายและขึ้นระวางสมโภช พ.ศ. 2413 พร้อมกับพระเสวตวรรรณฯ

3. พระเศวตสุวภาพรรณ สรรพสินิทคชคุณ สมบูรณ์ลักษณวรรเดช ทุติยเศวตวรรรณวิจิตร สยามวิเศษสุทธเนตรนัขโลมฉวี ศรีสมานกายฉายเฉิด ดิลกเลิศเฉลิมกรุง ภมรผดุงรัตนโกสินทร์ สยามมินทโรดมบรมนารถ อรรควรรราชพาหนเทพ เสพสวัสดิ์พิพัฒผล มิ่งมงคลเลิศฟ้า (ตระกูล อัคนิพงศ์) เป็นช้างพลายเผือกโท คล้องได้ที่ป่าฉมาตฉบา เมืองกระแจะ แขวงรแด พระยารัตนวงษ์ เจ้าเมืองสุวรรณภูมิ และพระยาไชยสุนทร เจ้าเมืองกาฬสินธุ์ น้อมเกล้าฯ ถวาย และขึ้นระวางสมโภช พ.ศ. 2415

4. พระเทพคชรัตนกิริณี ศุภศรีสกนธเศวต วรชฐุดไนยวิไลลักษณม์ เฉลิมราชศักดิ์สยาม วิชิต พงศ์อัคนิศรมหิศรเดชนุพาหนนารถนฤบดินทร์ คชนาคินทรวिलाศเลิศฟ้า (ตระกูลอัคนิพงศ์) เป็นช้างพังเผือกโท คล้องได้ที่ดงฉมาตฉบา แขวงรแด พระยารัตนวงษา เจ้าเมืองสุวรรณภูมิ น้อมเกล้าฯ ถวาย และขึ้นระวางสมโภช พ.ศ. 2417

5. พระศรีสวัสดิเศวตวรรรณ สุทธาติสัยพรรณสกนธพิเศษ ทุติยเศวตนิฐวรสังกาศ อัคนิศรเทวราชรังสฤษดี ราชบุญฤทธิบารมี รัตนคชาธารรรพาหนนารถ บรมราชาธิราชธำรง วราภิมงษ์คชลักษณม์ สุนทรศักดิ์อิตริยพัฒน์ กิริณรัตน์เลิศฟ้า (ตระกูลอัคนิพงศ์) เป็นช้างพังเผือกโท

คล้องได้ที่ตั้งฉมาตฉบา ราชบุตร เมืองขอนแก่น น้อมเกล้า ฯ ถวาย และขึ้นระวางสมโภช จุลศักราช 1236 (พ.ศ. 2417)

6. พระบรมทันตวรลักษณ์ นาเคนทรศักดิ์สิงหสุรเดช พงษ์พิเศษทุดิยปทุมพันต์ อัครนิศรสรสรสร้างประสิทธิ์ อุดมฤทธิ์อเนกคุณวิบูลย์สวัสดิ์ เฉลิมสยามรัตนราไช สวรรยาธิปไตย บรมอาศน์ คชพาหนนารถสุทวิมล มหันตมถคลเลิศฟ้า (ตระกูลอัครนิพนธ์) เป็นช่างปลายเนียม ซึ่งเจ้านครลำปาง น้อมเกล้า ฯ ถวาย และขึ้นระวางสมโภช พ.ศ.2417 ในวันจันทร์ แรม 3 ค่ำ เดือน 7 ปีจอ จุลศักราช 1236 (พ.ศ. 2417)

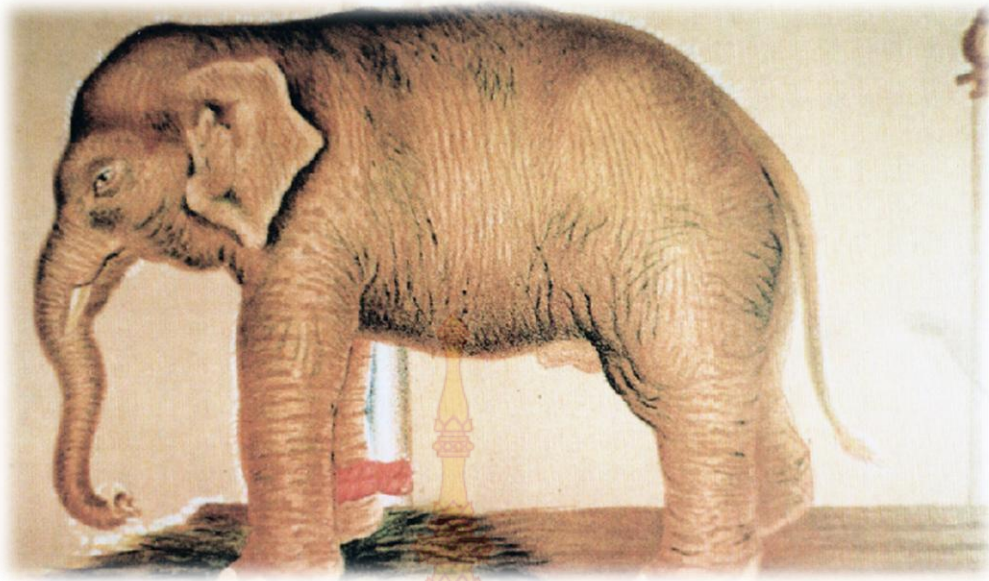
7. พระเศวตวรลักษณ์ คเชนทรศักดิ์สุนทรสกนธ์ พรณโกกมลพิฆพ่องผุด สรรพาวควิสุทธ จำรูญ กมุตตระกูลพงษ์จตุรภัคตร์ บรมอรรคภารมิตาสมาหาร สู่สมการบงกชบาท พาหนนารถนฤบดีนทร์ ปรมินทรมหาจุฬาลงคฤเดช อุดมพิเศษมหาพรษคตผล มิ่งมงคลคชาซรัตน ศุภสวัสดิประเสริฐ เลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นช่างปลายเผือกโท คล้องได้ที่ป่าดงกระมุง แขวงเมืองสมบูกสมบุญ เจ้ายุติธรรม นครจำปาศักดิ์ น้อมเกล้า ฯ ถวาย และขึ้นระวางสมโภช วันพุธ แรม 5 ค่ำ เดือน 7 ปีกุน จุลศักราช 1237 (พ.ศ. 2418)

8. พระเศวตวรสรพวงค์ บวรางคชรัตน ลักษณะสมบัติวิบูลย์พิเศษ พิสุทธเนตรโลมฉวี ศรีรัตประทุมบวร สารสุนทรทุดิยเศวต พิษณุเทเวศรังสรรค์ ลักษณะพรณสบสทร คเชนทรชาติลภขม อุดมเดโชผล อมรเทพยดลบันดาล คู่สมการพาหนนารถ จอมจุฬาราชธำรง อาศน์อัครองค์พงษ์ จักรพรรดิ พิศาลสวัสดิประเสริฐเลิศฟ้า (ตระกูลวิษณุพงศ์) เป็นช่างปลายเผือกโท คล้องได้ที่เพนียด อยู่ยธา และขึ้นระวางสมโภช วันพุธ ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 7 ปีชวด จุลศักราช 1238 (พ.ศ. 2418)

9. พระเศวตวิสุทธิเทพา มหาพิฆเนศวร์ พิเศษสุนทรศักดิ์ทักษิณเอกพันต์ อนันตวิบูลย์ คุณประสิทธิ์ สรรพางสนิทธิสิฐพรณ อัครนิรังสรรค์หันตวรเดช ทุดิยเศวตวิสุทวิมล พิพัฒน์ศุภผลดล ประจักษ์ เจริญราชวรศักดิ์ชนมายุกาล เฉลิมสมการพาหนะนรินทร์ ปรมินทรจอมจุฬาลงค อรรคมหา ทิทธิคุณ อุดมยลักษณ์เลิศฟ้า (ตระกูลอัครนิพนธ์) เป็นช่างปลายเผือกโท คล้องได้ที่ตั้งฉมาตฉบา ราชบุตร พระศรีวราช เมืองยโสธร น้อมเกล้า ฯ ถวาย และขึ้นระวางสมโภช เมื่อวันพุธ ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 8 ปีชวด จุลศักราช 1238 (พ.ศ. 2419)

10. พระเศวตสุนทรสวัสดิ์ คชินทรรัตนสมบูรณ คักติตระกูลประทุมหัตถี เนตรนัชนวีโลม วิมล สารโสภณสกนธิพิเศษ ทุดิยเศวตวรโรณภาย อัครนิเทวราชรังสรรค์ ชาติปรจันตกาญจนดิฐ อเนกบุญ ฤทธิ์สมาคม เฉลิมบรมราชบารมี จอมธเรศตรีเบญจมรัช พิศาลสวัสดิประเสริฐเลิศฟ้า (ตระกูล อัครนิพนธ์) เป็นช่างปลายเผือกโท คล้องได้ที่ป่าอนสวาทจงสระ แขวงเมืองกาญจนดิษฐ์ พระกาญจนดิษฐ์บตี น้อมเกล้า ฯ ถวายและขึ้นระวางสมโภช วันเสาร์ ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 ปีชวด จุลศักราช 1237 (พ.ศ. 2418)

11. พระเศวตสกลวรภาค ผิวพ่องผาดเผือกเอก อุดมดิเรกวิสุทิมงคล สมะโสภณโลมฉวี เนตร ศรีสุวรรณเศวตพิเศษสรพพ์ อุโบสถพันธุพรหมตระกูล ปรมินทรนเรนทร์สุรสยามาธิราช พาหนนารถมหันตเดช เฉลิมอยุธยาเศติลภภพ เกียรติขจรจบเจริญศักดิ์ ประจักรผลพรณวิบูลยสวัสดิ์ สุเรนทรินทร รัตนประเสริฐเลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นช่างปลายเผือกเอก คล้องได้ที่ป่าแขวงค์ ดงฉมาตฉบา แขวงรแด เจ้ายุติธรรมธร เจ้านครจำปาศักดิ์ น้อมเกล้า ฯ ถวาย วันศุกร์ แรม 13 ค่ำเดือน 7 ปีมะเส็ง จุลศักราช 1243 (พ.ศ. 2425)

ภาพที่ 4-12 พระเศวตสกลวรรภาศฯ พระข้างเผือก
ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
นายตาร์ล บอค ชาวเยอรมัน วาด เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2424
ที่มา : กรมศิลปากร สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2565

12. พระเศวตจรูจราภาพรรณ สรรพวิบุลยคุณคชลักษณ์ อรรคอุดมปฐมเศวต โลมนेत्र นันทมณฑล พันตโสภณศกสรรพางค์ เหมสมางศวีโรภาษ พงษ์กมลลาสร์รังสรรค์ อุโบสถพันธพิสุทธิพงษ์ สารธำรงจักรพรรดิ พาหนรัตน์นฤบดีนทร์ ปรมินทร์บารมิตา สมันนาหาระประสิทธิ์ เฉลิมวิจิต สยามภพ ขจรจบกเกียรติคุณ อุดลประเสริฐ เลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นข้างปลายเผือกเอก คล้องได้ที่แขวงระแด เจ้ายุติธรรมธร เจ้านครจำปาศักดิ์ น้อมเกล้า ฯ ถวาย และขึ้นระวางสมโภช พ.ศ. 2428

13. พระเศวตวรนาเคนทร์ คเชนทรศักดิ์สมบุรณ์ กมุทตระกูลหุติยเศวตห้วย เนตรสุทธนณฑล กาโรหสกลมงคชลักษณ์ อรรคพาหนนารถ บรมราชาธิราชธำรง พรหมพงษ์พิเศษ พหลเดชคุณ อุดลประเสริฐเลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นข้างปลายเผือกโท คล้องได้ที่เขตแดนระหว่าง เมืองเชียงแตงกับเมืองสมบุรณ์ แฉวเขาชบา เจ้ายุติธรรมธร เจ้านครจำปาศักดิ์ น้อมเกล้า ฯ ถวาย และขึ้นระวางสมโภช วันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2434

14. ข้างปลายเผือกเอก คล้องได้ตงฉมาตฉบา เจ้ายุติธรรมธร เจ้านครจำปาศักดิ์ น้อมเกล้า ฯ ถวาย และสมโภช พ.ศ. 2437 ที่บางปะอิน แล้วยังไม่ได้พระราชทานนาม ข้างล้มก่อน

15. พระศรีเศวตวรณัฎา วรลักษณดิเรกศักดิ์ เนตรนันทพิไลยพรรณ วิสุทธสรพางคินี เจริญศรีพิเศษสวัสดิ์ บัณฑรรตโลมสกล มิ่งมงคชชวรา อุดมเดชาขจรยศ ปรากฎพรหมพงศ์จรัญ เพ็ญไพบูลย์มารยาท พาหนนารถนฤบดีนทร์ ปรมินทร์สยามาธิเบศ เฉลิมอยุธยาสมหาสถาน มโหฬาร เกียรติคุณ อุดลผลเพ็ญพิพัฒน์ ศรีสวัสดิ์ประเสริฐเลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นข้างพังเผือก

คล้องได้ที่ป่าห้วยกระจะ เมืองอัตปือ พระคุษฎีตุลกิจ ข้าหลวงรักษาราชการ เมืองสุวรรณภูมิ น้อมเกล้าฯ ถวายและขึ้นระวางสมโภช วันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2443

16. พระเศวตอุดมวารณ บวรคชาธารประเสริฐศักดิ์ ศุภเนตรนัชโครวรรณ โลมพรรณเลื่อม ประภัสร์ ตามพฤษุชรดิลกชาติ พงศ์กมลลาตรังสฤษฎี อุดลยฤทธิเดชาติเรก เอกอิศราธิบดินทร์ปรมินทร์ มหาราชธาธิราช ประกาศเกษตรสิทธิสถาพร เฉลิมพระนครรัตนโกสินทรพิศาล มโหฬารพรพรคุณ วิบูลยลักษณเลิศฟ้า (ตระกูลพรหมพงศ์) เป็นช่างพลายเผือก บ้านทุ่งปาย นครลำปาง เจ้าบุญญาพวยวงค์ มานิต เจ้านครลำปาง น้อมเกล้าฯ ถวายและขึ้นระวางสมโภช วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2440

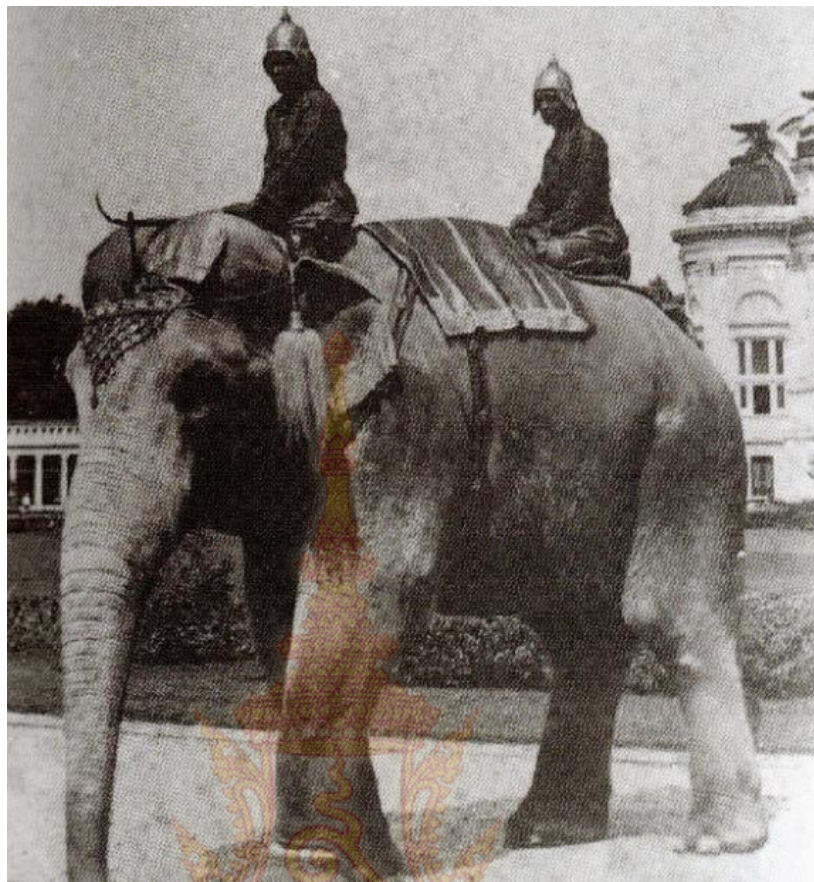
17. ช่างพลายสี่ประหลาด ซึ่งเจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ เจ้านครลำพูน น้อมเกล้าฯ ถวายแต่ล้มเสียที่อยู่ชยา ก่อนขึ้นระวางสมโภช

18. ช่างพลายสี่ประหลาด จากเมืองน่าน ซึ่งพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้านครน่าน ถวายแต่ไม่ได้ขึ้นระวาง

19. เจ้าพระยาไชยานุภาพ เดิมชื่อ พลายปานพลแสน ซึ่งมีลักษณะงาม พระเจ้านครเชียงใหม่ ถวายโปรดเกล้าฯ ให้ขึ้นระวาง

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)

พระเศวตวชิรพาห อุดมลักษณคชินทร รัตนกุญชรหุติยเศวต โสมเนตรนัชนกมล เอกทนต์ ทักษิณปรีต อุบัติฟ่องต้องตำรา เทพามาหาพิฆเนศวร์ อัคนิเทเวศร์รังสฤษฎี ประสิทธิผล ชนมาบุญยืนยง กำเนิดคงแขวงนครสวรรค์ พลันมาสู่พระบารมี นฤบดีฉัฎฐรัชกาลคู่สมภาคภูเบศร์ พิเศษสรรพมงคล สุภัทรผลเพียบพูล จรูญพระเกียรติภูมิินทร์ หัสตินประเสริฐเลิศฟ้า (ตระกูลอัคนิพงศ์) เป็นช่างพลาย เผือกโท คล้องได้ที่ตำบลเนินโพธิ์ อำเภอกะยาศัย จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2438 พระเพชรพิไสยศรีสวัสดิ์ (แม่ัน วสันตสิงห์) คล้องได้เมื่อเป็นพระเทียรฆราช ปลัดมณฑลนครสวรรค์ ได้ น้อมเกล้าฯ ถวายและสมโภชขึ้นระวาง วันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2435

ภาพที่ 4-13 พระเศวตวชิรพาหุฯ พระช้างเผือกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา : กรมศิลปากร สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2565

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2475)

พระเศวตคชเชษฐ์ดิลัง ประชาธิปกปทุมรัตน์ดารี เทวอัคนีรุฒชบุเชิต กำเนิดนภิสีฉวนฉวีียงฉวีเยียงบุษกรโกลม นขาชนชาวผ่องแผ้ว แก้วเนตรน้ำเงินงามลึก วันวณิกบรรณาการ คเซนทรยานยวดยั้ง มิ่งมงคลฉนำเฉลิมฉัตร สัตตมกษัตทรงศร อมรรัตนโกสินทร รบือรบินบารมีทศ ยืนพระยศธรรมราชัย นiramยมนุญคุณ บุญยโศลกเลิศฟ้า (ตระกูลอัคนีพงค์) เป็นลูกจ้างปลายเผือกตรีของบริษัทบอร์เนียว อำเภอด่าง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีสเตอร์ ดี เอฟ แมคฟี ผู้จัดการป่าไม้ บริษัทบอร์เนียว จังหวัดเชียงใหม่ น้อมเกล้าฯ ถวาย และขึ้นระวางสมโภช เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2470

ภาพที่ 4-14 พระเศวตคชเดชน์ดิลกฯ พระช้างเผือกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา : กรมศิลปากร สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2565

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (พ.ศ. 2489-2559)

1. พระเศวตอดุลยเดชพาหน ภูมิพลนวนาถบารมี ทุตยเศวตกรีกุมุทพรรโณภาส บรมกมลลาสนวิศุทวงศ์ สรรพมงคลลักษณคเชนทราชาตี สยามราชกรสูวส์ตีประสีทธี รัตนกุญชรนิมิตบุญญาธิการ ปรมินทรมิตรสารศักดีเลิศฟ้า “ตระกูลพรหมพงค์” จำพวก “คชอัฐทิศ” ชื่อ “กมุท” เป็นช้างประจำทิศหรีดี มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่ยู่ที่สีกายประดุงสีดอกกมุท หรือดอกบัวสายสีขาว งามบริสุทธิ์รูปร่างสูงใหญ่ ตัวยาวกลม ใบหูอ่อน งามยาวอนขึ้นเหมือนวงเดือนเมื่อขึ้น 3 ค่ำ เมื่อร้องมีเสียงดังเสียงแตร เป็นช้างมีความห้าวหาญยิ่ง เป็นช้างเผือกโท นายแปลก คล่องได้ที่จังหวัดกระบี่ เมื่อ พ.ศ. 2499 พลโทบัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา ประธานกรรมการ องค์การสวนสัตว์แห่งประเทศไทยน้อมเกล้าฯ ถวาย เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2501 สมโภชขึ้นระวาง ณ โรงช้างต้น พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2502 ปัจจุบันล้มแล้ว

ภาพที่ 4-15 พระเศวตอดุลยเดชพาหน ภูมิพลนวงาถบารมีฯ ในโรงช้างต้นสวนจิตรลดา
พระยาช้างต้นเชือกแรกในรัชกาลที่ 9
ที่มา : กรมศิลปากร สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2565

2. พระเศวตวรรัตนกรี นพิศสิริพงคนัทยั เอกาทศน์มงคลสุลัถษณั ศุภนัษเนตราทึไควรธณ
พิษณุพนัษุ อัศรคชาธาร อัฐกุลสารตามพัสดิน ปรมินทรมหาราชพาหน สยามประชาชนสวัสดีคุณ
เดชอดุลยเลิศฟ้า “ตระกูลวิษณุพงศ์ จำพวก “อัฐคช” ชื่อ “ตามพัสดินทร” มีลักษณะพิเศษเฉพาะ
หม้อยู่ที่สีกายแดงประคจสีทองแดงอันหม่น หัวหาญยิ่ง เป็นช้างพลายเผือก ตกที่บ้านนายแก้ว
ปัญญาคง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พันตำรวจเอกนิรันดร ชัยนาม ผู้ว่าราชการ
จังหวัดเชียงใหม่ น้อมเกล้า ฯ ถวาย เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2509 สมโภชขึ้นระวางที่จังหวัด
เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2509 ปัจจุบันล้มแล้ว

ภาพที่ 4-16 ช้างพระเศวตวรรัตนกรีฯ
ที่มา : ภาสพล กนิษฐสุด, 2550

3. พระเศวตสุรคชาธาร บรมนฤบาลสวามิภักดิ์ ศุภลักษณ์เนตราทิคุณ ทศกุลวิศิษฎ์พรหมพงศ์ อุดุลยวงศ์ตามพหัตถ์ ประชาชนสวัสดิวิบูลย์ศักดิ์ อัครสยามนาถสุรพาหน มงคลสารเลิศฟ้า “ตระกุลพรหมพงศ์” จำพวก “ช้าง 10 หมู่” ชื่อ “ตามพหัตถ์” มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายแดง ประดุจสีทองแดง หรือสีทอง อันบุคคลหล่อหน้าใหม่ รูปร่างสูงใหญ่ มีฤทธิ์เดชมากแต่กำลังน้อยกว่า ช้างปิงคัล 10 เท่า เป็นช้าง พลายเผือก ลูกเถื่อน นายเจ้เฮง หาระตี กำนันตำบลการอ อำเภอรามัญ จังหวัดยะลา ได้ลูกช้างพลัดแม่ พันตำรวจเอก ศิริ คชทริธัญ ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา น้อมเกล้าฯ ถวาย เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2511 สมโภชขึ้นระวางที่จังหวัดยะลา เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2511 อยู่ที่พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ปัจจุบันล้มแล้ว

ภาพที่ 4-17 สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และพระเศวตสุรคชาธาร บรมนฤบาลสวามิภักดิ์ฯ
ที่มา : ภาสพล กนิษฐสุด, 2550

4. พระศรีเศวตศุภลักษณ์ อรรครัตน giriณี ตามพหัสพิษณุพงศ์ ดำรงสุทธสภนธ์สุคนธชาติ เฉลิมราชกฤดาบารมี ศรีตรังคพิเศษสุทธิ อุดมสารเลิศฟ้า “ตระกุลวิษณุพงศ์” จำพวก “อัฐคช” หมู่ “ตามพหัสตินทร์” มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายแดงประดุจสีทองแดงอันหม่น หัวหาญยิ่ง เป็นช้างพังเผือก ชื่อเล่นว่า “เจ้าแต่น” กรมป่าไม้ได้มาจากป่าพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้นำไปเลี้ยงไว้ที่วนอุทยานเขาช่อง จังหวัดตรัง ผู้ว่าราชการจังหวัดตรังและอธิบดีกรมป่าไม้ น้อมเกล้าฯ ถวาย และโปรดเกล้าฯ ขึ้นระวาง เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2519 ณ โรงช้างต้น สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ปัจจุบันล้มแล้ว

5. พระเศวตสุททวิลาส อัฐคชชาติพิษณุพงศ์ ดำรงประภาพมhimัน ตามพรรณไพศิษฎ์ ฝริตวรุตตมมงคล ดาลศุภผลสวัสดิวิบูล อุดุลยลักษณ์เลิศฟ้า (ตระกุลวิษณุพงศ์) จำพวก “อัฐกฐิต” จำพวก “ตามพหัสตินทร์” มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายแดงประดุจสีทองแดงอันหม่น

ห้าวหาญยิ่ง เป็นช้างพลายเผือก (สีดอ) ชื่อเล่นว่า “บุญรอด” คนงานของกรมป่าไม้ ได้พบลูกช้างที่ป่าบริเวณแม่น้ำแควน้อย จังหวัดกาญจนบุรี ต่อมาได้เลี้ยงไว้ ณ วนอุทยานเขาเขียว จังหวัดชลบุรี อธิบดีกรมป่าไม้ ได้น้อมเกล้าฯ ถวาย และโปรดเกล้าฯ สมโภชขึ้นระวาง เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2520 ณ โรงช้างต้นสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ปัจจุบันนำไปยืนโรง ณ โรงช้างต้นศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง

ภาพที่ 4-18 พระเศวตสุทธีวิลาส อัญมณีชาติพิชญพงศ์ฯ ณ โรงช้างต้น
ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย จังหวัดลำปาง
ที่มา : พิชรพร คุณิตติเกษม, 2567

6. พระวิมลรัตนกิริณี กมฺุทศรีพรรณนโศภิต อัญมณีพิชญพงศ์กมลลาสน์ อรรคราชทิพยพาหนธกมลกิตติคุณกัจจร อมรสารเลิศฟ้า “ตระกูลพรหมพงศ์” จำพวก “คชอัฐทิศ” ชื่อ “กมฺุท” เป็นช้างประจำทิศเหนือ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายประดู่สีดอกกมฺุท หรือดอกบัวสายสีขาวงามบริสุทธิ์ รูปร่างสูงใหญ่ ตัวยาวกลม ใบหูอ่อน งามยาวงอนขึ้นเหมือนวงเดือนเมื่อขึ้น 3 คำ เมื่อร้องมีเสียงดังเสียงแตร เป็นช้างที่มีความห้าวหาญยิ่ง เป็นช้างพังเผือกชื่อเล่นว่า “ซจร” นายปรีชาและนางพิมพ์ใจ วารวิจิตร ได้มาจากป่า จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และได้นำมาเลี้ยงไว้ที่บ้าน ณ ท่งสีกัน กรุงเทพมหานคร นายปรีชาและนางพิมพ์ใจ น้อมเกล้าฯ ถวาย และโปรดเกล้าฯ สมโภชขึ้นระวางพระราชทานนาม เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2520 ณ โรงช้างต้น สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ปัจจุบันยืนโรงอยู่ที่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ 4-19 พระวิมลรัตนกิริณี กรมทศรีพรรณมโศภิตฯ
ที่มา : กรมศิลปากร สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2565

7. พระศรีนรารัฐราชกิริณี จิตรวดีโรจนสุวงศ์ พรหมพงศ์อัฐฐทิศพิศาล พิเสธการธรณพิทักษ์
คุณารักษ์กิตติกำจร อมรสารเลิศฟ้า “พรหมพงศ์” จำพวก “คชอัฐทิศ” ชื่อ “อัญชัน” เป็นช้างประจำ
ทิศประจิม มีลักษณะพิเศษเฉพาะหม้อยู่ที่สีกายเขียวประดุกสีดอกอัญชัน งามบริสุทธิ์ บางตำรา
ว่าสีเขียวประดุกสีภูเขาอันงามบริสุทธิ์ยิ่ง ศีรษะใหญ่ คอใหญ่ งาใหญ่ตรง เมื่อร้องมีเสียงประดุกลมพัด
เข้าในปล้องไม้ไผ่ ไพเราะหนักหนา มีกำลังกล้าแข็งห้าวหาญยิ่ง เป็นช้างพังเผือก ชื่อเล่นว่า “จิตรรา”
ยายมายิ มามุ ราชบุรบ้านกุ่มง หมู่ 7 ตำบลจะแนะ อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส ได้ลูกช้างพลัดแม่
จากป่าบนเทือกเขาเกือซา นายวัชระ สิงคิวิบูลย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาส น้อมเกล้าฯ ถวาย วันที่
23 สิงหาคม พ.ศ. 2520 สมโภชน์ขึ้นระวาง พระราชทานนาม ณ จังหวัดนราธิวาส วันที่ 24 สิงหาคม
พ.ศ. 2520 ปัจจุบันยืนโรงอยู่ที่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ 4-20 พระศรีนรารัฐราชกิริณี จิตรวดีโรจนสุวงศ์ฯ
ที่มา : ภาสพล กนิษฐสุด, 2550

8. พระเศวตภาสุรคเชนทร์ นวเมนทรพาหน สุธวิมลวิษณุพงศ์ คุณดำรงตามพหัสตินทร์ สุปัชรินทร์อนันตผล คชมงคลเลิศฟ้า “ตระกุลวิษณุพงศ์” จำพวก “อัฐคช” หมู่ “ตามพหัสตินทร์” มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายแดงประดุจสีทองแดงอันหม่น หัวหาญยิ่ง เป็นช้างพลายเผือก ชื่อ “ภาศรี” นายสุรเดช มหารมย์ เป็นเจ้าของไร่ภาศรีอยู่ใกล้เขื่อนแก่งกระจาน อำเภอยางาย จังหวัดเพชรบุรี ได้มาจากชาวบ้านกระเหรี่ยง บ้านหนองปิ่นแตก ตำบลสองพี่น้อง อำเภอยางาย จังหวัดเพชรบุรี นายศุภโยค พาณิชวิทย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรี น้อมเกล้า ฯ ถวาย เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2511 ปัจจุบันนำไปยืนโรง ณ โรงช้างต้น ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย อำเภอยางาย จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 4-21 พระเศวตภาสุรคเชนทร์ฯ สีกายทองแดงหม่น ณ โรงช้างต้น
ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย จังหวัดลำปาง
ที่มา : ภาสพล กนิษฐสุด, 2550

9. พระเทพวัชรกิริณี ตามพหัสพิษณุพงศ์ โสถ์ธำรงวิสุทธิลักษณ์ อำนวยการคุณสบสภณวิมลสารโสภิต พิบูลกิตต์เลิศฟ้า “ตระกุลวิษณุพงศ์” จำพวก “อัฐคช” หมู่ “ตามพหัสตินทร์” มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายแดงประดุจสีทองแดงอันหม่น หัวหาญยิ่ง เป็นช้างเผือกเดิมชื่อ “ขวัญตา” พระปลัดบุญส่ง ธรรมปาโล เจ้าอาวาสวัดเขาบรรไดอิฐ อำเภอยางาย จังหวัดเพชรบุรี ได้จากนายสนิท ศิริวานิช กำนันตำบลเขาน้อย อำเภอปรานบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นายศุภโยค พาณิชวิทย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรี น้อมเกล้า ฯ ถวาย เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2521 ปัจจุบันยืนโรงอยู่ที่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ 4-22 พระเทพวัชรกิริณี ตามพหุสพิขณพงศ์ฯ
ที่มา : กรมศิลปากร สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2565

10. พระบรมนขทัต วัชรพาหน์พิขณพงศ์ โสทธิธำรงอัฐฐคช ดิเรกยศอนันตคุณ อุดลสารเลิศฟ้า (ตระกูลวิษณุพงศ์) เป็นช้างพลายเผือก ลูกเถื่อนชื่อ “ดาวรุ่ง” พระปลัดบุญส่ง ฉิมมปาโลได้มาจากราษฎรอำเภอปรานบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นำมาเลี้ยงที่วัดเขาบันไดอิฐคู่กับ ช้างพัง “ขวัญตา” นายศุภโยค พาณิชวิทย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรี น้อมเกล้า ฯ ถวาย เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2521 ปัจจุบันล้มแล้ว

นอกจากนี้ยังมีช้างลักษณะมงคลที่ยังมีได้ขึ้นระวาง 7 เชือก คือ

1. พลายแก้วขาว ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ น้อมเกล้า ฯ ถวาย ณ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ โปรตเกล้า ฯ ถวายเอกสารใบสำคัญรูปพรรณ ทะเบียนสัตว์พาหนะ เมื่อปี พ.ศ. 2519 ได้ฝากให้เลี้ยงดูอยู่ที่ศูนย์ฝึกลูกช้าง จังหวัดลำปาง ยังมีได้ขึ้นระวางสมโภช ล้มเสียก่อน

2. พลายก้อง ของกรมป่าไม้ได้นำไปเลี้ยง ณ วนอุทยานเขาเขียว จังหวัดชลบุรี ได้ตรวจสอบแล้ว เป็นแต่เพียง “ช้างสีประหลาด” แต่ยังมีได้น้อมเกล้า ฯ ถวาย ล้มเสียก่อน

3. พลายวันเพ็ญ เป็นช้างของนายทรัพย์ พุกคุย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลท่าไม้รวก อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี ตรวจจชชลักษณะพร้อมกับขวัญตา นายศุภโยค พาณิชวิทย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรี น้อมเกล้าฯ ถวาย เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2521 ปัจจุบันศูนย์ยีนโรงอยู่ที่อนุรักษช้างไทย สถาบันคชบาลแห่งชาติ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 4-23 พลายวันเพ็ญ ณ โรงช้างต้น ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย จังหวัดลำปาง
ที่มา : พัชรพร คุณิตติเกษม, 2567

4. พลายยอดเพชร เป็นช้างที่มีถิ่นกำเนิดในเขตป่าติดต่อกับพม่า บริเวณ อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สมเด็จพระญาณสังวรฯ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ น้อมเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทางสำนักพระราชวังได้จัดส่ง จมื่นศิริ วัชรรัตน์ เป็นผู้ตรวจคชลักษณ์ ปรากฏว่า เป็นช้างที่เกิดในตระกูล “พรหมพงศ์” จำพวก “อัฐฐทิศ” ชื่อ “กมุต” ปัจจุบันนำไปยืนโรง ณ โรงช้างต้น ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ปัจจุบันอายุประมาณ 28 ปี

ภาพที่ 4-24 พลายยอดเพชรขณะตกมัน ณ โรงช้างต้น ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย จังหวัดลำปาง
ที่มา : พัชรพร คุณิตติเกษม, 2567

5. พังมด เป็นช้างพังลูกเถื่อน โดยนางไฉไล ถาวร นำมาจากอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ต่อมาพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล เป็นผู้ทรงแนะนำให้น้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2522 ปัจจุบันได้นำไป ยืนโรง ณ โรงช้างต้น พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ 4-25 ร่องอธิบดีกรมมหาดเล็ก 904 ติดตามการดูแลช้างสำคัญและพังมด จังหวัดสกลนคร
ที่มา : <https://sakonnakhon.prd.go.th/th/content/category/detail/id/57/iid/189509>

6. พลายขวัญเมือง เป็นช้างที่มีถิ่นกำเนิดในป่าของจังหวัดเพชรบุรี จมื่นศิริ วัชรรัตน์ ตรวจสอบคชลักษณ์ ปรากฏว่าเป็นช้างในตระกูล “พรหมพงศ์” จำพวก “อัฐฐทิศ” ชื่อ “อัฐชัน” เป็นช้างประจำทิศประจิม มีลักษณะพิเศษเฉพาะหมู่อยู่ที่สีกายเขียวประดุดอกอัฐชัน งามบริสุทธิ์ บางตำราว่าสีเขียวประดุดอกอัฐชันเขาอันงามบริสุทธิ์ยิ่ง ศีรษะใหญ่ คอใหญ่ งาใหญ่ตรง เมื่อร้องมีเสียง ประดุดมพัดเข้าไปปล้องไม้ไผ่ ไพเราะหนักหนา มีกำลังกล้าแข็งห้าวหาญยิ่ง จัดพิธีถวาย ณ มุขตะวันออก พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2523 ปัจจุบันนำไปยืนโรง ณ โรงช้างต้น ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 4-26 พลายขวัญเมือง ณ โรงช้างต้น ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย จังหวัดลำปาง
ที่มา : พัชรพร คุณิตติเกษม, 2567

7. พลายทองสุข เกิดประมาณปี พ.ศ. 2514 เป็นช้างที่เกิดในศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย สังเกตได้ว่า ช้างสำคัญของแต่ละรัชกาลนั้นมีคชลักษณ์มงคลที่แตกต่างกันออกไป ตามตระกูลของช้าง ได้แก่ พรหมพงศ์ อิศวรพงศ์ วิษณุพงศ์ และอัคนิพงศ์ ซึ่งมีสีที่แตกต่างกัน ตามข้อความและภาพที่ได้ประจักษ์ช้างต้น จึงกล่าวได้ว่า ช้างเผือกมีหลายสี ได้แก่ ขาว เหลือง เขียว แดง ดำ ม่วง เมฆ และต้องประกอบด้วยคชลักษณ์อื่น ๆ อีก เช่น ตา เพดาน อัณฑโกศ เล็บ ขน คางใน (ร่องผิวหนัง) ไรเล็บ สันบงา ช่องแมลงภู่ จึงเข้าลักษณะเป็นช้างสำคัญได้ และหากมีลักษณะ มงคล 1 ใน 7 ประการ จะเรียกว่า ช้างสี่ปะหลาด ทั้งช้างที่ยังไม่ได้ขึ้นระวาง จะเรียกสรรพนาม เป็นเชือกเหมือนช้างทั่วไป

พระเศวตอดุลยเดชพาหนะ : ช้างสำคัญคู่พระบารมีช้างแรกในรัชกาลที่ 9

ช้างเผือกมีความสำคัญต่อบ้านเมืองและเป็นพระราชพาหนะคู่พระบารมีของพระมหากษัตริย์ มีฐานะเทียบเท่าเจ้านายชั้นเจ้าฟ้า เชื่อกันว่า ช้างเผือกเกิดขึ้นเพราะพระบารมีของพระมหากษัตริย์ เป็นมิ่งขวัญของราษฎร การได้ช้างเผือกจึงเป็นมงคลสำหรับบ้านเมือง หากผู้ใดจับช้างเผือกได้หรือช้าง ที่เลี้ยงไว้ตกหลูกออกมาเป็นช้างเผือกจะต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบ เป็นไปตามพระราชบัญญัติรักษา ช้างป่า พ.ศ. 2464 มาตรา 12

คำว่า “ช้างเผือก” โดยส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าต้องมีสีขาวหรือขาวกว่าปกติ แต่ตามลักษณะ ของกรมพระคชบาลถือตามตำราพระคชศาสตร์กล่าวว่า ช้างเผือกมีหลายสี ได้แก่ ขาว เหลือง เขียว แดง ดำ ม่วง เมฆ และต้องประกอบด้วยคชลักษณ์อื่น ๆ อีก เช่น ตา เพดาน อัณฑโกศ เล็บ ขน คางใน (ร่องผิวหนัง) ไรเล็บ สันบงา ช่องแมลงภู่ จึงเข้าลักษณะเป็นช้างเผือกได้ ซึ่งกรมคชบาล ไม่เรียกว่า “ช้างเผือก” เรียกว่า “ช้างสำคัญ” เมื่อตรวจสอบตามตำรารวมทั้งกริยามารยาทอื่น ๆ ว่าถูกต้องตามคชลักษณ์แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัด พระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางพระราชทานนามเป็นพระยาช้างต้นหรือนางพระยาช้างต้น ณ เมืองที่ได้ช้าง

นั้นหรือนำมากรุงเทพฯ แล้วแต่พระราชประสงค์ ถ้าจัดพระราชพิธีในกรุงเทพฯ ก่อนนำข้างมา จะมีการสมโภช ณ เมืองที่จับข้างได้ และเมื่อเดินทางหากพักแรมที่เมืองใดก็จะมีสมโภชทุกเมือง คือ มีพระสงฆ์สวดมนต์ เวียนเทียน และมหรสพสมโภชตลอดทุก ๆ เมือง ย้อนไปตั้งแต่สมัย พระเศวตคชเดชนัดลิก ข้างคู่พระบารมีในรัชกาลที่ 7 ล้มลง ประเทศไทยก็ไม่พบข้างเผือกอีก กระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) องค์การสวนสัตว์แห่งประเทศไทยทราบว่าที่จังหวัดกระบี่มีข้างสีประหลาดเข้าคอก นายแปลก ฟุ้งเฟื่อง จึงให้พระราชวังเมืองสุริยชาติ สมุห (ปุ๋ย คชาชีวะ) ผู้เชี่ยวชาญการดูลักษณะข้าง มาตรวจสอบ โดยละเอียดพบว่า ลูกข้างปลายเชือกนี้เป็นลูกข้างที่ต้องด้วยคชลักษณ์เป็นข้างสำคัญ คู่บ้านคู่เมือง และเป็นเครื่องส่งเสริมพระบารมีแห่งองค์พระมหากษัตริย์ กล่าวคือ เป็นข้างปลาย รูปงาม อายุประมาณ 3 ขวบ สูง 154 ซม. งาขาวซ้าย งามยาวเป็นต้นปลาย ยาว 29.5 ซม. หู หาง งามพร้อม หางปิดปกอก ตาขาวเจือเหลือง เพดานขาวเจือชมพู อันตโกศขาวเจือชมพู เล็บขาวเจือเหลือง อ่อน ขนไหมดสีน้ำผึ้งโปร่ง ขนหยาบ ขนบรรทัดหลังสีน้ำผึ้งโปร่งเจือแดง ขนตัวขึ้นขมละ 2 เส้น ขนหาง สีน้ำผึ้งแก่ เจือแดงแก่ สีกายสีบัวแดง สรุปลือ เป็นข้างที่มีลักษณะสมบูรณ์ตรงตามคชลักษณ์ อยู่ในตระกูลพรหมพงศ์ จำนวนอัฐิศ “กมุท” สีกาย ดังดอกโกมุท เสียงเป็นสรรพแห่งตรองอน ประจำทิศหรีดี

องค์การสวนสัตว์แห่งประเทศไทยได้น้อมเกล้าฯ ถวายลูกข้างปลายสำคัญแด่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ณ สวนสัตว์ดุสิต (ขณะนั้น ใช้ชื่อสวนสัตว์เขาดินวนา) เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2501 เวลา 15 นาฬิกา 20 นาที และต่อมา จึงมีพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ ให้จัดการพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางข้างสำคัญ ณ โรงช้างต้น พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 10-11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2502 และได้พระราชทานพระนามว่า “พระเศวตอดุลยเดชพาหน ภูมิพลนวมนาถบารมี ทูตยศเศวตกรีกุมุทพรรโณภาส บรมกมลสาสนวิศุทวงค์ สรรพมงคลลักษณะคชเชนทรชาติ สยามราชกุมารสวัสดิประสิทธิ์ รัตนกฤษณนิมิตบุญญาธิการ ประมินทรบพิตรสารศักดิ์เลิศฟ้า” ซึ่งถือเป็นข้างสำคัญคู่พระบารมีข้างแรกในรัชกาลที่ 9

พระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางข้างสำคัญ ในวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2502 เวลา 15 นาฬิกา ได้มีขบวนแห่ข้างสำคัญออกจากสวนสัตว์ดุสิตเข้าสู่โรงพระราชพิธี พระราชวังดุสิต พระสงฆ์ เจริญชัยมงคลคาถาและเจริญพระพุทธมนต์ พราหมณ์ทำพิธีบูชาพระเทวกรรม พระราชพิธีฯ ในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2502 ประกอบด้วย ข้างสำคัญอาบน้ำ การตักบาตร เลี้ยงพระขึ้นระวาง ครั้นได้เวลาพระฤกษ์ ไทรหลงล้านช้างชัย พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับเกยข้างเบญจพาษ ทรงหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ ด้วยพระเต้าเทวปิฐุและน้ำพระมหาสังข์พระราชทานแก่ข้างสำคัญ ทรงเจิมอ้อยแดงจารึกนามพระราชทานข้างสำคัญ พระมหाराชครูพิธีศรีวิสุทธิคุณรดน้ำสังข์ตามโบราณราชประเพณี พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทานเครื่องคชาภรณ์ให้แต่งข้างสำคัญ พราหมณ์อ่านฉันทุขภูสิ่งเวยกล่อมข้าง แล้วเบิกแว่นเวียนเทียน สมโภชพระยาข้างต้น และพราหมณ์เจิมพระยาข้างต้น เป็นอันเสร็จพิธี

พระเศวตอดุลยเดชพาหนฯ ยืนอยู่ที่โรงช้างต้น สวนสัตว์ดุสิต กระทั่งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง มีพระราชเสาวนีย์โปรดเกล้าฯ ให้นำพระ

เศวตอดุลยเดชพาหนฯ เข้าไปยืนโรงในโรงช้างต้น พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต เมื่อ พ.ศ. 2519 และต่อมาได้เคลื่อนย้ายพระเศวตอดุลยเดชพาหนฯ ไปยืนโรง ณ โรงช้างต้น พระราชวังไกลกังวล เมื่อวันที่ 17-18 มีนาคม พ.ศ. 2547 โดยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพระราชพิธีสมโภชโรงช้างต้น เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2547 ทั้งนี้ พระเศวตอดุลยเดชพาหนฯ ล้มลงเมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2553 ณ โรงช้างต้น พระราชวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2502)

ภาพที่ 4-27 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จประทับแกล้งช้างเบญจพาด โดยควาญช้างที่คุมช้างอยู่ตรงวงช้างคือ นายแก้ว บุตรชาติ
ที่มา : แก้ว บุตรชาติ, 2501

ภาพที่ 4-28 พระเศวตอดุลยเดชพาหนฯ ในพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญ พ.ศ. 2502 โดยควาญที่คุมช้างอยู่ตรงวงช้างคือ นายแก้ว บุตรชาติ
ที่มา : แก้ว บุตรชาติ, 2502

ต้นแบบของช้างสำคัญตามพระราชบัญญัติรักษาช้างพุทธศักราช 2464 ที่คนไทยส่วนใหญ่เข้าใจกัน และเป็นที่ประจักษ์เป็นคชลักษณ์ของพระเศวตอดุลยเดชพาหนะ ซึ่งมีความเผือก เป็นสีขาว และสีหม้อใหม่ในทุกประการ แต่สีเผือกในตำราลักษณะยังหมายถึงอีก 6 สี ประกอบกับลักษณะมงคล และกิริยาตามตำรา ซึ่งหากจะเรียกให้เป็นช้างสำคัญนั้น ต้องได้รับการโปรดเกล้าฯขึ้นระวางเท่านั้น

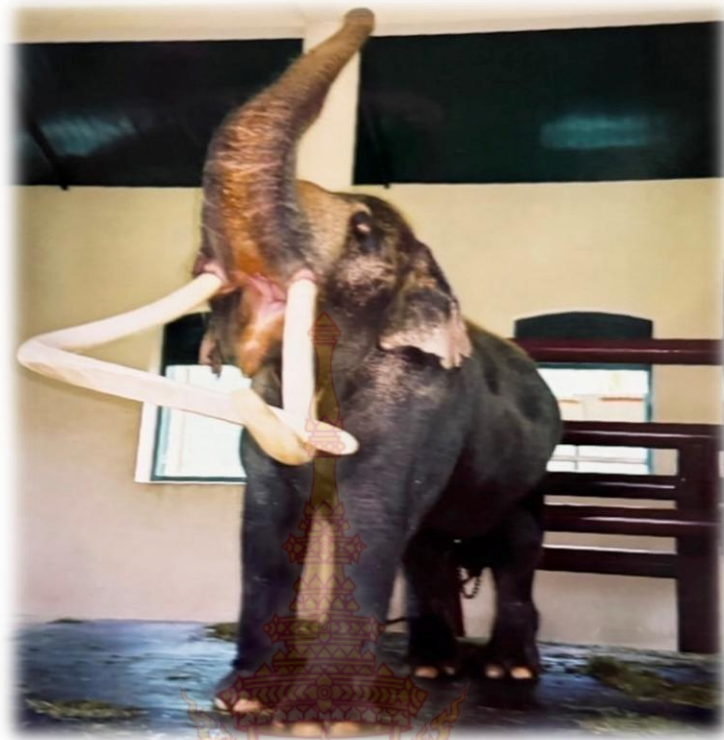
ภาพที่ 4-29 พระเศวตอดุลยเดชพาหนะ ในพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญ พ.ศ. 2502
ที่มา : ภาสพล กนิษฐสุต, 2550

ภาพที่ 4-30 ในหลวงรัชกาลที่ 9 พระราชทานอ้อยแก่พระเศวตอดุลยเดชพาหนะ
ที่มา : สมโรจน์ คุกิตติเกษม, 2547

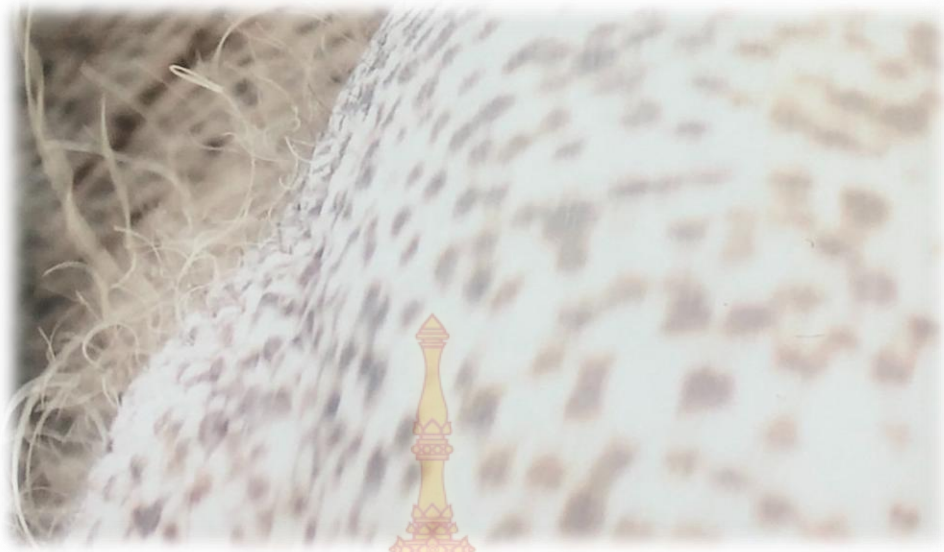
ภาพที่ 4-31 พระเศวตอดุลยเดชพาหนะ มีตาสีขาว
ที่มา : สำรวจโลก, 2552

ภาพที่ 4-32 พระเศวตอดุลยเดชพาหนฯ มีเพดานปากสีหม้อใหม่
ที่มา : สมโรจน์ คุณิตติเกษม, 2547

ภาพที่ 4-33 พระเศวตอดุลยเดชพาหนฯ มีเล็บสีขาว
ที่มา : สมโรจน์ คุณิตติเกษม, 2547

ภาพที่ 4-34 พระเศวตอดุลยเดชพาหนฯ มีขนสีขา
ที่มา : สำรวจโลก, 2552

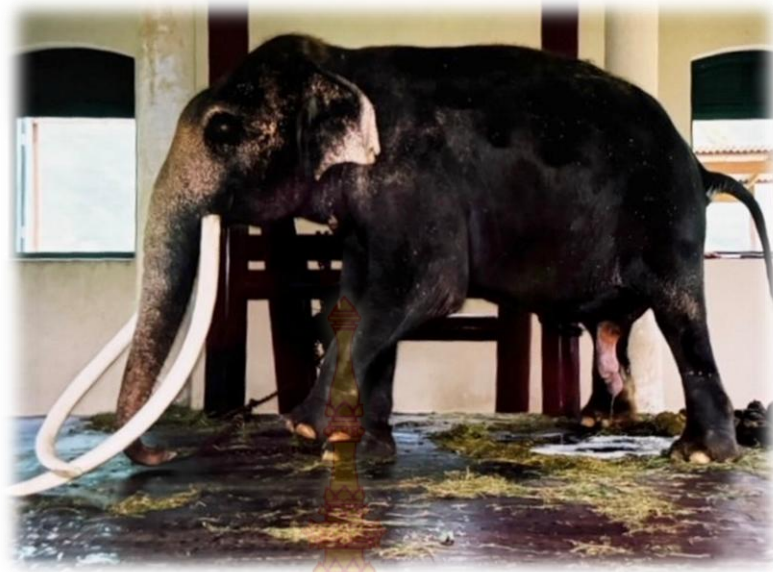
ภาพที่ 4-35 พระเศวตอดุลยเดชพาหนฯ มีพื้นหนังขาวหรือสีอ่อน ๆ ออกแดงคล้ายหม้อใหม่
ที่มา : สมโรจน์ คุณิตติเกษม, 2547

ภาพที่ 4-36 พระเศวตอดุลยเดชพาหนฯ มีขนหางขาว
ที่มา : สำรวจโลก, 2552

ภาพที่ 4-37 อัณฑโกสสีชมพูพระเศวตอดุลยเดชพาหนฯ
ที่มา : ภาสพล กนิษฐสุด, 2550

ภาพที่ 4-38 พระเศวตอดุลยเดชพาหนฯ ขณะπίสสาวะและอุจจาระ
ที่มา : สมโรจน์ คุกิตติเกษม, 2547

ภาพที่ 4-39 นายสมโรจน์ คุกิตติเกษม ได้เข้าชมคชลักษณ์พระเศวตอดุลยเดชพาหนฯ
ที่มา : สมโรจน์ คุกิตติเกษม, 2547

ลักษณะสำคัญของช้างเผือกคุณพระเศวตอดุลยเดชพาหนะ 7 ประการ

โดยทั่วไปช้างสำคัญ จะมีลักษณะอวัยวะที่เป็นมงคล 7 ประการ ซึ่งมีสีขาวหรือเรียกว่า ช้างเผือก (ฉัตตวิภังค์ จันทวิษ, 2542) คือ

1. ตาสีขาว
2. เพดานในปากสีขาว
3. เล็บสีขาว
4. ขนสีขาว
5. ผิวหนังสีขาว หรือสีชมพูแดง คล้ายสีหม้อใหม่
6. ขนหางยาว
7. อัณฑโกศสีขาว หรือสีคล้ายสีหม้อใหม่

นอกจากนี้ ยังมีรายละเอียดของส่วนร่างกายที่ถือว่าเป็นมงคล คือ

1. มีรูปร่างงาม
2. งามขา งามซ่าย เรียวงาม จากโคนถึงปลาย
3. ผิวกายสีดอกบัวแดง
4. ขนตัวที่งอกออกจากขุม ขุมตะ 2 เต็ม
5. ขนโคมด (โหนกบนศีรษะ) สีนํ้าผึ้งใส
6. ขนบรรทัด (หลัง) เป็นสีขี้ผึ้งใสเจือแดง
7. ขนในช่องหูเป็นสีขาว
8. ขนหางเป็นสีนํ้าผึ้งปนสีแดงแก่
9. ตาสีขาวเจือเหลือง
10. เพดานในปากสีขาวเจือสีชมพู
11. อัณฑโกศ (อวัยวะเพศ) สีขาวเจือสีชมพู
12. เล็บเป็นสีขาวเจือสีเหลืองอ่อน
13. ระบายหูและหางงาม

สี

พระราชบัญญัติรักษาช้างป่า พุทธศักราช 2464 ได้กำหนดลักษณะช้างที่มีลักษณะสำคัญหรือตำแหน่ง 7 จุดสำคัญที่มีสีขาว คือ ตาขาว เพดานปากขาว เล็บขาว ขนขาว ฟันหนังขาว หรือสีคล้ายหม้อใหม่ ขนหางขาว อัณฑโคศหรืออัณฑโกศขาว (อวัยวะเพศ) หรือสีคล้ายหม้อใหม่ (สีหม้อดินเผา) และสีผิวของช้างที่กำหนดไว้ในตำราคชลักษณ์ คือ มีสีผิวด้วยกัน 7 สี ได้แก่ สีเหลือง, ขาว, แดง, เขียว, ดำ, ม่วง และเมฆ (ฐิติรัตน์ หมิ่นอนันต์, 2556)

ภาพที่ 4-40 หนังช้างเผือกดองในรัชกาลที่ 4 และแสดงสีผิวของช้างเผือกตามตำราคชลักษณ์
ที่มา : รัฐธรรมนูญ หมิ่นอนันต์, 2556

คำว่า ช้างเผือก ตามความหมายที่เราเข้าใจกัน จึงอาจจะเป็นทั้งช้าง ซึ่งมีมงคลลักษณะครบหรือไม่ครบก็ได้ กรมพระคชบาลถือตามตำราพระคชศาสตร์กล่าวว่า ช้างเผือกมีหลายสี ได้แก่ ขาว เหลือง เขียว แดง ดำ ม่วง เมฆ และต้องประกอบด้วยคชลักษณ์อื่น ๆ อีก เช่น ตา เพดาน อัณฑโกศ เล็บ ขน คางใน (ร่องผิวหนัง) ไรเล็บ สันบงา ช่องแมลงงู จึงเข้าลักษณะเป็นช้างเผือกได้ ซึ่งกรมคชบาลไม่เรียกว่า “ช้างเผือก” เรียกว่า “ช้างสำคัญ” เมื่อตรวจสอบตามตำรารวมทั้งกริยามารยาทอื่น ๆ ว่าถูกต้องตามคชลักษณ์เพื่อมิให้เกิดความสับสนในเรื่องนี้ ทางราชการจึงได้กำหนดศัพท์ที่ใช้เรียกชื่อช้าง ซึ่งมีลักษณะพิเศษขึ้นใหม่ ตามพระราชบัญญัติรักษาช้างป่า พุทธศักราช 2465 (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38 หน้า 35 วันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2464 มาตรา 4 โดยระบุไว้ว่า

“ช้างสำคัญ” ให้พึงเข้าใจว่า ช้างที่มีมงคลลักษณะ 7 ประการ คือ ตาขาว เพดานขาว เล็บขาว ขน ขาว พื้นหนังขาว (หรือสีคล้ายหม้อใหม่) ขนหางยาว อัณฑะโกศขาว (หรือสีคล้ายหม้อใหม่) “ช้างสีประหลาด” ให้พึงเข้าใจว่า ช้างที่มีมงคลลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดใน 7 อย่าง

พระราชบัญญัตินี้ได้กล่าวถึง “ช้างเนียม” ไว้ด้วย โดยระบุลักษณะของช้างเนียม 3 ประการ คือ พื้นหนังดำ งามีลักษณะดังรูปปลีกล้วยและเล็บดำ ซึ่งเป็นลักษณะของช้างแปลกประหลาดหายาก

ดังนั้น ในมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติรักษาช้างป่า กำหนด ให้ผู้ที่ครอบครองช้างสำคัญ ช้างสีประหลาด ช้างเนียม ต้องนำช้างดังกล่าวขึ้นทูลถวายแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับได้กำหนดบทลงโทษไว้ในมาตรา 21 ว่า ผู้ใดมีช้างสำคัญ ช้างสีประหลาด หรือช้างเนียมแล้วปล่อยเสียหรือปิดบังซ่อนเร้นช้างนั้นไว้ ไม่นำขึ้นทูลถวายแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 500 บาท และโทษนี้ ไม่ลบล้างการที่ช้างนั้นจะพึงต้องริบเป็นของหลวง

สารานุกรมไทยฉบับเยาวชนได้กล่าวถึงตำราพระคชลักษณ์ว่า พระเป็นเจ้าให้เกิดช้าง 7 สี คือ เหลือง ขาว แดง เขียว ดำ ม่วง เมฆ และต้องประกอบด้วยคชลักษณ์ที่ดี อีก 11 ประการ คือ ขนหาง ตา เล็บ อัณฑะโกศ ช่องแมลงงู ขุมขน เพดาน สันบงา คางใน ไรเล็บ หรือไม่น้อยกว่า 5 ประการ

จึงจะนับว่าสมบูรณ์ด้วยคุณลักษณะ เมื่อผู้เชี่ยวชาญในการดูลักษณะช้างได้ตรวจสอบตามตำราจนครบถ้วนแล้ว จึงนำความกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งจะกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีสมโภชขึ้นระวาง ณ จังหวัดที่ได้ช้าง หรือนำมาสมโภชขึ้นระวางที่กรุงเทพฯ ก็ตามแต่ พระราชประสงค์ ก่อนประกอบพิธีสมโภชขึ้นระวาง พระหม่อมเต่าหรือผู้ชำนาญการดูแลช้าง จะทำพิธีจับเชิง เป็นการผูกและสอนช้างให้รู้จักหมอบ รู้จักจับ (ทำความเคารพ) ฝึกให้ยืนบนแท่นเสาดะลุง เบลูพาดพร้อมด้วยเครื่องผูกมัด เพื่อให้ยืนโรงในพระราชพิธี

พื้นผิว

ลักษณะพื้นผิวช้างมีความหนาไม่มากเมื่อเปรียบเทียบกับขนาด และในตำราคุณลักษณะได้มีการกล่าวถึงพื้นผิวของช้างทั้ง 4 ตระกูลมีลักษณะที่ต่างกัน สามารถจำแนกได้ตามตระกูล (ฐิติรัตน์ หมื่นอนันต์, 2556) ดังนี้

ลักษณะช้างมงคลตามตำราคุณลักษณะ	ลักษณะพื้นผิว
<p>ตระกูล อิศวรพงศ์</p> 	<p>ลักษณะหนังเนื้อดำสนิท ผิวพรรณละเอียดเกลี้ยง ขนดกตามวงหลัง ใบหูอ่อนนุ่มมีขนขึ้นมากกว่าช้างชาย</p> <ul style="list-style-type: none"> • ผิวเรียบ • ทึบ • อ่อนนุ่ม • ขน บางจุด
<p>ตระกูล พรหมพงศ์</p> 	<p>ลักษณะเนื้อหนังอ่อน ขนอ่อนละเอียดเส้นเรียบ มีกระทั่วตัวตั้งดอกกรรณิการ์ ขนหลัง ขนหู ขนปาก และ ขนตายาว ขนหนึ่งชั้น 2 เส้น</p> <ul style="list-style-type: none"> • ผิวอ่อน • สีผิวไม่สม่ำเสมอ • ขนขดกันหอย • ขนอ่อนเส้นเรียบ 1 รุม 2 เส้น
<p>ตระกูล วิษณุพงศ์</p> 	<p>ลักษณะผิวเนื้อหนังหนา ขนเกรียน มีกระทั่วแดง ประโปสม่าเสมอกัน ตาใหญ่ขุ่น</p> <ul style="list-style-type: none"> • ผิวหนา • สีผิวไม่สม่ำเสมอสีแดงกระจายทั่วพื้นผิว • จุดเล็กขุ่น
<p>ตระกูล อคินพงศ์</p> 	<p>ลักษณะผิวเนื้อแข็งกระด้าง ขนหยาบหน้าเป็นกระแดงตั้งแวงยุรา งาแดง หลังแดง หน้าวงแดง ผิวเนื้อหนานิดดำสนิท ตาสีน้ำผึ้ง</p> <ul style="list-style-type: none"> • ผิวแข็งกระด้าง • สีผิวไม่สม่ำเสมอสีแดงกระจายทั่วพื้นผิว • จุดเล็กโปร่งสีน้ำผึ้ง

ภาพที่ 4-41 ลักษณะพื้นผิวหนังของช้าง 4 ตระกูลในตำราคุณลักษณะ
ที่มา : ฐิติรัตน์ หมื่นอนันต์, 2556

ข้างที่มีลักษณะเป็นศุภลักษณะมี 10 หมู่ อยู่ในตระกูลพรหมพงศ์ 8 วิษณุพงศ์ 8 อิศวรพงศ์ 8 อัคนิพงศ์ 42 อำนวยพงศ์ 14 รวมเป็น 90 หมู่ ซึ่งมีสีต่าง ๆ 7 สี คือ สีเหลือง สีขาว สีแดง สีเขียว สีดำ และสีม่วงคราม เป็นต้น ซึ่งลักษณะอวัยวะของข้างทั้ง 10 ประการ คือ ขน หาง จักขุ (ตา) เล็บ อัณฑโกศ ช่องแมงพู่ ขุมขน เพดาน สนับงา และข้างในไรเล็บ ถ้ามีสีเดียวกับสีผิวกาย ก็จัดเป็นข้างที่มีลักษณะงดงาม และมีพลังกำลังติดกับข้างสามัญทั้งปวง ทั้งมีความเชื่อว่าข้างบางหมู่ ก่อให้เกิดสวัสดิมงคล เจริญรุ่งเรือง ขจัดภยันตรายสิ่งชั่วร้ายเสนียดจัญไรต่าง ๆ ข้างทั้ง 4 ตระกูลใหญ่ มีมงคลต่าง ๆ กัน คือ

ข้างอิศวรพงศ์ บรรดาลให้เกิดความร่ำรวย เจริญทรัพย์ และมีอำนาจ

ข้างพรหมพงศ์ บรรดาลให้มีอายุยืนนาน และความเจริญทางวิชาการ

ข้างวิษณุพงศ์ บรรดาลให้ศัตรูพ่ายแพ้ และเกิดความอุดมสมบูรณ์ ผลาหาร ธัญญาหาร บริบูรณ์ และฝนตกต้องตามฤดูกาล

ข้างอัคนิพงศ์ บรรดาลให้มีจลา มังสาหารบริบูรณ์ และระงับศึกอุปาทว์ทั้งปวง

ด้วยความเชื่อถือดังกล่าว จึงมีการเสาะแสวงหาข้างที่มีลักษณะงามพร้อมด้วยศุภลักษณะ ดังที่ปรากฏแล้ว บ้านเมืองนั้นจะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง ฝนตกต้องตามฤดูกาล ธัญญาหาร ผลาหาร บริบูรณ์ และบ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข ซึ่งความเชื่อนี้ยังคงมีอยู่จนปัจจุบัน (ถนิมธุรัต จันทวิษ, 2539)

คชลักษณ์ศาสตร์

เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการดูลักษณะข้างที่สำคัญ 10 ประการ พร้อมด้วย สี เป็น 11 ประการ (แก้ว บุตรชาติ, 2559) ดังต่อไปนี้

1. สังเกตจากรูปลักษณ์/บุคลิก ว่ามีลักษณะสวยงามมากน้อยแค่ไหน ผิดแผกแตกต่างจากข้างอื่น ๆ อย่างไร ซึ่งรูปลักษณ์ที่ดีนั้น เมื่อมองดูแล้วต้องสง่างาม
2. สังเกตจากเล็บเท้าทั้ง 4 ปกติแล้วข้างจะเส้นเท้าจะมีเล็บเท้ารวมกันทั้งหมด 18 เล็บ เล็บเท้าหน้ามีข้างละ 5 เส้น เส้นเท้าหลังมีข้างละ 4 เส้น ลักษณะเล็บข้างที่ดีต้องมีเล็บเป็นสีขาวเงา ครีม หรือชมพูอ่อน
3. สังเกตจากดวงตา ลักษณะของดวงตา จะมีสีคล้ายสีของเล็บภายในดวงตาจะดูเด่นมาก
4. สังเกตจากขน 1 ขุมขน จะมีไม่ต่ำกว่า 2 เส้น และสีขนจะเป็นสีน้ำผึ้งหรือชมพู โปรงใส
5. สังเกตจากสันหลัง ต้องมีลักษณะโค้งดั่งคันธนูหรือโค้งลักษณะก้านกล้วย ไม่มีรอยยุบหรือรอยบวมเรียกว่า หางบังครอง ถ้าเป็นหางปิดปกอก คือ หางยาวแค่ครึ่งท่อนของขาหลัง ถือว่าข้างนั้นมีหางสั้นนั้นไม่สมบูรณ์
6. สังเกตจากอวัยวะ (อวัยวะสืบพันธุ์) ต้องเป็นสีเผือกหรือสีชมพู หรือตามลักษณะสีกาย ซึ่งไม่ใช่ต่างหรือสีตกรกระ
7. สังเกตจากเพดานปาก ต้องเป็นสีชมพู หรือตามลักษณะสีกาย
8. สังเกตจากลักษณะของหัวข้าง ต้องมีลักษณะเป็นรูปน้ำเต้า ไม่สูงและไม่ต่ำจนเกินไป ต้องมีรูปลักษณ์ที่สง่างาม
9. สังเกตจากสันขา จะต้องสังเกตเห็นได้ง่ายและชัดเจน จะกางออกกว่าปกติ

11. สังเกตจากสีกาย ต้องมีลักษณะคล้ายหม้อใหม่หรือสีทองแดงหน่อน้ำใหม่หรือสีใบตองตากแห้ง หรือสีดอกอัญชัน หรือสีโกมุต (บัวแดง) ถ้าจะเลือกช่างที่ดีที่สุดต้องเลือกตามสีกาย เพราะสีกายจะบ่งบอกสีอีกหลาย ๆ อย่าง เช่น เล็บ ดวงตา อัมทโกศ เพดานปาก จะปรากฏตามลักษณะของสีกาย

นอกเหนือจาก 11 ข้อ ที่กล่าวแล้ว ยังมีองค์ประกอบที่อาจต้องนำมาพิจารณาประกอบด้วย

1. การตรวจดูรอยแยกร่องตะเคียว เฉพาะข้างป่าเท่านั้นที่จะต้องตรวจดูร่องตะเคียว คือ การแยกดูผิวกายนั่นเอง ถ้าเป็นสีตาม สีเล็บ สีตา สีเพดานปาก สีของอัมทโกศ ถ้าเหมือนกันก็ยิ่งจะสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2. สังเกตจากกิริยาการถือตัวของช่าง เช่น การอาบน้ำ ถ้าเป็นช่างสำคัญจะไม่ลงอาบน้ำกับช่างอื่น

3. สังเกตจากการเดิน ถ้าเป็นช่างสำคัญ การเดินจะเป็นระเบียบเรียบร้อย และจะไม่ชอบอยู่ใกล้ชิดกันช่างตัวอื่น และการถ่ายอุจจาระ ดูแล้วจะไม่น่ารังเกียจ ถ้าเป็นช่างสำคัญจริง อุจจาระมักจะมีกลิ่นหอมเหมือนกับดอกไม้บางชนิด

4. สังเกตจากการนอนกรนของช่าง ถ้าเป็นช่างสำคัญเสียงการนอนกรนจะมีเสียงคล้ายเสียงแตรสังข์หรือแตรรองอน ประจำทิศหฤดี เช่น พระเศวตอดุลยเดชพาหนฯ ต้องเฝ้าสังเกตประมาณอย่างน้อย 10 วัน และสังเกตดูสัก 2 ครั้ง ว่าเสียงเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร

5. หรือบางครั้งหรือบ่อยครั้งที่ต้องตัดสินใจด้วยจิตวิญญานและความรู้สึกส่วนตัว โดยไม่ต้องตามกระแสใด ๆ ทั้งสิ้น เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาร่วมกับลักษณะอื่น ๆ

6. พิจารณาจากองค์ประกอบรวมทั้งหมด ว่าเหมาะสมที่จัดเป็นช่างสำคัญได้หรือไม่ เช่น สวยงามแค่ไหน หรือมีความสง่างามแค่ไหน จึงจะต้องตัดสินใจได้ว่าใช่หรือไม่ใช่

7. จะต้องมีความกระตือรือร้นการลงความเห็นอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 2 คน

8. การที่จะตัดสินว่าช่างเชื่อนั้นสมควรจัดให้เป็นช่างสำคัญตามลักษณะคชลักษณ์ต้องมีลักษณะครบถ้วน 90% ขึ้นไป

9. การที่จะได้ช่างสำคัญมาคู่บ้านคู่เมืองหรือคู่พระบารมีกับองค์พระมหากษัตริย์ จะต้องมีการปรากฏการณ์เกิดขึ้นอย่างชัดเจน มีที่มาที่ไปเปรียบเหมือนเทพจัดสรร

ภาพที่ 4-42 นายแก้ว บุตรชาติขณะเป็นควาญช้างพระเศวตสุรคชาธารฯ
ที่มา : แก้ว บุตรชาติ, 2511

ภาพที่ 4-43 นายแก้ว บุตรชาติขณะขี่ช้างพระเศวตอดุลยเดชพาหนะในงานสมโภช
ที่มา : แก้ว บุตรชาติ, 2502

ความสำคัญของช้างเผือก

ช้างเผือกนั้นเชื่อกันว่า เกิดขึ้นเพราะพระบารมีของพระมหากษัตริย์ เป็นมิ่งขวัญของราษฎร การได้ช้างเผือกจึงถือเป็นมงคลสำหรับบ้านเมือง เมื่อผู้ใดจับช้างเผือกได้หรือช้างที่เลี้ยงไว้ ตกหลุกออกมาเป็นช้างเผือกจะต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทางบ้านเมืองทราบ เพราะตามกฎหมายพระราชบัญญัติรักษาช้าง พ.ศ. 2464

เมื่อเจ้าหน้าที่บ้านเมืองรู้ว่า มีช้างเผือก จะได้รายงานกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบ ซึ่งจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้เชี่ยวชาญในการดูคุณลักษณะไปตรวจดูอีกครั้งหนึ่ง แล้วจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวาง ณ เมืองที่ได้ช้าง หรือนำมาที่กรุงเทพฯ ก็แล้วแต่พระราชประสงค์ ถ้าจัดพระราชพิธีในกรุงเทพฯ ก่อนนำช้างลงมานั้นจะมีการสมโภช ณ เมืองที่จับช้างได้ และเมื่อเดินทางผ่านมาถ้าพักแรมที่เมืองใดก็มีการสมโภชทุกเมือง คือ มีพระสงฆ์สวดมนต์ เวียนเทียน และมหรสพสมโภชตลอดมาทุก ๆ เมือง (ยอดยิ่ง โสภณ, 2521)

พระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญ

พระราชพิธีจะทำในโรงช้างชั่วคราวซึ่งเรียกว่า โรงสมโภชโรงนอกหรือจัดในโรงช้างถาวร ซึ่งสร้างให้ช้างอยู่เป็นโรงพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางก็ได้ พระราชพิธีประกอบด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ที่ศีรษะช้าง ทรงเจิม พระราชทานเครื่องกษัตริย์นามช้างสำคัญที่ได้รับพระราชทานลงในอ้อยแดง แห่ช้างสำคัญเข้าสู่โรงพระราชพิธี พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ช้างสำคัญอาบน้ำ ตักบาตร เลี้ยงพระ ขึ้นระวาง พราหมณ์ อ่านฉันทุขภูสิ่งเวยกล่อมช้าง ชับไม้ประกอบขอสามสาย เวียนเทียน และมีมหรสพสมโภช เป็นเสร็จพิธี ถ้าทำพิธีสมโภชขึ้นระวางที่โรงนอกแล้ว เมื่อนำช้างเข้าอยู่ในโรงถาวร จะทำพิธีเวียนโรงอีกครั้งหนึ่งคล้ายกับการขึ้นบ้านใหม่ (ยอดยิ่ง โสภณ, 2521)

ภาพที่ 4-44 ช้างสำคัญทรงเครื่องกษัตริย์ เตรียมเข้าพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวาง
ที่มา : สารานุกรมไทย ฉบับที่ 17 สำหรับเยาวชน

เครื่องยศแต่งพระยาช้างเผือก

ช้างเผือกที่สมโภชขึ้นระวางแล้ว ได้รับพระราชทานเครื่องยศเรียกว่า เครื่องคชาภรณ์ (รูป 3) ประกอบด้วย (ยอดยิ่ง โสภณ, 2521)

1. ผ้าปกหลัง พื้นสี (สีประจำวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแต่ละรัชกาล) และมีเครื่องหมายประจำรัชกาล

2. ปกกระพอง เป็นผ้าเยียรบับพื้นสีแดง มีตาข่ายทำด้วยลูกปัดมีดอกประจำยามหุ้มทอง ลูกบวบ

3. เครื่องผูกหุ้มทอง
4. สายสร้อยคอห้อยก้อนทอง หรือเสมาทอง
5. พู่หุ
6. ชนัก สีแดง
7. พานหน้า หุ้มตาดสีทอง
8. ประโคน หุ้มตาดสีทอง
9. สำอองค์ หุ้มตาดสีทอง

การกำหนดชั้นและชื่อของช้าง

การกำหนดชั้นของช้างเผือกนี้ พระราชวังเมือง (ปู่ย คชาวีระ) ได้อธิบายไว้ว่าชั้นของช้างเผือกมี 3 ชั้น คือ เอก โท ตรี การจะกำหนดว่าช้างเผือกแต่ละเชือกเป็นชั้นใดนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นผู้กำหนด

ส่วนชื่อของช้างเผือกหรือช้างสำคัญแต่โบราณมาตามทีปรากฏในเอกสารต่าง ๆ เช่น พระเทพกฤษณชกร ในรัชกาลที่ 1 พระยาเศวตภุชกร ในรัชกาลที่ 2 และเจ้าพระยาบรมนครนรินทร์ทัณฑ์ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จะเห็นได้ว่าชื่อของช้างเผือกหรือช้างสำคัญเป็น พระยาเจ้าพระยา ซึ่งชื่อดังกล่าวนี้ เหมือนบรรดาศักดิ์ของข้าราชการในสมัยที่เลื่อนจากพระเป็นพระยา พระยาเป็นเจ้าพระยาได้ ต่อมาในรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนมาใช้คำว่าพระเศวต นำหน้าชื่อ และลงท้ายด้วยคำว่า เลิศฟ้า ซึ่งมีความหมายดังนี้

พระ	แปลว่า	ยิ่งใหญ่
เศวต	แปลว่า	ขาว
เลิศฟ้า	แปลว่า	เจ้าฟ้า

ช้างเผือก มีความสำคัญต่อบ้านเมืองและเป็นราชพาหนะคู่พระบารมีของพระมหากษัตริย์ มีฐานะเทียบเท่าเจ้านายชั้นเจ้าฟ้า ดังจะเห็นได้จากพระกรรมกริรมย์ ซึ่งใช้กางในกระบวนแห่หน้าเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระราชพิธีสำคัญ ๆ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษกและใช้พระกรรมกริรมย์สวมถุงเข้ากระบวนพระอิสริยยศ แห่หน้าเสด็จพระราชวงศ์ชั้นเจ้าฟ้าในการพระราชพิธีโสกันต์ เป็นต้น ในพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญก็ใช้พระกรรมกริรมย์สวมถุงหน้าช้างสำคัญได้เช่นเดียวกัน (ยอดยิ่ง โสภณ, 2521)

ประวัติช้างสำคัญ 3 เชือก จังหวัดเพชรบุรี

เมื่อต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2520 จังหวัดเพชรบุรี ได้พบช้างที่มีมงคลลักษณะเป็นช้างสำคัญตามพระราชบัญญัติรักษาช้างป่า พ.ศ. 2464 จำนวน 2 เชือก คือ ช้างพลายอายุ 2 ปีเศษของบริษัทภาคีฟาร์ม จำกัด ชื่อ พลายภาคี มีลักษณะพิเศษขนสีขาวนวล ได้เลี้ยงดูไว้ที่ฟาร์มของบริษัทใกล้แก่งกระจาน ตำบลแก่งกระจาน อำเภอท่ายาง และช้างพังอายุ 1 ปีเศษ ของพระปลัดบุญส่ง ธรรมปาโล เจ้าอาวาสวัดเขabenได้อฐิต์ ตำบลไร่ส้ม อำเภอเมืองเพชรบุรี ชื่อ พังขวัญตา มีลักษณะพิเศษแสนรู้ ทางบริษัทภาคีฟาร์มได้ขอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรี ขอผู้ชำนาญการตรวจคชลักษณ์ จากสำนักพระราชวังมาตรวจสอบลักษณะพลายภาคี ที่ฟาร์มของบริษัท พร้อมกันนั้นผู้ว่าราชการจังหวัดได้ขอให้ไปตรวจสอบลักษณะพังขวัญตาที่วัดเขabenได้อฐิต์ด้วย และรายงานให้กระทรวงมหาดไทยทราบ สำนักพระราชวังได้ขอให้จมีนสิริวงรัตน์ (เฉลิม คชาชีวะ) ผู้ชำนาญการคชลักษณ์ของสำนักพระราชวังซึ่งสืบตระกูลพระหม่อมเฒ่าไปตรวจสอบลักษณะ เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2520 หลังจากนั้นประมาณ 1 สัปดาห์ สำนักพระราชวังได้แจ้งผลการตรวจคชลักษณ์ให้จังหวัดทราบว่าช้างทั้งสองเชือกคือ พลายภาคีกับพังขวัญตา เป็นช้างสำคัญที่มีคชลักษณ์ต้องตามพระราชบัญญัติรักษาช้างป่า พ.ศ. 2464 กล่าวคือ เกิดในตระกูล “วิษณุพงศ์” จำพวก “อัฐรุคช” ชื่อ “ตามพหัตคินทร์”

ต่อมาเมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2521 พระปลัดบุญส่ง ธรรมปาโล เจ้าอาวาสวัดเขabenได้อฐิต์ ได้ลูกช้างพลายมาอีกเชือกหนึ่ง อายุประมาณ 6 เดือน ชื่อ “ดาวรุ่ง” มีลักษณะพิเศษ คือ เล็บครบ 20 เล็บ ถือว่าหาได้ยาก เจ้าหน้าที่จากสำนักพระราชวังและกองการทะเบียนกรมการปกครอง ได้นำสัตว์แพทย์มาตรวจสุขภาพช้างพังขวัญตาที่วัดเขabenได้อฐิต์ได้รับคำบอกเล่าจากพระปลัดบุญส่งฯ และสังเกตเห็นว่า เป็นช้างเล็บครบ จึงได้ขอให้สำนักพระราชวังส่งจมีนสิริวงรัตน์ ผู้ชำนาญการคชลักษณ์ และคณะมาตรวจพลายดาวรุ่ง เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2521 ต่อมาสำนักพระราชวังได้แจ้งผลการตรวจคชลักษณ์พลายดาวรุ่ง ปรากฏว่าเป็นช้างสำคัญมีคุณสมบัติพิเศษ โดยมีเล็บครบเป็นสิ่งซึ่งหาได้ยากเกิดในตระกูล “วิษณุพงศ์” จำพวก “อัฐรุคช” ชื่อ “ครบกระจอก”

ภาพที่ 4-45 จมีนสิริวงรัตน์ ผู้ชำนาญการคชลักษณ์ของสำนักพระราชวัง กำลังตรวจคชลักษณ์ของ “พลายดาวรุ่ง” หรือ “ขวัญเมือง” อายุ 7 เดือนเศษ
ที่มา : ยอดดียง โสภณ, 2521

ช้างสำคัญ 3 ช้าง เป็นสมบัติของแผ่นดินต้องนำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานบำเหน็จให้ตามสมควร ตามมาตรา 12 แห่ง พ.ร.บ. รักษาช้างป่า พ.ศ. 2464 (ยอद्यิง โสภณ, 2521)

ประวัติช้างสำคัญ 3 ช้าง

ภาพที่ 4-46 พลายภาศรี อายุ 2 ปีเศษ

ที่มา : ยอद्यิง โสภณ, 2521

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โปรดเกล้าฯ ประกอบพระราชพิธีสมโภช และขึ้นระวางวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2521 ณ โรงพิธี จังหวัดเพชรบุรี พระราชทานนามว่า “พระเศวตภาสุรคเชนทร์ นวเมณฑราพาหน สุทวิมลวิษณุพงศ์ คุณธำรงตามพหัสตินทร์ สัพพัชรินทร์อนันตพล คชมงคลเลิศฟ้า”

ภาพที่ 4-47 พระเศวตภาสุรคเชนทร์ฯ สี่กายทองแดงหม่น

ที่มา : ภาสพล กนิษฐสุต, 2550

2. พังขวัญตา เกิดเมื่อประมาณเดือนพฤศจิกายน 2519 จากแม่ช้างป่าในเขตท้องที่ป่าเต็งป่ายางชุม ตำบลสองพี่น้อง อำเภอนาทาย จังหวัดเพชรบุรี เมื่ออายุได้ประมาณ 2 สัปดาห์ ชาวบ้านจากอำเภอบางบัวดิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งรับจ้างทำไม้ให้นายสนธิ ศิริวานิช กำนันตำบลเขาน้อย อำเภอบางบัวดิน ได้เข้าไปทำไม้ในเขตป่าละอู ท้องที่อำเภอนาทาย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และป่าเต็งป่ายางชุม ในเขตอำเภอนาทาย จังหวัดเพชรบุรี พบโขลงช้างป่าจึงขับไล่โขลงช้างป่าให้หนีไป (ฆ่าแม่ช้างตาย) ลูกช้างพังเชือกนี้จึงพลัดหลงจากโขลงช้าง จึงถูกพวกลูกจ้างคนงานทำไม้จับไว้และนำมาให้นายสนธิ ศิริวานิช กำนันตำบลเขาน้อย อำเภอบางบัวดิน โดยนำออกจากป่าอำเภอนาทายผ่านทางตำบลห้วยทรายเหนือ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี นำไปอำเภอบางบัวดิน นายสนธิ ศิริวานิช กำนันตำบลเขาน้อยได้ให้รางวัลลูกจ้างคนงานทำไม้ที่จับลูกช้างมาให้เป็นเงิน 5,000 บาท และตั้งชื่อให้ลูกช้างว่า “กำพร้า” ต่อมากำนันสนธิ ศิริวานิช เจ้าของได้ถึงแก่กรรม ทายาทจึงได้ถวายลูกช้างพัง “กำพร้า” ให้แก่พระปลัดบุญส่ง ธรรมปาโล เจ้าอาวาสวัดเขาบันไดอิฐ อำเภอเมืองเพชรบุรี

ภาพที่ 4-48 พังขวัญตา อายุ 1 ปี 2 เดือนเศษ

ที่มา : ยอดยิ่ง โสภณ, 2521

(มีข่าวเล่าสืบเกี่ยวกับช้างพังขวัญตาเชือกนี้ว่า เจ้าของผู้ที่ครอบครองช้างพังขวัญต้ามักมีอันเป็นไป ดังเช่นคนงานผู้จับช้างพังขวัญตามาให้กำนันสนธิ ถูกคนร้ายยิงตาย ต่อมาเมื่อช้างตกมาอยู่กับกำนันสนธิ เพียง 1 วัน กำนันสนธิพร้อมกับคนใกล้ชิดก็ถูกคนร้ายยิงตายที่หน้าบ้านรวม 4 คน และเจ้าอาวาสวัดเขาบันไดอิฐคนปัจจุบันเชื่อว่า ช้างพังขวัญตาเป็นช้างที่มีอาถรรพณ์ที่ทำให้เจ้าของผู้ครอบครองต้องประสบเคราะห์กรรมถึงแก่ชีวิตเจ้าของเดิมจึงต้องถวายวัด)

เหตุที่ทายาทกำนันสนธิ ถวายลูกช้างพังเชือกนี้ให้เจ้าอาวาสวัดเขาบันไดอิฐ เนื่องจากกำนันสนธิ มีภูมิลำเนาอยู่ที่ตำบลหาดเจ้าสำราญ อำเภอเมืองเพชรบุรี เคยบวชเรียนอยู่ที่วัดเขาบันไดอิฐ โดยเป็นลูกศิษย์ของพระครูญาณวิลาส (หลวงพ่อด่าง) เมื่อมาสึกขาบทแล้ว ได้ไปประกอบอาชีพ

ที่อำเภอปราณบุรี ก็ยังไปมาเยี่ยมเยียนกับทางวัดเขابันไดอิฐอยู่เสมอแม้ว่าพระครูญาณวิลาศ มรณภาพไปแล้ว กำนันสนธิก็ยังไปมาที่วัดเขابันไดอิฐเพื่อเคารพศพหลวงพ่อดังอยู่เป็นประจำ และคุ้นเคยกับพระปลัดบุญส่ง เจ้าอาวาสวัดเขابันไดอิฐองค์ปัจจุบันเป็นอย่างดี เมื่อกำนันสนธิ ถึงแก่กรรม พระปลัดบุญส่งได้ไปช่วยจัดการเป็นธุระในงานศพอย่างใกล้ชิด เมื่อเสร็จงานศพแล้ว ทายาทของกำนันสนธิเห็นว่ากำนันสนธิมีความรักเคารพผูกพันอยู่กับวัดเขابันไดอิฐมาก อีกทั้ง การดูแลรักษาลูกช้างก็ไม่สะดวกจึงพร้อมใจกันถวายลูกช้างพัง “กำพร้า” นี้ให้พระปลัดบุญส่งฯ นำมาเลี้ยงไว้ที่วัดเขابันไดอิฐ อำเภอเมืองเพชรบุรี เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2520 และได้ให้ชื่อ ใหม่ว่า “ขวัญตา”

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โปรดเกล้าฯ ประกอบพระราชพิธีสมโภช และขึ้นระวางเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2521 ณ โรงพิธี จังหวัดเพชรบุรี พระราชทานนามว่า “พระเทพวัชรกิริณี ตามพหุสตีพิชญพงศ์ โสถถิธำรงวิสุทธิลักษณ์ อำนวยคุณสบสภนธ์ วิมลสารโสภิต พิบูลกิตต์เลิศฟ้า”

ภาพที่ 4-49 พระเทพรัตนกิริณีฯ

ที่มา : สารานุกรมไทย ฉบับที่ 17 สำหรับเยาวชน

3. พลาย “ดาวรุ่ง” เกิดเมื่อประมาณเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2520 จากแม่ช้างป่าใน ป่าชายแดนตำบลสิงขร อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ ต่อเขตเมืองมะริด สหภาพพม่า ราษฎรนำมาฝาก ขายไว้ที่วัดหนองหิน ตำบลคลองวาฬ อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ ด้วยเกรงว่าจะถูกเจ้าหน้าที่จับกุม เพราะผิดกฎหมาย จึงนำมาฝากไว้ที่วัดหนองหิน ท่านเจ้าอาวาสวัดหนองหินได้เล่าให้ท่านเจ้าคุณเทพ ประสิทธิคุณ (วัดประยุรวงศ์ กรุงเทพฯ ฯ เจ้าคณะภาค 15) ฟังว่ามีราษฎรนำลูกช้างมาไว้ที่วัด 1 เชือก ท่านเจ้าคุณเทพประสิทธิคุณ จึงได้มีหนังสือถึงเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี (วัดยาง) ขอให้พระปลัดบุญส่ง เจ้าอาวาสวัดเขابันไดอิฐไปดูแลลูกช้างเชือกนี้ เพื่อนำมาเป็นเพื่อนกับช้างพังขวัญตา พระปลัดบุญส่ง ได้ไปดูช้างเชือกนี้ เห็นว่าเป็นลูกช้างเล็ก ผอมดำย่นซึม เกรงว่าจะล้มและตายเสียจึงเวทนายินดีที่จะรับมาเลี้ยง จึงได้นำรถยนต์ก็ไปรับมาเมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2521 โดยให้ค่าตอบแทนกับ

เจ้าของเดิมเป็นเงิน 7,000 บาท (เจ็ดพันบาทถ้วน) และนำช้างมาถึงวัดเขabanไดอิฐเมื่อเวลาใกล้รุ่ง จึงให้ชื่อช้างเชือกนี้ว่า “ดาวรุ่ง” เมื่อพลายดาวรุ่งมาอยู่วัดเขabanไดอิฐได้รับการเลี้ยงดูจากพระปลัดบุญส่งอย่างดี จึงมีสุขภาพแข็งแรง ผิวพรรณดีขึ้นกว่าเดิมอย่างรวดเร็ว และมีกิตติศัพท์ว่ามีลักษณะพิเศษ คือ มีเล็บครบ เจ้าของเดิมจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้มาติดต่อขอซื้อคืนพระปลัดบุญส่งไม่ยอมขายคืนให้

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โปรดเกล้าฯ ประกอบพระราชพิธีสมโภช และขึ้นระวางเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2521 ณ โรงพิธีจังหวัดเพชรบุรี “พระบรมนขทัต วัชรพาหนพิขณพงศ์ โสถถิธำรงอัฐคช ดิเรกยศอนันตคุณ อดุลยสารเลิศฟ้า”

ภาพที่ 4-50 พระบรมนขทัตฯ (พลายดาวรุ่ง)

ที่มา : สารานุกรมไทย ฉบับที่ 17 สำหรับเยาวชน

สำหรับช้างสำคัญของจังหวัดเพชรบุรีที่เกิดขึ้นทั้งสามเชือกนั้น แต่ละเชือกมีลักษณะของช้างสำคัญดังนี้

พลายภาคี

สีกาย	เป็นสีทองแดงหม่น
ตา	สีน้ำตาล
เพดาน	สีชมพู
อันทโกศ	สีชมพูอมม่วง
ขนตัว	สีน้ำผึ้งโปร่ง
ขนขโมด	สีน้ำผึ้งโปร่ง
ขนบรรทัดหลัง	สีน้ำตาลไหม้โปร่ง
ขนหู	สีขาวโปร่ง
ขนหาง	สีน้ำตาลไหม้โปร่ง
หาง	เขิน

เล็บ	ฝายหอย สีม่วงอ่อน
ไรเล็บ	สีน้ำตาลอมม่วง
ขุมขน	มีทั้งขุมละ 2 เส้น และ 3 เส้น
ช่องแมลงงู	ลึก 2 เซนติเมตร
งา	สีเหลือง

พังขวัญตา

สีกาย	ทองแดงหม่น
ตา	สีน้ำตาลไหม้
เพดาน	สีชมพู
กระสอบ	สีชมพูอมม่วง
ขนตัว สี	น้ำตาลไหม้-โปรง
ขนโหมค	สีน้ำตาลไหม้-โปรง
ขนบันทึกหลัง	สีน้ำตาลไหม้-โปรง
ขนหู	สีน้ำผึ้ง โปรง
ขนหาง	สีน้ำตาลไหม้ ทึบ
หาง	เขิน
เล็บ	ฝายหอย สีม่วงอ่อน
ไรเล็บ	สีขาว
ช่องแมลงงู	ลึก 9 กระเบียด

ข้างทั้งสองเขือกนี้เกิดในตระกูลวิษณุพงศ์ จำพวก อัญญุคช และมีชื่อว่า “ตามพหัทศรินทร์”

พลายดาวรุ่ง

สีกาย	เป็นสีม่วงอ่อนคล้ำ
ตา	สีม่วงปนสีน้ำเงินขอบตาขาว
เพดาน	สีชมพูอ่อน
อันตโกศ	สีชมพู
เล็บ	ฝายหอยมีสีม่วงอ่อนและเป็นเล็บครบ คือมีรวม 20 เล็บ
ไรเล็บ	สีม่วงอ่อน
ขนขโมค	สีน้ำตาลไหม้
ขนบันทึกหลัง	สีน้ำตาลไหม้
ขนหาง	สีดำ
ขนหู	สีขาวโปรง
ขนขา	สีขาว
ขนท้อง	สีขาว
ขนกาย	สีน้ำตาลไหม้
ขุมขน	มีขุมละ 2 เส้นและ 3 เส้น และกระจายเส้น

ข้างเชือกนั้นนอกจากมีคุณสมบัติพิเศษคือมีเล็บครบ ซึ่งหาได้ยากมากแล้วลักษณะของข้างยังถูกต้องตามพระคชลักษณ์อีกด้วยเป็นส่วนมาก จัดเข้าเป็นข้างสำคัญอยู่ในตระกูลวิชฌพงศ์ จำพวกอัฐรุกช มีชื่อว่า “ครบกระจอก”

ข้างของจังหวัดเพชรบุรีทั้งสามเชือกนี้เกิดในตระกูลวิชฌพงศ์ทั้งสิ้น ซึ่งตามโบราณประเพณีนิยมว่า พระบุญบารมีขององค์สมเด็จพระมหากษัตริย์จะทรงชนะอริราชศัตรู เป็นศิริมงคลแก่อาณาประชาราษฎร์ จะบังเกิดพืชผลธัญญาหารบริบูรณ์แก่ประเทศชาติ นับเป็นนิมิตอันประหลาดมากที่จังหวัดเพชรบุรีเพียงจังหวัดเดียวเกิดข้างสำคัญอุบัติขึ้นพร้อมกัน และมีโอกาสได้กระทำพิธีน้อมเกล้าฯ ถวายเพื่อขึ้นระวางสมโภชในคราวเดียวกันถึงสามเชือก ถึงแม้ว่าข้างเผือกนี้จะอุบัติขึ้นก็เฉพาะด้วยพระบุญญาธิการของพระมหากษัตริย์ก็จริงอยู่ แต่ก็ยังไม่เคยปรากฏว่าจะเกิดขึ้นพร้อมกันในวาระเดียวกันและจังหวัดเดียวกันถึง 3 เชือกเช่นนี้ ตามโบราณประเพณีเชื่อกันว่าข้างเผือกเกิดขึ้นที่เมืองใดก็เป็นเพราะเทพดาเล็งเห็นว่าเมืองนั้น มีความสำคัญน่าเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระมหากษัตริย์ จึงได้บันดาลให้ข้างสำคัญงมาเกิดเพื่อฝากฝังให้เป็นตัวแทนนำเลี้ยงดู และนำขึ้นน้อมเกล้าถวายแด่พระมหากษัตริย์ในระยะเวลาอันควร แต่ครั้งนี้เทพดากำหนดให้ข้างสำคัญงมาเกิดถึงสามเชือกในวาระเดียวกัน และเมืองเดียวกัน จึงน่าจะลองพิจารณากันดูซิว่าเทพดาท่านมองเห็นความสำคัญของเจ้าเมืองนี้ขนาดไหน น่าจะเป็นที่ปลื้มปิติยินดีแก่ชาวเมืองเพชรบุรีเป็นอย่างยิ่งที่เจ้าเมืองของท่านเป็นผู้ที่เทพดาได้พิจารณาแล้วเห็นว่า เป็นผู้ที่จะเสริมพระบุญญาธิการ และไว้วางพระราชหฤทัยขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มากกว่าทุก ๆ ครั้งที่เคยปรากฏมานับว่าเป็นผู้ที่มีบุญมากผู้หนึ่ง คณะผู้ฝึกสอนข้างสำคัญจึงพร้อมใจกันขอแสดงความคารวะต่อท่านเจ้าเมืองไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย (ยอดยิ่ง โสภณ, 2521)

ครบกระจอก

ข้างโดยปกติมี 18 เล็บ น้อยกว่าเล็บมนุษย์ 2 เล็บ คือ เล็บเท้าหน้ามีข้างละ 5 เล็บเท้าหลังข้างละ 4 เล็บ แต่ข้างที่จะกล่าวต่อไปนี้มีเล็บเชือกละ 20 เล็บ เท่ากับของมนุษย์พอดี จึงเรียกว่า “ครบกระจอก” คำว่า “กระจอก” หมายถึง เล็บและหากท่านผู้ใดสงสัยว่าทำไมเล็บข้างจึงเรียกว่า “กระจอก” ก็ขอเรียนอย่างกำปั้นทุบดินว่า ท่านองเดียวกับข้างที่เขาเรียกว่า “เชือก” นั้นแหละ แทนที่จะเรียกข้างจำนวน 1 ตัว 2 ตัว กลับเรียกข้างจำนวน 1 เชือก 2 เชือก หรือข้างจำนวน 3 ผู่ง 4 ผู่ง ก็ไม่เรียกกลับไปเรียกว่าข้างจำนวน 3 โขลง 4 โขลง เป็นต้น

ครบกระจอกหรือข้างเล็บครบ

สมัตร์ตันโกสินทร์ แห่งพระราชวงศ์จักรี

รัชกาลที่ 1 ทรงมีข้างเผือก 10 ข้าง ในจำนวนนี้มีข้างปลายเล็บครบ 1 เชือก เชือกที่ 6 เป็นข้างปลายเล็บครบ พระยาตรีธรรมราชนำถวาย สมโภชขึ้นระวาง ณ วันขึ้น ปีฉลู 1165 พระราชทานนามว่า “พระบรมนัชมณีศรีรัตนคเชนทร บวรพิชญพงษ์ วงศ์คชพรรณ อนันตคุณ สมบูรณ์เลิศฟ้า”

รัชกาลที่ 3 ทรงมีข้างเผือก 20 ข้าง ในจำนวนนี้มีข้างปลายเล็บครบ 3 เชือกที่ 14 เป็นข้างปลายเล็บครบ เจ้าราชวงศ์เมืองเชียงใหม่ถวายสมโภชขึ้นระวาง ณ วันขึ้น 5 ค่ำ ปีมะเส็ง 1027 พระราชทานนามว่า “พระบรมนขาเคนทร”

เชือกที่ 15 เป็นช้างพลายเล็บครบ (พงศาวดารว่าพัง) พระยาน่านนำถวายสมโภชขึ้น
ระวาง ณ วันขึ้น 6 ค่ำ ปีมะเส็ง 1207 พระราชทานนามว่า (พระ) “พระนาเคนทรนชา”

เชือกที่ 16 เป็นช้างพลายเล็บครบ พระยาสงขลानำถวาย สมโภชขึ้นระวาง ณ
วันขึ้น 11 ค่ำ ปีมะเส็ง 1207 พระราชทานนามว่า “พระบรมทัตชนขาไอยราลักษณรังสฤชติ วิศณุพงศ์
มงคลคุณพรุณสาตสายฝนสบสกลเลิศฟ้า”

รัชกาลที่ 5 ทรงมีช้างเผือก 15 ช้าง ในจำนวนนี้มีช้างพลายเล็บครบ 1 เชือกที่ 1
เป็นช้างพลายเล็บครบ นางสิง บุตรพระยาไชยบาลานำถวายสมโภชขึ้นระวาง ณ วันขึ้น 5 ค่ำ
เดือน 4 ปีกุล 1203 พระราชทานนามว่า “พระบรมนัขสมบัติ”

รัชกาลที่ 9 ทรงมีช้างเผือก 12 ช้าง ในจำนวนนี้มีช้างพลายเล็บครบ 1 เชือกที่ 12 ช้างพลาย
เผือกเล็บครบ ลูกเถื่อน ชื่อ “ดาวรุ่ง” เป็นของวัดเขาบันไดอิฐ จังหวัดเพชรบุรี ได้เลี้ยงอยู่ที่วัด
เป็นช้างสำคัญในตระกูล “วิษณุพงศ์” จำพวก “อัฐคุช” ชื่อ “ครบกระจอก” เป็นช้างที่มีเล็บครบ
เชือกเดียวที่ได้ในรัชกาลที่ 9 (ยอद्यิง โสภณ, 2521)

วิวัฒนาการของช้างไทยในสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่ก่อนสุโขทัย สมัยกรุงสุโขทัยและล้านนา
กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี ช้างต้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งล้วนเป็นช้างราชพาหนะในประวัติศาสตร์
ไทยมีการรบบนหลังช้างหลายครั้ง เช่น ในสมัยสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงรบกับขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด
ต่อมาสมัยอยุธยา เจ้าอ้ายพระยารบกับเจ้ายี่พระยาที่สะพานป่าถ่าน พระสุริโยทัยรบกับพระเจ้าแปร
และพระนเรศวรมหาราชรบกับพระมหาอุปราชา อาจกล่าวได้ว่าการรบบนหลังช้างเป็นเหตุการณ์
ที่ผู้คนล้วนจดจำ มีหลักฐานการบันทึกทั้งในจารึกและพงศาวดาร รวมทั้งเอกสารคำให้การ ซึ่งเป็นการ
บันทึกจากคำบอกเล่าของชาวบ้าน เหตุการณ์ยุทธหัตถีครั้งสำคัญที่สุดคือสมัยสมเด็จพระนเรศวร
มหาราชรบกับพระเจ้าแปร เพราะไม่เพียงถูกบันทึกไว้ในพงศาวดารสมัยอยุธยาเท่านั้น แต่ยังคงสืบทอด
มาในสมัยรัตนโกสินทร์ด้วย เช่น การเขียนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ เรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย
โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส แสดงให้เห็นว่า ยุทธหัตถีเป็นสัญลักษณ์
การกู้เอกราชของกองทัพไทย และยังมีจตุลึงคบาทเป็นผู้คุ้มครองเท้าทั้ง 4 ของช้างทรง มีฝีมือ
ในการรบทุกรูปแบบ โดยเฉพาะการใช้ดาบสองมือ เช่น ทวน และมวย จตุลึงคบาทประจำ 2 เท้าหน้า
มียศเป็นนอกหลวง ส่วนจตุลึงคบาทประจำ 2 เท้าหลังมียศเป็นนอกขุน โดยบางตำราระบุว่า
นอกเหนือจากจตุลึงคบาทที่คุ้มกันช้างแล้ว ยังมีอีก 1 นายที่ทำหน้าที่ดังกล่าว คือ พลหน้าหน้าช้าง

ความสำคัญของพระราชสัญลักษณ์ ตราที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้ประทับกำกับ
พระปรมาภิไธยและประทับกำกับเอกสารสำคัญ ที่ออกในพระปรมาภิไธย เป็นเครื่องหมายที่แสดงถึง
พระราชอำนาจ และพระราชสัญลักษณ์ประจำแผ่นดินหรือประจำรัชกาลนั้น นอกจากนี้ ยังเป็นเครื่อง
มงคลอีกด้วย ดังที่ปรากฏอยู่ในหมวดพระราชสิริ ซึ่งประกอบด้วย พระสุพรรณบัตร ดวงพระราช
สมภพ และพระราชสัญลักษณ์ประจำแผ่นดิน ซึ่งจะต้องเชิญขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายในพระราชพิธีบรม
ราชาภิเษก พร้อมกับเครื่องมงคลอื่น ๆ มีรูปช้าง และเป็นนางช้าง

การสร้างสรรควัฒนธรรมที่ดงามของชาติไทยในอดีตกาล นั้นล้วนแต่มีช้างเข้ามา
มีส่วนร่วมอยู่ด้วยทั้งสิ้น เมื่อแรกเริ่มการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ช้างคือพาหนะสำคัญที่อัญเชิญ
พระพุทธมณีนีรัน ปฎิมากรแก้วมรกตมาสถิต ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม นอกจากนี้ ในงานพระราช
พิธีต่าง ๆ อาทิ พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา งานพระราชพิธีฉัตรมงคล หรือในงานพระราชทาน

งานเลี้ยงเพื่อเป็นเกียรติแก่พระราชอาคันตุกะหรือประมุขของต่างประเทศที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท จะต้องนำช่างเผือกแต่งเครื่องคชาภรณ์ไปยื่นที่แทนเกยช้าง ด้านตะวันตกของพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ ในพระบรมมหาราชวัง เพื่อประกอบพระเกียรติยศ

การเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาส ช้างบรรณาการ กลับสำริดรูปหล่อพระราชทานให้แก่สิงคโปร์ เมื่อปี พ.ศ. 2413 ตอนแรกประดิษฐานอยู่ด้านหน้าท่าว่าการเมือง ต่อมาย้ายไปประดิษฐานยังสถานที่ปัจจุบัน คือที่ด้านข้างของตึกรัฐสภาหลังเก่า ซึ่งปัจจุบันคืออาคารจัดแสดงศิลปะและโรงละคร The Arts House at the Old Parliament รวมทั้งปัดดาเวีย ปัจจุบันคือกรุงจาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย เมื่อปี พ.ศ. 2413 ช้างสำริดตัวนี้ได้ประดิษฐานอยู่ด้านหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติของอินโดนีเซียเป็นเวลามากกว่า 150 ปีแล้ว จนพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้มีชื่อเรียกอย่างล้าลองว่า “เกอดง กาจะฮ์” (อ่านตามสำเนียงอินโดว่า เก็ดง กัจจะฮ์ Gedung Gajah เกอดง คือตึกส่วนกาจะฮ์ คือช้าง รวมเป็น “ตึกช้าง” นั่นเอง)

คำว่า กาจะฮ์ หรือ Gajah นี้ก็คือ คช/คชา จากภาษาสันสกฤต แปลว่า “ช้าง” เป็นคำเดียวกับที่คนไทยเราก็มักนำมาใช้ด้วยเช่นกัน และรัชกาลที่ 7 ทรงเสด็จประพาสที่ไซ่ง่อนเพื่อเจริญสัมพันธไมตรี หลังจากสยามมีกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสมาตั้งแต่สมัยรัชการที่ 5 จนเราต้องเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศสไป ครานี้รัชการที่ 7 ได้พระราชทานรูปหล่อช้างสำริดลักษณะทรงเครื่อง ซึ่งได้ประดิษฐานไว้ที่ด้านหน้าสวนสัตว์ไซ่ง่อน เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งมิตรภาพ และแสดงถึงความป็นเอกราชของราชอาณาจักรสยามจากจักรวรรดินิยมจากตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 9 ข้อมูลจากกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ทส.) พบว่าตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2544-2559 มีช้างไทย 20 เชือกได้ส่งไปเจริญสัมพันธไมตรี 5 ประเทศ คือ ศรีลังกา เดนมาร์ก ญี่ปุ่น สวีเดน ออสเตรเลีย โดยแบ่งออกเป็นดังนี้

1. ก่อนปี พ.ศ. 2544 กรมป่าไม้ส่งออกช้าง 1 เชือกไปประเทศศรีลังกา (พลายประตุมหา)
2. ปี พ.ศ. 2544 กรมป่าไม้ส่งออกช้าง 2 เชือกไปประเทศศรีลังกา โดยครอบครัวของนายสมโรจน์ คุกิตติเกษม ในนามจังหวัดสุรินทร์ ได้ทูลเกล้าถวายช้าง 2 เชือก คือ พลายศักดิ์สุรินทร์ และพลายศรีณรงค์ แต่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เพื่อพระราชทานให้แก่นางสิริมาโว บันดารานัยเก ประธานาธิบดีแห่งประเทศศรีลังกา เพื่ออัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ประเทศศรีลังกาเมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2543

3. ปี พ.ศ. 2544 กรมป่าไม้ส่งออกช้าง 3 เชือกไปประเทศเดนมาร์ก โดยครอบครัวนายสมโรจน์ คุกิตติเกษมในนามจังหวัดสุรินทร์ ได้ทูลเกล้าถวายช้าง 3 เชือกพลายตันศักดิ์ พังสุรินทร์ และพังกันเกรา แต่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เพื่อพระราชทานให้แก่สวนสัตว์กรุงโคเปนเฮเกน เนื่องในโอกาสเสด็จเยือนไทยอย่างเป็นทางการของสมเด็จพระราชินีนาถมาร์เกรเธอที่ 2 แห่งเดนมาร์ก และเจ้าชายเฮนดริก พระราชสวามีในฐานะพระราชอาคันตุกะเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2545

4. ปี พ.ศ. 2545 กรมป่าไม้ส่งออกช้าง 2 เชือก คือ พลายอาทิตย์ พังอุทัย ไปประเทศญี่ปุ่น โดยครอบครัวนายสมโรจน์ คุณิตติเกษมในนามประชาชนจังหวัดสุรินทร์ ให้แก่ประชาชนชาวญี่ปุ่น เพื่อแสดงความยินดีในโอกาสประสูติกาลของเจ้าหญิงไอโกะ เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2545

5. ปี พ.ศ. 2547 กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ส่งช้าง 2 เชือก คือ พังสวน้อย พังบัวไปประเทศสวีเดน โดยครอบครัวนายสมโรจน์ คุณิตติเกษม ได้ทูลเกล้าถวายช้าง 2 เชือก แต่พระพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เพื่อพระราชทานแต่สมเด็จพระราชาธิบดี คาร์ล กุสตาฟที่ 16 และสมเด็จพระราชินีซิลเวีย แห่งประเทศสวีเดน เพื่อเป็นการเจริญสัมพันธ์ไมตรีเพื่อความสัมพันธ์อันดีงาม ระหว่างประเทศไทย และประเทศสวีเดน เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2547

6. ปี พ.ศ. 2548 จังหวัดสุรินทร์ ส่งออกช้าง 2 เชือกคือ พลายน้อย พังดอกคุณไปประเทศญี่ปุ่น โดยครอบครัวนายสมโรจน์ คุณิตติเกษมในนามประชาชนชาวสุรินทร์ แต่ประชาชนชาวญี่ปุ่น เพื่อรวมฉลองครบรอบ 80 ปี เมืองมิยาซากิ เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2548

7. ปี พ.ศ. 2559 องค์การสวนสัตว์ในพระบรมราชูปถัมภ์ ส่งออกช้าง 8 เชือกไปประเทศออสเตรเลีย (พลายกุ่ม, พังทองดี, พังน้ำอ้อย, พังดอกคุณ, พังพรทิพย์, พังผักบุง, พังแดงโม ส่วนอีก เชือก ไม่ระบุชื่อ)

ฐานที่ 4 ประเพณีและวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้าง

ผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาของการจัดการฐานการเรียนรู้นี้เป็นคิวอาร์โค้ด เมื่อสแกนแล้วจะสามารถอ่านข้อมูลเพิ่มเติมในแต่ละฐานได้ครบถ้วน ผ่านการขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช้างโนเวลพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยมีเนื้อหาดังนี้

ภาพที่ 4-51 ฐานที่ 4 ประเพณีและวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้าง

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

บริเวณตอนเหนือของจังหวัดสุรินทร์ในแถบตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม และตำบลนาหนองไผ่ อำเภอชุมพลบุรี เป็นถิ่นที่อยู่ของชนพื้นเมืองชาว “กวย” หรือ “ส่วย” นิยมเลี้ยงช้างมาแต่โบราณกาล เพื่อนำไปใช้ในงานและพิธีต่าง ๆ โดยเฉพาะที่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ ซึ่งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดสุรินทร์ประมาณ 58 กิโลเมตร ชาวบ้านนิยมเลี้ยงช้างไว้เป็นจำนวนมาก จนมีผู้รู้จักบ้านตากกลางนามของหมู่บ้านช้าง หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ใกล้กับลำน้ำมูลและลำน้ำชี เดิมพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่ามีความอุดมสมบูรณ์มาก

ความชั่งจังหวัดสุรินทร์ อยู่กับช้างอย่างครบครัน ฟังพาอาศัยกัน ที่สุรินทร์เรามีสถาบันวิจัยและบริการสุขภาพช้างแห่งชาติ สถานพยาบาลช้าง โครงการคชอาณาจักร จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งสามารถตรวจสุขภาพช้าง และรักษาช้างป่วยได้เป็นอย่างดี และเมื่อช้างล้มเสียชีวิต หรือสูญวิญช้าง ชาวสุรินทร์ก็มีพิธีสงฆ์สวดทำบุญให้

นอกจากการอยู่เป็นครอบครัวแล้ว มักใช้ช้างในงานบุญต่าง ๆ ในสุรินทร์มีประเพณีบวชนาคช้าง ซึ่งเป็นประเพณีขึ้นชื่อของจังหวัดสุรินทร์ ที่จัดขึ้นที่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นประเพณีพื้นบ้านของชาวกวย หรือชาวกวย ซึ่งเป็นชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตระหว่างคนกับช้าง ที่ได้สืบทอดวิถีชีวิตจากบรรพบุรุษมาอย่างยาวนานหลายร้อยปี และที่บ้านตากกลางแห่งนี้ก็เป็นที่อยู่อาศัยของผู้คนในชื่อ “หมู่บ้านช้าง” อีกทั้งยังมีการใช้ช้างร่วมบวชนาคช้างในทั้งจังหวัด อีกทั้งใช้ช้างร่วมขบวนแห่เทียนพรรษา และตักบาตรบหลังช้าง เพื่อความเป็นสิริมงคลด้วย

นอกจากนี้ยังมีประเพณีแต่งงานของชุมชนชาวกวยโบราณ หรือชัตเต พิธี “ชัตเต” เป็นการสู่ขวัญบ่าวสาวแบบชาวกวย และมีพิธีแห่ขันหมากบหลังช้าง การเลี้ยงอาหารช้างเพื่อความ เป็นสิริมงคล และร่วมนั่งช้างจดทะเบียนสมรสบหลังช้าง ที่ถือว่าเป็นสัตว์บกเลี้ยงลูกด้วยนมที่ใหญ่ที่สุดในโลก และเป็นสัตว์แห่งความเป็นมงคล ซึ่งจังหวัดสุรินทร์จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในวันวาเลนไทน์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ เสริมสร้างความเข้มแข็ง ความอบอุ่น และความผูกพันระหว่างสามภรรยา ให้ตระหนักถึงความสำคัญของการจดทะเบียนสมรสให้ถูกต้องตามกฎหมาย รวมทั้งเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีการแต่งงานของชนพื้นเมืองสุรินทร์ กลุ่มชาติพันธุ์กวย หรือกวย อีกทั้งยังเป็นการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวศูนย์ศึกษา หมู่บ้านช้าง อันจะนำไปสู่โครงการ Elephant World แหล่งท่องเที่ยวที่ใหญ่ของโลกอีกด้วย และมีพิธีแห่ขันหมากของชาวสุรินทร์ ใช้ช้างในขบวนแห่เพื่อ เสริมความเป็นมงคลในงานแต่งงานอีกด้วย

ในทุก ๆ ปีองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ เทศบาลเมืองสุรินทร์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ได้จัดงานมหกรรมแห่เทียนพรรษาและตักบาตรบหลังช้างขึ้น และเป็นงานประจำปี ที่มีความสำคัญอีกงานหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์ เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามให้คงอยู่สืบไป และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ในการเผยแพร่งานให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จังหวัดสุรินทร์ โดยพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดสุรินทร์ รวมทั้งประชาชนนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ที่บริเวณลานหน้าอนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง ร่วมกันตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง พระสงฆ์บหลังช้างแห่งเดียวในโลก มีพระสงฆ์ 67 รูปนั่งรับบิณฑบาตรบหลังช้าง 40 เชือก เนื่องในวันอาสาฬหบูชาและเทศกาลเข้าพรรษา โดยมี ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ เป็นประธานในพิธีพร้อมข้าราชการ ประชาชน และนักท่องเที่ยวร่วมพิธีและตักบาตรบหลังช้างเป็นจำนวนมาก

ทั้งนี้ การตักบาตรบหลังข้างของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งถือว่าเป็นแห่งเดียวในโลก โดยพระสงฆ์และสามเณรได้ขึ้นนั่งบนหลังข้าง เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งได้ทำบุญใส่บาตร ข้าวสาร อาหารแห้ง โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศต่างตื่นตาตื่นใจกับการได้ทำบุญ และได้บริจาคเงินทำบุญกับข้างซึ่งถือว่าเป็นสัตว์ใหญ่ และสัตว์มงคลที่อยู่คู่กับประเทศไทยมาช้านานด้วย โดยพุทธศาสนิกชนแต่งกายด้วยชุดผ้าไหมหรือแต่งกายชุดผ้าพื้นเมืองของจังหวัดสุรินทร์พากันตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง เพื่อความเป็นสิริมงคลรับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ข้าง เป็นสัตว์ใหญ่และเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองของไทย จึงถูกนำมาใช้สร้างสำนวนไทยและสุภาษิตหลายคำ ดังนี้

1. ฆ่าข้างเอางา หมายถึง ทำลายของใหญ่เพื่อให้ได้ของเล็กน้อยซึ่งไม่คุ้มค่ากัน
2. ข้างตายทั้งตัวเอาใบบัวมาปิด หมายถึง ความชั่วหรือความผิดร้ายแรงที่คนรู้ทั่วกันแล้วจะปิดอย่างไรก็ไม่มิด
3. ข้างเท้าหน้า หมายถึง เป็นหัวหน้าหรือผู้นำ แล้วให้คนอื่นทำตามหรือเป็นหัวหน้าครอบครัวย
4. ดูข้างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่ หมายถึง ให้รู้จักพิจารณาลักษณะบุคคลหรือหญิงที่จะเลือกเป็นคู่ครอง
5. ตาบอดคลำข้าง หมายถึง คนที่รู้อะไรด้านเดียวหรือนัยเดียว แล้วเข้าใจว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างนั้น
6. ถีลอดตาข้าง ห่างลอดตาเส้น หมายถึง ดูเหมือนรอบคอบถี่ถ้วน แต่ไม่รอบคอบถี่ถ้วนจริง
7. อ้อยเข้าปากข้าง หมายถึง สิ่งหรือประโยชน์ที่ตกอยู่ในมือแล้วย่อมได้คืนยาก
8. เห็นข้างชี้ชี้ตามข้าง หมายถึง การกระทำตนเยี่ยงผู้อื่นที่มีฐานะและความพร้อมมากกว่า
9. เอาเนื้อหนูไปปะเนื้อข้าง หมายถึง เอาข้างที่มีอยู่เล็กน้อยไปให้ข้างที่มีอยู่มากมาเป็นลักษณะที่ไม่เหมาะสม คือ จะทำให้ข้างที่มีอยู่เล็กน้อยนั้นมีน้อยลง ส่วนข้างที่มีมากมายแล้วกลับมีมากขึ้น
10. ชีข้างจับตักแตง หมายถึง ลงทุนมากแต่ได้ผลน้อย
11. ข้างสารงูเห่า ข้าเก่าเมียรัก หมายถึง บรรดาสิ่งไม่น่าสนใจ ซึ่งอาจนำภัยมาสู่ชีวิตตน
12. ชีข้างวางขอ หมายถึง ผู้ที่มีคนในปกครองมาก ถ้าปล่อยปละละเลยไม่คอยว่ากล่าวตักเตือนคนในปกครอง ย่อมจะทำให้แข็งกำเร็ด ฮึกเหิม ไม่เกรงกลัว
13. เห็นข้างเท้าหมู หมายถึง เห็นฝ่ายตรงข้ามซึ่งแม้จะตัวใหญ่กว่าหรือมีอำนาจมากกว่าว่าไม่น่าเกรงขามในเวลาที่โกรธมากจนลืมตัว
14. เป็นข้างเผือก หมายถึง บุคคลที่มีพื้นเพอยู่เร้นลับ แต่มีคุณสมบัติพิเศษเด่นขึ้นเป็นที่รู้จักกันทั่วไป เปรียบได้กับข้างเผือกที่อยู่ในป่าได้มาขึ้นระวางเป็นข้างเผือก
15. วาจาเหมือนข้าง หมายถึง พูดอย่างไรอย่างนั้น พูดแล้วไม่กลับคำ
16. เลี้ยงข้างกินชีข้าง หมายถึง หาประโยชน์มิชอบจากงานที่ทำ
17. จูงข้างล่อตรูเข็ม หมายถึง ทำสิ่งที่เป็นไปไม่ได้
18. เสือหลายข้าง ข้างหลายโลง หมายถึง แสดงกิริยาเอะอะตึงตัง โครมคราม ลูกกลนไม่เรียบร้อย

19. ดูข้างให้ดูหน้าหนาว ดูสาวให้ดูหน้าร้อน หมายถึง แนะนำให้สังเกตลักษณะของข้าง และหญิงสาวที่เป็นไปตามธรรมชาติ และสภาวะอากาศ

20. ขาวข้างดู ขาวหมูแล่น หมายถึง ไม่ว่าจะไร่นิดหน่อยพอปรากฏขึ้นก็ตื่นดูไม่คิดว่า ควรหรือไม่ควร ตั้งท่าแต่จะดูอย่างเดียว

21. มากชี้ควาย หลายชี้ข้าง หมายถึง มากมายกายกองจนไม่เป็นสาระ ไม่เป็นประโยชน์

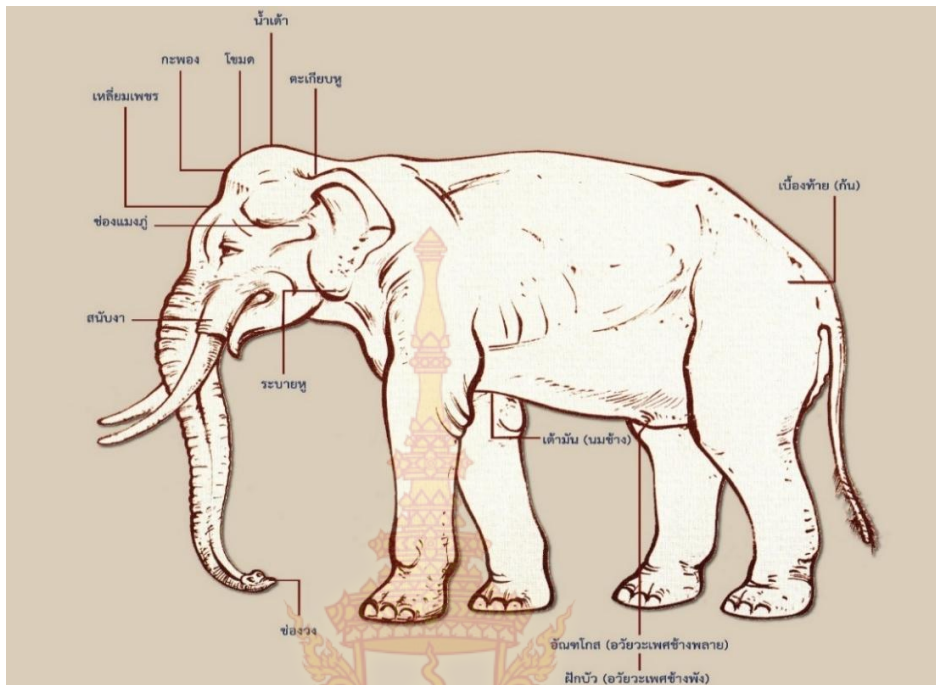
22. เลี้ยงข้าง กินชี้ข้าง หาเศษหาเลยหรือมีผลประโยชน์พลอยได้จากหน้าที่ที่ตนทำเปรียบ เหมือนคนเลี้ยงข้าง ซึ่งข้างก็มีค่าหญ้าอันเป็นส่วนหนึ่งของข้าง คนเลี้ยงข้างอาจเบียดบังเอาส่วนหนึ่งของ ค่าหญ้าเป็นผลประโยชน์ของตัวเอง

ช.ข้าง เป็นพยัญชนะตัวที่ 10 อักษรไทย 44 ตัว กลุ่มประชาสัมพันธ์ สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม จะได้แนะนำให้รู้จักคำ และความหมายที่ขึ้นต้นด้วย พยัญชนะตัวนี้ต่อไป แน่นนอนว่า ช. ตัวแรกที่แนะนำ ก็ต้องเป็น ช.ข้าง สัตว์ที่แสนจะน่ารัก และผูกพัน กับคนไทยมาช้านาน เป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ของประเทศไทย อันประกอบด้วย ข้าง ศาลาไทย และ ต้นราชพฤกษ์ ข้างเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม มีถิ่นกำเนิดใน 2 ทวีป คือ ทวีปแอฟริกา และทวีปเอเชีย ข้างแอฟริกาจะดุร้าย เลี้ยงให้เชื่องไม่ได้ ตรงกันข้ามกับข้างเอเชียที่มีนิสัยไม่ดุร้าย เลี้ยงง่าย ฉลาด อยู่กับมนุษย์ได้

ลักษณะนามเรียกข้างหรับข้างบ้าน หรือ ข้างที่โดนคล้องแล้ว ถูกเรียกมา เราจะใช้ ลักษณะนามว่า “เชือก” ส่วน ข้างป่าที่อาศัยอยู่ในป่าตามธรรมชาติ ใช้ลักษณะนามว่า “ตัว” สำหรับ ข้างเผือก, ข้างทรง (ข้างที่ขึ้นระวางเข้าประจำการแก่พาหนะหลวง) ใช้ลักษณะนามเรียกว่า “ข้าง” แต่ถ้า “ข้าง” ที่อยู่รวมกันจำนวนเยอะๆ เราจะใช้ลักษณะนามว่า “โขลง” ข้างตัวผู้ถ้ามีงายาวจะเรียก ข้างปลาย ถ้างาสั้นหรือไม่มีงายจะเรียก ข้างสือตอ ส่วนตัวเมียเรียกว่า ข้างพัง มักจะไม่มีงาปรากฏให้เห็น แต่ถ้าบางตัวมีงาสั้น ๆ จะเรียกว่า ขนาย ข้างเป็นสัตว์กินพืช มักอยู่รวมกันเป็นโขลง มีข้างพังอายุมาก เป็นจำโขลง เรียก แม่แปรง (ปะ-แหรง) ถ้าพูดถึง ข้างเผือก จะหมายถึง ข้างที่มีลักษณะต่างจากข้าง ทั่วไป เป็นข้างมงคลที่ต้องตามตำราคชลักษณ์ ถือเป็นสัตว์คู่บุญบารมี

นอกจากนี้ ยังมีของสะสมเกี่ยวกับข้างโชว์มากมาย ทั้งธนบัตร เหรียญ ตราไปรษณีย์ เครื่องดนตรีจากงาช้าง พระโกศงาช้าง ตาลปัตรงาช้าง และเครื่องประดับที่เกี่ยวกับข้าง ซึ่งถูกเชื่อว่าเป็นเครื่องรางของขลัง เช่น หางข้างไล่คุณไสย ป้องกันภัยแก่ผู้ครอบครอง และงาช้าง สัญลักษณ์ ความบริสุทธิ์ เป็นมงคล ความเชื่อในพลังอำนาจ ช่วยฟันฝ่าอุปสรรค แคล้วคลาดจากภัยอันตราย เอาชนะเหล่าศัตรูหมู่มารได้

คำศัพท์เรียกส่วนต่าง ๆ ของช้าง

ภาพที่ 4-52 คำศัพท์เรียกส่วนต่าง ๆ ของช้าง
ที่มา : กรมศิลปากร สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2565

พระราชบัญญัติเกี่ยวกับช้าง

ประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศเดียวที่ยกกระดับคุณค่าของช้างที่เป็นสัตว์ประจำชาติ เพราะมีการควบคุมตัวรูปพรรณช้างตั้งแต่เกิดจนล้มตาย งดนำเข้าและส่งออกช้าง ยกเว้นได้รับการอนุญาตแม้กระทั่งขออนุญาตจำหน่าย แปรสภาพ แปรรูปร่างช้างบ้านในประเทศ และควบคุมไม่ให้จับช้างป่ายกเว้นได้รับการอนุญาต เพื่อรักษาและอนุรักษ์ช้าง ทั้งออกกฎหมายการจำแนกช้างสำคัญ เพื่อถวายแด่พระมหากษัตริย์เท่านั้น

ตามพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะพุทธศักราช 2482 มีจุดมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองกรรมสิทธิ์ การป้องกันการลักสัตว์พาหนะ และการควบคุม การทำนิติกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสัตว์พาหนะ รวมทั้งกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน ซึ่งจะสรุปโดยย่อเฉพาะเรื่องช้างดังนี้ มาตรา 4 กำหนดให้ “ช้าง” เมื่อมีอายุย่างเข้าปีที่ 8 เป็น “สัตว์พาหนะ” ประเภทหนึ่ง ซึ่งตามกฎหมายนี้มาตรา 8 กำหนดให้เจ้าของ หรือตัวแทนพร้อมด้วยผู้ใหญ่บ้าน หรือพยาน (ในกรณีที่ไม่มีผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ใหญ่บ้านไปด้วยไม่ได้) นำสัตว์นั้นไปขอจดทะเบียนทำ “ตัวรูปพรรณ” ซึ่งเป็นเอกสารแสดงตำหนิรูปพรรณสัตว์พาหนะ จากนายทะเบียนท้องที่ที่สัตว์นั้นอยู่ภายในกำหนด ตามมาตรา 9 และมาตรา 10 รวมถึงการแจ้งความ สูญหาย ทั้งมาตรา 14 ในการโอนกรรมสิทธิ์ ให้ผู้โอนและผู้รับโอนทั้งสองฝ่ายหรือตัวแทนนำสัตว์ พาหนะและ ตัวรูปพรรณไปยังนายทะเบียนเพื่อจดทะเบียนการโอนกรรมสิทธิ์ เพื่อสลักหลังตัว รูปพรรณ แม้กระทั่งมาตรา 17 การย้ายสัตว์พาหนะไปต่างอำเภอ นอกจากกรณีการเช่าซื้อ ยืม ผาก

จำนำ รับจ้างเลี้ยง หรือพาไป ชั่วคราว เจ้าของหรือตัวแทนต้องนำตัวรูปพรรณไปแจ้งความต่อนายทะเบียนท้องที่ใหม่ภายในสามสิบวัน เมื่อสัตว์พาหนะตาย ให้เจ้าของหรือตัวแทนแจ้งความและส่งมอบตัวรูปพรรณสัตว์ที่ตายนั้นต่อนายทะเบียนท้องที่หรือกำนัน เพื่อจัดส่งต่อนายทะเบียนท้องที่ภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ทราบว่สัตว์นั้นตาย ตามมาตรา 8 อีกด้วย

ปัจจุบันประเทศไทยมีกฎหมายควบคุมการค้า การครอบครอง การนำเข้า การส่งออก และการนำผ่านซึ่งงาช้างหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากงาช้างตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า แต่ยังไม่มียกกฎหมายควบคุมการค้า การครอบครอง การนำเข้า การส่งออก และการนำผ่านซึ่งงาช้าง หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากงาช้างตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะ จึงมีการนำเข้างาช้างตามกฎหมายว่าด้วยการสงวน และคุ้มครองสัตว์ป่ามาสวมสิทธิและจดทะเบียนเป็นสัตว์พาหนะเพื่อตัดงาช้าง รวมถึงการลักลอบนำเข้า งาช้างแอฟริกาเพื่อนำมาค้าหรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำจากงาช้าง ประกอบกับประเทศไทยได้เข้าเป็น ภาคีสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES)) จึงมีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตามอนุสัญญาที่กำหนดให้ประเทศสมาชิกต้องมีมาตรการควบคุมการค้า การครอบครอง การนำเข้า การส่งออก และการนำผ่านซึ่งงาช้างหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้มาจากการแปรรูปงาช้างภายในประเทศ มิให้ปะปนกับงาช้างที่ได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติพระราชบัญญัติงาช้างพ.ศ.2558 นี้ มีเจตนาและมุ่งหมาย ประการสำคัญคือ

1. เพื่อควบคุมการค้า การครอบครอง การนำเข้า การส่งออก และการนำผ่านซึ่งงาช้างหรือ ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากงาช้างตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะ
2. เพื่อป้องกันการนำเข้างาช้างตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่ามาสวมสิทธิและจดทะเบียนเป็นสัตว์พาหนะเพื่อตัดงาช้าง และป้องกันการลักลอบนำเข้างาช้างแอฟริกาเพื่อนำมาค้า หรือแปรรูป เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำจากงาช้าง
3. เพื่ออนุวัติกฎหมายให้เป็นไปตามข้อตกลงของอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่า และพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES))

โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติงาช้าง พ.ศ. 2558 มีมาตรการควบคุมทางอาญาที่รุนแรงและมี โทษปรับสูงกว่าที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติสงวน และคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 โดยเน้นงาช้างเป็นสำคัญ ห้ามการนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่านงาช้าง นอกจากจะได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (มาตรา 5) แต่ถ้าจะค้างาช้างที่ได้มาจากสัตว์พาหนะต้องขออนุญาตจากอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช (มาตรา 4) หากมีการฝ่าฝืนไม่ขออนุญาตและนำงาช้างไปทำการค้ามีความผิด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 6 ล้านบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ ไม่ว่าจะเป็การค้างาช้างที่ได้จาก สัตว์พาหนะหรืองาช้างที่นำเข้ามาเพื่อเป็นสัตว์พาหนะก็ตาม สำหรับเจ้าของช้างที่ได้งาช้างมาซึ่งครอบครองไว้ แต่ไม่ประสงค์จะค้างาช้าง ก็ต้องแจ้งการครอบครองงาช้างนั้น พร้อมด้วยหลักฐานต่ออธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชเพื่อจะได้รับหนังสือรับรองการครอบครองงาช้างแต่ถ้าไม่แจ้งผู้ครอบครองก็จะ มีความผิด

ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 3 ล้านบาทตามมาตรา 14 แต่กรณีที่ถูกหมายยกเว้นให้ไม่ต้องแจ้งการครอบครอง คือ

1. บุคคลทั่วไปที่มีงาช้างจำนวนเล็กน้อยและไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า
2. มีผลิตภัณฑ์ที่ทำจากงาช้างในครอบครองไม่เกิน 4 ชั้น โดยใน 4 ชั้นนี้ เป็นอย่างเดียวกันได้ไม่เกิน 2 ชั้น รวมทั้งครอบครัวยังไม่เกิน 12 ชั้น และรวมน้ำหนักทั้งหมดไม่เกินครึ่งกิโลกรัม (หากเป็นงาช้างสมบูรณ์หรือเป็นงาช้างท่อน ต้องแจ้งการครอบครอง หรือหากเป็นผลิตภัณฑ์ชิ้นใหญ่ รวมน้ำหนักเกินครึ่งกิโลกรัมต้องแจ้งการครอบครอง)

พระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า พ.ศ. 2464

มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ตามพระราชประเพณีและพระราชกำหนดกฎหมายที่มีสืบมาแต่โบราณ ย่อมถือว่าบรรดาช้างป่าทั้งสิ้น คือ ที่เรียกว่าช้างโขลงก็ดี หรือช้างเถื่อนก็ดี ซึ่งมีอยู่ในพระราชอาณาจักรนับว่าเป็นของหลวงสำหรับแผ่นดิน ผู้ใดจะจับไปใช้สอย ต้องขออนุญาตต่อรัฐบาล และต้องแบ่งช้างที่จับได้ให้เป็นช้างหัวป่าสำหรับใช้ราชการแผ่นดิน จึงจะจับช้างป่าไปใช้สอยได้ และถ้าผู้ใดทำอันตรายช้างป่าด้วยประการใด ๆ ย่อมมีโทษตามกฎหมายเป็นธรรมเนียมสืบมา

และบัดนี้ได้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า มีผู้ขออนุญาตจับช้างป่ามากขึ้นกว่าแต่ก่อน และผู้ที่จับบางทีไม่มีกำลังพอที่จะเลี้ยงรักษาไว้ได้ทำให้ช้างล้มตายเสียก็มี ทั้งมีคนร้ายลอบทำอันตรายแก่ช้างพลายที่มีงาเพื่อนำไปขายเป็นประโยชน์เสียก็มาก เป็นเหตุให้ช้างป่าลดจำนวนน้อยลงกว่าแต่ก่อน จึงทรงพระราชดำริว่า ช้างเป็นสัตว์ที่มีประโยชน์ใช้เป็นกำลังพาหนะได้หลายอย่างสมควรจะต้องแก้ไขพระราชบัญญัติเดิม ตราพระราชบัญญัติใหม่ขึ้นไว้เพื่อให้เหมาะแก่กาลสมัยสำหรับการจับ และการป้องกันอันตรายแก่ช้างป่า ทั้งบำรุงพันธุ์ช้างป่าในพระราชอาณาจักรให้เจริญขึ้นด้วย จึงทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติไว้สืบไป ผู้วิจัยขอเสนอว่าด้วยนามและกำหนดใช้พระราชบัญญัติที่นำมาใช้ในธุรกิจเดอะช้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

มาตรา 12 ผู้ใดมีช้างสำคัญ หรือช้างสีปลาด หรือช้างเนียม โดยเหตุที่ตนจับได้หรือโดยแม่ช้างของตนตกออกมา หรือโดยเหตุอื่นอย่างหนึ่งอย่างใดก็ต้องนำขึ้นทูลถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบำเหน็จให้ตามสมควร

บรรดาช้างชนิดที่กล่าวมาแล้วนี้ต้องเป็นและคงเป็นสมบัติของแผ่นดินเสมอ การที่จะโอนกรรมสิทธิ์แก่กัน โดยวิธีซื้อขายแลกเปลี่ยนให้ปันหรือโดยวิธีอื่นอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตีนิบว่าใช้ไม่ได้ทั้งสิ้น ผู้ที่ยึดถือช้างเช่นนั้นไว้ต้องมอบให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในเมื่อเจ้าหน้าที่ส่งให้นำส่ง และเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจจะเข้ายึดเอาตัวช้างได้แม้โดยใช้อำนาจ หากผู้ที่รักษาช้างอยู่นั้นบิดพลิ้วไม่ยอมมอบตัวให้

มาตรา 21 ผู้ใดมีช้างสำคัญหรือช้างสีปลาด หรือช้างเนียมแล้วและปล่อยเสียหรือปิดบังซ่อนเร้นช้างนั้นไว้ หรือจะอย่างไรก็ตาม หากขัดขืนไม่นำขึ้นทูลถวายแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามความในมาตรา 12 มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 500 บาท และโทษนี้ไม่ลบล้างการที่ช้างนั้นจักพึงต้องรับเป็นของหลวง

ฐานที่ 5 ห้องงาช้าง

ผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาของการจัดการฐานการเรียนรู้นี้เป็นคิวอาร์โค้ด เมื่อสแกนแล้วจะสามารถอ่านข้อมูลเพิ่มเติมในแต่ละฐานได้ครบถ้วน ผ่านการขั้นตอนการพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยมีเนื้อหาดังนี้

ภาพที่ 4-53 ฐานที่ 5 ห้องงาช้าง

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

“ พฤษภาทศกร อิกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เส่งคง สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา ”

คำกลอนข้างต้นมาจาก “กฤษณาสนน้องคำฉันท์” ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส เมื่อรวมความหมายจากคำแปลแล้ว ก็จะได้ความหมายที่เป็นข้อคิดสำหรับการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าว่า วัว ควาย และช้าง เมื่อตายลงแล้วก็มีฟันและเขา (อาจจะรวมความถึงงาด้วย) ทั้งสองข้างเหลืออยู่ แต่มนุษย์เมื่อตายจากไป ทุกสิ่งในร่างกายก็สูญสลายไปพร้อม ๆ กัน คงเหลือก็เพียงแค่ว่าความดี ความชั่วเท่านั้น ที่ยังคงปรากฏอยู่ในโลก

ห้องนี้แสดงถึงกะโหลกช้าง แต่ละเพศตั้งแต่ช้างพลาย ช้างพัง กระดุกช้าง หางช้าง หัวใจช้าง และฟันช้าง ซึ่งมี 6 ชุด ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดอายุขัยของช้าง เพราะถ้าฟันร่วงหมดก็จะไม่สามารถเคี้ยวอาหารได้ ก่อนจะถึงห้องโชว์งาช้าง ซึ่งเป็นหนึ่งในคอลแมกซ์หัวใจของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งมีหลายลักษณะและหลายประเภทด้วยกัน อีกทั้งแสดงรูปปั้นขนาดจริงของช้างแอฟริกา ซึ่งช้างแอฟริกาโดยรวมแล้ว มีขนาดใหญ่กว่าช้างเอเชียมาก ตัวผู้มีความสูงในขณะยืนประมาณ 3.64 เมตร (12 ฟุต) โดยวัดจากหัวไหล่ และมีน้ำหนักประมาณ 5,455 กิโลกรัม (12,000 ปอนด์) ขณะที่ตัวเมียมีความสูง

ในขณะที่ยืนประมาณ 3 เมตร (10 ฟุต) และมีน้ำหนักประมาณ 3,636 ถึง 4,545 กิโลกรัม (8,000 ถึง 10,000 ปอนด์) มีใบหูที่ใหญ่กว่าช้างเอเชีย เพื่อใช้ระบายความร้อนออกจากเส้นเลือดฝอยที่มีระบบมากมายในแผ่นใบหู รวมทั้งมีงาทั้งตัวผู้และตัวเมีย งาของตัวผู้จะมีความสั้นและหนากว่า ขณะที่งาของตัวเมียจะเรียวยาวและบางกว่า และจะงอยที่ปลายงาจะมี 2 จะงอย ต่างกับช้างอินเดียที่มีเพียงจะงอยเดียว และมีหน้าผากที่ลาดกว่า จะงอยปากล่างสั้นและกลมกว่าช้างเอเชียที่แคบและยาวกว่า แต่โดยเฉลี่ยแล้วมีอายุเพียง 50 ปี ซึ่งน้อยกว่าช้างเอเชีย แม้ช้างแอฟริกาจะมีขนาดร่างกายใหญ่และส่วนหัวใหญ่โตกว่าช้างเอเชียก็ตาม แต่กลับมีขนาดของสมองเล็กกว่า ปัจจุบันช้างสกุลโลโซดอนตามีชนิดเดียว คือ ช้างแอฟริกา แต่มี 2 สายพันธุ์ คือ Bush Elephant มีรูปร่างสูงใหญ่กำยำชอบอาศัยอยู่ในทุ่งหญ้า และ Forest Elephant มีขนาดเล็กกว่า อาศัยอยู่ในป่าตอนกลางของทวีป โดยทั่วไปช้างแอฟริกาจะมีขนาดใหญ่กว่าช้างเอเชีย ความสูงถึงไหล่ราว 3 เมตร หนักมากกว่า 5 ตัน บางตัวอาจถึง 6.5 ตัน หลังแอ่น ก้นลาดเทไปทางหาง หัวเล็กแต่ใบหูใหญ่กว่าช้างเอเชียมากใช้ใบหูเพื่อระบายความร้อนออกจากเส้นโลหิตฝอยที่มีระบบมากมายในแผ่นใบหู ช้างแอฟริกาอาศัยอยู่ทั้งบนภูเขาและที่ราบต่ำ ทั้งบริเวณที่เป็นแนวหินและป่าทึบ สามารถข้ามลำธารว่ายน้ำหรือปีนภูเขาสูงได้ ชอบอาบน้ำ คลุกโคลนหรือคลุกดินหรือทราย ชอบใช้ช่วงงวงพาดดินหรือทรายไปทั่วตัว ชอบอยู่ในป่าโปร่ง ไม่กลัวแสงแดด ค่อนข้างดุ แต่ปกติจะไม่ทำร้ายคน ยกเว้นได้รับบาดเจ็บ อาศัยอยู่ทั่วไปในทางตอนใต้ของทะเลทรายสะฮาราหรือในแอฟริกากลาง เช่น แลบทะเลสาบชาด (Chad) สมัยโบราณชาวอียิปต์มีความสามารถในการจับช้างและพวกคาร์เธจ เคยใช้เป็นช้างศึกในสงครามพิวนิค (Punic War) ส่วนพวกโรมันเคยเข้าไปใช้เล่นละครสัตว์ แต่ภายหลังนิยมใช้ช้างเอเชียมากกว่า เพราะฉลาดและฝึกได้ง่ายกว่า

ในอดีตกาลผ่านมานั้น ยังมีช้างอยู่อีกสายพันธุ์หนึ่ง มีขนาดตัวเท่าควายโต ๆ หากินอยู่แถบป่าพรุ รอบ ๆ ริมทะเลสาบสงขลา เป็นที่รู้จักกันในนามช้างพรุหรือช้างค่อม หรือช้างแกลบ หลากหลายชื่อ แต่ได้สูญพันธุ์ไปจากพื้นที่ดังกล่าวหลายสิบปีมาแล้ว มีลักษณะแคะกว่าช้างเอเชีย ซึ่งมีการค้นพบช้างแคะบนเกาะบอร์เนียว และยังอยู่แพร่พันธุ์มาถึงปัจจุบัน เนื่องจากบรรพบุรุษของมันได้ถูกส่งเป็นบรรณาการเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 18 การค้นพบครั้งนี้สะท้อนว่า หากเราปล่อยให้ช้างตัวผู้กับตัวเมียอยู่ด้วยกันในถิ่นที่อยู่ที่ไม่มีการรบกวน พวกมันจะสามารถแพร่พันธุ์เพิ่มเป็นจำนวนนับพันตัวเลยทีเดียว ทำให้นักอนุรักษ์มีความหวังมากขึ้นในเรื่องการอนุรักษ์สัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์หรือสัตว์เสี่ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ รายงานที่ตีพิมพ์ใน Sarawak Museum Journal บอกว่า การค้นพบนี้บ่งบอกว่าเราสามารถอนุรักษ์พวกสัตว์เสี่ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ไม่ให้สูญพันธุ์ได้ โดยการเคลื่อนย้ายสัตว์ไม่กี่ตัวไปอยู่ในที่ที่ปลอดภัย จูเนดี เพน บอกถึงความเป็นมาของพวกช้างแคะบนเกาะบอร์เนียวเหล่านี้ว่า สุลต่านของชาวอินโดนีเซียเมื่อศตวรรษที่ 18 ได้มอบช้างแคะจำนวนหนึ่งเป็นบรรณาการแด่สุลต่านบนเกาะซูลูของฟิลิปปินส์ สุลต่านของซูลูได้ส่งช้างพวกนั้นไปปล่อยบนเกาะบอร์เนียว ด้วยเหตุผลที่ไม่แน่ชัด ซึ่งเป็นประเพณีของบรรดาผู้ปกครองในเอเชียที่จะส่งช้างเป็นบรรณาการแก่กัน ช้างแคะบอร์เนียว ซึ่งมีพันธุกรรมแตกต่างจากช้างชนิดอื่น ๆ จะโตเต็มที่ด้วยความสูงไม่ถึง 8 ฟุต ขณะที่ช้างเอเชียสายพันธุ์ต่าง ๆ จะมีความสูง 10 ฟุต พวกมันยังมีค้ำหน้าที่คูด่อนยาว มีใบหูใหญ่ มีหางยาว มีนิสัยไม่ดุร้าย และมีรูปร่างอ้วนกลม

เมื่อถึงห้องงาช้าง นายสมโรจน์กล่าวว่า งาช้างที่ดีจะต้องเป็นงาที่ไม่เปียกเปื้อน เป็นอัมมมงคล หรือฆ่าช้างเอางา ซึ่งงาช้างที่ล้มตายตามอายุขัย มีคุณค่าทางจิตใจของผู้เป็นเจ้าของ เพื่อบูชาเป็นอนุสรณ์ในการรำลึกถึงกัน เป็นขวัญกำลังใจ ประดับบารมี สร้างภาพลักษณ์ของครอบครัว อีกทั้งเชื่อว่าสามารถป้องกันภัย เสริมบารมี อีกทั้งขจัดปัดเป่าสิ่งไม่ดีอีกด้วย ซึ่งช้างที่อายุยืนนั้นจะสังเกตได้ว่างาจะมีลักษณะใหญ่และสวยงาม ต่างจากช้างที่มีอายุสั้นที่งาเล็ก งาในพิพิธภัณฑ์ทั้งหมดเป็นงามงคลได้รับการทำบุญอุทิศส่วนกุศล โดยงาทุกชิ้นในพิพิธภัณฑ์ได้จดทะเบียนครอบครองงาภายใต้กฎหมายการครอบครองงาช้างตามพระราชบัญญัติงาช้าง พ.ศ. 2558 แล้ว

หลายคนคิดว่างาช้างคือฟัน เป็นความเชื่อที่ผิดจริง ๆ แล้วงาช้างคืองา ซึ่งแยกคนละส่วนกับฟัน เนื้อไม่เหมือนกัน อีกทั้งประโยชน์ใช้สอยไม่เหมือนกันอีกด้วย ซึ่งงาของช้างพลายมีหลายลักษณะคล้ายกัน ได้แก่ งาหิน งาหยวก งาหวาย งาเครือ งาเทียน งาหยวก ซึ่งนอกจากนี้ยังมีช้างที่มีงาขาวข้างเดียวตลอดชีวิต หรือเรียกว่างาเอก ส่วนงาของช้างพัง จะเรียกว่างาชาย ซึ่งมีลักษณะเป็นปลายกลมหรือรี ส่วนข้างสัดหรือข้างเพศผู้ที่ไม่มีงานั้น มีลักษณะเด่นคือความฉลาดมันสมองดี ไอคิวสูงกว่า เพราะเคยทำโครงการช้างบ้านป้องกันช้างป่า ซึ่งช้างพลายบ้านสามารถไล่ช้างป่าได้ เพราะมีงาน่าเกรงขาม แต่พอตกกลางคืนมีช้างป่าสัดออกมาไล่กัดหางช้างบ้านซึ่งถูกมัดไว้

งาช้างงอกทุกเวลาเหมือนเส้นผมของคนเรา ซึ่งเป็นอาวุธในการป้องกันตัว เป็นสิ่งที่ธรรมชาติให้มา บางครั้งเมื่อไม่สะดวก ช้างมักกำจัดเองโดยธรรมชาติ นอกจากนี้ อาจจะฝนให้เท่ากัน ซึ่งเรียกว่า งากำจัด ถือเป็นของหายาก เนื่องจากไม่ได้มาจากการเปียกเปื้อนงาช้าง แต่เป็นช้างซึ่งกำจัดเองในหลายเหตุการณ์ ซึ่งถ้างามีการแตกกระเด็นเล็กเป็นหลายส่วน เรียกว่า งากระเด็น และงาที่หักหลายส่วนเรียกว่า งากำจาย เชื่อว่าเป็นของทนต์สิทธิ์ เมื่อพกพาติดตัวจะเป็นเสน่ห์และมหาอำนาจอย่างมาก งากำจัด คือ งาช้างที่แตกหักออกมาในขณะที่ช้างยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดได้ยาก โบราณท่านจึงถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ จะพบเห็นได้เมื่อช้างตกมันไล่อาละวาดแล้วเอางาแทงกับตันไม้ด้วยอารมณ์ฉุนเฉียวขณะตกมัน แล้วงาจะหักคาอยู่กับตันไม้ซึ่งแต่ละชิ้นก็ไม่ใหญ่มากนัก เพราะอย่างดีก็หักแค่ปลายงาเท่านั้น บางเชือกที่ฉลาดมากก็จะเก็บให้เจ้าของหรือถ้าโกรธก็มักซ่อน

ยังมีความเชื่อเรื่องวัตถุมงคลเกี่ยวกับช้างในไทยเรื่องคตงาช้าง ไขงาช้าง หรืองาอก ซึ่งปุมอยู่ในโพรงงา ไม่ใช่งาทุกกิ่งจะมีลักษณะเป็นเม็ดกลม ๆ คล้ายไขอยู่ข้างใน โดยในพิพิธภัณฑ์มีเท่ากำปั้น เชื่อว่าถ้าใครได้ครอบครองถือว่ามีความเป็นมงคลอย่างสูงยิ่ง คำจุ่มให้เจริญรุ่งเรืองกันเสียดจัญไรทั้งปวง ทั้งยังเป็นคงกระพันชาตรี มหาอุด มหาอำนาจ ครบเครื่อง งาอกคือปุมที่งอกออกมาข้างในโพรงของงาช้าง ตอนโคนงานั้นข้างในจะเป็นโพรง งาที่งอกออกมาอาจจะปุมเล็กหรือใหญ่ขนาดหลายนิ้วก็ได้ เป็นของหาได้ยาก มีพุทธคุณในทางเป็นคุณแก่เจ้าของ โดยเอาใส่ไว้ในกระป๋องเก็บเงิน เชื่อว่าทำให้เงินงอกได้ โบราณเชื่อว่าช่วยบันดาลให้เงินทองงอกเงย เต็มไปด้วยทรัพย์สินศฤงคาร อีกทั้งมีสิ่งคุ้มครองตั้งไขในหิน เป็นวัตถุมงคลช่วยเรื่องเงิน และกันภัยทั้งใจใจงาช้างมีเนื้อสมบูรณ์แยกคนละส่วนกับเนื้องาชัดเจน อยู่ในเนื้อส่วนปลายของงาในแกนกลางของเนื้องาอีกชั้นเปรียบเทียบได้เหมือนใจไม้ที่อยู่แกนกลางชั้นในของไม้ ลักษณะกลางเนื้อของใจงาจะมีรูเล็ก ๆ เป็นท่อนล่อเลี้ยงงา ตามความเชื่อช่วยเรื่องเก็บรักษาทรัพย์ เป็นจุดเริ่มต้นของความเจริญงอกงาม มีท่อนล่อเลี้ยงหัวใจสร้างความสุข และมีเกราะคุ้มกันปกป้องหลายชั้น กว่าที่จะพบภายในงาไม่ใช่

เรื่องง่าย ซึ่งในทางวิทยาศาสตร์โครงสร้างของงาประกอบด้วย ชั้นในสุดที่เป็นใจงา คือโพรงประสาทงา (Pulp Cavity) ซึ่งมีเนื้อเยื่อเกี่ยวพันเลือดมาหล่อเลี้ยงและเซลล์ต่าง ๆ โพรงประสาทงาเชื่อมต่อกับกะโหลกบริเวณช่องทางเดินหายใจ (Nasal Cavity) โดยโพรงประสาทงายาวประมาณ 1 ใน 3 ของความยาวงา ชั้นต่อมาของงาเป็นเนื้องา (Dentine) ซึ่งเป็นองค์ประกอบใหญ่กว่า 95% ของงา หรือเราอาจเรียกว่าเนื้องา มีลักษณะเป็นเนื้อเยื่อเกี่ยวพันที่สะสมแร่ธาตุ และชั้นนอกสุด คือ ส่วนเคลือบงา (Cementum) ที่เป็นเนื้อเยื่อสะสมแร่ธาตุชั้นนอกที่เรามองเห็นความมีชีวิตชีวาของงานั้นเอง ซึ่งส่วนใหญ่เราจะเห็นเป็นเปลือกด้านนอก

ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับวงช้างถือเป็นอวัยวะที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งสำหรับช้าง เพราะมีหน้าที่สำหรับการดำรงชีวิตพื้นฐานตั้งแต่หายใจ หยิบจับสิ่งของ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมช้าง และการป้องกันตัวเองจากภัยคุกคาม แม้ว่าจะไม่มีกระดูกอยู่ภายในเลย แต่วงช้างก็ประกอบไปด้วยระบบประสาทที่ละเอียดอ่อนและกล้ามเนื้อที่มากถึง 40,000 มัด มีความเชื่อทั่วถิ่น กวักโขดลาก กวักสิ่งดีงาม ทั้งรักช้างเชื่อว่าเป็นของมงคลอย่างมหัศจรรย์ ที่จัดอยู่ในประเภทเครื่องรางของขลังที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ (กล่าวคือ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา) ซึ่งคนโบราณผู้เฒ่าผู้แก่เชื่อกันว่าผู้ใดได้ครอบครองพกพารักช้าง จะหาเงินได้เก็บสมบัติอยู่ จะบันดาลโชคลาภชั้นสูง เรียกโชคเรียกลาภ และยังสามารถเร่งโชค เร่งลาภ เข้ามาสู่ตัวผู้ครอบครองอย่างน่าอัศจรรย์ และขนหางช้างเชื่อว่า เป็นเครื่องรางจากช้าง ที่ช่วยป้องกันคุณไสยสิ่งชั่วร้ายอัปมงคลได้เป็นอย่างดี เพราะคนโบราณเชื่อว่า ช้างคือสัตว์ใหญ่ที่มีอำนาจบารมี เครื่องรางที่ทำจากขนหางช้างจึงสามารถปัดเป่าขับไล่สิ่งชั่วร้าย และป้องกันคุณไสยได้ทุกชนิด

เมื่อช้างยังมีชีวิตอยู่ ความยาวของงาที่ยาวไปอาจเป็นอุปสรรคแก่การดำรงชีวิตของช้าง เปรียบเสมือนฟันคนที่เกยกันหรือฟันคุด ทำให้ไม่สะดวกในการใช้ชีวิตประจำวัน เจ้าของสามารถทำพิธีตัดบำรุงเหมือนจัดเรียงงาให้สวยเพื่อช่วยช้างได้ โดยไม่ให้นำตกถึงพื้นดิน แต่เอาพานพร้อมผ้าขาวมารองรับ โดยใช้วิธีตัด 1 ส่วน แต่เก็บให้ช้าง 2 ส่วน ไม่ได้ตัดหมด ส่วนมากช้างที่ตายโดยการตัดงาเป็นเพราะตัดลึกเกินไปทำให้เลือดไหลไม่หยุด และติดเชื้อ เป็นอันตรายต่อชีวิตมาก จึงต้องทำพิธีอย่างระมัดระวัง เพื่อให้เป็นตามธรรมเนียมประเพณีของสมเด็จพระสังฆราช 3 พระองค์ก่อนสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ แห่งวัดบวรฯ ซึ่งใช้พระโกศงาช้างทั้งหมด ดังนั้น เพื่อสืบต่อมาจนถึงสมเด็จพระสังฆราชฯ พระองค์ล่าสุดที่สิ้นพระชนม์ ทางวัดเห็นสมควรว่าจะต้องจัดทำพระโกศงา ประกอบกับพระนามเดิมของสมเด็จพระญาณสังวรฯ คือ เจริญคุณชวีตรนามสกุลก็หมายถึง “ช้าง” จึงได้มอบหมายให้ลูกศิษย์ไปหาช้างมาทำพระโกศงาถวาย จนกระทั่งมีลูกศิษย์นำมาถวาย เป็นงาช้างเลี้ยงมาจากสุรินทร์ของคุณสมโรจน์ คุณิตติเกษม เป็นงาเก่าที่เก็บไว้มา 3 ปีแล้ว ได้จากการตัดบำรุงงาเพื่อช่วยเหลือช้างที่เจ็บป่วยตามปกติ เดิมทีจะนำงาตัดใหม่ ๆ มาถวายทางด้านผู้นำงาช้างมาถวาย นายสมโรจน์ คุณิตติเกษม ในฐานะคนเลี้ยงช้างที่ใช้เวลาเก็บข้อมูลเรื่องช้างกว่าก่อนชีวิต ยังเป็นประธานชมรมสืบสานวัฒนธรรมคนกับช้างสุรินทร์ เล่าถึงที่มาของงาช้างมงคลนี้ว่า “ได้มาจากศาสตร์การตัดบำรุงงาของพลาย “ทองใบ” ช้างอายุเกือบ 70 ปี เป็นช้างเลี้ยงมาเอง แต่มีปัญหาเรื่องงาไขว้กันเป็นอุปสรรคในการดำรงชีวิต ประกอบกับพลายทองใบก็มีอายุมากแล้วพอหลังจากที่มีการตัดงาออกไป พลายทองใบก็มีสุขภาพดีขึ้น จึงต้องตัดแต่งงาออกมาเก็บไว้ “มีช้าง

หลายเชือกที่มีลักษณะแบบนี้ การตัดแต่งงาเป็นเรื่องปกติของคนเลี้ยงช้างซึ่งต้องตัดแต่งเพื่อความปลอดภัยของคนเลี้ยงช้าง เวลาที่ช้างตกมัน แต่การตัดแต่งก็มีวิธีการตัดแต่งที่ทำให้งาอกขึ้นมาใหม่ได้ โดยจะมีครูบาอาจารย์หมอช้างที่มีความเชี่ยวชาญเป็นผู้ลงมือทำ” โดยอีก 1 กิ่งได้นำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นที่ระลึก

สำหรับงาช้างที่นำไปถวายสร้างพระโกศสมเด็จพระสังฆราชฯ จึงถือเป็นงามงคล เจ้าของงาช้างอธิบายว่า กรณีนี้ช้างก็ได้บุญกุศลในการนำไปสร้างถ้าพระโกศเก็บพระอัฐิสมเด็จพระสังฆราชฯ ซึ่งงาของพลายทองใบเป็นงาที่มีความแข็งแรง มีความหนาแน่นเหมาะกับการสร้างพระโกศมาก มีลักษณะเป็น “งาเคียว” ที่ถือว่าเป็นงาที่ดี หลังจากเก็บเป็นสมบัติของตนเองมานาน จนกระทั่งมีคนมาแจ้งความประสงค์จะหางาช้างไปสร้างพระโกศ เขาจึงมีโอกาสได้ร่วมบุญครั้งนี้ โดยการถวายงาพลายทองใบ และตามหาช่างฝีมือดีมาแกะสลักพระโกศถวายพระสังฆราชฯ ซึ่งได้ช่างฝีมือดีจากปากเกร็ดชื่อ “ช่างสุวรรณ” ที่มีความประณีตในการแกะสลัก ทำเครื่องดนตรี และเชี่ยวชาญในการแกะสลักงาช้าง ซึ่งมีความตั้งใจ มีศรัทธาการร่วมบุญครั้งนี้ด้วยเช่นกัน “สุวรรณ ศาสนนันท์” ช่างแกะสลักฝีมือดี และยังเป็นครูดนตรีฉายา “พญาปี่” แห่งปากเกร็ด เคยเป็นนักดนตรีประจำกองดุริยางค์ทหารเรือ รับหน้าที่เป่าปี่ เชี่ยวชาญในการทำเครื่องดนตรีไทยเกือบทุกประเภท มีฝีมือในการแกะสลักไม้และงาช้าง ฝึกฝนฝีมือตนเองจนกลายเป็นครูดนตรี ครูช่าง เป็นที่ยอมรับในวงกว้าง แม้จะไม่ได้ร่ำเรียนวิชาจากร่วมมหาวิทยาลัย แต่ได้รับการยกย่องจาก มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ในฐานะเป็นผู้มีภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรมเครื่องดนตรีไทย มอบปริญญาเกิตติมศักดิ์ สาขาดนตรีไทยในฐานะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในด้านงาช้าง เครื่องมุก ทันทีที่ช่างสุวรรณทราบว่าต้องรับงานแกะสลักงาช้างเพื่อสร้างพระโกศสมเด็จพระสังฆราชฯ ด้วยความศรัทธาจึงอาสาสร้างงานแกะสลัก โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายเพื่อร่วมบุญมหากุศลครั้งนี้ด้วย ทุกคนต่างร่วมบุญกันด้วยจิตศรัทธาอันบริสุทธิ์ ในการสร้างพระโกศถวายสมเด็จพระสังฆราชฯ โดยช่างสุวรรณบอกว่า ได้มีโอกาสร่วมงานครั้งนี้ ถือเป็นบุญที่ยิ่งใหญ่สำหรับตนเองและครอบครัว การแกะสลักงาช้างครั้งนี้ถือเป็นงานใหญ่ที่ต้องมีพิธีบวงสรวง เพราะช้างถือเป็นสัตว์มงคล ดังนั้น จึงต้องจัดพิธีสมโภชขึ้นก่อนจะลงมือแกะสลักพระโกศ

งานนี้เป็นความร่วมมือของคนทั้งจังหวัดนนทบุรี โดยมีรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองพระอุดม จังหวัดนนทบุรี “ประยูร อรัญญิก” ในการเป็นแม่งานและประสานกับเทศบาลปากเกร็ด จัดดูแลสถานที่พิธีบวงสรวงขึ้นที่บ้านช่างสุวรรณ ในปากทางเข้าวัดกุ้งที่มีขึ้นเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2557 นี้ ก่อนที่ช่างสุวรรณจะลงมือแกะสลักงาช้างตามแบบพระโกศของสังฆราชองค์ก่อน ๆ ช่างสุวรรณยังได้อธิบายถึงขั้นตอนการทำพระโกศจะต้องมีพิธีไหว้ครูก่อน และงาช้างมีความแข็งแรงมาก การกลึงต้องทำในเวลากลางคืนที่อุณหภูมิลดลง หากทำเวลากลางวันงาอาจจะปริแตกได้ง่าย แม้จะทำตอนกลางคืนแล้วก็ตามอาจจะต้องใช้น้ำพรมช่วยด้วย เพื่อจะได้ตัดแต่งงาให้ง่ายขึ้น สำหรับรูปแบบพระโกศของสมเด็จพระสังฆราชฯพระองค์นี้ อาจจะสูงกว่าเก่าในส่วนยอด ลักษณะคล้ายแบบอย่างพระโกศทองใหญ่ทองน้อยเป็นหลัก โดยกลึงตามความเหมาะสมของถ้ำชั้นนอกเป็นหลัก ถือว่าเป็นพระโกศที่เรียบง่ายไม่ต้องมีลวดลายอะไรมาก ส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ที่นำมาทำพระโกศก็ต้องใช้เครื่องมือใหม่ทั้งหมด เมื่อใช้เสร็จแล้วก็ต้องเก็บไว้บูชาต่อเพื่อความเป็นสิริมงคลของช่างเอง เนื่องจากเป็นเครื่องมือที่ผ่านการประกอบพิธีเพื่อทำถวายประมุขฝ่ายสงฆ์ จึงไม่ควรที่จะทำมาใช้ในการอื่น ๆ การร่วมมือร่วมใจของหลายฝ่ายในการสร้างพระโกศ

งาช้างครั้งนี้ ถือเป็นมหากุศลอันยิ่งใหญ่ที่อัมบุญและสุขใจถ้วนหน้า อันเกิดจากจิตศรัทธาที่ดีของทุกฝ่ายที่ไหลมารวมกัน จนเกิดเป็นบุญใหญ่ในครั้งนี้

งาช้างส่วนใหญ่ในห้องงาช้างล้วนแล้วแต่เป็นช้างเลี้ยงของนายสมโรจน์ คุกิตติเกษม ตามอายุขัย มีความยาว 100-261 เซนติเมตร ซึ่งเป็นงามงคลหายากมาก เพราะมีประวัติของช้างทุกคู่ที่เลี้ยงเองรูปทรงธรรมชาติต่าง ๆ ที่ถือว่ามีคู่เดียวในโลก ไม่ว่าจะเป็นงาช้างทรงอัมบาตร ทรงใบโพธิ์ ทรงงัก ทรงลำเทียน ทรงซ้อง และทรงหัวใจ ซึ่งเป็นศิลปะชิ้นเอกจากธรรมชาติของช้าง อาทิเช่น พลายมงคล พลายสุระ และพลายเชือกอื่น ๆ ที่ได้ร่วมแสดงภาพยนตร์เป็นช้างตัวเอกที่ทรงเครื่องสวยงามเรื่องสาบเสือที่ลำน้ำกษัตริย์ สุริโยไท ตำนานสมเด็จพระนเรศวร โดยค่ายสหมงคลฟิล์มอินเตอร์เนชั่นแนลกว่า 20 ปีที่แล้ว และงาที่ล้ำค่าที่สุด 1 กิ่งของพลาโยที่ได้อันแสดงเป็นพ่อใหญ่ เรื่องต้มยำกุ้ง โดยมีจาพนม ยี่รัมย์ กราบในฉากแรก ซึ่งอีกกึ่งนายสมโรจน์ คุกิตติเกษม ได้น้อมเกล้าถวายแด่พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อสร้างพระราชลัญจกร ประจำรัชกาลที่ 10 เป็นเครื่องมงคลที่แสดงถึงพระราชพิธีเสวยยศ เป็นตราประจำพระมหากษัตริย์ในแต่ละรัชกาล เพื่อใช้ประทับกำกับพระปรมาภิไธยในเอกสารสำคัญต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับงานราชการแผ่นดิน อาทิ รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด ฯลฯ ห้องงาช้างนี้จึงเป็นที่สะสมของมีค่าทางจิตใจของครอบครัว เป็นที่รวบรวมทั้งงาช้าง คตงาช้าง ขนงา ก้างจัด ก้างจาย และงากระเด็น หลายลักษณะกว่าร้อยชิ้นที่มีทะเบียนครอบครองของนายสมโรจน์ คุกิตติเกษม ซึ่งเป็นของช้างที่ล้มตามอายุขัย ไม่นอนญาติให้ถ่ายภาพแต่สามารถชมความสวยงามและเป็นที่ระลึกให้ตระหนักถึงการอนุรักษ์ช้าง และคุณค่าของงาช้างเพื่อบอกต่อสู่รุ่นลูกหลานได้ บางคู่เมื่อเก็บไว้นานจะมีลักษณะคล้ายคล้ายกับหิน ซึ่งจะได้ชมในฐานสุดท้าย

ฐานที่ 6 ถ้ำช้างดึกดำบรรพ์

ผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาของการจัดการฐานการเรียนรู้นี้เป็นคิวอาร์โค้ด เมื่อสแกนแล้วจะสามารถอ่านข้อมูลเพิ่มเติมในแต่ละฐานได้ครบถ้วน ผ่านการขั้นตอนการพัฒนาแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช้างโนเวลพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยมีเนื่อหาดังนี้

ภาพที่ 4-54 ฐานที่ 6 ถ้ำช้างดึกดำบรรพ์

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

ช้าง เป็นสัตว์บกขนาดใหญ่ที่สุด ปัจจุบันประเทศไทยยังคงมีทั้งช้างเลี้ยงและช้างป่า อยู่คู่บ้านคู่อเมืองไทยมาช้านาน จนถือว่าเป็นสัตว์ประจำชาติไทยตลอดมา โดยกำหนดวันที่ 13 มีนาคม ของทุกปีเป็นวันช้างไทย เพียงแต่บทบาทของช้างในอดีตกับปัจจุบันแตกต่างกันไป เมื่อก่อนช้างได้รับเกียรติยศสูงสุด ไม่ว่าจะเป็นช้างเผือกในธงชาติ หรือช้างเผือกที่เป็นสัญลักษณ์ของประเทศ หรือสัตว์คู่พระบารมีของพระมหากษัตริย์ รวมถึงคุณประโยชน์จากการเอามาใช้งานชักลากไม้ ที่สร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจมหาศาล ทว่าปัจจุบัน ช้างเลี้ยงกลายเป็นช้างถูกฝึกฝนมาสร้างความบันเทิง เพื่อช่วยสร้างรายได้ในเชิงท่องเที่ยวให้กับชุมชน และเมื่อภาครัฐกิจท่องเที่ยวชบเซาเนื่องจาก สถานการณ์โควิด-19 นักท่องเที่ยวต่างประเทศหดหาย จนแทบเป็นศูนย์เป็นเวลานานย่อมกระทบ ต่ออาหารของช้าง

ปัจจุบันสายพันธุ์ช้างเหลือแค่ช้างเอเชีย และช้างแอฟริกา จึงอยากสร้างความตระหนักถึง การอนุรักษ์ช้าง และหลักการจัดการอย่างถูกต้อง โดยปัจจุบันมีกฎหมายคุ้มครองช้าง แต่เราก็สามารถ ช่วยกันอนุรักษ์ช้างได้ด้วย โดยการรักษาป่าไม้ เลือกผลิตภัณฑ์งาช้างที่มีที่มาที่ไป ซึ่งปัจจุบันมีการขอ อนุญาตแปรรูป และค้าอย่างถูกกฎหมาย รับรองโดยกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และช่วยกันอุปถัมภ์ช้างตามมูลนิธิต่าง ๆ ที่อนุรักษ์ช้างได้

อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา พบฟอสซิลช้างดึกดำบรรพ์ถึง 10 สกุล จาก 55 สกุล ที่พบทั่วโลก ซึ่งได้สำรวจพบในแหล่งบ่อคูทรายพื้นที่ตำบลท่าช้าง ตำบลช้างทอง และตำบลพระพุทธ ตั้งแต่ พ.ศ. 2538 จนถึงปัจจุบัน รวมจำนวน 11 บ่อ พบว่ามีหลายสกุลที่สูญพันธุ์ ไปแล้วอยู่จำนวนมาก คาดว่ามีไม่น้อยกว่า 100 เชือก ซากดึกดำบรรพ์ที่เป็นชิ้นส่วนของซากโบราณนั้น ได้มาจากบ่อทรายหลายแห่งในพื้นที่ตำบลท่าช้างและตำบลช้างทอง จากการตรวจสอบโดยศาสตราจารย์ จัง จากส์ นักโบราณคดีชีววิทยา จากประเทศฝรั่งเศส ดร.วราวุธ สุธีธร และดร.เยาวลักษณ์ ชัยมณี นักโบราณชีววิทยาของกรมทรัพยากรธรณีวิทยา พบว่าเป็นซากดึกดำบรรพ์ชิ้นส่วนของช้างโบราณ ที่เป็นส่วนกระดูก งา ขากรรไกร และฟันกรามของช้างสกุลต่าง ๆ ช้างดึกดำบรรพ์ที่พบ มี 10 สกุล อายุอยู่ในช่วง 16-0.01 ล้านปีก่อน ได้แก่ ช้างสิ่งงาอมโพธิ์เรียม ช้างงาจอบเล็กโปรโดโนธีเรียม ช้างงา เสียมโปรดานันคัส ช้างสิ่งงาเตตระโลโพดอน ช้างสเตโกโลโพดอน ช้างไซโกโลโพดอน ช้างงาจอบใหญ่ ไดโนธีเรียม ช้างไซโนมาสโตดอน ช้างสเตโกดอน และช้างเอลิฟาส

1. ช้างสเตโกดอน (Stegodon) มีรูปร่างที่สูงใหญ่ บางตัวหรือบางชนิดอาจสูงถึง 4 เมตร มีลักษณะทั่วไปคล้ายกับช้างในยุคปัจจุบัน กะโหลกมีขนาดใหญ่ ขากรรไกรสั้น ไม่มีงา ฟันกราม ประกอบด้วยสันฟันแนวขวาง 6-13 สัน มีลักษณะเด่น คือ มีงาหนึ่งคู่ที่ยาวงอกออกมาจากมุมปาก ทั้งสองข้าง มีลักษณะชิดติดกัน ซึ่งในบางชนิดมีความยาวได้ถึง 3.3 เมตร งวงไม่สามารถแทรกลงตรง กลางงาได้ ต้องพาดไปไว้ข้างใดข้างหนึ่งจัดว่าเป็นช้างโบราณ ที่เชื่อว่ามีสายสัมพันธ์กับช้างในสกุล Elephas หรือช้างเอเชียในยุคปัจจุบัน เป็นไปได้ว่าช้างเอเชียอาจสืบสายพันธุ์หรือวิวัฒนาการมาจาก สเตโกดอน ราว 1,800,000 ปีก่อน จัดว่าเป็นช้างรุ่นที่ 6 ในลำดับวิวัฒนาการของช้าง

2. ช้างแมมมอธ (Mammoth) กำเนิดขึ้นมาเมื่อราว 2.6 ล้านปีก่อน ในยุคไพลโอซีน ตอนต้น และสูญพันธุ์อย่างสิ้นเชิง เมื่อ 11,700 ปีที่ผ่านมา (แมมมอธตัวสุดท้ายที่สูญพันธุ์ คือ แมมมอธแคระ ที่อาศัยบนเกาะแรงเกลในทะเลอาร์กติก เมื่อราว 3,700 ปีก่อน) แมมมอธมีขนาด โดยเฉลี่ย 4 เมตร (14 ฟุต) ตั้งแต่เท้าจนถึงหัวไหล่ มีสีขนที่หลากหลายตั้งแต่น้ำตาล หรือน้ำตาล

ออกเหลือ ความยาวตั้งแต่ 2.5 เซนติเมตร (1 นิ้ว) จนถึง 50 เซนติเมตร (20 นิ้ว) ภายใต้ผิวหนังหนา และมีชั้นไขมันเป็นฉนวนกันความหนาว 8 เซนติเมตร (3 นิ้ว) มีส่วนหัวที่กลม ใบหูเล็กกว่าข้างในยุคปัจจุบันมาก มีโหนกไขมันอยู่บริเวณส่วนหลัง มีงายาวโค้งได้ถึง 13 ฟุต (4 เมตร) มีฟันกรามเป็นสัน ทั้งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงตัวเองเพื่อเหมาะแก่การอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีแต่ความหนาวในยุคน้ำแข็ง เพื่อรักษาความอบอุ่นในร่างกาย แมมมอธ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ในยุคหินเก่า ด้วยการล่าเอาเนื้อเป็นอาหาร พบซากดึกดำบรรพ์ในทวีปแอฟริกา ยุโรป เอเชียและอเมริกาเหนือ-ใต้ หนังและไขมันเป็นเครื่องสร้างความอบอุ่น จนมีภาพเขียนสีบนผนังถ้ำหลายแห่งที่ปรากฏภาพ การล่าแมมมอธด้วยอาวุธที่ทำจากหินในยุคนั้น

3. ช้างงาเสียม (Protanancus) มี 4 งา คู่ล่างอยู่ชิดกันและแบนคล้ายเสียม สูงประมาณ 2.5 เมตร พบในช่วง 18.5-12.8 ล้านปีก่อน คาดว่าอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ใกล้แหล่งน้ำ โดยใช้งาล่างขุดและแฉะดิน กินพืชหญ้าและรากไม้ ช้างในสกุลนี้มี 2 ชนิด พบในทวีปแอฟริกาและเอเชีย

4. ช้างแมมมอธ (Mastodon) มาสโตดอน มาจากภาษากรีก หมายถึง ช้างที่มีฟันเป็นปุ่มคล้ายเต้านมสตรี โดยฟันกรามจะมีปุ่มฟันเรียงเป็นสันชัดเจนขนานกัน 3 สันหรือมากกว่า ไม่มีปุ่มฟันแทรกอยู่ในร่องระหว่างสันฟัน มีเคลือบฟันหนา ขากรรไกรล่างสั้น ไม่มีงาล่าง ไม่มีเคลือบงา มีขนาดรูปร่างเล็กกว่าเล็กน้อยหรือขนาดใกล้เคียงกับช้างเอเชีย มาสโตดอนเป็นช้างที่อาศัยอยู่ในป่า แต่บางเวลาอาจอยู่ในน้ำด้วย ดังนั้น จึงอาจอาศัยอยู่ในระบบนิเวศแบบฮิโปโปแตมัส อาหารของมาสโตดอนจะเป็นพวกกก ก้าน ใบของต้นเฮมล็อค สปรูซและต้นไม้ใบเขียวตลอดปี รวมทั้งพืชลำต้นอ่อนอื่น ๆ ช้างมาสโตดอน อาศัยตั้งแต่เขตยุโรป และข้ามเอเชียทางอกลาสก้าลงสู่ทิศใต้ ผ่านดินแดนสหรัฐอเมริกาจนถึงเม็กซิโก ซากมาสโตดอนส่วนใหญ่พบในบริเวณที่มีการขุดร่องระบายน้ำ ในพื้นที่ที่เป็นที่ลุ่มชื้นแฉะหรือมีโคลนตม (Swamp, Bog) ซึ่งเป็นที่ที่ช้างติดหล่ม จมโคลน และซากถูกรักษาไว้ตามธรรมชาติโดยไม่สลายตัวไปทั้งหมดโดยเฉพาะในพื้นที่รัฐนิวยอร์ก อินเดียนา โอไฮโอ อิลลินอยส์

5. ช้างโมริธีเรียม (Moeritherium) จัดเป็นบรรพบุรุษของสัตว์วงวง (Proboscidean) หรือบรรพบุรุษของช้างโบราณและช้างปัจจุบัน เคยอาศัยอยู่ในดินแดนอียิปต์ ตั้งแต่เมื่อ 43-24 ล้านปีก่อน ลักษณะโดยทั่วไปคล้ายหมู มีความสูงประมาณ 70 เซนติเมตร ลำตัวและกะโหลกยาว ฟันบนด้านหน้าคู่ที่สองมีขนาดใหญ่คล้ายงา ฟันกรามมีปุ่มด้านในและด้านนอกของแต่ละซี่ด้านละ 2 ปุ่ม และปุ่มดังกล่าวเชื่อมต่อกันเป็นสันแนวขวาง 2 สัน ยังไม่มีงาที่ชัดเจน ถิ่นที่อยู่อาจจะอาศัยอยู่ในที่ลุ่มชื้นแฉะ (Swamp) และกินอาหารที่เป็นต้นไม้อ่อนนุ่มน้ำ กระจายตัวอยู่ทวีปแอฟริกาทางเหนือ โดยพบซากดึกดำบรรพ์ครั้งแรกที่เมืองไฟยัม (Faiyum) ในทะเลทรายลิเบีย ห่างกรุงไคโรไปทางตะวันตกเฉียงใต้ ราว 90 กิโลเมตร

6. ช้างพาลีโอแมสโตดอน (Paleomastodon) พาลีโอมาสโตดอนเป็นสกุลช้างที่วิวัฒนาการอยู่ในช่วงระยะที่ 2 ต่อจากโมริธีเรียมและอยู่ในสมัยเดียวกับช้างสกุลฟีโอเมีย ข้อแตกต่างคือ ช้างฟีโอเมียมีฟันกรามแบบ 3 สัน (Three-Lobed Molar) ขณะที่พาลีโอมาสโตดอนหรือมาสโตดอนโบราณมีฟันกรามแบบ 2 สัน กะโหลกเป็นทรงสูงกว่าโมริธีเรียม รวมทั้งช่องเปิดจมูกถอยร่นไปจากด้านหน้า แสดงว่าได้มีการพัฒนาขนาดสันแบบสมเสร็จขึ้นแล้ว ฟันขี้แวมและฟันตัด (ฟันหน้า) หายไปทั้งหมด ยกเว้นฟันตัดคู่ที่ 2 ซึ่งได้พัฒนาไปเป็นงา โดยงาจากขากรรไกรบนโค้งลงล่างและมีชั้นเคลือบงาในทางด้านนอกของงาเหมือนโมริธีเรียม ส่วนขากรรไกรล่างค่อนข้างยาว และงามีลักษณะปลาย

แบบพายซีไปข้างหน้าพบซากดึกดำบรรพ์ครั้งแรกในถิ่นเดียวกับโมริธีเรียม คือ แถบเมืองไฟยม (Faiyum) ประเทศอียิปต์

7. ช้างงาจบ (Deinotherium) ไดโนธีเรียม มีเฉพาะงาคู่ล่าง และโค้งงอลงมา ขนาดตัวใหญ่ สูงประมาณ 3.6-4 เมตร พบในช่วง 12.2-1.8 ล้านปีก่อน ส่วนช้างงาจบเล็ก (Prodeinotherium) สูง 2.5-2.8 เมตร พบในช่วง 21-16.8 ล้านปีก่อน อาศัยอยู่ในป่า และจากรูปแบบการสึกของงาจบที่ปรากฏให้เห็น เชื่อว่าช้างไดโนธีเรียมใช้ในการขุดหารากไม้ หรือปอกเปลือกไม้ พบซากดึกดำบรรพ์ในทวีปยุโรป เอเชียและแอฟริกา ในประเทศไทยพบซากฟันกรามและขากรรไกรเป็นแห่งแรกที่อำเภอปาง จังหวัดพะเยา และต่อมาพบที่บ่อทราย ตำบลท่าช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา โดยที่พบเป็นสกุลโปรไดโนธีเรียมในแอฟริกาพบในเขตแอฟริกาตะวันออก คือ ชนิด *D.Hobleyi* Andrews (Lower Miocene) ในยุโรปพบ 2 ชนิด คือ *D.bavaricum* Meyer (Upper Miocene) และชนิดใหญ่ที่สุดสูงถึง 3.8 เมตร ที่ระดับไหล่ คือ ชนิด *D.giganteum* Kaup (Lower Pliocene) และอินเดียพบชนิด *D.indicum* Falconer และ *D.sindiense* Lydekker

8. ช้างสี่งาเตตระโลโฟดอน (Tetralophodon) สูงประมาณ 2.6 เมตร พบในช่วง 12.4-7.8 ล้านปีก่อน เป็นตัวแทนของกลุ่มบรรพบุรุษดั้งเดิมของช้างแท้ในปัจจุบัน หัวของเตตระโลโฟดอนมีลักษณะยาว ขากรรไกรบนและล่างยาวปานกลาง (สั้นกว่า กอมโฟธีเรียม) มีงา 4 อันหรือ 2 คู่จาก ขากรรไกรบนและล่าง ฟันกราม 2 คู่แรก มีสันฟันในแนวขวาง 4 สัน (ถ้า 3 สัน คือ กอมโฟธีเรียม) แต่ฟันกรามซี่สุดท้ายจะมี 5 สัน และเชื่อว่า เตตระโลโฟดอน เป็นสัตว์ที่กินหญ้าอ่อนลำต้นสูง ซึ่งสูงเกินกว่าที่สัตว์อื่น ๆ จะกินได้ การกระจายพบซากดึกดำบรรพ์ในยุโรป เอเชียและอเมริกาเหนือ ในประเทศไทยพบขากรรไกร ฟันและงา ที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา

9. ช้างสี่งากอมโฟธีเรียม (Gomphotherium) ช้างโบราณที่มี 4 งา มีอายุอยู่เมื่อ 25-13 ล้านปี มีสันฟันในแนวขวาง 3 สัน โดยงาคู่บนอกโค้งงอลงมาคร่อมงาคู่ล่าง สูงประมาณ 2.5 เมตร กอมโฟธีเรียม บางคนเรียกในชื่อ ไตรโลโฟดอน เป็นตระกูลสัตว์วงศ์ที่มีลักษณะค่อนข้างโบราณ ขากรรไกรล่างบางชนิดยาวถึง 2 เมตร มีงา 2 คู่ที่ค่อนข้างสั้น นอกจากขากรรไกรบนและล่าง ฟันกราม 2 คู่แรก (M1, M2) ทั้งด้านบนและด้านล่างจะมีสันในแนวขวางจำนวนเท่ากัน คือ 3 สัน แต่ฟันกรามซี่สุดท้ายจะเพิ่มอีกหนึ่งสัน จำนวนของสันฟันอาจจะเพิ่มขึ้นได้ในบางตัวซึ่งเป็นกรณีข้อยกเว้น สันฟันดังกล่าวนี้เกิดจากการเรียงตัวของปุ่มฟัน (Cusp) ในแนวขวาง แต่แนวสันฟันไม่ค่อยชัดเจนเหมือนในสกุลมาสโตดอน อาศัยอยู่ใกล้แหล่งน้ำทะเลสาบในเขตป่าที่ค่อนข้างแห้งแล้ง แต่บางชนิดอาศัยอยู่ตามที่สูงชันและคล้ายพวกสมเสร็จ โครงกระดูกที่สมบูรณ์ของกอมโฟธีเรียมพบใกล้เมือง Sansan ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งสามารถดูที่พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ธรรมชาติกรุงปารีส ส่วนใหญ่พบในยุโรปตะวันตก แหล่งพบอื่น ๆ ได้แก่ ทวีปแอฟริกา อเมริกาเหนือ และเอเชีย โดยแหล่งล่าสุด เมื่อ พ.ศ. 2540 คือ แหล่งบ่อทรายตำบลท่าช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา

10. ช้างไซโนมาสโตดอน (Sinomastodon) มีงาเฉพาะคู่บน แต่ฟันมีลักษณะคล้ายช้าง 4 งา กอมโฟธีเรียมสูงประมาณ 2-2.5 เมตร พบในช่วง 6.5-2.5 ล้านปีก่อน มีใบหูเล็ก ซิโนมาสโตดอน พบในบริเวณกว้างของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน กล่าวคือ พบในจังหวัด Shansi ทางตอนเหนือกับจังหวัด Yunan และ Kwangsi ทางใต้ คิดเป็นระยะทางกว่า 1,400 กิโลเมตร และอาจเป็น

ระยะทางมากกว่านั้น เพราะปัจจุบัน ได้พบซิโนมาสโตดอนเป็นครั้งแรกของประเทศไทย ในบ่อทรายริมแม่น้ำมูล เขตตำบลท่าช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมาด้วย

11. ซ้างสเตโกโลโฟดอน (Stegolophodon) เป็นซ้างที่มีลักษณะอยู่ระหว่างซ้างมาสโตดอน กับซ้างเอลิฟาสปัจจุบัน โดยมีวิวัฒนาการมาจากบรรพบุรุษของซ้างมาสโตดอนและเป็นบรรพบุรุษโดยตรงของซ้าง สเตโกดอนมีขากรรไกรล่างสั้น มี 4 งา งาบนมีขนาดใหญ่และมีเคลือบงาในซ้างวัยหนุ่ม งาล่างมีขนาดเล็กมีหน้าตัดกลมรีแบบลูกสาส์ ฟันเรียงตัวเป็นสัน เพราะการแยกออกของปุ่มฟันรูปทรงกรวยขนาดใหญ่เป็นขนาดเล็กและเรียงอยู่ในแนวขวาง ฟันกรามซี่ที่ 1 และ 2 มี 4 สัน ซี่ที่ 3 มี 5-6 สัน มีร่องแนวยาวกึ่งกลางฟันกรามชัดเจน ในรุ่นดั้งเดิมมี 4 งา งาคู่ล่างมีขนาดเล็กมาก ส่วนรุ่นใหม่ไม่มีงาคู่ล่าง สูงประมาณ 2.5-3 เมตร พบในช่วง 18-6.5 ล้านปีก่อน พบซากดึกดำบรรพ์สเตโกโลโฟดอนในจีน อินเดีย พม่า ในประเทศไทย พบในเมืองถ่านหินที่จังหวัดลำปาง ลำพูน พะเยา ส่วนที่จังหวัดนครราชสีมา พบในบ่อทรายริมแม่น้ำมูล อำเภอเฉลิมพระเกียรติ เมื่อ พ.ศ. 2540

ซ้างดึกดำบรรพ์ถึงซ้างปัจจุบัน มีต้นกำเนิดมาจากซ้างโมริธีเรียม อายุประมาณ 65 ล้านปี พบที่โมริออคโค ไม่มีงา ไม่มีขา ลักษณะคล้ายหมูหน้าตาคล้ายสมเสร็จ ต่อมาก็เริ่มมีวิวัฒนาการมาเรื่อย ๆ เริ่มมีขนาดสูงใหญ่ขึ้น เริ่มมีงา มีขา มีทั้งสองงาและสี่งา ทั่วโลกมีซ้างดึกดำบรรพ์ทั้งหมด 55 สกุล จาก 180 กว่าสายพันธุ์ ส่วนที่จังหวัดนครราชสีมาพบถึง 10 สกุล ปัจจุบันได้สูญพันธุ์ไปหมดแล้ว ที่ยังหลงเหลืออยู่ก็คือซ้างเอเชียและซ้างแอฟริกา ซึ่งฟอสซิลของซ้างดึกดำบรรพ์นั้นจะเปิดให้ชมในฐานสุดท้าย

ฐานที่ 7 ฟอสซิลซ้างดึกดำบรรพ์

ผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาของการจัดการฐานการเรียนรู้นี้เป็นคิวอาร์โค้ด เมื่อสแกนแล้วจะสามารถอ่านข้อมูลเพิ่มเติมในแต่ละฐานได้ครบถ้วน ผ่านการขั้นตอนการพัฒนาแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะซ้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยมีเนื้อหาดังนี้

ภาพที่ 4-55 ฐานที่ 7 ฟอสซิลซ้างดึกดำบรรพ์

ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

งาช้างดำ ซึ่งเป็นโบราณวัตถุคู่บ้านคู่เมืองน่าน และเป็นโบราณวัตถุชิ้นเด่นที่หนึ่งกึ่งสำคัญ ซึ่งจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน ดังจะเห็นความสำคัญที่ปรากฏในคำขวัญจังหวัดน่านที่ว่า “แข่งเรือลือเลื่อง เมืองงาช้างดำ จิตรกรรมวัดภูมินทร์ แดนดินส้มสีทอง เรืองรองพระธาตุแช่แห้ง” งาช้างดำ เดิมเป็นสมบัติของเจ้าผู้ครองนครน่าน ที่รักษาสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งยังคงอยู่คู่กับหอคำ หรืออาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่านมาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันมีการค้นพบซากดึกดำบรรพ์ของช้างจำนวนมาก ซึ่งมีลักษณะเหมือนหินมีทั้งสีดำ สีน้ำตาลเข้ม สีน้ำตาลอ่อน สีน้ำผึ้งคล้ำ และสีน้ำตาลแดง ทั้งงา ฟัน กราม และกระดูกต้องขึ้นทะเบียนที่กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองซากดึกดำบรรพ์ พ.ศ. 2551 ฟอสซิลงาช้างดึกดำบรรพ์ หรืองาช้างดำ มีความคงทน เชื่อกันว่าช่วยให้อยู่ยงคงกระพัน เพราะมีอายุกว่าหลายล้านปี งาช้างที่ฝังตัวอยู่ชั้นใต้ดินมานานกว่าล้านปีจนแร่ธาตุในดินซึมเข้าไปในงาจนเป็นสีดำ ความเชื่อที่พสกนิกรเหมือนงาช้าง แต่ความพิเศษงาดำนี้ความเชื่อโบราณมักสะสมไว้แก้ดวงร้ายกลายเป็นดี แก้เคล็ด แก้อาถรรพ์ เสริมโชคลาภและดวงชะตา ต่ออายุ เสริมความแข็งแรงอยู่ยงคงกระพัน เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว บ้างก็ว่าขอพรได้อย่างใจหวัง เสริมเสน่ห์เจรจา บางกึ่งจะมีแร่ไฟโรต์ติด

คนไทยโบราณเชื่อว่า เพชรหน้าทังหรือไฟโรต์ เป็นเครื่องรางของขลัง อุปมาดั่งเหล็กไหล กันเสนียดจัญไร กันศาสตราคมทั้งหลาย ที่จะเข้าหาตัวทั้งหมด จึงนำมาใช้ในการพระราชสงครามและความเชื่อในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็ได้ส่งผลมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นด้วย ชาวอินเดียในอเมริกาเหนือเชื่อว่าไฟโรต์คือ ศิลาแห่งอำนาจและเวทมนตร์ หมอผีชาวอินเดียจึงใช้แร่นี้เป็นเครื่องรางทำนายโรค หรือแม้แต่ประดับชุดในพิธีกรรมปัดเป่าโรคร้าย ชาวจีนเชื่อว่าหากวางรูปสลักหรือตุ๊กตา ไฟโรต์ไว้ใกล้หน้าต่างจะให้คุณเรื่องการเข้ามาค้าขายรุ่งเรือง หากวางไว้ข้างประตูจะช่วยป้องกันสิ่งร้าย ๆ ที่จะเข้ามาในบ้าน ความเชื่อไฟโรต์ เป็นตัวแทนธาตุไฟและดิน ไฟโรต์เป็นหินที่มีพลังป้องกันที่มีประสิทธิภาพสูง ซึ่งจะเป็นโล่ห์และป้องกันการสั่นสะเทือน หรือพลังงานที่เป็นลบทุกรูปแบบ เพิ่มพูนการทำงานของร่างกายและอารมณ์ ช่วยกระตุ้นสติปัญญาและช่วยเพิ่มความสามารถเรื่องความจำ ช่วยเรียกข้อมูลที่เกี่ยวข้องเมื่ออยู่ในสถานะการณ์ที่จำเป็นส่งเสริมความเข้าใจในคำพูดและการกระทำ ในสมัยโบราณใช้ไฟโรต์สำหรับการทำสมาธิและการทำนายไฟโรต์เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการกระตุ้นพลังงานของร่างกาย เป็นการกระตุ้นให้เกิดความสมบูรณ์แบบของสุขภาพ สติ ปัญญาและอารมณ์ที่ดี สามารถใช้ในการรักษากระดูก และในการรักษาของเซลล์รักษาความผิดปกติของปอด และหลอดเลือด ถูกนำมาใช้เพื่อลดอาการบวมและไข้ ไฟโรต์ช่วยในการรักษาโรคติดเชื้อเชื่อเรื่อง ฮวงจุ้ยของไฟโรต์ ไฟโรต์สัมพันธ์กับธาตุดิน พลังงานแห่งความมั่นคง ความอดทน ความซื่อสัตย์ ความสมดุลและความมั่งคั่ง วางไฟโรต์เพื่อทำพื้นที่ที่เป็นที่พำนัก จะช่วยให้คุณมีความปลอดภัย และได้รับการปกป้อง พลังงานธาตุดินมีความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมกับพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันตกเฉียงใต้ของบ้านหรือห้อง ควรเป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ หรือพื้นที่สำหรับความรัก ความสัมพันธ์

ในห้องงาช้างดำยังมีหินสะเก็ดดาว อุกกาภณี หรือจันทรคราส เป็นวัตถุอาถรรพ์ทางธรรมชาติ เชื่อกันว่ามีพลังคุ้มครองเหมือนเหล็กไหล เด่นมีพลังในตัวทางด้านปกป้องกันไฟ คนสมัยก่อนจึงนิยม

นำมาวางที่โต๊ะหมู่บูชาเพื่อป้องกันอัคคีภัยในเรือนของตนนั่นเอง ทั้งนี้ด้วยเหตุที่อุกกาบาต
 ทนการเสียดสี ลูกไม้ รุนแรง ก่อนมาถึงโลกและรอดมาได้ จึงถือว่า มีพลังทนไฟในตัวนั่นเอง
 ซึ่งครอบครัวของนายสมโรจน์ คุกิตติเกษม ได้มีความเชื่อมาก เพราะแม้ว่าจะมีเหตุไฟไหม้ก็ครั้ง
 ก็ไม่ลามไหม้บ้านเลย จากสามเหตุการณ์ที่ตอนบุตรสาวเด็กอายุประมาณ 8 ขวบ เห็นควันไฟในห้อง
 จึงดับไฟได้ทัน ต่อมาแม่บ้านได้วางผ้าห่มขนนุ่มหนาไว้ในตู้เสื้อผ้าที่มีหลอดไฟ แต่ไฟไหม้เป็นวง
 แคในผ้าห่มที่เป็นตู้ไม้ซึ่งเป็นเชื้อไฟอย่างดี และรอบสุดท้ายที่जूไม้ของอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
 โนวเลจพาร์คไม่ติดไฟ จากเหตุการณ์ไฟไหม้โกดังห้างเพชรเกษมเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2567
 ที่ผ่านมาไม่นานนี้

สุดยอดแร่ไอเทมของห้องนี้ คือ คดงาช้างดำ ไขงาช้างดำ หรืองาช้างดำอกโบราณ
 เชื่อว่ามีสรรพคุณในทางเป็นคุณแก่เจ้าของ โดยเอาใส่ไว้ในกระป๋องเก็บเงิน เชื่อว่าทำให้เงินงอกได้
 โบราณเชื่อว่าจะช่วยบันดาลให้เงินทองงอกเงย เต็มไปด้วยทรัพย์สินศฤงคาร เขาจะเอามาใส่บูชาไว้
 ในกำป็นใส่เงิน หรือฐานพระยืนปางห้ามญาติ ที่แกะจากไม้มงคล (ไม้โพธิ์นิพพานทิศตะวันออก)
 เป็นพระประจำตัว ใต้ฐานพระจะบรรจุของหลายอย่าง พกยวาสนา ผ้าไหมแพรพรรณหลายสี
 เพชร พลอย เงิน ทอง ดวงเจ้าของพระ ถ้าจะให้เต็มสูตร ต้องมีงาช้างดำใส่ไว้ด้วย งาช้างหรือคดงาช้าง
 จะช่วยดึงดูดเงินทองให้งอกเงย งาช้างจริง ๆ ก็มีสรรพคุณติดอยู่แล้ว เพราะว่าเป็นสัตว์ใหญ่ชั้นสูง
 มีเทพยดาคอยคุ้มครอง แต่เป็นคดงาช้างดำอกกลายเป็นหิน อานุภาพต้องมากเท่าทวีคูณ เพราะคด
 หินชนิดนี้ต้องเกิดในงาช้างดำเท่านั้น

ครอบครัวนายสมโรจน์ คุกิตติเกษม ได้บริจาคจากจิตศรัทธางาช้างดำดึกดำบรรพ์ถวายแด่
 พระพุทธมหาปฏิมากร (หลวงพ่อดอกคำสุโขทัยไตรมิตร) ณ วัดไตรมิตรเพื่อ ในวันที่ 28 มกราคม
 พ.ศ. 2560 เป็นของเก่าแก่โบราณดึกดำบรรพ์นับหลายล้านปี เพื่อเก็บรักษาและอนุรักษ์ให้เป็นสมบัติ
 ของชาติและแผ่นดิน ซึ่งควรอยู่คู่ศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในชาติ
 และต่างชาติ ให้ได้มาเห็นถึงความสำคัญว่าประเทศไทยมีของดีทรงคุณค่าอยู่คู่บ้านคู่มืองสืบไป
 โดยไม่เรียกร้องผลตอบแทนใดๆทั้งสิ้น ซึ่งความเชื่อของงาช้างดำนั้น วัดไตรมิตรได้โพสต์ข้อความว่า
 มีความเชื่อว่าธรรมดางาช้างโดยทั่วไปมีสีไม่ดำ งาช้างดำดึกดำบรรพ์ถือว่าเป็นของมงคลแปลกเป็นสิ่ง
 มงคลหาได้ยากยิ่งอย่างหนึ่งในโลก โบราณถือกันว่าเป็นของมงคลอันประเสริฐสุด นับว่าเป็นทรัพย์
 อุดมมงคลอันแปลกประหลาดยิ่งอันเลิศอันหาไม่มีไม่ได้อีกแล้วอันประเมินค่ามิได้ ในฐานนี้เป็นห้อง
 สะสมพอสขิลางาช้างดึกดำบรรพ์ของครอบครัว ซึ่งมีมูลค่าทางจิตใจอย่างมาก เพราะส่วนมาก
 เป็นมรดกตกทอด และพบในไทยกว่าร้อยชิ้น ซึ่งไม่อนุญาตให้ถ่ายภาพ แต่ให้มาชมความพิเศษด้วยตา
 เท่านั้น ซึ่งทุกชิ้นได้ขึ้นทะเบียนครอบครองซากดึกดำบรรพ์ที่กรมทรัพยากรธรณีเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

จากประสบการณ์ที่สะสมมากกว่า 40 ปี เกี่ยวกับคชศาสตร์ ทั้งคชลักษณ์ และคชกรรม
 จากทุกบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งจากหมอช้าง ผู้รู้ ความรู้ และเป็นเจ้าของช้างกว่าร้อยเชือก อีกทั้งได้ช่วยเหลือ
 หน่วยงานราชการเรื่องการอนุรักษ์ช้าง อาทิ การสร้างปริมาณและเพิ่มประชากรช้างบ้านและ
 การบริหารจัดการช้างบ้าน นายสมโรจน์ คุกิตติเกษม เจ้าของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โนวเลจพาร์ค จังหวัด
 สุรินทร์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ จะเป็นมรดกและวัฒนธรรม
 ที่ล้ำค่าของประเทศไทย ที่เป็นศูนย์รวมความรู้ให้ลูกหลาน ช่วยกันสืบสานวัฒนธรรมประเพณี ช่วยกัน
 อนุรักษ์ และจัดการช้างซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของประเทศไทย ให้อยู่คู่ประเทศไทย อย่าง

สง่างามและทรงคุณค่า เพราะพวกเรามีทุกวันนี้ได้ด้วยพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งทรงคอยข้างเป็นสัตว์พาหนะในการทำศึกสงครามเพื่อประชาชนชาวไทย ดังนั้น ความรู้เรื่องข้างจึงเป็นหนึ่งในประวัติศาสตร์ไทยที่ควรตระหนักถึงความสำคัญ และรักษาให้คงอยู่สืบไป

2. ผลการพัฒนาและหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

การวิเคราะห์ข้อมูล ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

จากแบบสัมภาษณ์สอบถามผู้รู้ในเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการศึกษา ทำให้ได้แนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ แล้วนำมาสังเคราะห์กับแนวคิดทฤษฎีที่ใช้สำหรับการสร้างรูปแบบและผู้วิจัยได้ยกร่างรูปแบบ โดยมีขั้นตอนการพัฒนารูปแบบ 5 ขั้นตอน คือ 1) พัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค 2) ประเมินคุณภาพของรูปแบบ 3) การปรับปรุงรูปแบบ 4) การทดลองใช้รูปแบบ และ 5) การประเมินผลของรูปแบบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. พัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

ผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์พัฒนาพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้แบบบันทึกสอบถามผู้รู้ และได้้นำเครื่องมือเป็นประเด็นคำถามสำหรับสอบถาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ นายสมโรจน์ คุกิตติเกษม เพื่อให้ข้อมูลในการพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค โดยมีองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการฐานเรียนรู้ ดังนี้

1.1 แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนารูปแบบ

พัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ ตามรายละเอียดต่อไปนี้

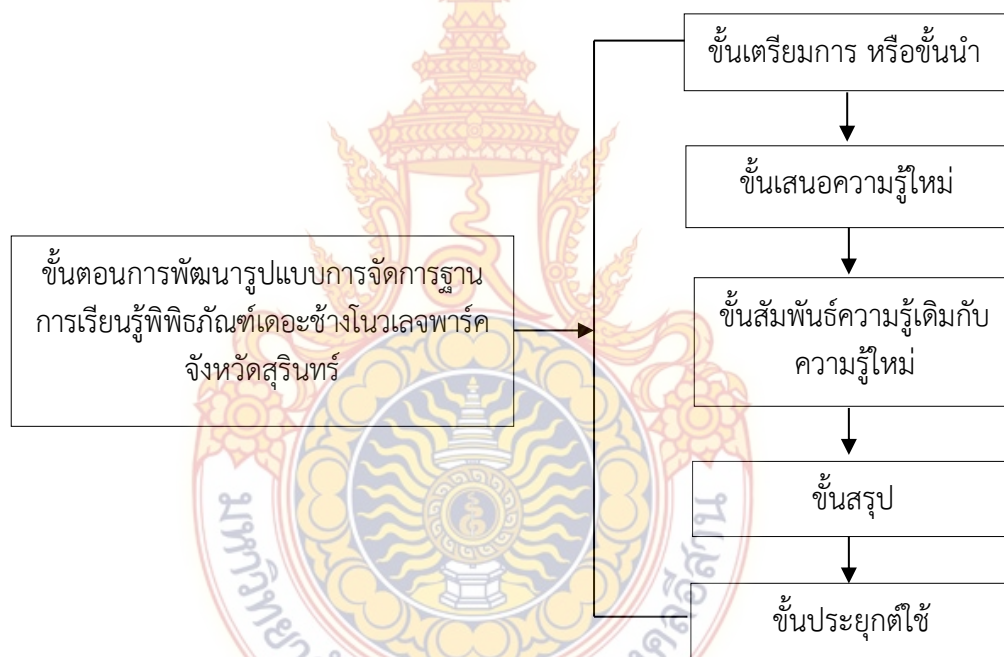
รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ หมายถึง การกำหนดแผนงานล่วงหน้าที่จะทำให้ นักเรียนเกิดการเรียนรู้ และบรรลุเป้าหมาย การดำเนินการจัดการฐานการเรียนรู้ที่ได้จัดไว้ อย่างเป็นระบบอย่างสัมพันธ์ สอดคล้องกับทฤษฎี หลักการเรียนรู้หรือการสอนที่รูปแบบนั้นยึดถือและได้รับการพิสูจน์ ทดสอบว่ามีประสิทธิภาพ โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี ปรัชญาต่าง ๆ มากำหนดเป็นแบบแผนอย่างเป็นระบบแสดงวิธีการดำเนินงาน และการประเมินผลที่ชัดเจน

องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้มีหลักการที่สำคัญ คือ ต้องมีแนวคิด ทฤษฎีและมีองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันตลอดรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ โดยต้องมีจุดมุ่งหมายหลักการของรูปแบบที่มีผลต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปใช้ เมื่อพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้แล้วก่อนนำไปใช้ ต้องมีการวิจัยเพื่อทดสอบทฤษฎีและตรวจสอบคุณภาพ เพื่อนำมาปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพต่อไป

รูปแบบการจัดการฐานเรียนรู้มีหลากหลายรูปแบบ ประกอบด้วย รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้นด้านพุทธิพิสัย รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้นด้านจิตพิสัย รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้นด้านทักษะพิสัย รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้น

ด้านพฤติกรรม และรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ที่เน้นการบูรณาการ โดยรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้แต่ละรูปแบบจะมีจุดมุ่งหมาย และลักษณะการจัดการฐานการเรียนรู้ที่แตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายเฉพาะของรูปแบบนั้น ๆ ดังนั้น สามารถประยุกต์รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ในแต่ละรูปแบบมาใช้ในการจัดการเรียนเรียนรู้หรือบูรณาการร่วมกันได้ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ

จากการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโนนเจดพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ได้นำแนวคิดดังกล่าวข้างต้นนำมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโนนเจดพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งประกอบด้วยการจัดการฐานการเรียนรู้ 5 ชั้น ได้แก่ 1) ชั้นเตรียมการหรือขั้นนำ (Preparation) 2) ชั้นเสนอความรู้ใหม่ (Presentation) 3) ชั้นสัมพันธ์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ (Comparison and Abstraction) 4) ชั้นสรุป (Generalization) และ 5) ชั้นประยุกต์ใช้ (Application)

ภาพที่ 4-56 ขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโนนเจดพาร์ค จังหวัดสุรินทร์
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

การนำรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโนนเจดพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ มาใช้ในการจัดการฐานการเรียนรู้ มีรายละเอียดแต่ละขั้น ดังนี้

1. ขั้นนำเข้าสู่กิจกรรม เป็นขั้นที่เร้าความสนใจของผู้เรียนและทบทวนความรู้ โดยการทำแบบทดสอบความรู้ก่อนเข้าชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโนนเจดพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

2. ข้อเสนอความรู้ใหม่ เป็นชั้นที่วิทยากรนำเสนอความรู้ใหม่ด้วยการชมฐานการเรียนรู้แต่ละฐานภายในพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

3. ชั้นสัมพันธ์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ เป็นชั้นที่นำความรู้ใหม่ที่ได้รับจากวิทยากรเปรียบเทียบ และผสมผสานกับความรู้เดิม ทำให้ข้อเท็จจริงใหม่ที่สัมพันธ์กับประสบการณ์เดิม

4. ชั้นสรุป เป็นชั้นที่สรุปความรู้เนื้อหาที่ได้รับจากวิทยากรนำไปเป็นหลักปฏิบัติสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับปัญหาหรือประสบการณ์อื่น ๆ ได้รับความรู้ที่ถูกต้อง

5. ชั้นประยุกต์ใช้ เป็นชั้นที่นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชม นำข้อสรุปหรือความรู้ที่ได้รับนำไปใช้ในชีวิตประจำวันหรือสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่ไม่เหมือนเดิม

1.2 การประเมินคุณภาพของรูปแบบ

การประเมินคุณภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัด สุรินทร์ ประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ดังตารางที่ 4-1

ตารางที่ 4-1 ผลการวิเคราะห์คุณภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

รายการเนื้อหา	คะแนนคุณภาพรูปแบบ			\bar{x}	S.D.	ระดับคุณภาพ
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3			
1. องค์ประกอบของรูปแบบมีความครอบคลุม	4	5	5	4.66	0.57	มากที่สุด
2. ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบมีความชัดเจน	4	4	5	4.33	0.57	มาก
3. แนวคิด และทฤษฎี ที่นำมาใช้ในพัฒนารูปแบบมีความเหมาะสม	4	5	4	4.33	0.57	มาก
4. มีวัตถุประสงค์ของรูปแบบมีความสอดคล้องกับฐานการเรียนรู้	5	5	4	4.66	0.57	มากที่สุด
5. ขั้นตอนของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน	3	5	4	4.00	1.00	มาก
6. รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้มีความเหมาะสม	4	5	5	4.66	0.57	มากที่สุด
7. ฐานการเรียนรู้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	5	4	5	4.66	0.57	มากที่สุด
8. การนำรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ ไปใช้ มีความเหมาะสม	5	4	4	4.33	0.57	มาก

ตารางที่ 4-1 (ต่อ)

รายการเนื้อหา	คะแนนคุณภาพรูปแบบ			\bar{X}	S.D.	ระดับคุณภาพ
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3			
9. เนื้อหาของรูปแบบมีความสอดคล้องกับฐานการเรียนรู้	5	4	5	4.66	0.57	มากที่สุด
10. การประเมินรูปแบบมีความเหมาะสม	4	5	5	4.66	0.57	มากที่สุด
รวม				4.50	0.17	มาก

จากตารางที่ 4-1 พบว่า รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑเตอะข้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ มีคุณภาพโดยรวมที่ระดับมาก ($\bar{X} = 4.50$, S.D. = 0.17) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ องค์ประกอบของรูปแบบมีความครอบคลุม มีวัตถุประสงค์ของรูปแบบมีความสอดคล้องกับฐานการเรียนรู้ เนื้อหาของรูปแบบมีความสอดคล้องกับฐานการเรียนรู้ฐานการเรียนรู้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และการประเมินรูปแบบมีความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.66$, S.D. = 0.57) และข้อที่น้อยที่สุด ได้แก่ ขั้นตอนของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = 1.00)

1.3 การปรับปรุงรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้

หลังจากการประเมินคุณภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑเตอะข้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน จากนั้นได้นำผลการประเมินคุณภาพของรูปแบบมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ โดยเพิ่มเติมเนื้อหาให้ถูกต้องครอบคลุม และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ จัดทำฐานการเรียนรู้ตามขั้นตอนให้สมบูรณ์

1.4 ผู้วิจัยนำรูปแบบมาทดลองใช้

โดยจัดการเรียนรู้ตามที่ได้จากสร้างขึ้น ณ พิพิธภัณฑเตอะข้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ระหว่างเดือนเมษายน-กันยายน พ.ศ. 2566

1.5 การประเมินผลการจัดการฐานการเรียนรู้ของรูปแบบ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินผลการจัดการฐานการเรียนรู้ โดยทดสอบความรู้อก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑเตอะข้างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

5.1 การทดสอบความรู้อก่อนเข้าชม (Pre-Test) โดยใช้แบบทดสอบวัดความรู้

5.2 การจัดการฐานการเรียนรู้ตามฐานการเรียนรู้ โดยการจัดการฐานการเรียนรู้ตามฐานที่กำหนดไว้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชม ระหว่างเดือนเมษายน-กันยายน พ.ศ. 2566 มีขั้นตอนการจัดการฐานการเรียนรู้ ดังนี้

1) ขั้นเตรียมการ หรือขั้นนำ (Preparation) ผู้วิจัยได้อธิบายถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ และเกริ่นนำสร้างแรงจูงใจ กระตุ้นเตือนให้นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมมาสนใจในเรื่องที่กำลังจะดำเนินการบรรยายต่อไป

2) **ขั้นเสนอความรู้ใหม่ (Presentation)** ดำเนินการตามที่วางไว้ในแต่ละฐานการเรียนรู้ โดยใช้วิธีสอนแบบต่าง ๆ

3) **ขั้นสัมพันธ์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ (Comparison and Abstraction)** นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมวิเคราะห์ความรู้ที่ได้รับจากฐานการเรียนรู้ ซึ่งสัมพันธ์กับความรู้เดิมเป็นประสบการณ์ใหม่เกิดความรู้ใหม่ขึ้น

4) **ขั้นสรุป (Generalization)** ผู้วิจัยและนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชม สรุปและแลกเปลี่ยนความรู้ ตอบข้อสงสัย

5) **ขั้นประยุกต์ใช้ (Application)** ผู้นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

5.3 การทดสอบความรู้หลังเข้าชม (Post-test) โดยใช้แบบทดสอบความรู้ชุดเดียวกับก่อนเข้าชม เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนน

การวิเคราะห์ข้อมูล การหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนว เลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ รายละเอียดการวิเคราะห์ ดังตารางที่ 4-2

ตารางที่ 4-2 ผลการหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนว เลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

นักท่องเที่ยวคนที่	แบบทดสอบความรู้ก่อนเข้าชม	แบบทดสอบความรู้หลังเข้าชม
	(X) (20 คะแนน)	(F) (20 คะแนน)
1	19.00	20.00
2	16.00	17.00
3	17.00	18.00
4	17.00	19.00
5	16.00	18.00
6	17.00	19.00
7	17.00	20.00
8	18.00	20.00
9	16.00	18.00
10	16.00	18.00
11	16.00	19.00
12	14.00	18.00
13	14.00	16.00
14	15.00	17.00
15	13.00	18.00
16	14.00	18.00

ตารางที่ 4-2 (ต่อ)

นักท่องเที่ยวนั้น	แบบทดสอบความรู้ก่อนเข้าชม (X) (20 คะแนน)	แบบทดสอบความรู้หลังเข้าชม (F) (20 คะแนน)
17	15.00	17.00
18	16.00	18.00
19	15.00	16.00
20	16.00	17.00
21	18.00	19.00
22	15.00	16.00
23	15.00	17.00
24	16.00	18.00
25	15.00	17.00
26	15.00	17.00
27	15.00	16.00
28	17.00	17.00
29	18.00	19.00
30	17.00	19.00
31	15.00	18.00
32	16.00	17.00
33	15.00	18.00
34	16.00	18.00
35	15.00	17.00
36	16.00	18.00
37	15.00	17.00
38	17.00	19.00
39	16.00	17.00
40	19.00	20.00
41	19.00	20.00
42	15.00	18.00
43	15.00	17.00
44	18.00	20.00
45	16.00	17.00
46	17.00	18.00
47	16.00	18.00
48	14.00	17.00

ตารางที่ 4-2 (ต่อ)

นักท่องเที่ยวก่อนที่	แบบทดสอบความรู้ก่อนเข้าชม (X) (20 คะแนน)	แบบทดสอบความรู้หลังเข้าชม (F) (20 คะแนน)
49	15.00	16.00
50	17.00	19.00
รวมคะแนน	800	895
คะแนนเฉลี่ย	16.00	17.90
ค่าประสิทธิภาพ	80.00	89.50

จากตารางที่ 4-2 พบว่า ผลการหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ได้ค่าประสิทธิภาพ 80.00/89.50 ซึ่งมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 แสดงว่ารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้ในการทดลองได้

3. ผลการใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

การวิเคราะห์ข้อมูล ผลการใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ มีผลหลังการเรียนรู้หลังเข้าชมสูงกว่าก่อนเข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ รายละเอียดการวิเคราะห์ ดังตารางที่ 4-3

ตารางที่ 4-3 คะแนนผลการทดสอบก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

คะแนน	N	(\bar{X})	S.D.	t
ก่อนเรียน	50	16.00	1.21	14.778
หลังเรียน	50	17.90	1.16	

*อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4-3 ผลการใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ค่าสถิติ (t) มีค่าเท่ากับ 14.778 ซึ่งมีผลการเรียนรู้หลังเข้าชมสูงกว่าก่อนเข้าชมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยงที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของนักท่องเที่ยงที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ดังตารางที่ 4-4

ตารางที่ 4-4 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลทั่วไป	n = 50	
	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	19	38.0
หญิง	31	62.0
2. อายุ		
ต่ำกว่า 30 ปี	2	4.0
31-40 ปี	15	30.0
41-50 ปี	25	50.0
50 ปีขึ้นไป	8	16.0
3. ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	4	8.0
ปริญญาตรี	5	10.0
ปริญญาโท	26	52.0
ปริญญาเอก	15	30.0
4. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน		
ต่ำกว่า 20,000 บาท	4	8.0
20,001-30,000 บาท	6	12.0
30,001-40,000 บาท	9	18.0
40,001-50,000 บาท	12	24.0
50,001-60,000 บาท	8	16.0
มากกว่า 60,000 บาท	11	22.0
5. อาชีพ		
นักเรียน/นักศึกษา	2	4.0
ข้าราชการ/พนักงานของรัฐหรือเอกชน	42	84.0
ค้าขาย	4	8.0
ธุรกิจส่วนตัว	2	4.0
รวม	50	100.0

จากตารางที่ 4-4 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 31 คิดเป็นร้อยละ 62.0 รองลงมาเป็นเพศชาย จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 38.0 ตามลำดับ

ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีอายุ 41-50 ปี จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 รองลงมา มีอายุ มีอายุ 31-40 ปี จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 30.0 มีอายุ 50 ปีขึ้นไป จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 16.0 และมีอายุต่ำกว่า 30 ปี จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4.0 ตามลำดับ

ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาปริญญาโท จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 52.0 รองลงมา ระดับการศึกษาปริญญาเอก จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 30.0 ระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 10.0 และระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8.0 ตามลำดับ

ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 40,001-50,000 บาท จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 24.0 รองลงมา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน มากกว่า 60,000 บาท จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 22.0 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 30,001-40,000 บาท จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 18.0 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 50,001-60,000 บาท จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 16.0 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 20,001-30,000 บาท จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 12.0 และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่ำกว่า 20,000 บาท จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8.0 ตามลำดับ

ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีอาชีพข้าราชการ/พนักงานของรัฐหรือเอกชน จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 84.0 รองลงมา อาชีพค้าขาย จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8.0 อาชีพนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4.0 และอาชีพธุรกิจส่วนตัวจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4.0 ตามลำดับ

ตารางที่ 4-5 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

ความพึงพอใจในการใช้บริการ	\bar{X}	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1. ท่านพึงพอใจกับการให้บริการของพิพิธภัณฑ์	4.76	0.51	มากที่สุด
2. ท่านพึงพอใจกับสิ่งจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์	4.81	0.53	มากที่สุด
3. ท่านพึงพอใจกับบรรยากาศในพิพิธภัณฑ์	4.68	0.62	มากที่สุด
4. ท่านพึงพอใจกับสถานที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์	4.78	0.41	มากที่สุด
5. ท่านพึงพอใจกับแผนผังการเดินทางของพิพิธภัณฑ์	4.58	0.57	มากที่สุด
6. ท่านพึงพอใจกับความรู้ของวิทยากรที่ให้บริการ	4.82	0.38	มากที่สุด
7. ท่านพึงพอใจกับทักษะไหวพริบของวิทยากร	4.66	0.62	มากที่สุด
8. ท่านพึงพอใจกับระยะเวลาในการเข้าชมที่เหมาะสม	4.64	0.52	มากที่สุด
9. ท่านพึงพอใจและสนุกสนานกับความรู้ที่ได้รับ	4.80	0.49	มากที่สุด
10. ท่านพึงพอใจและจะแนะนำผู้อื่นมาชมพิพิธภัณฑ์	4.76	0.47	มากที่สุด
รวม	4.72	0.17	มากที่สุด

จากตารางที่ 4-5 ผลการศึกษาผลการศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.72$, S.D. = 0.17) หากพิจารณาตามรายข้อพบว่า ท่านพึงพอใจกับความรู้ของวิทยากรที่ให้บริการ ($\bar{X} = 4.82$, S.D. = 0.38) รองลงมาท่านพึงพอใจกับสิ่งจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ ($\bar{X} = 4.81$, S.D. = 0.53) และท่านพึงพอใจกับแผนผังการเดินทางชมของพิพิธภัณฑ์ ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = 0.57) ตามลำดับ

จากข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม พบว่า นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นเหมือนกันคือ ควรมีการนำเครื่องมือหรืออุปกรณ์ ให้สามารถเข้าถึงรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ผ่านดิจิทัลแพลตฟอร์ม เพื่อเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้ ควรมีการพัฒนากระบวนการนำเสนอสื่อออนไลน์สำหรับพิพิธภัณฑ์ ควรมีการปรับบรรยากาศในแต่ละฐานการเรียนรู้ให้มีความเหมาะสม และควรมีการพัฒนารูปแบบประเมินผลของพิพิธภัณฑ์ เพื่อนำผลการประเมินที่ได้ไปใช้ในการพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ให้มีประสิทธิภาพต่อไป

5. ผลการศึกษาการประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

การบริหารจัดการในพิพิธภัณฑ์อยู่ภายใต้มูลนิธิการอนุรักษ์วัฒนธรรมสถาน โดยมีนายสมโรจน์ คุกิตติเกษม เป็นประธานมูลนิธิ ซึ่งจัดตั้งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมไทย เพื่อจัดอบรมกิจกรรมด้านสาธิตอนุรักษศิลปกรรมต่าง ๆ เพื่อดำเนินกิจการช่วยเหลือด้านสาธิตอนุรักษศิลปกรรม เพื่อดำเนินกิจการหรือร่วมมือกับองค์กรการกุศลเพื่อการกุศล และองค์กรสาธารณะประโยชน์ เพื่อสาธารณะประโยชน์ โดยไม่ดำเนินการเกี่ยวกับการเมือง ดำเนินกิจการเพื่อให้เกิดปัญญาอย่างถูกต้องและมีความสุขในชีวิตด้วยธรรมะ เพื่อสร้างอริยทรัพย์ หมายถึง ทศพิธยธรรมอันประเสริฐที่จะทำให้ใจเรามีความสุขจากการเสียสละ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม จึงกล่าวได้ว่าโครงการเดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ เป็นธุรกิจสมัยใหม่ ซึ่งเป็นโมเดลธุรกิจที่ไม่ได้ทำธุรกิจอย่างเดียว แต่เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้ที่ยั่งยืนแก่โรงเรียน ชุมชน และสังคมด้วย อีกทั้งยังเสริมสร้างทั้งทรัพย์ภายนอกจากธุรกิจขายของที่ระลึกร้านบ้านช่าง และร้านคิดถึง เป็นกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) และดำเนินงานอาศัยความร่วมมืออย่างกว้างขวางในชุมชน เพื่อใช้ศักยภาพเฉพาะทางของหน่วยงานในเครือข่าย เพื่อร่วมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ส่งเสริมสถาบันครอบครัว ขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยการจ้างงาน และส่งเสริมการท่องเที่ยว จังหวัดสุรินทร์ สร้างสังคมที่เจริญด้วยปัญญา สร้างความภาคภูมิใจต่อโรงเรียน ชุมชน และสังคม ในประวัติศาสตร์เรื่องช่างของจังหวัดสุรินทร์ เพื่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์อย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นายสมโรจน์ คุกิตติเกษม อาจารย์สุดใจ สะอาดยิ่ง และดร.อภิชัย เรืองศิริปิยะกุล ซึ่งประเด็นที่ใช้สัมภาษณ์ธุรกิจเดอะช่างโนวเลจพาร์คและตำนานพระมอเฒ่า ปรากฏผลดังนี้

บทสัมภาษณ์นายสมโรจน์ คุณิตติเกษม

ครอบครัวนายสมโรจน์ คุณิตติเกษม มีธุรกิจที่สืบสานจากพ่อแม่มา คือทำเกี่ยวกับวัสดุก่อสร้าง เฟอร์นิเจอร์ การขนส่งสินค้าพีซีไร่จากจังหวัดสุรินทร์ ทำอยู่ซ่อมรถ ขายรถเก่ามือสอง รับเหมาก่อสร้าง และอื่น ๆ ที่สร้างกำไรได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อเป็นช่องทางสร้างฐานะ ต่อมาเมื่อฐานะมั่นคง จึงได้สมัครเป็นสมาชิกสภาจังหวัด เป็นประธานสภาจังหวัด เป็นนายกเทศมนตรีจังหวัดสุรินทร์ และได้ช่วยเหลือเป็นประโยชน์เพื่อสร้างสรรค์สังคมและแก้ปัญหาสังคมมากมาย ทั้งเรื่องประเพณีวัฒนธรรม ผ้าไหม และเรื่องช้าง ซึ่งเป็นผลงานที่สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ครอบครัวของนายสมโรจน์ คุณิตติเกษม และเห็นว่าความรู้ประสบการณ์เรื่องช้าง จำนวนช้าง บทบาทในสังคม การช่วยเหลือเรื่องช้าง วัฒนธรรมการเลี้ยงช้าง ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และที่สำคัญคืออาชีพการดำเนินชีวิต การใช้ชีวิต และการเผื่อแผ่ช่วยเหลือสังคมที่ได้รับการปลูกฝังเป็นภูมิรัฐจากพ่อแม่ที่พร่ำสั่งสอนมา โดยตลอด จนได้รับการยอมรับ เราภูมิใจมากและพร้อมจะถ่ายทอดความรู้ เราคิดว่าเราเกิดมาชาตินี้ อยู่ในร่างนี้ ไม่ก็สืบปึกต้องจากไป นอกจากเราเป็นคนดี และมีครอบครัวอบอุ่น จึงได้ช่วยเหลือแบ่งปันสังคมต่อไป เมื่อมีชีวิตอยู่มั่งคั่งและภูมิปัญญาสามารถสร้างอนาคตให้เราได้ขนาดนี้ จึงอยากถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้กับผู้อื่นด้วย แนวทางการประสบความสำเร็จของนายสมโรจน์ คุณิตติเกษม กล่าวว่า ต้องถึกคิดตั้งใจ และพิจารณาให้ได้ถึงการดำเนินชีวิต มองดูสถานการณ์ปัจจุบัน และอนาคตว่าจะไปต่ออย่างไร จะทำอะไรก็แล้วแต่ต้องมีใจรัก ต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน ใช้ความรู้ที่มี ขยัน และขยันอย่างต่อเนื่องเป็นหนทางสู่เป้าหมาย ความสำเร็จจะเป็นสิ่งที่พิสูจน์ความสามารถ เพื่อมีเป้าหมายคือคุณภาพชีวิตที่ดี และฐานะมั่นคงคือผลสัมฤทธิ์ โดยทำอะไรก็แล้วแต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือต้องไม่ทำร้ายและคนรอบข้าง

สุรินทร์เป็นเมืองช้าง และเราเป็นคนสุรินทร์ จึงอยากมีส่วนร่วมอนุรักษ์ช้าง ศึกษาจริงจัง และอย่างต่อเนื่อง เพื่อองค์ความรู้ ขณะเดียวกันก็คิดว่าการเลี้ยงช้างจะมีอนาคตที่ดี รวมถึงการเลี้ยงช้างก็ต้องให้ช้างมีคุณภาพชีวิตที่ดี สิ่งสำคัญก็คือการต่อยอดเป็นมรดก การเลี้ยงช้างที่เราศึกษารู้ถ่องแท้แล้ว เราจึงตระหนักได้ว่าช้างคือการออมชนิดหนึ่ง ในรอบชีวิตหนึ่งช้างสามารถตกูกได้หลายเชือก ซึ่งลูกช้างมีมูลค่าในวันข้างหน้า ทำให้ช้างเลี้ยงตัวเองได้ และสามารถขยายพันธุ์ได้ ช่วยเพิ่มรายได้มากกว่าการทำงานประจำ เมื่อ 30 กว่าปีที่แล้วช้างงาราคาไม่ถึง 100,000 บาท สวย ๆ ก็ 200,000- 300,000 บาท วันเวลาผ่านไปช้างเหล่านี้อายุมากแล้วล้มตามอายุขัย งาช้างก็มีมูลค่าหลายเท่าตัว คู่หนึ่งราคา 1,000,000 หรือหลายล้าน ตามรูปทรง ความยาวและน้ำหนัก ดังนั้นแนวความคิดของครอบครัวคุณิตติเกษม ต้องศึกษาอย่างท่องแท้ รู้จักคิด มีวิสัยทัศน์ที่สามารถต่อยอดได้และช่วยเหลือสังคมไปด้วย นอกจากช่วยกันอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมคนเลี้ยงช้างของภูมิปัญญาแผ่นดินเกิด ขณะเดียวกันก็เป็นมรดกล้ำค่าทางวัฒนธรรม มรดกทางสินทรัพย์ และเป็นมรดกของโลกด้วยซ้ำไป

เมื่อประกอบสัมมาอาชีพสร้างตัวอย่างมั่นคงถาวรแล้ว จึงได้คิดถึงการบริจาคเพื่อสังคม ทั้งที่ดินและอาคาร เป็นธรณีสงฆ์เพื่อสร้างวัดสุรินทร์वासให้เป็นสมบัติของพระพุทธศาสนา ไกล่พิพิธภณธ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค ได้ก่อตั้งมูลนิธิบรรคมธรรมสถานเป็นที่รองรับกัลป์ยานมิตรสายบุญร่วมกันเป็นกองทุน เพื่อนำเงินจากกองทุนไว้ช่วยเหลือสาธารณะประโยชน์ด้านต่าง ๆ ให้กับหน่วยงาน องค์กร โครงการ การศึกษา การศาสนา และช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส รวมถึงช้างและคน

เลี้ยงช้าง การบริจาคและถวายช้างไปยังประเทศต่าง ๆ นายสมโรจน์ คุณิตติเกษมมีความคิดว่า เราหากินเจริญรุ่งเรืองบนแผ่นดินไทย อะไรที่ตอบแทนแผ่นดินเกิดได้ เช่นความสัมพันธ์ที่ดีงาม ประเทศศรีลังกาเพื่อเจริญสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศ เพื่อไว้อันเชิญพระบรมสารีริกธาตุ ส่งเสริม พระพุทธศาสนา ช่วงนั้นทางราชการหาช้างที่มีคชลักษณ์ที่ดีและได้ประสานมา ทราบว่าเราเป็นคนหบดี ที่ช่วยเหลือสังคมมาตลอด จึงเห็นว่าการถวายสมเด็จพระราชินี เป็นเรื่องสำคัญที่สุดรวมทั้งศาสนา และพระมหากษัตริย์ ส่วนประเทศสวีเดนกับเดนมาร์ก ทราบว่าราชวงศ์ทั้งสองมีความสัมพันธ์ อันแน่นแฟ้น องค์มนตรีจึงได้ประสานมายังกรมป่าไม้ จึงได้ถวายเพื่อความเป็นผสกนิกรที่จงรักภักดี ต่อชาติและพระมหากษัตริย์ ในประเทศญี่ปุ่นองค์กรออยสการ์ซึ่งเป็นองค์กรรมที่ได้มาช่วยเหลือ การปลูกป่า และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ให้ทั้งรถดับเพลิง ให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ ผ่านจังหวัดต่อจังหวัด จึงได้รับการประสานจากผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งอยากตอบแทนในนาม จังหวัดสุรินทร์ แต่ประชาชนชาวญี่ปุ่น ทั้งนี้ทั้งนั้นทุก ๆ ที่ได้ศึกษาดูแลสภาพแวดล้อมในการนำช้างไป อยู่ทั้งหมดแล้ว และที่ให้จังหวัดหรือถวายช้างไม่เคยเรียกร้องสิ่งตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และอยากช่วยส่งเสริมการเจริญสัมพันธ์ไมตรี ระหว่างประเทศ

เมื่อชีวิตเติบโตมากับการเลี้ยงช้างและผ่านการดูคชลักษณ์ช้างร่วมร้อยเชือก จึงคลุกคลี กับช้าง มีความรู้ด้านคชศาสตร์ ทั้งคชลักษณ์ และคชกรรม มีองค์ความรู้จึงได้รับเกียรติเป็นอาจารย์ พิเศษสอนนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตสุรินทร์ ในวิชาการอนุรักษ์ และการจัดการช้าง รวมทั้งได้สะสมผลิตภัณฑ์ช้างจำนวนมาก เป็นผู้ทรงคุณวุฒิของมหาวิทยาลัย ราชภัฏสุรินทร์ และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตสุรินทร์ รวมถึงได้เป็นที่ปรึกษา จากทุกหน่วยงานในประเทศเรื่องช้าง และการจัดการช้าง จึงนำความรู้มาสร้างพิพิธภัณฑ์แบ่งความรู้ ให้สังคม จึงมีความคิดว่าองค์ความรู้นี้ถ้าไม่ถ่ายทอดก็จะตายไปกับเรา สุดท้ายจึงรวบรวมองค์ความรู้ เรื่องช้างทั้งหมด มาสร้างพิพิธภัณฑ์ชื่อเดอะช้างโนวเลจพาร์คที่บ้านเกิดในจังหวัดสุรินทร์ ไว้เป็นมรดก ความรู้เพื่อถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว วัฒนธรรมพื้นบ้าน ศาสนา ช้างสำคัญ ช้างในพระมหากษัตริย์ รวมถึงงาช้าง ความเชื่อเกี่ยวกับช้าง ส่งเสริมให้คนอนุรักษ์ช้างที่เหลือเพียง 2 สายพันธุ์ และตระหนักถึงคุณค่าของช้างไทย ตั้งแต่เกิด จนล้มตาย ส่งเสริมการสะสมงาช้าง อย่างถูกต้องตามกฎหมาย จึงให้บุตรสาวได้ดำเนินกิจการเกี่ยวกับงาช้าง และวัตถุมงคลเกี่ยวกับช้าง เพื่อต่อยอดการประกอบอาชีพเพื่อส่งเสริมรายได้ชุมชนต่อไป จากช้างที่ล้มตามอายุขัย ไม่เบียดเบียน ช้าง ภายใต้อำนาจ Baan Chang - บ้านช้าง ในเฟสบุ๊คแฟนเพจ และหน้าร้านบ้านช้าง ใกล้พิพิธภัณฑ์ เดอะช้างโนวเลจพาร์ค โดยมีงาช้าง ขนหางช้าง คตงาช้าง ขนหางงาช้าง งากำจัด งากำจาย และงากระเด็น นอกเหนือจากการสะสมในพิพิธภัณฑ์แบ่งจำหน่ายอย่างถูกต้อง เพื่อเสริมความเป็นมงคล ตามความเชื่อให้ผู้ที่สนใจได้สะสมในประเทศไทยเท่านั้น (สมโรจน์ คุณิตติเกษม, 2567)

ภาพที่ 4-57 สัมภาษณ์นายสมโรจน์ คุกิตติเกษม
ที่มา : ผู้วิจัย, 2567

บทสัมภาษณ์อาจารย์สุดใจ สะอาดยิ่ง

จากเรื่องราวที่เล่าขานกันในกลุ่มชนชิวกวยจึง โดยเฉพาะกลุ่มหมอซ้างได้บอกเล่าสืบทอดกันมาหลายอายุ จากรุ่นสู่รุ่นจนเป็น “ตำนานพระมอเฒ่า” สถาบันราชภัฏสุรินทร์ โดย ผศ.ดร.อัจฉรา ภาณุรัตน์ ได้ศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่องเส้นทางซ้างสุรินทร์ และจัดสัมมนาเรื่อง ซ้าง : มรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของประเทศไทย ผลจากงานวิจัยร่วมกับพระอาจารย์หาญ ปัญญาธโร พระภิกษุในหมู่บ้านตากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม มามอบให้ผู้เขียนเพื่อนำไปเขียนเป็นบทละครและจัดการการแสดงแสงสีเสียงครั้งที่สำคัญ ๆ คือ การแสดงต้อนรับกรม.สัญญา ยุคท่านทักษิณ ชินวัตร เป็นนายก และครั้งสุดท้ายปีมหามงคลบรมราชาภิเษก ร.10 แสดงที่สนามหน้ามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ ตำนานพระมอเฒ่าจึงเป็นที่รู้จักกันอย่างโดยทั่วไปสำหรับชาวสุรินทร์ และนักวิชาการจากจังหวัดต่าง ๆ ที่เข้าร่วมสัมมนาในโครงการดังกล่าวเป็นครั้งแรกและต่อมาเนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย ปี พ.ศ. 2540 จังหวัดสุรินทร์ สถาบันราชภัฏสุรินทร์และเทศบาลเมืองสุรินทร์ โดยคุณสมโรจน์ คุกิตติเกษม เป็นนายกเทศมนตรีเมืองสุรินทร์ ได้นำเสนอการแสดงละคร แสงสีเสียงตำนานพระมอเฒ่าเป็นครั้งที่ 2 ในวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2544 ผู้เขียนจึงได้ปรับปรุงบทละครให้เหมาะสมยิ่งขึ้น การนำเสนอในครั้งนั้นได้มีส่วนกระตุ้นให้ชาวสุรินทร์ได้มองเห็นศักยภาพด้านการแสดงคุณค่าของการนำประเพณีวัฒนธรรมของคนกับซ้าง มาสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ซ้าง และประเพณีวัฒนธรรมคนเลี้ยงซ้างได้อย่างกว้างขวาง ตำนานพระมอเฒ่าจึงเป็นศูนย์รวมของศิลปการแสดงและวิทยาการแขนงต่าง ๆ ของท้องถิ่นที่โดดเด่นสร้างเครือข่ายประสานความสามัคคีในกลุ่มศิลปินพื้นบ้านสุรินทร์ได้อย่างกว้างขวาง

ในปี พ.ศ. 2544 จังหวัดสุรินทร์ โดยท่านผู้ว่าราชการจังหวัด นายเกษมศักดิ์ แสนโกชน์ ได้ประชุมคณะกรรมการจัดงานช้างและกาชาดสุรินทร์ ปี พ.ศ. 2544 มีมติให้พัฒนารูปแบบการนำเสนอ การแสดงช้างโดยให้ภาคกลางคืนมีการแสดงละครแสงเสียงประกอบ จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการ พิจารณาคัดเลือกสาระที่จะนำเสนอ ในที่สุดคณะกรรมการก็ลงมติให้นำ “ตำนานพระมอเฒ่า” ซึ่งมีความสอดคล้องกับการแสดงช้างในภาคกลางวัน ให้นำตำนานพระมอเฒ่ามาแสดงในภาคกลางคืน ส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวในจังหวัดเป็นเวลานานยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณบุคคลที่มีส่วนร่วมสนับสนุนให้มีละครแสงเสียงตำนานพระมอเฒ่า ได้ปรากฏขึ้นและดำรงสืบไป เป็นมรดกทางด้านศิลปการแสดงของจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ พระอาจารย์ หมาย ปัญญาโร ผศ.ดร.อัฉรา ภาณุรัตน์ อธิการบดีสถาบันราชภัฏสุรินทร์ นายเกษมศักดิ์ แสนโกชน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ คุณแม่ปลั่งศรี มูลศาสตร์ นายพลเดช ศรีบุญเรือง ศึกษาธิการจังหวัดสุรินทร์ นายครุศักดิ์ โสวภาค อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเทคโนโลยีสุรินทร์ศึกษา นายสมโรจน์ คุณิตติเกษม ประธาน ชมรมสืบสานวัฒนธรรมคนกับช้างสุรินทร์ รวมทั้งคณะผู้ดำเนินงานและนักแสดงที่ไม่สามารถกล่าว นามได้ครบทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือร่วมใจกันสร้างสรรค์งานละครตำนานพระมอเฒ่าไว้เป็นมรดก ของลูกหลานชาวสุรินทร์สืบไป

พระมอเฒ่า เป็นหมอช้างที่มีความสามารถสูงในการจับช้าง มีความกล้าหาญกว่าหมอช้าง ชาวภูยั้งหลาย จึงได้รับตำแหน่งสูงสุดเป็นพระมอเฒ่า ต่อมาได้แต่งงานกับหญิงสาวชาวภูยั้งคนหนึ่ง และกำเนิดบุตรชาย ชื่อว่า ก่อง ตามธรรมเนียมของชาวภูยั้งช้าง ถ้าผู้ได้รับตำแหน่งสูงสุดมีลูกชาย คนแรก บรรดาหมอช้างจะนำเอาเปลือกไม้กระโดนมารองรับและยกตำแหน่งหมอช้างให้โดยไม่ต้อง ใต้เต้ามาจากตำแหน่งมะ

ก่องเป็นคนระลึกชาติในอดีตได้ ว่าตนเองเกิดเป็นลูกช้างป่ามาก่อนและถูกหมอช้าง คล้องพรกแม่ช้างป่ามาและลูกช้างได้มาตายที่หมู่บ้าน พระมอเฒ่าต้องการให้ก่องมีความสามารถ ในการจับช้าง จึงชวนภรรยาและลูกออกไปฝึกจับช้างในป่า โดยไม่ได้บอกกล่าวให้หมอช้างคนอื่นรู้ เหมือนการออกคล้องช้างตามปกติ ทั้งสามคนได้เดินทางไปถึงป่าดงช้าง แวะพักที่ไต้ต้นมุงมิ่งใหญ่ เป็นแหล่งพักเก็บสัมภาระ และที่พักแรมของภรรยา

พระมอเฒ่าได้พาก่องออกไปคล้องช้าง ระหว่างทางก่องได้พยายามพูดจาหว่านล้อมให้พ่อ คล้องเอาแม่ช้างเพื่อจะได้ทั้งแม่ช้างและลูกช้าง พระมอเฒ่าก็อธิบายให้ก่องทราบว่า ตามธรรมเนียม การคล้องช้างจะต้องคล้องเอาลูกช้างเท่านั้น ซึ่งจะบังคับและฝึกง่ายกว่าแม่ช้าง ครั้นเมื่อมาพบโขลง ช้างป่า ก่องก็พบแม่ช้างในอดีตของตน พระมอเฒ่ากำลังสนใจที่คล้องเอาลูกช้าง ก่องจึงกระโดดเกาะ หลังแม่ช้างในอดีตของตนให้พาวิ่งเข้าป่าหายไป พระมอเฒ่าเรียกให้ลูกกลับมาในที่สุดพระมอเฒ่า ก็ตามก่องไม่ทันจึงหวนกลับมาหาภรรยา ก็พบแต่รอยเลือดและเศษเนื้อกระจายทั่วไป จากการถูกเสือก กัดกินคงเหลือไว้แต่แขนของนาง จึงเก็บแขนนางมัดกับบ่วงบาศและเดินทางกลับบ้านด้วยความเศร้าโศก บรรดาหมอช้างทั้งหลายต่างก็มาถามข่าว พระมอเฒ่าเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้หมอช้างฟังและประกาศ ให้หมอช้างนำไปปฏิบัติถือเป็นกฎชะล่าต่อไปว่า “เราขอฝากส่วนที่เป็นบ่วงบาศตรงนั้นว่าแขนนาง ถ้าเข้าไปป่าทุกครั้งให้พูดถึงก่องทุกครั้ง เพราะก่องเป็นเจ้าของช้างป่าทุกเชือกแล้ว เวลาฝึกช้างทุกครั้ง ให้เรียกถึงก่องทุกครั้งเช่นกัน”

พระครูประก่ำ จึงรับเอาไปปฏิบัติเป็นประเพณีการคล้องช้าง และให้ชาวหมอช้างรักษาเป็นชะล่า ไม่อนุญาตให้พ่อกับลูกเข้าป่าคล้องช้างด้วยกัน ไม่ให้นำกรรยาไปด้วย ช้างเชือกใดที่หมอช้างคล้องมาได้ ไม่ให้หมอช้างนั่งบนคอช้างและนำไปเป็นช้างต่อในป่าอีก ขอให้หมอช้างรักษาเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีในการคล้องช้าง สืบทอดไปสู่ลูกหลานชาวภูยอะจึงตลอดไป

1. การผูกแหะด้า (ผูกแหะตา) เป็นการคล้องช้างป่าของชาวภูยอะจึง เรียกว่าการแทรก โพนจับช้างด้วยเชือกประก่ำ โดยการนำช้างต่อเข้าเทียบประชิดช้างป่าแล้วใช้ไม้คั้นจามโยงเชือกก้ำที่เป็นบ่วงบาศคล้องเท้าช้างป่าไว้

2. หมอช้างมีหลายระดับจากสูงสุดคือ ครูบา (กำลวงปิด) รองลงมาได้แก่ หมอสะด้า หมอสะเดียง หมอจาโกลน หมอจา และมะ ลดหลั่นไป กำลวงปิดเป็นหมอเฒ่าที่มีความชำนาญด้านคชศาสตร์ คาถาเวทย์มนต์ มีเครื่องรางของขลังที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งทำให้กำลวงปิดต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับหมอช้างระดับอื่น ๆ เพราะต้องคอยควบคุมจัดการวางแผนการคล้องช้าง และระงับข้อพิพาทต่าง ๆ ให้กับหมอช้าง เมื่อมีข้อขัดแย้งให้สังคมของหมอช้างอยู่กันอย่างสงบสุข

3. พิธีขรวดช้าง (ขวดช้าง) เป็นการปิดเสนียดจัญไรออกจากช้างป่า ขจัดสิ่งอัปมงคลออกจากช้างป่าก่อนนำเข้าบ้าน พิธีนี้ครูบาหรือกำลวงปิดเป็นประธานวางเครื่องเช่นไห้และปาวประกาศให้ผีเจ้าป่าเจ้าเขาออกมารับเครื่องเช่นไห้ ประพรมตัวช้างด้วยน้ำมันต์ จบลงด้วยการผูกข้อมือรับขวัญ หมอช้างที่กลับมาจากป่าและสู่ขวัญช้างป่าที่นำกลับมาสู่หมู่บ้าน

4. ภาษาผีปะก่า ภาษาผีปะก่าเป็นส่วนหนึ่งของวิชาคชศาสตร์ของชาวภูยอะจึงที่จะใช้ในพิธีเช่นผีปะก่า และใช้สื่อสารกันระหว่างออกคล้องช้างป่า ชาวภูยอะจึงเชื่อว่าช้างป่าเป็นบริวารเทพเจ้าผีปะก่า ดังนั้นจึงต้องใช้ภาษาผีปะก่าพูดคุยกันในขณะออกคล้องช้างป่า และเมื่อกลับมาจากป่ามาถึงหมู่บ้านก็จะใช้ภาษาภูยตามปกติทั่วไป

5. พิธีกรรมประชิ (การประชิโม) คือกระบวนการแต่งตั้งลูกน้องหมอช้างหรือมะให้เลื่อนตำแหน่งเป็นหมอจา โดยผู้เข้ารับการประชิจะนั่งช้างต่อมาทำพิธีคล้องช้างในพิธี ซึ่งเป็นช้างบ้าน นำมาร่วมพิธีแสดงให้เป็นช้างป่า จะมีการโต้ตอบและท่องเวทย์มนต์ภาษาผีปะก่า และสุดท้ายรับการประพรมน้ำมันต์ โดยมีกำลวงปิดเป็นหัวหน้าใหญ่สวดคาถา เมื่อเสร็จพิธีก็จะได้หมอจาเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการออกคล้องช้างต่อไป

6. ชะล่า (คะล่า) เป็นข้อห้ามในการปฏิบัติและข้อให้ปฏิบัติ ซึ่งกำลวงปิดจะประกาศให้ทราบทั่วกัน ในพิธีสังลาก่อนออกเดินทางไปคล้องช้าง เป็นข้อห้ามและข้อปฏิบัติที่ทั้งหมอช้าง ภรรยาหมอช้าง และผู้ที่มีอยู่ในบ้านของหมอช้างต้องปฏิบัติตาม ถ้าไม่เชื่อฟังหรือทำผิดชะล่า ผีปะก่าผีป่า จะทำให้เป็นอันตราย เจ็บไข้ หรือมีภัยพิบัติกับตนเองและครอบครัว เช่น ต้องเชื่อฟังกำลวงปิด

องค์ที่ 1 พ่อหมอเฒ่าผู้กล้า

เป็นการนำเสนอประวัติความเป็นมาของกลุ่มชุมชนชาวภูยเอียงช้างในเขตอีสานใต้ ให้การใช้ภาษาผีปะก่าประกอบการคล้องช้างโดยวิธีการแทรกโพน และลำดับชั้นของหมอช้าง กำลวงปิดเป็นลำดับสูงสุดของหมอช้างที่มีความสามารถจากบรรพบุรุษของหมอช้างที่เล่าขานกันมา เป็น “ตำนานพระหมอเฒ่า” พ่อหมอเฒ่าเป็นกำลวงปิดได้รับการนับถือว่ามีความสามารถในการคล้องช้างมีเวทย์มนต์ ปกป้องรักษากลุ่มหมอช้างที่ออกคล้องช้างป่าให้ปลอดภัยกลับมาทุกครั้ง ในองค์ที่ 1 จะมีพิธีกรรมที่สูญหายไปจากวิถีชีวิตของหมอช้างในปัจจุบันไปแล้วคือ

1. พิธีขรวดเทวะด้า เป็นพิธีเปลี่ยนช่างป่าที่ชาวภูยเรียกว่า เทวะด้า ให้เป็นช่างบ้านที่ชาวภูยเรียกว่า อะจิง ก่อนนำช่างป่าที่คล้องมาแล้วเข้าสู่หมู่บ้าน
2. พิธีบายศรีสู่ขวัญหมอช้าง ช้างต่อ และช่างที่คล้องมาได้เป็นพิธีกรรมที่ปดรงควานให้ช่างป่ามาเป็นช่างบ้านและจะได้นำช่างไปฝึกต่อไป

องก์ที่ 2 มนตราคชศาสตร์

เมื่อพ่อหมอเฒ่าได้ลูกชายตั้งชื่อว่า ก่อง บรรดาหมอช้างต่างยกย่องให้ก่องเป็นหมอช้างระดับหมอจาโดยไม่ต้องผ่านพิธีประชิ โดยบรรดาหมอช้างจะนำเปลือกกระโดนที่ทุบให้เหลือแต่เส้นใยไว้สำหรับรองหลังช้างทับด้วยหนังวัว เปลือกกระโดนจะช่วยระบายความร้อนออกจากหลังช้างที่มีหนังวัววางซ้อน และวางทับด้วยยางช้างอีกชั้นหนึ่งมารองรับเพื่อเป็นวิธีการยกย่องก่องให้เป็นหมอจาก่องจึงเป็นความหวังของหมอช้างที่สืบทอดความเก่งกล้าจากพ่อหมอเฒ่าต่อไป ในฉากนี้จะนำเสนอพิธีกรรมการรักษาคนป่วยของชาวภูยที่ยังพบเห็นไว้ในชนบททั่วไป คือ พิธีอัมโปล และพิธีกลมอ

องก์ที่ 3 ระลึกชาติเทพนิมิต

เป็นฉากที่แสดงให้เห็นความเป็นผู้เก่งกล้าของพระหมอเฒ่าในเรื่องเวทย์มนต์ มีความชำนาญในการท่องภาษาผีปะกำ และก่องระลึกชาติได้ว่าตนเองเคยเป็นลูกช้างมาก่อน และถูกพรากจากแม่ช้างมาสิ้นชีวิตในหมู่บ้าน เป็นการแสดงของลูกช้างที่แสนรู้ที่สามารถเรียกความเศร้าสะเทือนใจผู้ชมให้สงสารช้าน้อยได้อย่างสมจริงสมจัง

องก์ที่ 4 พรหมลิขิตกรรมบันดาล

เป็นฉากที่แสดงถึงความต้องการของพ่อหมอเฒ่าที่จะถ่ายทอดวิชาคชศาสตร์ของตนให้กับก่อง โดยไม่คำนึงถึงขนบธรรมเนียมดั้งเดิมของหมอช้าง จึงแอบพาภรรยาและลูกเข้าป่าไปสอนการคล้องช้างให้กับก่อง ทำให้ก่องได้พบกับแม่ช้างในอดีต และกระโดดขึ้นหลังแม่ช้างวิ่งหายเข้าป่า พ่อหมอเฒ่ากลับมาหานาง ซึ่งป็นภรรยาที่พบว่าลูกเสียกักกินเหลือแต่แขนข้างหนึ่ง ซึ่งพ่อหมอเฒ่าได้นำแขนนางมาผูกติดไว้กับบ่วงบาศแล้วนำกลับมายังหมู่บ้าน

องก์ที่ 5 บัญญัติแห่งชะลา

พ่อหมอเฒ่ากลับมาหมู่บ้านได้ประกาศในที่ประชุมของหมอช้างทั้งหลายว่า “เราสิ้นทุกสิ่งทุกอย่าง รวมทั้งตำแหน่งพ่อหมอเฒ่า ต่อไปห้ามพูดถึงตำแหน่งของเราอีก ขอฝากส่วนที่เป็นบ่วงบาศให้เรียกว่าแขนนาง ถ้าจะเข้าป่าให้พูดถึงก่องทุกครั้ง เพราะก่องได้เป็นเจ้าของช่างป่าทุกเชือกแล้วถึงแม้ว่าจะได้ช่างป่าแล้วก็ตาม เวลาฝึกช้างทุกครั้งให้เรียกถึงก่องเสมอ

พระครูปะกำจึงรับอาสารักษาประเพณีนี้ไว้และประกาศเป็นกฎชะลาเพิ่มเติมว่าต่อไปจะไม่อนุญาตให้พ่อกับลูกเข้าป่าไปด้วยกัน และไม่อนุญาตให้นำภรรยาไปด้วย ถ้าช่างเชือกใดที่หมอช้างคนใดคล้องมาก็ไม่อนุญาตให้หมอช้างคนนั้นนั่งบนคอช้าง นำไปเป็นช่างต่อในป่า (สุดใจ สะอาดยิ่ง, 2567)

ตำนานพระหมอเฒ่าจึงเป็นเรื่องเล่าขานในกลุ่มชนชาวภูยเลี้ยงช้างจากรุ่นสู่รุ่นสืบไปเพื่อเป็นอุทาหรณ์สำหรับชาวภูยเลี้ยงช้างทุกคนให้เคารพต่อผีปะกำอย่างเคร่งครัดตลอดไป

ภาพที่ 4-58 สัมภาษณ์อาจารย์สุดใจ สะอาดยิ่ง
ที่มา : ผู้วิจัย, 2567

บทสัมภาษณ์ ดร.อภิชัย เรื่องศิริปิยะกุล ความเชื่อก่อเกิดปาฏิหาริย์

ผมเกิดในยุคที่เทคโนโลยีส่วนใหญ่เป็น Analog ยังไม่ล้ำสมัยเท่าทุกวันนี้ ยังเป็นยุคที่ Slow Life อย่างมาก ปัจจุบันผมทำธุรกิจด้านพัฒนาซอฟต์แวร์ เป็นซอฟต์แวร์แฮนด์ ในช่วงเด็กทำให้ผมได้ยินเรื่องราวบอกเล่าเกี่ยวกับเครื่องรางของขลังมาพอควร เช่น เรื่องรกแมว รกช้างแห้ง ถ้านำมาพกติดตัวหรือเก็บไว้ในบ้านจะทำให้ค้าขายดี หรือที่เห็นบ้านทำก็เช่น มีกระดองเต่าตายพราย (ตายด้วยตัวมันเองไม่ได้ไปฆ่ามัน) มาไว้ที่เก็บเงิน อันนี้ก็ค้าขายดี ก็ยังมีอีกมากมายที่ได้พบเห็น เพราะเป็นลูกพ่อค้าและขายของขามาตั้งแต่เล็ก

ในส่วนของงานชิ้นนั้น ครอบครัวเป็นคนไทยเชื้อสายจีน อาม่าที่เป็นคนจีนแท้ ๆ ก็จะชอบงานชิ้นมาก และมักจะเล่าความเชื่อที่บอกต่อกันมาว่า เป็นของมงคล เสริมโชคชะตา แต่ในเวลานั้นผมยังเด็ก ไม่ค่อยสนใจหรืออินมากมาย เพียงแค่ได้ยินได้เห็นเท่านั้น จนเวลาผ่านไปหลายสิบปี จนถึงปลายปี พ.ศ. 2566 ผมมีความคิดอยากทำ Gallery งาน ART ที่สะสมมา และอยากจะมีองค์ประธานที่ใหญ่สักหน่อยเลยตกลงที่พระพิฆเนศ เพราะเป็นเทพแห่งความสำเร็จและงานศิลปะจึงเหมาะกับ Gallery และเป็นองค์ยืน หุ่นจะสมาร์ท โชว์กล้ามเนื้อ และที่สำคัญสิ่งที่องค์พระพิฆเนศถือคือ “งากำจัด” ข้าพเจ้าไม่อยากจะลองงาเป็นโลหะ เลยมีความคิดว่า จำเป็นต้องหางากำจัดจริง ๆ ตอนแรกก็เรียกงาเฉย ๆ นี่แหละ แต่พอดีได้เรียนปรัชญาตะวันออกและได้ศึกษา ฮินดู พราหมณ์ และตำนานพระพิฆเนศ ทำไมงาหัก เลยทำให้ทราบว่างาของพระพิฆเนศ เรียกว่า “งากำจัด” เมื่อค้นหาเพิ่มเติมถึงได้เรียนรู้ว่า งากำจัด เป็นของทนต์สิทธิ์มีฤทธิ์ในตนเอง เมื่อทราบว่า งา ที่จะนำมาทำใช้ประดับองค์พระพิฆเนศนั้นเป็นงากำจัดและหายากมาก เพราะไม่ใช่งาจะหักกันได้ง่าย ๆ และถ้ามีก็จะไม่ได้ขนาดที่ต้องการ เพราะค่าว่างากำจัดในขณะที่ช่างมีชีวิตอยู่นี้ เราไม่สามารถกำหนดขนาดได้

เลย และไม่รู้ด้วยว่าจะหาอย่างไร แต่ผมก็ค้นหาไปเรื่อย เพราะคิดว่าถ้าเราคิดจะสร้างเต็ยวงก็ปรากฏให้เราเอง เพียงเราไม่ลดความพยายาม ข้าพเจ้าใช้เวลาค้นหาตามสถานที่ต่าง ๆ รวม 4 เดือน แล้ววันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2567 ก็มาพบที่เพจ Baan Chang-บ้านช้าง ซึ่งขายผลิตภัณฑ์จากช้าง ที่มีใบอนุญาตถูกต้อง ติดต่อ สอบถาม พูดคุย ขนาด ความยาว โดยเฉพาะราคา ซึ่งก็เหมาะกับขนาดที่อยากได้ และความยากที่จะเกิดทำให้ตกลงและเดินทางไปรับเองที่ร้านเลย ในวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2567 ถึงร้านเวลาประมาณ 13.10 น. ก็ได้เข้าไปดูขนาดของงา และทางร้านก็ได้พาไปชมพิพิธภัณฑ์ช้าง ซึ่งทำให้มีความรู้เกี่ยวกับช้างของข้าพเจ้าเพิ่มพูนมากมายอย่างรวดเร็ว เพราะได้ทั้งฟังและเห็นในเวลาเดียวกัน การจะได้เห็นของจริง ๆ เป็นเรื่องยากมาก ก่อนไปชมพิพิธภัณฑ์ช้าง ข้าพเจ้าได้พบกับท่านสมโรจน์ คุณิตติเกษม อดีตนายกเทศมนตรีจังหวัดสุรินทร์ เจ้าของปางช้างระดับประเทศ และเจ้าของพิพิธภัณฑ์ช้าง (เดอะช้างโนวเลจพาร์ค) พบกันนิดหน่อย เพียงแสดงความเคารพผู้ใหญ่ และแนะนำตัวเท่านั้น เนื่องจากท่านมีกิจธุระที่ต้องไปทำ เมื่อชมเสร็จก็กลับมาเคลียร์ค่าใช้จ่าย และได้ Accessory อาทิ แหวน จี้ และอีกสิ่งหนึ่งที่ไม่คิดว่าจะได้เห็นคือ คดงาช้างดำ ข้าพเจ้าเลยนำกลับไปพร้อมงากำจัดด้วยเช่นกัน

วันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2567 ตื่นมาก็ได้นั่งชมคดงาช้างดำและงากำจัดที่ได้มา และลงมือวาดองค์พระพิฆเนศต่อเพื่อให้ได้ขนาดการจับถือที่พอดี ในระหว่างพักก็มาเปิด Facebook เลื่อนดูเรื่องชาวบ้าน ทันใดนั่นเพจ Baan Chang-บ้านช้างก็แจ้งเตือนบอกว่ามีงากำจัดขนาดใหญ่ (จริง ๆ ใหญ่มาก) เพิ่งหักและมีเรื่องราว ทำให้ตัดสินใจสอบถามไป สอบถามมา งาช้างนี้หัก 3 ท่อนเป็นชิ้นใหญ่ขึ้นทะเบียนการครอบครองเรียบร้อย เพียงแต่ถ้าเราสนใจสามารถโอนความเป็นเจ้าของได้

จากพูดคุยกับความเชื่อที่เริ่มก่อเกิดจากตำนานพิฆเนศ ซึ่งเป็นเทพที่ข้าพเจ้านับถือเป็นทุนเดิม จึงตัดสินใจจองในวันนั้นเลย เหตุที่ไม่ได้เดินทางไปรับเลยมีสองสาเหตุคือ

1. ต้องส่งเอกสารเพื่อดำเนินการโอน และแจ้งครอบครองงาช้างทางเพจ Baan Chang-บ้านช้าง จัดการให้ครับ น่ารักมาก อันนี้ใช้เวลานิด
2. ข้าพเจ้าต้องเดินทางไปประเทศอินเดียและเนปาล ช่วงวันที่ 15-22 มีนาคม พ.ศ. 2567 จากสาเหตุทั้งสองเลยนัดไว้ช่วงปลายเดือนจะไปรับ แต่ด้วยหลังกลับจากอินเดีย-เนปาล งานรอกอยู่มากมาย จำเป็นต้องเคลียร์งานก่อน สุดท้ายได้นัดไปรับวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2567

จากความเชื่อก่อเกิดศรัทธาศรัทาก่อนเกิดปาฏิหาริย์ คำ ๆ นี้ไม่เกินจริงนัก จากการที่ปีที่แล้ว พ.ศ. 2566 กว่าจะผ่านมาได้แทบลากเลือดเลย เปิดมา 2 เดือนแรกก็ยังมึน ๆ แต่ก็ยังสู้แต่พอวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2567 ได้รับงากำจัดและคดงาช้างดำไว้ติดตัวปาฏิหาริย์ก็ก่อเกิด ทำให้เดือนเมษายนนี้หายใจ หายคอในเรื่องธุรกิจได้มาก (ย้า! เป็นความเชื่อส่วนบุคคลนะครับ)

วันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2567 ข้าพเจ้าก็ได้เดินทางไปรับงาช้างกำจัดขนาดใหญ่ที่ขึ้นทะเบียน และโอนชื่อเรียบร้อย และได้พูดคุยกับท่านสมโรจน์ คุณิตติเกษม อดีตนายกเทศมนตรีจังหวัดสุรินทร์ ท่านยังได้พาชมพิพิธภัณฑ์ช้าง (เดอะช้างโนวเลจพาร์ค) ด้วยตัวของท่านเองนับว่าท่านให้เกียรติกับข้าพเจ้าอย่างมาก นอกจากพาไปชมแล้ว ยังได้มอบคดงาช้างดำ งาช้างดำแกะพระพิฆเนศ และงาช้างดำ 1 คู่ ให้เป็นที่ระลึก และเป็นมงคลแก่ข้าพเจ้าอีกด้วย ขอขอบคุณในความเมตตาและเอ็นดูที่มีให้แก่ข้าพเจ้าในครั้งนี้ด้วยครับ

งาช้างกับความเชื่อ

จากที่มาเริ่มสนใจ “งาช้าง” เนื่องจากกำลังทำโครงการสร้างพระพิฆเนศที่มีความสูง 168 เซนติเมตร มาไว้ที่ BUY.th Gallery ด้วยความที่เป็นงาน “ความเชื่อ” บวกกับ “ศิลปะ” ประกอบกับตัวข้าพเจ้าเองมีความเชื่อความเคารพต่อพระพิฆเนศ เลยอยากสร้างขึ้นมาไว้บูชาเอง เมื่อสร้างมาไว้บูชาเองเลยอยากสร้างอะไรที่มีพิเศษกว่าทั่ว ๆ ไป นั่นก็คือ องค์พระพิฆเนศจะถืองาที่หักที่มีมือขวาของท่าน ข้าพเจ้าเลย อยากให้ได้ถืองาที่หักที่เป็นงาจริง ๆ งานนี้ นอกจากภาพที่ต้องออกแบบพระพิฆเนศตามที่ข้าพเจ้าคิดแล้วยังต้องหางาหักที่มีขนาดถือให้พอดีกับขนาดขององค์พระพิฆเนศอีกด้วย และงานที่หินที่สุดคงจะหนีไม่พ้น งาหัก ซึ่งต้องหักจริง ๆ ไม่ใช่งาที่ตัดออกมา แต่ต้องเป็นงาที่หักจากช้าง ที่ยังมีชีวิตอยู่ เพื่อให้ตรงกับตามประวัติของพระพิฆเนศ ตามคัมภีร์พระเวท กล่าวไว้ว่า... “ปรศุราม” องค์อวตารของวิษณุเทพใช้ขวานที่ยืมมาจาก “พระศิวะ” ขวานใส่ “พระคณศ” พระองค์จำใจต้องใช้งาช้างขวาของพระองค์รับขวานนั้นงาข้างนั้นจึงเรียกว่า “งากำจัด” เกิดเป็นความเชื่อความศักดิ์สิทธิ์ ด้วยเหตุที่ “พระคณศ” ทรงมีความกตัญญูเป็นอย่างยิ่งในตัวพระบิดา หากครั้นจะต่อสู้กันไปก็อาจทำได้ แต่จะมีประโยชน์อะไรกับการทำลายฤทธิ์เดชของอาวุธ ซึ่งเป็นของบิดาตนเอง นี่จึงเป็นความยากในการหางา แต่ก่อนอื่นเลยขออธิบายเรื่อง งากำจัด เพิ่ม เพื่อเน้นให้เห็นถึงความหายากและราคาแพงเพราะอะไร จากที่เกริ่นจากคัมภีร์พระเวทไปแล้ว ถือเป็นตัวนำจุดเริ่มต้นความเชื่อจุดหนึ่งที่ได้ก่อให้เกิดความเชื่อเรื่อง งากำจัด ขึ้นที่นี้ เรามาทำความรู้จักกับงากำจัด งากำจ่าย งากระเด็น กันครับ ว่าคืออะไร

งากำจัด คือ งาช้างที่แตกหักออกมาในขณะที่ช้างยังมีชีวิตอยู่ เป็นเรื่องที่เกิดได้ยากโบราณท่านจึงถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ จะพบเห็นได้เมื่อช้างตกมันไล่อาละวาด จนเอางาแทงกับต้นไม้ ด้วยอารมณ์ฉุนเฉียวขณะตกมัน แล้วงาจะหักคาอยู่กับต้นไม้

งากำจ่าย เรียกอีกอย่างว่า งากระเด็น คือ งาของช้าง สองเชือกที่เข้าต่อสู้กันเพื่อชิงความเป็นใหญ่ (จำโคลง) หรือแย่งตัวเมียแล้วต่อสู้กันจนอาจมีปลายงาหัก แตกกระจาย แล้วตกลงอยู่กับพื้นดิน

ในภาคอีสานจะเรียกทั้ง งากำจัด งากำจ่าย ว่างากระเด็นเหมือนกัน ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องรางของขลังประเภททนต์สิทธิ์ มีดีในตัว มีความศักดิ์สิทธิ์ มีเทพปกปักรักษา โดยไม่ต้องผ่านการปลุกเสก แต่ถ้าได้นำไปให้ครูบาอาจารย์ปลุกเสกซ้ำอีก ก็จะมีเพิ่มความเข้มขลังเป็นหลายเท่าทวีคูณ นับว่าเป็นของหายากและมีคุณค่ายิ่ง ถือว่าเป็นโชคดีของผู้ที่ได้ครอบครอง ส่วนพุทธคุณนั้นเชื่อกันว่า ใครพกพาจะมีเมตตา มหาอำนาจ มหาลาภ เกิดบารมี ศัตรูยำเกรง ป้องกันคุณไสย ได้อีกด้วย ดังนั้น ความเชื่อเรื่องงาช้างจึงมีมา 2 แบบ

1. ความเชื่อดั้งเดิม งานปกติ คือ งาช้างคือสัตว์มงคลของแผ่นดิน งาคืออาวุธของสัตว์มงคลชั้นสูง พาหนะทรงของพระมหากษัตริย์ สัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ เป็นมงคล ความเชื่อในพลังอำนาจ เสริมอำนาจเดชบารมี ช่วยฟันฝ่าอุปสรรค แคล้วคลาดจากอันตราย มีชัยชนะเหนือศัตรูคู่แข่ง หนุนดวง แก้วดวงตก เพราะมีองค์เทพเทวาปกปักรักษาคุ้มครอง

2. งากำจัดและงากำจ่าย ใครได้บูชาหรือพกติดตัวแล้วจะดลบันดาลให้เกิดเป็นเมตตา มหาอำนาจ เกิดบารมีเป็นที่เกรงขามต่อศัตรู อีกทั้งยังปกป้องคุ้มครองให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่าง ๆ ทั้งคุณไสย คุณผี และคุณคนได้ทุกประการ มีแต่ความสุขความเจริญตลอดไป แต่เมื่อผ่าน

พิธีกรรมมาแล้วสรรพคุณย่อมเพิ่มเป็นทวีคูณ โดยจะสามารถเพิ่มตะเดชะ เพิ่มบุญบารมี เพิ่มวาสนา ต่อชะตาชีวิตให้แก่ผู้ครอบครองบูชาทำให้เกิดความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน มีความ เจริญรุ่งเรือง มีสุขในทุก ๆ ด้าน เป็นเครื่องรางอาถรรพ์ หนุนดวงชะตาคนดวงตกได้เป็นอย่างดี ทำให้แคล้วคลาด ปลอดภัย จากภัยอันตรายทั้งหลายทั้งปวงได้

กลับมางานสร้างพระพิฆเนศของข้าพเจ้า ก็พบความยากลำบากในการทางาช่างที่หัก ในขณะที่มีชีวิตอยู่ตามคัมภีร์พระเวทนั้นคงต้องเป็นงากำจัด งากำจาย ซึ่งแน่นอนว่าจะต้องหายากมาก ๆ เพราะไม่ใช่จะเดินไปหาได้ง่าย ๆ ถ้าหาได้ ก็จะต้องมีขนาดที่ข้าพเจ้าต้องการและรูปทรงงดงามอีกด้วย ซึ่งทำให้ยากขึ้นไปอีก นี่ยังไม่รวมราคาที่น่าจะแพงเท่า ๆ กับราคาหล่อองค์พระพิฆเนศเลย แต่ก็ต้องหาค้นคว้า เพื่อความสมบูรณ์และความตั้งใจ กฎหมายใหม่ตามพระราชบัญญัติงาช้าง พ.ศ. 2558 กำหนดว่า กรณีครอบครองงาช้างไว้ในครอบครองโดยไม่มีจุดประสงค์เพื่อการค้า อาจใช้สิทธิไม่ต้องแจ้งการครอบครองได้ แต่กรณีนี้กฎหมายอนุญาตให้ครอบครองได้คนละไม่เกิน 4 ชิ้น และไม่เกิน 12 ชิ้นต่อครัวเรือน โดยมีน้ำหนักรวมไม่เกิน 0.5 กิโลกรัม (อภิชัย เรื่องศิริปิยะกุล, 2567)

คตงาช้างดำ

จากการที่ได้สร้างพระพิฆเนศและได้ศึกษาเรื่อง “งาช้าง” ทำให้ข้าพเจ้าได้ความรู้ใหม่เกี่ยวกับเครื่องรางที่คนโบราณมีความเชื่อสืบต่อกันมาจนปัจจุบันเกี่ยวกับ งาช้าง นั่นก็คือ “คตงา” หรือ “ไซงา” หรือ “งางอก” คตงางอก คือ เป็นงาลูกเล็ก ๆ หรือส่วนที่งอกอยู่ในงาของช้างอีกที จะพบได้เมื่อช้างนั้นล้ม (ตาย) ลงแล้ว จะพบก็ต่อเมื่อทำการแกะสลักงาเพื่อใช้ประดับหรือบูชาพระนั้น แล้วเจอ มีส่วนที่เป็นงางอกอยู่ภายใน จัดเป็นของหายากเพราะงาแต่ละกิ่งบางที่ก็ไม่มีงางอกออกมา จะมองเห็นงางอกอยู่ข้างในด้านล่างของงาที่เป็นโพลง อาจจะเป็นปุ่มเล็กไปจนเป็นก้อนใหญ่เท่าไขนกก กระทาหรือไขไก่ เพราะเป็นของดีที่หาได้ยาก ตัวที่มีคตงอกขึ้นข้างในงา มีแค่หนึ่งในหลายพันหรือหนึ่งในหมื่น ช้างตัวนั้นมักจะเป็นพญาช้างจำเริญ การนำคตงาช้างมาบูชาหรือพกติดตัวไว้ ซึ่งถือเป็นของมหัศจรรย์ มีฤทธิ์ในตัว ซึ่งเชื่อว่ามีคุณมหาศาลเอนกประการ ปัจจุบันหายากมาก นอกจากหายากแล้วอานุภาพของคตงานั้นเป็นของวิเศษมีอิทธิฤทธิ์คุ้มครองตัวคล้ายดั่งเหล็กไหล แต่ที่กล่าวว่าดีกว่าเหล็กไหลก็คือ คตงานั้นจะแผ่พลังปราณออกมาปกป้องคุ้มครองผู้เป็นเจ้าของโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง เรียกว่าจะดีจะชั่วอย่างไรฉันก็จะคุ้มครองช่วยเหลือ จนกว่าจะตายจากกันไปเลยทีเดียว ส่วนความเชื่อหลัก ๆ มีความเชื่อว่า ถ้าใครได้ครอบครองถือว่ามีวาสนา เป็นมงคลอย่างสูงยิ่ง คำจูงใจให้เจริญรุ่งเรือง กันเสนียดจัญไรทั้งปวง ทั้งยังเป็นคงกระพันชาติรี มหาอุด มหาอำนาจ ครอบครอง มีพุทธคุณในทางเป็นคุณแก่เจ้าของ โดยเอาใส่ไว้ในกระป๋องเก็บเงิน เชื่อว่าทำให้เงินงอกได้ โบราณเชื่อว่าช่วยบันดาลให้เงินทองงอกเงย เต็มไปด้วยทรัพย์สินศฤงคาร ยิ่งหากเป็นคตงาช้างดำจะเสริมให้อายุยืนยาวแข็งแรง ล้านล้านปียิ่งหายากมากขึ้น (อภิชัย เรื่องศิริปิยะกุล, 2567)

ภาพที่ 4-59 สัมภาษณ์ ดร.อภิชัย เรื่องศิริปิยะกุล
ที่มา : ผู้วิจัย, 2567

สรุปผลการศึกษาประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ เมื่อได้ประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งประกอบด้วยการจัดการฐานการเรียนรู้ 5 ชั้น ได้แก่

- 1) ชั้นเตรียมการหรือขั้นนำ (Preparation) อธิบายถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้การอนุรักษ์วัฒนธรรมคนกับช่าง และเกริ่นนำสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ช่างที่เหลืออยู่ในโลกแค่ 2 สายพันธุ์ คือ ช่างแอฟริกาและช่างเอเชีย และกระตุ้นเตือนให้นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมมาสนใจตระหนักถึงคุณค่าของมรดกความรู้เรื่องช่างในเรื่องที่กำลังจะดำเนินการบรรยายในแต่ละฐาน
- 2) ชั้นเสนอความรู้ใหม่ (Presentation) เลาเนื้อหาในแต่ละฐานการเรียนรู้ทั้ง 7 ฐาน โดยใช้วิธีบรรยายตามภาพ และสอนแบบต่าง ๆ กับนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชม
- 3) ชั้นสัมพันธ์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ (Comparison and Abstraction) นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมได้ประสบการณ์ความรู้ใหม่ขึ้นจากความรู้เดิม
- 4) ชั้นสรุป (Generalization) ผู้วิจัย วิทยากร และนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชม สรุปและได้คำตอบจากข้อสงสัยหรือคำถามต่าง ๆ ที่มีผู้ถามขึ้นในแต่ละฐาน
- 5) ชั้นประยุกต์ใช้ (Application) ผู้เข้าชมได้นำความรู้เรื่องช่างที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ดังนั้น รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ จะเป็นประโยชน์กับธุรกิจเมื่อนักท่องเที่ยวหรือคนเข้าชมได้เข้ามาฟังวิทยากรพร้อมทั้งได้ความรู้และความเชื่อเกี่ยวกับวัฒนธรรมคนกับช่างจังหวัดสุรินทร์มากขึ้น ส่งผลให้ธุรกิจได้รับประโยชน์ ดังนี้

- 1) เพิ่มรายได้ เพิ่มยอดขายจากของที่ระลึกของธุรกิจครอบครัว ร้านบ้านช่าง (Baan Chang-บ้านช่าง) ที่จำหน่ายวัตถุมงคลและของที่ระลึกเกี่ยวกับช่าง ทั้งงาช้างคูใหญ่ งาช้างแปรรูป และขนหางช่าง สำหรับผู้ที่มีความชื่นชอบและมีความเชื่อเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์วัตถุมงคลและของที่ระลึก

เกี่ยวกับช่าง ดังเช่นบทสัมภาษณ์ดร.อภิชัย เรื่องศิริปิยะกุลช่างต้น ที่ได้มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่าง โนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ทั้งได้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับช่าง และได้ซื้อของกำจัด งามากำจาย คดงา และเครื่องประดับจากงาช้าง จากความเชื่อที่ก่อให้เกิดปาฏิหาริย์และได้กลับมาบอกเล่าว่าช่วยเสริมให้มีดวงในธุรกิจดีขึ้นจากวัตถุมงคลเกี่ยวกับช่าง ตามความเชื่อส่วนบุคคล

2) เพิ่มคนเข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค เพิ่มชื่อเสียงให้กับเจ้าของพิพิธภัณฑ์เป็นที่รู้จัก ได้เอื้อเพื่อแผ้วแผ้วความรู้เรื่องช่างในการพัฒนาปัญหาการจัดการช่างทั้งในจังหวัดและในประเทศ และเพิ่มความรู้ในชีวิตประจำวันของนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมในเรื่องช่างที่เป็นมรดกของโลก เกิดอริยะทรัพย์ ซึ่งเป็นทรัพย์อันประเสริฐของอริยะบุคคล ส่งผลให้เป็นบุญใหญ่แก่เจ้าของพิพิธภัณฑ์ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อตนเองและสังคม อันเป็นมรดกทางความรู้และวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลาน เป็นการดำเนินธุรกิจเพื่อสังคม (SE) เนื่องจากการภายใต้มูลนิธิบรรณธรรมสถาน ดังที่สัมภาษณ์นายสมโรจน์ คุกิตติเกษม ผู้เป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค

3) ส่งเสริมการท่องเที่ยว เศรษฐกิจจังหวัดสุรินทร์ และส่งเสริมการจ้างงานจังหวัดสุรินทร์ จากนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมตั้งใจเดินทางมาเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ได้มานอนพักโรงแรม และใช้บริการร้านอาหาร สามารถร่วมกิจกรรมกับธุรกิจอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมการขายได้ในอนาคต

4) อนุรักษ์ความรู้เรื่องช่างและวัฒนธรรมคนกับช่างแก่คนรุ่นให้หลังเกิดความยั่งยืน จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับช่าง เช่น ตำนานพระมอเต๋า ซึ่งเคยใช้ในการประกอบการแสดงแสงสีเสียงในงานสำคัญในจังหวัดสุรินทร์หลายครั้ง จากการสัมภาษณ์อาจารย์สุดใจ สะอาดยิ่ง และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคชศาสตร์ในฐานต่าง ๆ นั้น ก็ทำให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมคนกับช่าง และประเพณีวัฒนธรรมคนเลี้ยงช้าง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมคชศาสตร์ที่ประเทศไทยเท่านั้นที่มีองค์ความรู้เรื่องช่างเป็นหนึ่งเดียวในโลก

5) ส่งเสริมการทำนุบำรุงศาสนา สำหรับพุทธศาสนิกชนที่เดินทางมาทำบุญที่วัดสุรินทร์ทราวาส ซึ่งเป็นวัดที่เจ้าของพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ได้บริจาคอาคารและสิ่งปลูกสร้างเพื่อเป็นวัดในจังหวัด สามารถเข้าชมฐานช่างกับศาสนาและได้ความรู้เรื่องช่างในพุทธประวัติ และได้ความรู้เรื่องช่างที่เกี่ยวข้องกับหลายศาสนา เช่น ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และศาสนาคริสต์ ซึ่งทุกศาสนามีช่างเข้ามาเกี่ยวข้อง และสอนให้ทุกคนเป็นคนดี

6) ส่งเสริมการเรียนรู้ การศึกษา และสถาบันครอบครัว เพราะทั้งเด็กและผู้ใหญ่ก็เป็นนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมที่สามารถเข้ารับฟังบรรยายจากวิทยากรในพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ได้ทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียนและคุณครูจากโรงเรียน มหาวิทยาลัยและกลุ่มครอบครัว เป็นกิจกรรมการเดินชมเพื่อเรียนรู้ฐานต่าง ๆ เพื่อความสนุก และได้คติคำสอนเป็นแนวทางเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

5.1 เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

5.2 เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

5.3 เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

5.4 เพื่อประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะการวิจัย ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 ผลการพัฒนาและหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ พบว่า การพัฒนารูปแบบที่สร้างขึ้นโดยสังเคราะห์กับแนวคิดทฤษฎีที่ใช้สำหรับการสร้างรูปแบบ มีขั้นตอนการพัฒนารูปแบบ 5 ขั้นตอน คือ 1) พัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค ได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้ 2) ประเมินคุณภาพของรูปแบบ มีคุณภาพโดยรวมที่ระดับมาก ($\bar{X} = 4.50$, S.D. = 0.17) 3) การปรับปรุงรูปแบบ นำผลการประเมินคุณภาพรูปแบบมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ โดยเพิ่มเติมเนื้อหาให้ถูกต้องครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ จัดทำฐานการเรียนรู้ตามขั้นตอนให้สมบูรณ์ 4) การทดลองใช้รูปแบบ โดยการจัดการฐานการเรียนรู้ที่สร้างขึ้น ณ พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ระหว่างเดือนเมษายน-กันยายน พ.ศ. 2566 และ 5) การประเมินผลรูปแบบ ได้ดำเนินการประเมินผลการจัดการฐานการเรียนรู้ โดยทดสอบความรู้ก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1) การทดสอบความรู้ก่อนเข้าชม (Pre-test) โดยใช้แบบทดสอบวัดความรู้

2) การจัดการฐานการเรียนรู้ตามฐานการเรียนรู้ โดยการจัดการฐานการเรียนรู้ตามฐานที่กำหนดไว้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชม ระหว่างเดือนเมษายน-กันยายน พ.ศ. 2566 มีขั้นตอนการจัดการฐานการเรียนรู้ ดังนี้ 1) ขั้นเตรียมการหรือขั้นนำ (Preparation) ผู้วิจัยอธิบายถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ และเกริ่นนำสร้างแรงจูงใจ กระตุ้นเตือนให้นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมมาสนใจในเรื่องที่กำลังจะดำเนินการบรรยายต่อไป 2) ขั้นเสนอความรู้ใหม่ (Presentation) ดำเนินการตามที่วางไว้ในแต่ละ

ฐานการเรียนรู้โดยใช้วิธีสอนแบบต่าง ๆ 3) ชั้นสัมพันธ์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ (Comparison and Abstraction) นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมวิเคราะห์ความรู้ที่ได้รับจากฐานการเรียนรู้ ซึ่งสัมพันธ์กับความรู้เดิมเป็นประสบการณ์ใหม่เกิดความรู้ใหม่ขึ้น 4) ขั้นสรุป (Generalization) ผู้วิจัยและนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชม สรุปและแลกเปลี่ยนความรู้สามารถตอบข้อสงสัย และ 5) ขั้นประยุกต์ใช้ (Application) ผู้นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

3) การทดสอบความรู้หลังเข้าชม (Post-test) โดยใช้แบบทดสอบความรู้ชุดเดียวกับก่อนเข้าชม เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนน ผลการหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ได้ค่าประสิทธิภาพ 80.00/89.50

5.1.2 ผลการใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ค่าสถิติ (t) มีค่าเท่ากับ 14.778 ซึ่งมีผลการเรียนรู้หลังเข้าชมสูงกว่าก่อนเข้าชมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5.1.3 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.72$, S.D. = 0.17) หากพิจารณาตามรายชื่อ พบว่า ท่านพึงพอใจกับความรู้ของวิทยากรที่ให้บริการ ($\bar{X} = 4.82$, S.D. = 0.38) รองลงมา ท่านพึงพอใจกับสิ่งจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ ($\bar{X} = 4.81$, S.D. = 0.53) และท่านพึงพอใจกับแผนผังการเดินทางของพิพิธภัณฑ์ ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = 0.57) ตามลำดับ

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 ผลการพัฒนาและหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ พบว่า การพัฒนารูปแบบที่สร้างขึ้นโดยสังเคราะห์กับแนวคิดทฤษฎีที่ใช้สำหรับการสร้างรูปแบบ มีขั้นตอนการพัฒนารูปแบบ 5 ขั้นตอน คือ

1) พัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค ได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้

2) ประเมินคุณภาพของรูปแบบ มีคุณภาพโดยรวมที่ระดับมาก ($\bar{X} = 4.50$, S.D. = 0.17)

3) การปรับปรุงรูปแบบ นำผลการประเมินคุณภาพรูปแบบมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ โดยเพิ่มเติมเนื้อหาให้ถูกต้องครอบคลุม และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์จัดทำฐานการเรียนรู้ฐานการเรียนรู้ตามขั้นตอนให้สมบูรณ์

4) การทดลองใช้รูปแบบ โดยจัดการเรียนรู้ตามที่ได้ จากสร้างขึ้น ณ พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ระหว่างเดือนเมษายน-กันยายน พ.ศ. 2566

5) การประเมินผลของรูปแบบ ได้ดำเนินการประเมินผลการจัดการฐานการเรียนรู้ โดยทดสอบความรู้ก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) การทดสอบความรู้ก่อนเข้าชม (Pre-test) โดยใช้แบบทดสอบวัดความรู้ 2) การจัดการฐานการเรียนรู้ตามฐานการเรียนรู้ โดยการจัดการฐานการเรียนรู้ตามฐานที่กำหนดไว้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชม ระหว่างเดือนเมษายน-กันยายน พ.ศ. 2566 มีขั้นตอนการจัดการฐานการเรียนรู้ ดังนี้ 2.1) ขั้นเตรียมการ หรือขั้นนำ (Preparation) ผู้วิจัยได้อธิบายถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้และเกริ่นนำ

สร้างแรงจูงใจ กระตุ้นเตือนให้นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมมาสนใจในเรื่องที่กำลังจะดำเนินการบรรยายต่อไป 2.2) ชั้นเสนอความรู้ใหม่ (Presentation) ดำเนินการตามที่วางไว้ในแต่ละฐานการเรียนรู้ โดยใช้วิธีสอนแบบต่าง ๆ 2.3) ชั้นสัมพันธ์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ (Comparison and Abstraction) นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมวิเคราะห์ความรู้ที่ได้รับจากฐานการเรียนรู้ ซึ่งสัมพันธ์กับความรู้เดิมเป็นประสบการณ์ใหม่เกิดความรู้ใหม่ขึ้น 2.4) ชั้นสรุป (Generalization) ผู้วิจัยและนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชม สรุปและแลกเปลี่ยนความรู้ ตอบข้อสงสัย และ 2.5) ชั้นประยุกต์ใช้ (Application) ผู้นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน 3) การทดสอบความรู้หลังเข้าชม (Post-test) โดยใช้แบบทดสอบความรู้ชุดเดียวกันกับก่อนเข้าชม เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนสอดคล้องกับงานวิจัยของ Powell and Kalina (2013) ได้ศึกษาการปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่น เนื่องจาก การเข้าร่วมกลุ่ม ซึ่งเป็นการนำมุมมองโลกทัศน์ของตนเองออกมาสู่บริบทการเรียนรู้การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้เกิดมุมมองต่าง ๆ เกี่ยวกับเนื้อหาของความเป็นจริงได้หลายมุมมอง ความสามารถในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ ที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล จากการบรรยายของวิทยากร กระตุ้นส่งเสริมให้ร่วมปฏิสัมพันธ์ทางสังคมวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหาวิธีการออกแบบการเรียนรู้ ที่ตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล สอดคล้องกับงานวิจัยของณรงค์ ปัดแก้ว (2564) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พบว่า มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเองที่องค์ความรู้ด้านพระพุทธ ศาสนา องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญา และองค์ความรู้ด้านการจัดการชุมชน นอกจากนี้ ควรผลักดันให้เกิดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ สารสนเทศ กิจกรรม และประสบการณ์ต่าง ๆ ในชุมชนที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของอิชยา กองไชย (2565) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการฐานการเรียนรู้ใช้บริบทเป็นฐาน หรือ Context Based Learning คือ การจัดการฐานการเรียนรู้ที่ช่วยสนับสนุนให้ผู้เรียนเรียนรู้จากสถานการณ์จริงที่จะช่วยส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้จากบริบทและสถานที่จริง และเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน การจัดการฐานการเรียนรู้โดยใช้บริบทเป็นฐาน Context Based Learning ยังสามารถช่วยให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้ในชีวิตประจำวันได้ เพราะเป็นการเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัว ซึ่งจะทำให้นักเรียนเข้าใจได้ง่าย ดังนั้น การจัดการฐานการเรียนรู้โดยใช้บริบทเป็นฐานจึงมีความสำคัญ และเป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ได้ ผลการหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ได้ค่าประสิทธิภาพ 80.00/89.50 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวรพจน์ ส่งเจริญ (2560) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบพิพิธภัณฑ์ เสมือนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และประสบการณ์ผู้ใช้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ผลการวิจัยพบว่า ได้มีรูปแบบพิพิธภัณฑ์เสมือนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และประสบการณ์ผู้ใช้ โดยระบุได้ทั้งองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง และหลักการออกแบบเรขศิลป์ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้สื่อสารกับกลุ่มผู้ใช้ชาวดิจิทัล และพิพิธภัณฑ์อื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของทิพย์ธิดา ดิสระ (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาพิพิธภัณฑ์เสมือนจริง ช่างตีกล้าบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล มีวัตถุประสงค์พัฒนาและประเมินประสิทธิภาพของพิพิธภัณฑ์เสมือนจริงช่างตีกล้าบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูลให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

5.2.2 ผลการใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังเข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ผลการเรียนรู้หลังเข้าชมสูงกว่าก่อนเข้าชมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของรัชนีวรรณ จินธรรม (2561) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายกลีกรมธรรมชาติ พบว่า ผลการใช้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายกลีกรมธรรมชาติ หลังการเรียนรู้ พบว่า นักศึกษามีความรู้ เจตคติ และการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนกับการเรียนรู้ พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สอดคล้องกับงานวิจัยของทิพย์ธิดา ดิสระ (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาพิพิธภัณฑ์เสมือนจริงข้างดึกดำบรรพ์ ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล พบว่า เข้าชมพิพิธภัณฑ์เสมือนจริงข้างดึกดำบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล มีผลการเรียนรู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของคาเมร่า เจราหวัง (2563) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมและพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขุนละหาร พบว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไม่ได้เป็นเพียงแค่สถานที่เก็บรักษาโบราณวัตถุตั้งโกดังเก็บของของชุมชนท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว แต่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยังสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีค่าให้แก่ชุมชนได้ เพื่อให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้สะดวกมากขึ้น รวมไปถึงศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาและรากเหง้าทางสังคม และวัฒนธรรมชุมชนของตนเอง อีกทั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยังสามารถเป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ เป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้อีกด้วย

5.2.3 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจันทิมา ศรีไกรยุทธ (2559) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น วัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดฝั่งคลอง ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของชลิตา เณสิมรักชาติ (2560) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อวัดร่องขุน จังหวัดเชียงราย พบว่า ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อวัดร่องขุนโดยรวมมีความพึงพอใจมากที่สุดในทุกด้าน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของทิพย์ธิดา ดิสระ (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาพิพิธภัณฑ์เสมือนจริงข้างดึกดำบรรพ์ ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล พบว่า ระดับความพึงพอใจของผู้เข้าชมที่มีต่อพิพิธภัณฑ์เสมือนจริงข้างดึกดำบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล อยู่ในระดับมากที่สุด

5.3 ข้อเสนอแนะการวิจัย

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

5.3.1.1 จากการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ช่วยให้นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมได้พบประสบการณ์ใหม่ในการเรียนรู้และส่งผลให้นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมมีความรู้เกี่ยวกับช่างเพิ่มมากขึ้น จึงสามารถนำมาประยุกต์สร้างเครื่องมือทางการศึกษา เพื่อสนับสนุนให้เกิดวิธีการเรียนรู้แบบใหม่ ๆ ที่เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน

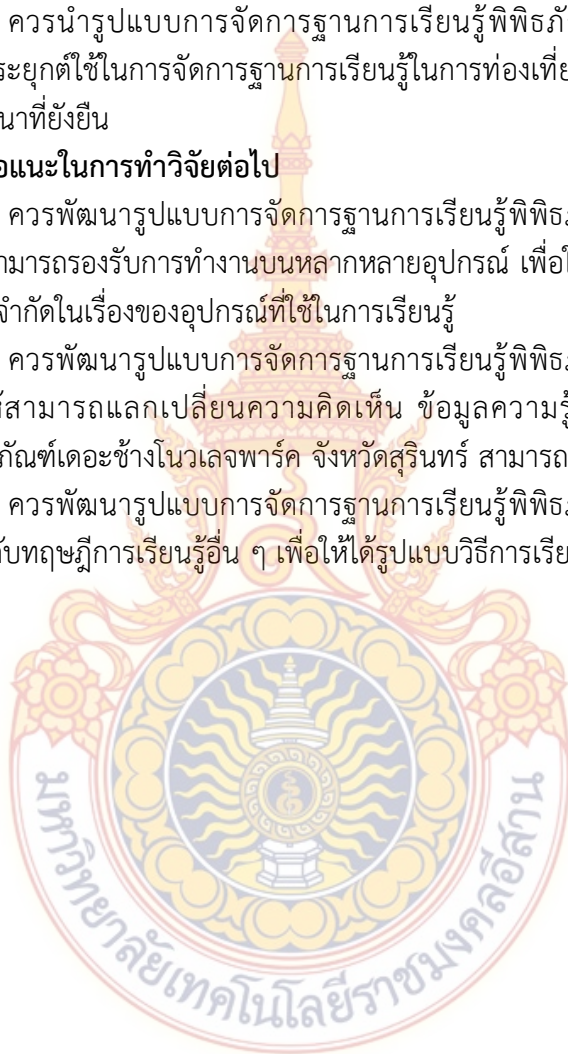
5.3.1.2 ควรนำรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการฐานการเรียนรู้ในการท่องเที่ยวในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อสร้างความรู้ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

5.3.2.1 ควรพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ให้สามารถรองรับการทำงานบนหลากหลายอุปกรณ์ เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลได้อย่างสะดวกมากขึ้น โดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องของอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนรู้

5.3.2.2 ควรพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ให้สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข้อมูลความรู้ เพื่อให้รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ สามารถต่อยอดองค์ความรู้ได้ต่อไป

5.3.2.3 ควรพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้อื่น ๆ เพื่อให้ได้รูปแบบวิธีการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ ๆ

บรรณานุกรม

- กัลญัญ เพชรารณณ์. (2563). การออกแบบและเขียนแผนการจัดการเรียนรู้. สืบค้นจาก http://www.eledu.ssru.ac.th/kalanyoo_pe/file.php/3/_8_63.pdf.
- กัลยรัตน์ มั่นสัจย์. (2562). ผลการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบชิปปาที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความพึงพอใจต่อการเรียนวิชาคอมพิวเตอร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- กุลิสรา จิตรชญาวนิช. (2562). การจัดการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แก้ว บุตรชาติ. (2559). ข้อมูลการบันทึกประวัติและผลงานของพ่อแก้ว บุตรชาติ อดีตความูช่างหลวง.
- แก้ว บุตรชาติ. (2501). สนวนสัตว์ดุสิตแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ
- แก้ว บุตรชาติ. (2502). โรงช่างต้น พระราชวังดุสิต. กรุงเทพฯ
- แก้ว บุตรชาติ. (2511). วังไกลกังวล. ประจวบคีรีขันธ์
- กรมศิลปากร สำนักหอสมุดแห่งชาติ. (2565). ช่างมรดก. กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (2566). ประวัติศาสตร์ที่มาของครุฑยุคนาครหรือครุฑจับนาคร. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article_12192.
- กรชูลี จันทะรัง. (2563). ความพึงพอใจในการให้บริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบล มาบไผ่ อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัย การบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ไก่อ จันทวัน. (2565). การพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตร วิชาชีพชั้นสูงปีที่ 2 เรื่อง วาล์วในระบบนิวแมติกส์ โดยการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็ม ศึกษา ร่วมกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- คาเมร่า เจราหวัง (2563). การจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมและพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขุนละหาร. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. คณะศิลปศาสตร์.
- คงพร นิยมเจริญชัยกุล. (2560). รูปแบบการจัดการเรียนรู้กฎหมายสิ่งแวดล้อมในการจัดการขยะมูลฝอยสำหรับเยาวชนในชุมชนริมคลอง จังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. (2558). ประเภทของพิพิธภัณฑ์สถาน. สืบค้นจาก <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=40&chap=1&page=40-1-infodetail11.html>.

- จันทิมา ศรีไกรยุทธ. (2559). *ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น วัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก*. สารนิพนธ์พัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิรา จงกล. (ม.ป.ป.). *พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากรและกระทรวงศึกษาธิการ.
- จุฑามาศ พิมพ์สินธ์. (2565). *การพัฒนาความสามารถด้านการฟังและด้านการพูดภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารโดยใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation) สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ชฎิล โรจนานนท์. (2558). *วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) คืออะไร*. โครงการ: ศึกษาโดยไม่หยุดนิ่งของสำนักนโยบายพัฒนาระบบการเงินภาคประชาชน.
- ชลิตา เฉลิมรักชาติ. (2560). *ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อวัดร่องขุน จังหวัดเชียงราย*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ฐิติรัตน์ หมั่นอนันต์. (2556). *ช่วงเผือกสู่การออกแบบโครงการเสนอแนะออกแบบตกแต่งภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหอศิลป์*. วิทยานิพนธ์นิเทศมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบภายใน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ณรงค์ ปัดแก้ว. (2564). *รูปแบบและกระบวนการจัดการ โรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง*. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*. 9(1), 43-58.
- ณัฐภัทร จันทวิช. (2539). *ช่วงต้น สัตว์มงคลแห่งพระจักรพรรดิ*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร ร่วมกับบริษัทคาร์ลสเบอร์ก บริวเวอรี่ (ประเทศไทย) จำกัด.
- ณัฐภัทร จันทวิช. (2542). *ช่วงราชพาหนะ*. กรุงเทพฯ : สตาร์ปรีนท์.
- ณัฐริกรานต์ แก้วนิล. (2564). *การจัดการพิพิธภัณฑ์และมรดกวัฒนธรรม วัดพระธาตุดอยสะเก็ด ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดาวสวรรค์ รื่นรัมย์. (2560). *ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการสำนักงานทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์สาขาภาคเหนือ เขต 1. การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*.
- ตุลย์ จันทร์อุดม. (2564). *รูปแบบการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเชิงบูรณาการกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม บนถนนราชดำเนินจังหวัดนครศรีธรรมราช*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยนครสวรรค์.
- ทัศนีย์ นาคเสนีย์. (2566). *การพัฒนารูปแบบการจัดการธุรกิจเพื่อสังคมบนฐานทรัพยากรท้องถิ่นตามแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มตาดานีแบรนด์ จังหวัดราชบุรี*. ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงบประมาณ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- ทิตนา แคมมณี. (2561). *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ทีศนา แคมมณี. (2563). *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์.
- ทิพย์ธิดา ดิสระ. (2562). *การพัฒนาพิพิธภัณฑสถานเสมือนจริงข้างตึกดำบรรพ์ทุ่งหว้า จังหวัดสตูล*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ธีรังกูร วรบำรุงกุลและคณะ. (2561). *รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ด้านทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมของโรงเรียนในภาคตะวันออก*. โครงการวิจัยนี้ งบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยราชภัฏราโพพรรณี ประจำปีงบประมาณ 2561.
- นันทน์ภัส นิยมทรัพย์. (2564). *ความรู้พื้นฐานด้านการเรียนการสอน*. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นิคม มุสิกคามะ. (2553). *วิชาการพิพิธภัณฑสถาน*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ปรีดี ปลื้มสำราญกิจและฟ้า วิไลขา. (2562). *พิพิธภัณฑสถาน: แหล่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21*. TLA Bulletin (Thai Library Association), 1, 43-67. สืบค้นจาก https://so06.tci-thaijo.org/index.php/tla_bulletin/article/view/132631.
- ไพบูลย์ นนทโกวิท. (2560). *กลยุทธ์การสื่อสารของธุรกิจเพื่อสังคม กรณีศึกษาร้านปันกันและร้าน ห.จุฬา*. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม. (2562). *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา*. เล่ม 136 ตอนที่ 67 ก (22 พฤษภาคม 2562): 32-56.
- พิชญากัด สัจจะบันดาลใจ และคณะ. (2565). *การพัฒนาการจัดการสอนออนไลน์เชิงรุก เรื่อง การเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์สร้างฐานข้อมูลด้วยภาษา PHP และ MySQL สำหรับนิสิตปริญญาตรี สาขาเทคโนโลยีการศึกษา*. HRD JOURNAL, 14(1), 42-65.
- พิสุทธิ พวงนาคและคณะ. (2565). *คู่มือการสอน รายวิชาศึกษาทั่วไปวิชา ผู้ประกอบการทางสังคม โครงการผู้ประกอบการทางสังคมระดับอุดมศึกษา*. Social Enterprise (SE)@General Education (GE) ภายใต้โครงการ SET SE101@University.
- พิมพ์พร ภูทองประเสริฐ. (2560). *ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจเพื่อความยั่งยืนของ บริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน)*. ดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต.
- เพลินพิศ กำราญ. (2521). *โรงช้างต้น*. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ไพศาล วรคำ. (2562). *การวิจัยทางการศึกษา*. มหาสารคาม: ตักศิลาการพิมพ์.
- ผุสชา งามจรัสกษกร. (2563). *การเล่าเรื่องในสื่อประสมของนิทรรศการ “ถอดรหัสไทย” ในมิวเซียมสยามพิพิธภัณฑสถานการเรียนรู้*. สารนิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาสพล กนิษฐสุต. (2550). *พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โรงช้างต้น กรมศิลปากร*. วังไกลกังวล หัวหิน ประจวบคีรีขันธ์.

- มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. (2560). *คู่มือการจัดการเรียนการสอน โครงการการพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้านความเป็นผู้ประกอบการ ประจำปีงบประมาณ 2560*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ศูนย์การศึกษานอกที่ตั้งตรัง. (2560). *รายงานการวิจัย เรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการบริการและความสำเร็จของการพัฒนา ทรัพยากรบุคคลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจากองค์การบริหารส่วนตำบลคลองลู. ตรัง: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต*.
- มานิตา จันทร์โชติช่วง. (2557). *แนวทางการสื่อความหมายของพีพริทัศน์ เดอะซังโนวเลขพาร์ค จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร*.
- มีนา อ่องบางน้อย. (2563). *คุณค่าตราสินค้า ความไว้วางใจ และความพึงพอใจที่มีผลต่อความภักดีต่อตราสินค้า CAT CDMA (แคท ซีดีเอ็มเอ). วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการตลาด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*.
- ยอดยิ่ง โสภณ. (2521). *พระราชพิธีสมโภชช้างเผือก 3 เชือก จังหวัดเพชรบุรี พ.ศ. 2521*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์ จำกัด.
- รัชนิวรรณ จินธรรม. (2561). *การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายกิจกรรมธรรมชาติ. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี*.
- วศันสนีย์ ท่วมเทียบ. (2563). *พีพริทัศน์และการมีส่วนร่วมของผู้เข้าชม : กรณีศึกษาพีพริทัศน์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*.
- วริยา ชิวขนาน. (2562). *การเปิดรับสื่อ ทศนคติ และพฤติกรรมการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) ของบริษัท โกลว์ พลังงาน จำกัด (มหาชน) ภายใต้ กลุ่มจีพีเอสซี. การค้นคว้าอิสระวารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการสื่อสารองค์กร คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*.
- วิชัย เสวกงาม. (2558). *การเรียนการสอนทางตรง: สอนอย่างไรให้มีประสิทธิภาพในบริบทการจัดการศึกษาที่เน้นผลลัพธ์. วารสารครูศาสตร์, 40(2), 255-272*.
- วิลาสินี ยนต์วิทย์. (2559). *การดำเนินธุรกิจบนพื้นฐานของสมดุลแห่งสังคมเพื่อความยั่งยืน. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 6(2), พฤษภาคม- สิงหาคม 2559*.
- วิชุดา มาลาสาย. (2561). *การพัฒนาแนวทางการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสว่างแดนดิน. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการในโครงการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมแลกเปลี่ยน สำนักงานเขตชั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ 2561*.
- วิโณญ์ วัฒนานิมิตกุล. (2559). *การพัฒนาหลักสูตรและการสอนปัจจัยความสำเร็จของการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก*.

- วีระชัย พิทักษ์ไพศาลภกร. (2565). *การพัฒนารูปแบบการสอนตามทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- เว็บไซต์ประตูสู่อีสาน. (2561). *สารสนเทศท้องถิ่นอีสาน*. สืบค้นได้จาก <http://www.esanpedia.or.ubu.ac.th/localinformation/?p=2789>.
- วรพจน์ ส่งเจริญ. (2560). *การพัฒนารูปแบบพิพิธภัณฑ์เสมือนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ และประสบการณ์ผู้ใช้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศันสนีย์ ท้วมเทียบ. (2563). *พิพิธภัณฑ์และการมีส่วนร่วมของผู้เข้าชม : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริประภา บัวคอม. (2565). *การพัฒนาแบบฝึกทักษะการเขียนเรียงความด้วยแผนที่ความคิดสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเชียงแสนวิทยาคม อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- ศุภย์มานุษยวิทยาสิริรินทร์ (องค์การมหาชน). (2564). *ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย*. สืบค้นจาก <https://db.sac.or.th/museum/>.
- สหัชช จิตมงคลทอง. (2562). *การจัดการองค์ความรู้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนครเสมือนจริง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมรดกวัฒนธรรมและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สถาบันธุรกิจเพื่อสังคม. (2556). *ความรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : สถาบันธุรกิจเพื่อสังคมตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- สกุลการ สังข์ทอง. (2562). *การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ MECCA เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน (การสอนภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนเล่ม 17. 2537. *พิมพ์ครั้งที่ 2*. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์ .
- สาวิตรี สุวรรณสถิตย์. (2559). *พิพิธภัณฑ์ในฐานะแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต*. วารสาร คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯสหประชาชาติ. 33, 2 (เม.ย.-มิ.ย. 2544), 1-7.
- สิทธิพล อาจอินทร์. (2564). *ศาสตร์และศิลป์การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21*. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุทธดา ชัดติยะ. (2561). *ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาธุรกิจเพื่อสังคม: โหมสเตยในจังหวัดเชียงราย*. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

- สุธาวรรณ หนูครองสิน. (2559). การสำรวจพฤติกรรมและความคิดเห็นของประชาชนที่ติดต่อการใช้สื่อสังคมมีเดียในการสร้างรูปแบบนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารธุรกิจบัณฑิตและการผลิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- สมโรจน์ คุณิตติเกษม. (2547). พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ โรงช้างต้น กรมศิลปากร. วังไกลกังวล หัวหิน ประจวบคีรีขันธ์.
- สมโรจน์ คุณิตติเกษม. (2564). เจ้าของเดอะช่างโนวเลจพาร์ค. สัมภาษณ์ 15 กันยายน 2566.
- สมฤดี แจ่มข่าว. (2561). ผลการใช้วิธีสอนแฮร์บาร์ตที่มีต่อมโนทัศน์และการประยุกต์ใช้ความรู้เศรษฐศาสตร์ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา สาขาวิชาหลักสูตรและวิธีสอน มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสกลนคร. (2566). สืบค้นจาก <https://sakonnakhon.prd.go.th/th/content/category/detail/id/57/iid/189509>.
- สำนักงานส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ. (2557). ความหมายและคุณลักษณะของ SE. สืบค้นจาก <http://www.tseo.or.th/about/social-enterprise/means>.
- สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน. (2557). คู่มือการจัดการระบบการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ศูนย์เรียนรู้การผลิตและจัดการธุรกิจสิ่งพิมพ์ดิจิทัล มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สำรวจโลก. (2552). ช่างเผือกแห่งเอเชีย. สืบค้นจาก <https://youtu.be/xk4qF3ctuKU>.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย มท 0201.2.1.31/42. เรื่อง พระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญ. (31 ตุลาคม 2502).
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารบันทึกเหตุการณ์และจดหมายเหตุ จ/2502/40 เรื่อง พระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญ พระเศวตอดุลยเดชพาหนะ ระหว่างวันที่ 10-11 พฤศจิกายน 2502.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. (2502). ภาพชุดพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ ภ หจก ๐2/78 (1) ภาพพระเศวตอดุลยเดชพาหนะ.
- อติตยา วิมลเมือง. (2562). ความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อการให้บริการของบุคลากรคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. กองทุนส่งเสริมงานวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- อรุณวรรณ ชูสังกิจ. (2564). การพัฒนารูปแบบการสอนอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจตามแนวการสอนแบบ ACTIVE Reading และเทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือ สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. วิทยานิพนธ์ศึกษบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อสงไขย ทยานศิลป์. (2560). ทศนคติ การรับรู้ และพฤติกรรมมีส่วนร่วมในโครงการความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) ของกลุ่มบริษัท สยามพิวรรธน์ จำกัด. การค้นคว้าอิสระ หลักสูตรวารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการสื่อสารองค์กร คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- อิชยา กองไชย. (2565). *การจัดการเรียนรู้โดยใช้บริบทเป็นฐาน*. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 8(6), เดือนมิถุนายน 2565.
- Ackerman, R.W. (1973). *How companies respond to social demands*. Harvard Business Review, 51(5), 88-98.
- Ackerman, R. W., and Bauer, R.A. (1976). *Corporate social respond sevens*. Reston, Virginia: Reston Publishing.
- Best, John W. (1986). *Research in Education*. 5thed. New Jersey : Prentice Hall, Inc.
- Black, G. (2015). *The engaging museum: developing museumns for visitor involvement*. London: Routledge.
- Bligh, D. A. (2015). *What's the Use of Lectures?*. San Francisco: Jossey-Bass. 2thed. California: Sage Publication.
- Bowman, E. H., and Haire, M. A. (1975). *A strategic posture toward corpora ate social responsibility*. Califomia Management Review, 18(2), 49-58.
- Borich, G.D. (2014). *Effective Teaching Methods*. 5thed. New Jersey: Pearson Education.
- Chell, E., Spence, L. J., Perrini, F., & Harris, J. D. (2016). *Social entrepreneurship and business ethics: Does social equal ethical?*. Journal of business ethics, 133(4), 619-625.
- DASTA. (2019). *Community-Based Tourism*. Bangkok: Designated Areas for Sustainable Tourism Administration.
- David, P. (2015). *Making ecotourism sustainable: refocusing on economic viability*. Deloitte University. (2020). *Respond, Recover, Thrive An evolving perspective on the economic impacts of COVID-19*. New York, NY: Deloitte University Press.
- Eggen, P.D, & Kauchak. D.P. (2016). *Strategies and Models for Teachers: Teaching Content and Thinking Skill*. 5thed. Boston: Allyn and Bacon.
- Ewing, M. (2011). Representing targets of measurement within evidence-centered design. *Applied Measurement in Education*, 23, 325-341.
- Freeman, E. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Pitman Publishing: Boston.
- Friedman, M. (1970). *The social responsibility of business is to increase its profits*. New York Times Magazine, 13(2), 32-33.
- ICOM. (2019). *ICOM announces the alternative museum definition that will be subject to a vote*. Retrieved from <https://icom.museum/en/news/icomannounces-the-alternative-museum-definition-that-will-be-subject-to-a-vote/>.

- Ihlen, Q., Bartlett, J. & May, S. (2011). *The Handbook of Communication and Corporate Social Responsibility*. India: Wiley.
- Joyce, B., Weil, M., & Calhoun, E. (2009). *Models of teaching*. New York: Pearson education, Inc.
- Killen, R. (2017). *Teaching Strategies for Outcomes-based Education*. 2thed. Cape Town: Juta & Co.
- Krungsri Research. (2021). *Thailand's Business and Industry Trends*. Bangkok: Krungsri Research.
- Leadbeater, C. (1997). *The rise of the social entrepreneur*. (No. 25). Demos.
- Medium. (2016). *The handbook of environmental education*. London: Routledge.
- Mele, D. and Guillen, M. (2006). *Intellectual Evolution of Strategic Management and its Relationship with Ethics and Social Responsibility*. IESE Business School Working Paper, 658(1), 1-24.
- Moore, K.D. (2016). *Effective Instructional Strategies*. From Theory to Practice.
- Muhammad, M.M., (2017). *Community-based ecotourism management for sustainable development of marine protected areas in Malaysia*. Ocean & Coastal Management. 136,104-112.
- Museums Association. (2019). *What is a museum?*. Retrieved from <https://www.museumsassociation.org/about/faqs/#>.
- Oliver, M. & Andrea, G. (2016). *Towards a comprehensive model of community-based tourism development*. South African Geographical Journal. 98(1), 154-168.
- Piyasri, B. (2013). *The professional development model to enhance teaching competency of teachers through differentiated instruction (Doctoral Dissertation)*. Nakhon Pathom: Silpakorn University.
- Powell, K. C., & Kalina, C. J. (2009). *Cognitive and social constructivism: Developing tools for an effective classroom*. Education, 130(2), 241-250.
- Saylor, J. G. (1981). *Curriculum planning for better teaching and learning*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Sethi, S.P. (1975). *Dimensions of corporate social responsibility*. Cali fonia Management Review, 17(3), 58-64.
- Snyman, S. (2017). *The role of private sector ecotourism in local socio-economic development in southern Africa*. Journal of Ecotourism. 16(3), 247-268.
- World Bank Group. (2021). *Thailand Economic Monitor: Restoring Incomes; Recovering Jobs*. Bangkok: World Bank.

บทสัมภาษณ์

สุดใจ สะอาดยิ่ง. สัมภาษณ์. 20 มีนาคม พ.ศ. 2567.

สมโรจน์ คุณิตติเกษม. สัมภาษณ์. 15 มีนาคม พ.ศ. 2567.

อภิชัย เรื่องศิริปิยะกุล. สัมภาษณ์. 16 เมษายน พ.ศ. 2567.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์

การสร้างและพัฒนารูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

1. หลักการของรูปแบบการจัดการฐานเรียนรู้ มีองค์ประกอบอะไรบ้าง

.....

.....

.....

2. ทฤษฎีที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้มีทฤษฎีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

3. วิธีการจัดการเรียนรู้ ควรใช้วิธีการอะไร

.....

.....

.....

4. ในการจัดการเรียนรู้ควรใช้สื่ออะไรบ้างเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีและรวดเร็ว

.....

.....

.....

5. วิทยากรจัดการเรียนรู้ควรมีคุณลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

6. การจัดการฐานการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้

.....

.....

.....

7. การประเมินผล ควรประเมินในลักษณะใดและเครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลควรวัดผลอย่างไร

.....

.....

.....

แบบประเมินรูปแบบ

แบบประเมินรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

รายการเนื้อหา	คุณภาพรูปแบบ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. องค์ประกอบของรูปแบบมีความครอบคลุม					
2. ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบมีความชัดเจน					
3. แนวคิด และทฤษฎี ที่นำมาใช้ในการสร้างรูปแบบมีความเหมาะสม					
4. มีวัตถุประสงค์ของรูปแบบมีความสอดคล้องกับกิจกรรม					
5. ขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน					
6. คู่มือการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสม					
7. กิจกรรมการเรียนรู้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์					
8. การนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปใช้มีความเหมาะสม					
9. เนื้อหาของรูปแบบมีความสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้					
10. การประเมินรูปแบบมีความเหมาะสม					

แบบทดสอบความรู้

คำชี้แจง

แบบทดสอบชุดนี้ใช้สำหรับการทดสอบก่อนและหลังการเข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจ พาร์คจังหวัดสุรินทร์ กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่าง (□) ที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

1. ชาวลาว มีความสามารถในการคล้องช้างและเลี้ยงช้างมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

2. บ้านของชาวกูยมีใต้ถุนสูงเพื่อใช้ผูกช้าง และทำกิจกรรมต่าง ๆ และมีหน้าต่างรอบบ้านระวางภัย ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

3. การคล้องช้าง มี 3 วิธี ได้แก่ การขุดหลุมพราง คล้องช้างในน้ำ และโพนช้าง ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

4. ลำดับหม้อช้าง มี 5 ลำดับ ได้แก่ มะ จา หม้อสะเดียง หม้อสะดำ และครุบาใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

5. ช้างปัจจัยนาเคนทร์ ลักษณะพิเศษคือ เป็นหนึ่งในทศชาติของพระพุทธเจ้า ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

6. พระพิทเนศ เป็นเทพแห่งช้างองค์เดียว ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

7. ไม่มีเคยมีเรื่องช้างอยู่ใน ศาสนาคริสต์ ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

8. ช้างเผือก มี 2 ตระกูลได้แก่ ช้างเอเชีย และช้างแอฟริกา ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

9. จตุลึงคบาท มีหน้าที่ดูแลช้างเผือกของพระมหากษัตริย์เพียงหน้าที่เดียว ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

10. ช้างเผือกมีลักษณะสำคัญ 10 ประการ ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

11. จังหวัดสุรินทร์ใช้ช่างในงานมงคล 2 งาน เฉพาะงานบวชนากข้าง และแต่งงานบนหลังช้าง ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

12. ช้างเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติไทย เพียงหนึ่งเดียวใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

13. ช้างตัวผู้ มีเฉพาะช้างพลาย ที่มีงา ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

14. ช้างตัวเมีย ไม่มีงา ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

15. ฟันช้าง มีทั้งหมด 2 ชุด ได้แก่ฟันน้ำนม และฟันแท้ ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

16. ช้างแอฟริกา มีสมองใหญ่กว่าช้างเอเชีย ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

17. ช้างค่อม หรือช้างแคระ ไม่เคยถูกพบเห็นในประเทศไทย ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

18. บรรพบุรุษของช้างเอเชีย คือช้างแมมมอธ ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

19. ช้างศึกดำบรรพ์ บางสายพันธุ์มีงาถึง 6 งา ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

20. งาช้างศึกดำบรรพ์ ต้องขึ้นทะเบียนกับกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ใช่หรือไม่

ใช่ ไม่ใช่

แบบสอบถาม

ความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค
จังหวัดสุรินทร์

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้เป็นแบบสอบถามความพึงพอใจ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยพิจารณาจากเกณฑ์ระดับความพึงพอใจดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง ความพึงพอใจมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง ความพึงพอใจมาก

ระดับ 3 หมายถึง ความพึงพอใจปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง ความพึงพอใจน้อย

ระดับ 1 หมายถึง ความพึงพอใจน้อยที่สุด

2. แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลด้านประชากรศาสตร์

ส่วนที่ 2 ความพึงพอใจในการใช้บริการ

ส่วนที่ 3 ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

คำสั่ง : กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่าง () ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด

ส่วนที่ 1 ข้อมูลด้านประชากรศาสตร์

1. เพศ

ชาย

หญิง

2. ช่วงอายุ

ต่ำกว่า 30 ปี

31-40 ปี

41-50 ปี

50 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา

ต่ำกว่าปริญญาตรี

ปริญญาตรี

ปริญญาโท

ปริญญาเอก

4. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ต่ำกว่า 20,000 บาท

20,001-30,000 บาท

30,001-40,000 บาท

40,001-50,000 บาท

50,001-60,000 บาท

มากกว่า 60,000 บาท

5. อาชีพ

นักเรียน/นักศึกษา

ข้าราชการ/พนักงานรัฐหรือเอกชน

ค้าขาย/รับจ้าง

ธุรกิจส่วนตัว

อื่น ๆ (ระบุ)

ส่วนที่ 2 ความพึงพอใจในการใช้บริการ

ความพึงพอใจในการใช้บริการ	ระดับความพึงพอใจ				
	5	4	3	2	1
1. ท่านพึงพอใจกับการให้บริการของพิพิธภัณฑ์					
2. ท่านพึงพอใจกับสิ่งจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์					
3. ท่านพึงพอใจกับบรรยากาศในพิพิธภัณฑ์					
4. ท่านพึงพอใจกับสถานที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์					
5. ท่านพึงพอใจกับแผนผังการเดินทางของพิพิธภัณฑ์					
6. ท่านพึงพอใจกับความรู้ของวิทยากรที่ให้บริการ					
7. ท่านพึงพอใจกับทักษะไหวพริบของวิทยากร					
8. ท่านพึงพอใจกับระยะเวลาในการเข้าชมที่เหมาะสม					
9. ท่านพึงพอใจและสนุกสนานกับความรู้ที่ได้รับ					
10. ท่านพึงพอใจและจะแนะนำผู้อื่นมาชมพิพิธภัณฑ์					

ส่วนที่ 3 ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข
เครื่องมือประเมินความสอดคล้อง

**แบบประเมินความสอดคล้องของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค
จังหวัดสุรินทร์**

คำชี้แจง

1. รูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ หมายถึง องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นเตรียมการหรือขั้นนำ (Preparation) 2) ขั้นเสนอความรู้ใหม่ (Presentation) 3) ขั้นสัมพันธ์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ (Comparison and Abstraction) 4) ขั้นสรุป (Generalization) 5) ขั้นประยุกต์ใช้ (Application)

2. ให้ผู้ประเมินเขียนเครื่องหมาย แสดงความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

- +1 หมายถึง ประเด็นที่นำเสนอมีความสอดคล้องกับรูปแบบ
- 0 หมายถึง ประเด็นที่นำเสนอไม่แน่ใจว่ามีความสอดคล้องกับรูปแบบ
- 1 หมายถึง ประเด็นที่นำเสนอไม่มีความสอดคล้องกับรูปแบบ

ประเด็นการประเมิน	ระดับคะแนนความ สอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
	+1	0	-1	
1. องค์ประกอบของรูปแบบมีความครอบคลุม				
2. ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบมีความชัดเจน				
3. แนวคิด และทฤษฎี ที่นำมาใช้ในการสร้างรูปแบบมีความเหมาะสม				
4. มีวัตถุประสงค์ของรูปแบบมีความสอดคล้องกับกิจกรรม				
5. ขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน				
6. คู่มือการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสม				
7. กิจกรรมการเรียนรู้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์				
8. การนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปใช้มีความเหมาะสม				
9. เนื้อหาของรูปแบบมีความสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้				
10. การประเมินรูปแบบมีความเหมาะสม				

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบทดสอบความรู้

คำชี้แจง

1. นิยามปฏิบัติการ แบบทดสอบความรู้ หมายถึง คะแนนที่ได้จากการทดสอบความรู้ก่อน และหลังเข้าชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจปาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2. ให้ผู้ประเมินเขียนเครื่องหมาย แสดงความคิดเห็นที่มีต่อแบบประเมิน โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

- +1 หมายถึง ประเด็นที่นำเสนอมีความสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ
 0 หมายถึง ประเด็นที่นำเสนอไม่แน่ใจว่ามีความสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ
 -1 หมายถึง ประเด็นที่นำเสนอไม่มีความสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ

ประเด็นการประเมิน	ระดับคะแนนความสอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
	+1	0	-1	
1. ชาวลาว มีความสามารถในการคล้องช้างและเลี้ยงช้างมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
2. บ้านของชาวกูยมีได้ถุนสูงเพื่อใช้ผูกช้าง และทำกิจกรรมต่าง ๆ และมีหน้าต่างรอบบ้านระวิงภัย ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
3. การคล้องช้าง มี 3 วิธี ได้แก่ การขุดหลุมพรางคล้องช้างในน้ำ และโพนช้าง ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
4. ลำดับหมอช้าง มี 5 ลำดับ ได้แก่ มะ จา หมอสะเดียง หมอสะดำ และครุบาใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
5. ช้างปัจจัยนาเคนทร์ ลักษณะพิเศษคือ เป็นหนึ่งในทศชาติของพระพุทธเจ้า ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
6. พระพิทเนศ เป็นเทพแห่งช้างองค์เดียว ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
7. ไม่มีเคยมีเรื่องช้างอยู่ใน ศาสนาคริสต์ ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				

ประเด็นการประเมิน	ระดับคะแนนความ สอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
	+1	0	-1	
8. ช้างเผือก มี 2 ตระกูลได้แก่ ช้างเอเชีย และช้างแอฟริกา ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
9. จตุลึงคบาท มีหน้าที่ดูแลช้างเผือกของพระมหากษัตริย์เพียงหน้าที่เดียว ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
10. ช้างเผือกมีลักษณะสำคัญ 10 ประการ ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
11. จังหวัดสุรินทร์ใช้ช้างในงานมงคล 2 งาน เฉพาะงานบวชนากช้าง และแต่งงานบพหลังช้าง ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
12. ช้างเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติไทย เพียงหนึ่งเดียวใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
13. ช้างตัวผู้ มีเฉพาะช้างพลาย ที่มีงา ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
14. ช้างตัวเมีย ไม่มีงา ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
15. ฟันช้าง มีทั้งหมด 2 ชุด ได้แก่ฟันน้ำนม และฟันแท้ ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
16. ช้างแอฟริกา มีสมองใหญ่กว่าช้างเอเชีย ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
17. ช้างค่อม หรือช้างแคระ ไม่เคยถูกพบเห็นในประเทศไทย ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
18. บรรพบุรุษของช้างเอเชีย คือช้างแมมมอธ ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				

ประเด็นการประเมิน	ระดับคะแนนความ สอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
	+1	0	-1	
19. ช่างตีกลองบรรพ์ บางสายพันธุ์มีงาถึง 6 งา ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				
20. งาช้างตีกลองบรรพ์ ต้องขึ้นทะเบียนกับกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ใช่หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่				

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการจัดการ
ฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

คำชี้แจง

1. นิยามปฏิบัติการ ความพึงพอใจ หมายถึง ความพึงพอใจของผู้ที่ได้รับบริการ หรือผู้ที่ได้รับชมพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์ ทั้ง 7 ฐานการเรียนรู้อย่างครบถ้วน โดยใช้แบบประเมินความพึงพอใจที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2. ให้ผู้ประเมินเขียนเครื่องหมาย แสดงความคิดเห็นที่มีต่อแบบประเมิน โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

- +1 หมายถึง ประเด็นที่นำเสนอมีความสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ
0 หมายถึง ประเด็นที่นำเสนอไม่แน่ใจว่ามีความสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ
-1 หมายถึง ประเด็นที่นำเสนอไม่มีความสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ

ประเด็นการประเมิน	ระดับคะแนน ความสอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
	+1	0	-1	
1. ท่านพึงพอใจกับการให้บริการของพิพิธภัณฑ์				
2. ท่านพึงพอใจกับสิ่งจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์				
3. ท่านพึงพอใจกับบรรยากาศในพิพิธภัณฑ์				
4. ท่านพึงพอใจกับสถานที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์				
5. ท่านพึงพอใจกับแผนผังการเดินทางของพิพิธภัณฑ์				
6. ท่านพึงพอใจกับความรู้ของวิทยากรที่ให้บริการ				
7. ท่านพึงพอใจกับทักษะไหวพริบของวิทยากร				
8. ท่านพึงพอใจกับระยะเวลาในการเข้าชมที่เหมาะสม				
9. ท่านพึงพอใจและสนุกสนานกับความรู้ที่ได้รับ				
10. ท่านพึงพอใจและจะแนะนำผู้อื่นมาชมพิพิธภัณฑ์				

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค

ข้อมูลแสดงความสอดคล้อง

สรุปผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องของรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะซัง
โนเวลพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

รายละเอียดการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ			ระดับความ สอดคล้อง	แปล ความหมาย
	1	2	3		
1. องค์ประกอบของรูปแบบมีความ ครอบคลุม	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
2. ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบ มีความชัดเจน	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
3. แนวคิด และทฤษฎี ที่นำมาใช้ในการ สร้างรูปแบบมีความเหมาะสม	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
4. มีวัตถุประสงค์ของรูปแบบมีความ สอดคล้องกับกิจกรรม	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
5. ขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
6. คู่มือการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสม	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
7. กิจกรรมการเรียนรู้มีความสอดคล้องกับ วัตถุประสงค์	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
8. การนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ไปใช้มีความเหมาะสม	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
9. เนื้อหาของรูปแบบมีความสอดคล้องกับ การจัดการเรียนรู้	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
10. การประเมินรูปแบบมีความเหมาะสม	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
รวม	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง

สรุปผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องของแบบทดสอบความรู้

รายละเอียดการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ			ระดับความ สอดคล้อง	แปล ความหมาย
	1	2	3		
ข้อที่ 1	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 2	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 3	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 4	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 5	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 6	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 7	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 8	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 9	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 10	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 11	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 12	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 13	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 14	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 15	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 16	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 17	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 18	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 19	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
ข้อที่ 20	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง
รวม	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง

สรุปผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องของความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการจัดการฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

รายละเอียดการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ			ระดับความ สอดคล้อง	แปล ความหมาย
	1	2	3		
1. ท่านพึงพอใจกับการให้บริการของพิพิธภัณฑ์	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
2. ท่านพึงพอใจกับสิ่งจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
3. ท่านพึงพอใจกับบรรยากาศในพิพิธภัณฑ์	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
4. ท่านพึงพอใจกับสถานที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
5. ท่านพึงพอใจกับแผนผังการเดินทางของพิพิธภัณฑ์	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
6. ท่านพึงพอใจกับความรู้ของวิทยากรที่ให้บริการ	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
7. ท่านพึงพอใจกับทักษะไหวพริบของวิทยากร	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
8. ท่านพึงพอใจกับระยะเวลาในการเข้าชมที่เหมาะสม	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
9. ท่านพึงพอใจและสนุกสนานกับความรู้ที่ได้รับ	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
10. ท่านพึงพอใจและจะแนะนำผู้อื่นมาชมพิพิธภัณฑ์	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
รวม	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง

ประวัติผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจพาร์ค จังหวัดสุรินทร์

ประวัติส่วนตัว

ชื่อ/สกุล นายสมโรจน์ คูจิตติเกษม
 วัน เดือน ปี เกิด 30 ธันวาคม 2500 อายุ 67 ปี
 ภูมิลำเนา บ้านเลขที่ 67-71 ถนนปัทมานนท์ ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000
 ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 67-71 ถนนปัทมานนท์ ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000
 โทรศัพท์ 083-7906470 โทรสาร 044-503777
 ชื่อ-สกุล (คู่สมรส) นางพัชรา คูจิตติเกษม
 จำนวนบุตร 1 คน

ประวัติการศึกษา

- ระดับประถมศึกษา
โรงเรียนวณิชย์นุกูล และโรงเรียนรัตนศึกษา
- ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
โรงเรียนสุรวิทยาคาร
- ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดสุรินทร์
- ระดับอนุปริญญาตรี
สถาบันราชภัฏสุรินทร์ วิชาเอกบริหารธุรกิจ
- ระดับปริญญาโท
 - โปรแกรมวิชาเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
 - สาขาวิชาสัตวศาสตร์ ปริญญาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
- ระดับปริญญาเอก
 - ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสัตวศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์

ประวัติการศึกษา/การอบรม

- สัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่อง บทบาทของสมาชิกสภาจังหวัดในฐานะนักการเมืองท้องถิ่น โดยคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2532
- การอบรมสัมมนาหลักสูตร สมาชิกสภาจังหวัด โดยวิทยาลัยการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2540
- ศึกษาดูงานที่ประเทศศรีลังกา เรื่องศาสนาพุทธ การจัดขบวนเฉลิมฉลองงานบุญพระบรมสารีริกธาตุ (พระเขี้ยวแก้ว) จนเป็นแบบอย่างในการจัดขบวนแห่เทียนเข้าพรรษาของจังหวัดสุรินทร์ และศึกษาวัฒนธรรมของประชาชนชาวศรีลังกา

- ศึกษาดูงานที่ประเทศเดนมาร์ก เรื่องการจัดการช้างในสวนสัตว์ รวมถึงการสืบสายพันธุ์และการขยายพันธุ์ช้าง
- ศึกษาดูงานที่ประเทศสวีเดน เรื่องการจัดการช้างในสวนสัตว์ รวมถึงการสืบสายพันธุ์และการขยายพันธุ์ช้าง
- ศึกษาดูงานที่ประเทศญี่ปุ่น เรื่องศิลปวัฒนธรรมและประติมากรรม และเรื่องการจัดการช้างในสวนสัตว์ รวมถึงการสืบสายพันธุ์และการขยายพันธุ์ช้าง
- ศึกษาดูงานที่ประเทศจีน เรื่องศิลปวัฒนธรรมและประติมากรรม ละเรื่องการจัดการช้างในสวนสัตว์ รวมถึงการสืบสายพันธุ์และการขยายพันธุ์ช้าง

ประวัติการทำงาน

- พ.ศ. 2528 สมาชิกสภาจังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. 2533 ประธานสภาจังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. 2538 สมาชิกสภาเทศบาล
- พ.ศ. 2540 นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองสุรินทร์
- พ.ศ. 2543 ประธานสภาเทศบาลเมืองสุรินทร์
- พ.ศ. 2552 ประธานชมรมสืบสานวัฒนธรรมคนกับช้างจังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. 2552 อาจารย์พิเศษสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์
- พ.ศ. 2543 ที่ปรึกษาคณะกรรมการสมาคมผู้ประกอบการและครูโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์
- พ.ศ. 2544 กรรมการมูลนิธิหมู่บ้านช้างการบินไทยสุรินทร์
- พ.ศ. 2544 อาจารย์พิเศษประจำแผนกช้าง คณะวิชาสัตวศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์
- พ.ศ. 2545 กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการจัดสรรที่ดินจังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. 2545 คณะกรรมการบริหารวิทยาเขต สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์
- พ.ศ. 2547 ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. 2547 ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์ นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. 2547 อนุกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิประจำจังหวัดสุรินทร์ สำนักงานงานอนุรักษ์พื้นที่สุรินทร์
- พ.ศ. 2549 สมาชิกสภาปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. 2549 กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิประจำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
- พ.ศ. 2550 คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิประจำคณะเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
- พ.ศ. 2550 ที่ปรึกษาเหล่ากาชาตจังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. 2552 ที่ปรึกษาสภาวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. 2557 คณะกรรมการประจำวิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
- พ.ศ. 2562 ที่ปรึกษาอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
- พ.ศ. 2566 คณะทำงานพิจารณาลักษณะช้างสำคัญเบื้องต้น กระทรวงมหาดไทย

ประวัติการทำงาน (ต่อ)

ปัจจุบัน เจ้าของพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจปาร์ค, กรรมการจัดการแสดงช้างทุกปี, ประธานชมรมสืบสานวัฒนธรรมคนกับช้างสุรินทร์, ประธานมูลนิธิคนกับช้างสุรินทร์, ประธานมูลนิธิบรรทมธรรมสถาน จังหวัดสุรินทร์

ตำแหน่งหน้าที่หรืออาชีพในปัจจุบัน

ประกอบอาชีพส่วนตัวและเป็นที่ปรึกษาด้านช้าง

- เจ้าของพิพิธภัณฑ์เดอะช่างโนวเลจปาร์ค
- กรรมการจัดการแสดงช้าง
- ประธานชมรมสืบสานวัฒนธรรมคนกับช้างสุรินทร์
- ประธานมูลนิธิคนกับช้างสุรินทร์
- ประธานมูลนิธิบรรทมธรรมสถาน จังหวัดสุรินทร์
- คณะทำงานพิจารณาลักษณะช้างสำคัญเบื้องต้น กระทรวงมหาดไทย

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	พัชรพร คูกิตติเกษม
ที่อยู่ปัจจุบัน	81 ถนนธนสาร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 32000
ประวัติการศึกษา	ศศ.บ. (ภาษาอังกฤษธุรกิจ) มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

ตำแหน่งและสถานที่ ทำงานปัจจุบัน	<ul style="list-style-type: none"> - เจ้าของร้านค้าคิดถึง 28 ถนนสนธิทนิคมรัฐ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 32000 - เจ้าของฟิฟิธภัณฑ์เดอะซ้างโนวเลจพาร์ค 81 ถนนธนสาร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 32000 - เจ้าของร้านบ้านซ้าง 43 ถนนธนสาร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 32000 - รองประธานฝ่ายประชาสัมพันธ์ YEC สุรินทร์ - คณะกรรมการตรวจสอบและติดตามการบริหารงาน ตำรวจ สถานีตำรวจภูธรเมืองสุรินทร์ - คณะกรรมการพิจารณาลักษณะซ้างสำคัญเบื้องต้น กระทรวงมหาดไทย
------------------------------------	--

